

Studija „Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 m. programos įgyvendinimo analizė, pamokos ir išvalgos ateičiai“

Galutinė ataskaita

2021 m. kovo 15 d.

Atliko UAB „ESTEP Vilnius“ pagal 2020 m. spalio 6 d. paslaugų teikimo sutartį
Nr. 8P-20-137 su Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija.

Ataskaitą patikrino lietuvių kalbos redaktorė Jurgita Dambrauskaitė.

TURINYS

SANTRUMPOS	4
ILIISTRACIJŲ SĄRAŠAS	5
SANTRAUKA	7
EXECUTIVE SUMMARY	14
1 STUDIJS TIKSLAS, UŽDAVINIAI, OBJEKTAS IR METODAI	22
1.1 STUDIJS TIKSLAS, UŽDAVINIAI, OBJEKTAS IR TEORINIS PAGRINDAS	22
1.2 STUDIJS KLAUSIMŲ ANALIZĖ IR SPRENDIMO KRITERIJAI	28
1.3 DUOMENŲ RINKIMO IR ANALIZĖS METODAI	31
2 MOKSLINĖS LITERATŪROS APŽVALGA	33
3 PROGRAMOS TURINIO (INTERVENCIJS LOGIKOS) ANALIZĖ	42
3.1 PROGRAMOS PRIEMONIŲ AKTUALUMAS IR TINKAMUMAS	42
3.2 PROGRAMOS SUDERINAMUMAS SU NACIONALINIAIS STRATEGINIAIS DOKUMENTAIS	62
3.3 SKIRTINGŲ TPP APSAUGOS IR AMATŲ PLĖTROS STRUKTŪROS SEGMENTŲ ĮVERTINIMAS	63
3.4 UŽSIENIO ŠALIŲ GEROJI PRAKTIKA	70
3.4.1 Vengrija	70
3.4.2 Suomija	71
4 PROGRAMOS VERTINIMO KRITERIJŲ TINKAMUMO ANALIZĖ	74
4.1 SPECIFIŠKUMAS	76
4.2 IŠMATUOJAMUMAS	77
4.3 PASIEKIAMUMAS	78
4.4 PATIKIMUMAS	79
4.5 PERIODIŠKUMAS	79
4.6 APIBENDRINIMAS	80
5 PROGRAMOS ĮGYVENDINIMO REZULTATŲ IR POVEIKIO ANALIZĖ	82
5.1 PROGRAMOS REZULTATYVUMAS (POVEIKIO, REZULTATO IR PRODUKTO VERTINIMO KRITERIJŲ PASIEKIMO MASTAS)	82
5.1.1 Programos rezultatai ir poveikis (kiekybinis vertinimas)	82
5.1.2 Programos uždavinių įgyvendinimo rezultatyvumas (kiekybinis vertinimas)	92
5.2 TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ IR ATESTUOTŲ TRADICINIŲ AMATŲ MEISTRŲ REGISTRO DUOMENŲ TERITORINĖ ANALIZĖ	99
6 KITŲ PROGRAMOS ĮGYVENDINIME DALYVAUJANČIŲ INSTITUCIJŲ INDĖLIO SIEKIAM PROGRAMOS REZULTATŲ ANALIZĖ	107
6.1 SAVIVALDYBIŲ VYKDYTŲ TRADICINIŲ AMATŲ APSAUGOS IR PLĖTROS PRIEMONIŲ APŽVALGA	107
6.2 KULTŪROS MINISTERIJOS INDĖLIO ĮGYVENDINANT PROGRAMĄ	115
6.3 ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJOS INDĖLIO ĮGYVENDINANT PROGRAMĄ	117
6.4 EKONOMIKOS IR INOVACIJŲ MINISTERIJOS BEI VŠĮ „KELIAUK LIETUVOJE“ INDĖLIO ĮGYVENDINANT PROGRAMĄ IR TURIZMO INFORMACIJOS CENTRŲ APKLAUSA	117
6.5 SAUGOMŲ TERITORIJŲ LANKYTOJŲ CENTRŲ INDĖLIO ĮGYVENDINANT PROGRAMĄ BEI POPULIARINANT TRADICINIUS AMATUS IR SAUGOMŲ TERITORIJŲ LANKYTOJŲ CENTRŲ APKLAUSA	122
7 IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	124
INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	132
1 PRIEDAS. VISUOMENĖS NUOMONĖS APKLAUSOS KLAUSIMYNAS	135
2 PRIEDAS. TRADICINIŲ AMATININKŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS	136
3 PRIEDAS. TRADICINIŲ AMATŲ CENTRŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS	142
4 PRIEDAS. SAVIVALDYBIŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS	145
5 PRIEDAS. TURIZMO INFORMACIJOS CENTRŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS	151

6 PRIEDAS.	SAUGOMŲ TERITORIJŲ LANKYTOJŲ CENTRŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS	154
7 PRIEDAS.	INTERVIU RESPONDENTŲ SĄRAŠAS	158
8 PRIEDAS.	RODIKLIŲ VERTINIMAS PAGAL SMART KRITERIJUS	159
9 PRIEDAS.	APIBENDRINTA INFORMACIJA APIE SAVIVALDYBIŲ INDĖLĮ ĮGYVENDINANT PROGRAMOS UŽDAVINIUS 2012-2019 M. 160	
10 PRIEDAS.	PROGRAMOS RODIKLIŲ DUOMENŲ ŠALTINIAI	164
11 PRIEDAS.	AMATŲ CENTRŲ PAIEŠKOS REZULTATAI.....	167

SANTRUMPOS

EIM	–	Ekonomikos ir inovacijų ministerija
KM	–	Kultūros ministerija
KVIRPA	–	VŠĮ Kaimo verslo ir rinkų plėtros agentūra
LAEI	–	Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas
NKP	–	Nematerialus kultūros paveldas
NKP	–	Nematerialus kultūrinis paveldas
STLC	–	Saugomų teritorijų lankytojų centrai
ŠMSM	–	Švietimo, mokslo ir sporto ministerija
TAC	–	Tradicinių amatų centras
TIC	–	Turizmo informacijos centras
TPP	–	Tautinio paveldo produktai
UNESCO	–	Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija
VSTT	–	Valstybės saugomų teritorijų tarnyba
VTD	–	Valstybinis turizmo departamentas (dabar VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“)
ŽŪM	–	Žemės ūkio ministerija

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

Lentelės

1 lentelė. Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtų teminių NKP apsaugos sričių ir F. Proschano išskirtų NKP apsaugos priemonių grupių palyginimas	25
2 lentelė. Studijos klausimų blokai, vertinimo kriterijai, metodai ir informacijos šaltiniai	28
3 lentelė. Programos turinio analizė: detalūs klausimai ir sprendimo kriterijai	28
4 lentelė. Programos rodiklių, įgyvendinimo rezultatų ir poveikio analizė: detalūs klausimai ir sprendimo kriterijai	30
5 lentelė. Mokslinėje literatūroje analizuotos problemos, susijusios su tautinio paveldo apsauga ir plėtra	39
6 lentelė. Programos priemonių sąrašas pagal 2012–2020 m. priemonių planus ir priemonėms numatyti asignavimai	45
7 lentelė. Programos priemonių planuose suplanuoti asignavimai pagal metus, tūkst. Eur	48
8 lentelė. Priemonių skaičius iš viso ir pagal įgyvendinančias institucijas	48
9 lentelė. Programos priemonių asignavimai 2012–2020 m. pagal įgyvendinančias institucijas	48
10 lentelė. ŽŪM asignavimai Programai įgyvendinti, 2012–2020 m. panaudotos lėšos, tūkst. Eur	49
11 lentelė. Programos priemonės pagal Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtas NKP apsaugos temines sritis	51
12 lentelė. Programos priemonių aktualumo vertinimas pagal tradicinius amatininkus	56
13 lentelė. Programos priemonių aktualumo vertinimas pagal tradicinių amatų centrus	57
14 lentelė. Tradicinių amatų, tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų apsaugos svarba	58
15 lentelė. TIC vertinimas, kiek tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai ir tautinio paveldo produktų apsauga yra svarbūs prisidedant prie savivaldybės patrauklumo didinimo	59
16 lentelė. Lankytojų centrų vertinimas, kiek tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai ir tautinio paveldo produktų apsauga yra svarbūs parkui / rezervatui	59
17 lentelė. Programos indėlis įgyvendinant TPP įstatyme numatyti TPP valstybinės apsaugos uždavinius	60
18 lentelė. Tradicinių amatininkų pardavimų dalis pagal pardavimų kanalą	66
19 lentelė. Programos tikslų ir uždavinių sąsaja su vertinimo kriterijais	74
20 lentelė. Programos rodiklių kokybės vertinimo kriterijai ir skalė	75
21 lentelė. Programos rodiklių pasiekimo lygis 2020 m.	94
22 lentelė. Pagrindiniai rodikliai šalies ir savivaldybių lygiu	101
23 lentelė. Tradiciniai amatininkai, tradicinių amatų meistrai ir sertifikuoti tautinio paveldo produktai savivaldybėse	101
24 lentelė. Savivaldybių vykdomos tautinio paveldo produktų viešinimo / populiarinimo veiklos ir jų vykdymo dažnumas	109
25 lentelė. Prekybos vietos, veikiančios savivaldybėse	110
26 lentelė. Savivaldybių skiriamos stipendijos ir premijos bei jų dažnumas	111
27 lentelė. Galimybių įgyvendinti TPP įstatyme numatyti funkcijas vertinimas	111
28 lentelė. Savivaldybių indėlio vertinimas įgyvendinant Programos priemones	112
29 lentelė. Pagal Tautinio paveldo produktų įstatymą savivaldybių įgyvendinamos priemonės	114
30 lentelė. TIC naudojami tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo būdai	119
31 lentelė. Tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų įtraukimas organizuojant ekskursijas	119
32 lentelė. Galimybės užsisakyti edukaciją TIC aptarnaujamose teritorijose	120
33 lentelė. Galimybės apsilankyti tradicinio amatininko dirbtuvėse be išankstinio susitarimo TIC aptarnaujamose teritorijose	120
34 lentelė. Problemų, susijusių su tradicinių amatų populiarinimu, vertinimas	120
35 lentelė. Galimybės užsisakyti edukaciją saugomoje teritorijoje	123
36 lentelė. Savivaldybių dalyvavimas įgyvendinant Programos uždavinius 2012-2019 m.	160
37 lentelė. Tradicinių amatų centrai, įsteigti pagal 2007-2013 m. KPP priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ veiklą „Tradicionių amatų centrų kūrimas ir (arba) plėtra“, įgyvendintą planavimo būdu	167
38 lentelė. Kiti amatų centrai	167

Paveikslai

1 pav. UNESCO kultūrinio paveldo klasifikacija	23
2 pav. UNESCO nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos modelis.....	25
3 pav. Tradicinių amatų apsaugos modelis	27
4 pav. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos intervencijų logika	44
5 pav. Asignavimai Programos priemonėms 2012–2020 m. pagal finansavimo šaltinius	47
6 pav. Programos rodiklių kokybės įvertinimų vidurkiai pagal SMART kriterijus (balai iš 2 galimų)....	81
7 pav. Rodiklio „Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius“ reikšmių dinamika 2012–2020 m.....	83
8 pav. Rodiklio „Tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ reikšmių dinamika 2012–2020 m.	84
9 pav. Lietuvos tautinio paveldo prekės ženklo žinomumas (proc.)	84
10 pav. Lietuvos tautinio paveldo prekės ženklo žinomumas (proc.).....	85
11 pav. Rodiklio „Trad icinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais“ reikšmių dinamika 2012–2020 m.	86
12 pav. Valstybės pagalbos galimybėmis pasinaudoję tradiciniai amatininkai, skaičius.....	87
13 pav. Tradicinių amatininkų atsakymai į klausimą „Nurodykite, kokia valstybės pagalba pasinaudojote 2020 m.“ (N=54).....	87
14 pav. Vienam tradicini amatininkui tenkančios valstybės biudžeto lėšos 2012–2020 m., Eur (ŽŪM planuoti asignavimai).....	88
15 pav. Rodiklio „Trad icinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ reikšmių dinamika 2013–2020 m.	88
16 pav. Tradicinių amatininkų atsakymai į klausimą „Ar bent kartą per 2012–2020 m. tobulinote savo kvalifikaciją?“ (N=225)	89
17 pav. Mokymų, kuriuose tradiciniai amatininkai tobulino savo kvalifikaciją 2012–2020 m., temos (N=89).....	89
16 pav. Tradicinių amatininkų atsakymai į klausimą „Kokiais kitais būdais tobulinote kvalifikaciją 2012–2020 m.“ (N=225)	90
18 pav. Rodiklio „Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ reikšmių dinamika 2013–2019 m.	91
19 pav. Teiginių, susijusių su tautinio paveldo produktų įvaizdžiu, vertinimas.....	92
20 pav. Rodiklio „Gaminų, pripažintų tautinio paveldo produktais, skaičius“ dinamika 2012–2020 m.	99
21 pav. Rodiklio „Trad icinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, skaičius“ dinamika 2012–2020 m.....	100
22 pav. Atestuoti tradicinių amatų meistrai savivaldybėse.....	103
23 pav. Sertifikuotų tautinio paveldo produktų įvairovė savivaldybėse	104
24 pav. Tradicinių amatininkų skaičius 10 000 gyventojų savivaldybėse	106
25 pav. Prie Programos įgyvendinimo 2012–2020 m. prisidėjusių savivaldybių skaičius	108
26 pav. Savivaldybių vykdomų veiklų periodiškumas 2012–2020 m.....	108

Paaiškinimai

1 paaiškinimas. Projektas „Crafts Code“	62
2 paaiškinimas. Trakų krašto tradicinių amatų centro iššūkiai įgyvendinant tradicinių amatų plėtrą..	64
3 paaiškinimas. Utenos tradicinių amatų centro „Svirnas“ atvejo studija	67
4 paaiškinimas. Joniškio r. savivaldybės atvejo studija.....	68
5 paaiškinimas. Biržų tradicinių amatų centro Kirkilų kaime atvejo studija	69
6 paaiškinimas. Iššūkiai, kylantys dėl tradicinių amatų veiklos priskyrimo ekonominei veiklai pagal ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių.....	113
7 paaiškinimas. LSA 2020 m. vykdytos apklausos analizė.....	114

SANTRAUKA

Studijos „Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 m. programos įgyvendinimo analizė, pamokos ir įžvalgos ateičiai“ objektas – Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programa (toliau – Programa). Studija apėmė du klausimų blokus:

- 1) Klausimai, susiję su Programos turinio (intervencijos logikos) vertinimu;
- 2) Klausimai, susiję su Programos vertinimo kriterijų tinkamumo, Programos įgyvendinimo rezultatų ir poveikio vertinimu.

PROGRAMOS TURINIO (PRIEMONIŲ TINKAMUMO IR PAKANKAMUMO) VERTINIMAS

9.1.1. Kaip Lietuvoje funkcionuoja TPP apsauga ir amatų plėtra? Kokios priemonės tai užtikrina? Ar Programa yra tinkamos TPP apsaugai ir amatų plėtrai?

Lietuvoje Tautinio paveldo produktų (toliau – TPP) įstatymas užtikrina TPP apsaugą ir sudaro sąlygas tradicinių amatų plėtrai. Tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos politiką formuoja Žemės ūkio ministerija (toliau – ŽŪM), kuri koordinuoja TPP įstatymo ir jo tikslų įgyvendinimui skirtos Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos įgyvendinimą. Programoje strateginio tikslo įgyvendinimui numatyti 3 tikslai ir 12 uždavinių, kuriems įgyvendinti Programos priemonių planuose buvo numatytos įvairios priemonės. Atsižvelgiant į tai, kad tradiciniai amatai priskiriami nematerialiam kultūros paveldui, Programos priemonių tinkamumas ir pakankamumas vertintas atsižvelgiant į UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtas nematerialaus kultūros paveldo apsaugai svarbias temines sritis (plačiau žr. atsakymą į 9.1.2 klausimą ir ataskaitos 3.1 dalį):

- 1) Instituciniai ir žmogiškieji ištekliai ir gebėjimai;
- 2) Perdavimas ir švietimas;
- 3) Įrašymas į registrus (sąvadus) ir mokslo tyrimai;
- 4) Politika, teisinės ir administracinės priemonės;
- 5) Tradicinių amatų ir jų apsaugos vaidmuo visuomenėje;
- 6) Sąmoningumo didinimas;
- 7) Bendruomenių, grupių ir pavienių asmenų bei kitų suinteresuotųjų šalių įsitraukimas;
- 8) Tarptautinis bendradarbiavimas.

9.1.2. Koks Programos aktualumas? Ar tinkamai buvo pasirinkta TPP apsaugos ir amatų plėtros intervencijų logika (tikslai, veiklos, priemonės ir jų ryšiai su Programos kriterijais)? Ar 2012–2020 metų veiksmų Programa tinkama siekiant TPP apsaugos ir amatų plėtros išsaugojimo tikslų? 9.3.1. Koks Programos intervencijų efektyvumas?

Programos intervencijų logika ir pasirinktos priemonės iš esmės vertinamos kaip tinkamos ir aktualios siekiant TPP apsaugos ir amatų plėtros tikslų, nes Programoje numatytos priemonės pagal visas 8 UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtas temines sritis. Programos priemonės vertinamos kaip aktualios, tinkamos ir efektyvios registrų ir mokslinių tyrimų, politikos, teisinių ir administracinių priemonių bei sąmoningumo didinimo srityse. Šios priemonės turėtų būti tęsiamos ir ateityje. Likusiose srityse, siekiant didesnio efektyvumo, vykdomos priemonės turėtų būti ne tik tęsiamos, bet ir tobulinamos atsižvelgiant į nustatytus trūkumus:

- **Institucinių ir žmogiškųjų išteklių ir gebėjimų srityje** už tautinio paveldo politikos formavimą ir įgyvendinimą atsakingoms institucijoms trūksta žmogiškųjų išteklių priskirtų funkcijų įgyvendinimui, todėl rekomenduojama užtikrinti pakankamus žmogiškuosius išteklius bei stiprinti informavimo ir koordinavimo veiklą įgyvendinimą, ypač nacionaliniu lygmeniu.
- **Perdavimo ir švietimo srityje** įgyvendinamos tradicinių amatininkų kvalifikacijos kėlimo priemonės ir parama edukacinių užsiėmimų moksleiviams organizavimui turėtų būti tęsiamos

ateityje, kadangi, vis dar jaučiamas sistemingo tradicinių amatininkų mokymų plėtojimo bei tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų bendradarbiavimo su švietimo įstaigomis trūkumas. Šioje srityje rekomenduojama inicijuoti tikslinį projektą, kurio metu būtų sukurta tradiciniams amatininkams aktualių amato kvalifikacijos tobulinimo bei vadybos, verslumo ir rinkodaros įgūdžių tobulinimo mokymų programa, bei aktyviau skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų bendradarbiavimą su švietimo įstaigomis plėtojant mokinių popamokinę veiklą.

- **Tradicinių amatų ir jų apsaugos vaidmens visuomenėje didinimo bei suinteresuotų šalių įsitraukimo srityse** labai svarbus, tačiau dar nepakankamai Lietuvoje išnaudojamas turizmo sektorius, todėl rekomenduojama įgyvendinti tikslinį projektą, kurio metu būtų skatinamas tradicinių amatų viešinimas ir populiarinimas per šį sektorių. Siekiant užtikrinti glaudesnę tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų (toliau – TAC) bendradarbiavimą su turizmo sektoriumi rekomenduojama atnaujinti tautinio paveldo interneto svetainę (www.tautinispaveldas.lt) bei parengti metodines gaires, kuriomis vadovaujantis turizmo sektoriaus įstaigos galėtų aktyviau prisidėti prie tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų populiarinimo.
- **Tarptautinis bendradarbiavimas tradicinių amatų apsaugos srityje** Lietuvoje vykdomas per pavienes iniciatyvas ir labiau su tikslu pristatyti šalį ir tradicinius amatus bei tautinio paveldo produktus tarptautiniuose renginiuose, todėl ateityje šiai sričiai rekomenduojama skirti daugiau dėmesio remiant tradicinių amatų centrų tarptautinio bendradarbiavimo iniciatyvas ir įsitraukimą į tarptautinius projektus su kitų šalių institucijomis, atsakingomis už tradicinių amatų puoselėjimą ir plėtrą.

Plačiau apie Programos priemonių vertinimą pagal UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtas temines sritis žr. ataskaitos 3.1 dalį.

9.1.3. Koks yra Programos išorinis suderinamumas su kitais nacionaliniais strateginiais dokumentais?

Programos tikslai ir priemonės dera su 2021-2030 m. Nacionaliniame pažangos plane bei Lietuvos kaimo ir žemės ūkio plėtros Baltojoje knygoje numatytais tikslais ir uždaviniais, prisidedančiais prie tautinio paveldo apsaugos ir plėtros. Strateginiuose dokumentuose numatyti abstraktesni tikslai, prie kurių įgyvendinimo prisideda Programoje numatyti uždaviniai ir pagal juos įgyvendinamos priemonės. Plačiau žr. ataskaitos 3.2 dalį.

9.1.5. Kaip Programos metiniai priemonių veiksmų planai dera su 2012–2020 metų veiksmų Programa? Ar Programos metiniuose veiksmų planuose suplanuotos priemonės yra savalaikės ir tinkamos tikslinių grupių poreikiams?

Trimečiuose Programos įgyvendinimo priemonių planuose numatytos priemonės atitinka Programos tikslus. Be to, tradiciniai amatininkai ir tradicinių amatų centrai daugelį Programos priemonių laiko aktualiomis ir atitinkančiomis jų poreikius. Tradiciniai amatininkai aktualiausiomis priemonėmis laiko prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimą ir mokesčių lengvatų suteikimą, paramą tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse bei paramą edukacinių užsiėmimų organizavimui. TAC aktualiausiomis Programos priemonėmis laiko paramą edukacinių užsiėmimų organizavimui, kvalifikacijos tobulinimo mokymų organizavimą ir TPP populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimą, tačiau iš esmės visas Programos priemones apklausų dalyviai laiko aktualiomis. Plačiau žr. ataskaitos 3.1 dalį.

9.1.6. Kokios tradicinių amatų išsaugojimui priemonės ir veiklos pasirenkamos kitose ES valstybėse? Pateikti dviejų šalių gerosios praktikos pavyzdžius.

Studijoje plačiau išnagrinėti Vengrijos ir Suomijos gerosios praktikos pavyzdžiai. Lietuvoje, atsižvelgus į šalies kontekstą, galėtų būti pritaikomos šios priemonės: nacionalinių amatininkų konkursų organizavimas, tradicinių amatų centro įkūrimas sostinėje (Vengrijos praktika) bei tradicinių

amatininkų vedami būreliai moksleiviams, internetinės parduotuvės įkūrimas (Suomijos praktika). Plačiau žr. ataskaitos 3.4 dalį.

9.3.2. Kaip efektyviai veikia visi TPP apsaugos ir amatų plėtros struktūros segmentai (amatų centrai, tradicinių amatų kiemeliai, kaimo turizmo sodybos, turizmo informaciniai centrai, saugomų teritorijų parkai ir kt.)?

Daugelis apklausoje dalyvavusių tradicinių amatų centrų įgyvendina TPP įstatymo 21 straipsnyje numatytas funkcijas. Nors TAC gana sėkmingai įgyvendina jiems numatytas funkcijas, tačiau TAC funkcijų įgyvendinimo stiprinimas įvardijamas kaip viena iš sričių, kuriai ateityje reikėtų skirti daugiau dėmesio siekiant sėkmingos tradicinių amatų plėtros. Siekiant didinti TAC veiklos efektyvumą, rekomenduojama tęsti priemonių, skirtų tradicinių amatų centrų stiprinimui ir plėtrai, įgyvendinimą, be to, siūloma apsvaistyti galimybę numatyti tradicinių amatų centrų atestavimą reguliariai (kasmet ar kas 2-3 m.) įvertinant, ar tradicinių amatų centrai tinkamai įgyvendina TPP įstatyme jiems pavestas funkcijas.

Tradicinių amatų plėtrai taip pat labai svarbūs turizmo informacijos centrai (toliau – TIC), saugomų teritorijų lankytojų centrai (toliau – STLC) bei kaimo turizmo sodybos. Apklausų duomenys rodo, kad TAC, TIC ir STLC aktyviai bendradarbiauja viešindami ir populiarindami tradicinius amatus. Be to, nemaža dalis tradicinių amatininkų nurodė bendradarbiaujantys su TAC (22 proc.), TIC ir (arba) STLC (18 proc.) ir ekskursijas organizuojančiais gidais (12 proc.). Viena iš priežasčių, kodėl gana didelė dalis (42 proc.) tradicinių amatininkų nesinaudoja TAC teikiamomis paslaugomis, yra tai, kad vietovėje, kurioje jie vykdo veiklą, TAC nėra. Tai reiškia, kad nepaisant 19 veikiančių TAC, jų tinklas gali būti nepakankamas, todėl aktualu įvertinti kitų šalyje veikiančių amatų centrų (jų sąrašas pateiktas ataskaitos 11 priede, 38 lentelėje) vykdomas veiklas ir galimybes įtraukti šiuos amatų centrus į tradicinių amatų populiarinimą ir plėtrą. Plačiau žr. ataskaitos 3.3 dalį.

9.3.3. Kokie TPP apsaugos ir amatų plėtros veiklos sėkmės / nesėkmės faktoriai (išoriniai ir vidiniai)?
9.4.3. Kokie veiksniai (teigiami ir neigiami) turėjo įtakos Programos įgyvendinimui? Kokią įtaką jie turėjo TPP apsaugai ir amatų plėtrai Lietuvoje? Ką ir kaip reikėtų tobulinti, siekiant didžiausio teigiamo poveikio?
9.5.1. Kokios buvo sėkmės / nesėkmės, kokios jų priežastys?

Pagrindiniais TPP apsaugos ir amatų plėtros veiklos sėkmės veiksniais galima laikyti už tautinio paveldo apsaugą atsakingų institucijų – Žemės ūkio ministerijos, VŠĮ Kaimo verslo ir rinkų plėtros agentūros, savivaldybių – paskyrimą, ir jų funkcijų apibrėžimą TPP įstatyme, TAC įkūrimą, sėkmingą tautinio paveldo produktų sertifikavimo procesą. Plačiau žr. ataskaitos 3.1 dalį.

Pagrindiniais TPP apsaugos ir amatų plėtros bei Programos įgyvendinimo nesėkmės veiksniais galima laikyti žmogiškųjų išteklių ir finansavimo trūkumą tiek nacionaliniu, tiek savivaldybių lygmeniu, kurie neleido Programos tikslų pasiekti pilna apimtimi. TAC veiklos efektyvumą riboja finansavimo, informacijos nacionaliniu lygiu trūkumas bei tautinio paveldo produktų pardavimo problemos. Savivaldybės, TIC bei lankytojų centrai kliūtimi įvardija ir tradicinių amatininkų motyvacijos viešinti ir populiarinti savo kuriamus TPP trūkumą. Plačiau žr. ataskaitos 3.1, 3.3 ir 6 dalis.

9.3.4. Kaip galima būtų efektyviau panaudoti TPP apsaugai ir amatų plėtrai skirtas lėšas?

Vienas iš pagrindinių TPP apsaugos ir amatų plėtros trūkumų – ribotas tautinio paveldo produktų apsaugos ir tradicinių amatų plėtros finansavimas, todėl rekomenduojama apsvaistyti galimybę didinti finansavimą, skiriamą tautinio paveldo sričiai, atsižvelgiant į augantį sertifikuotų tradicinių amatininkų ir jų kuriamų tautinio paveldo produktų skaičių bei poreikį stiprinti kai kurias iki šiol Lietuvoje nepakankamai finansuotas tradicinių amatų apsaugai aktualias sritis, pavyzdžiui, inicijuojant daugiau tikslinių projektų, susijusių tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimu, tarptautiniu bendradarbiavimu ar turizmo sektoriaus įtraukimu į tradicinių amatų populiarinimą. Plačiau žr. atsakymą į 9.1.2 klausimą ir ataskaitos 5.1.1 dalį.

Atsižvelgiant į tai, kad Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai lėšomis negali būti finansuojami tradicinių amatų plėtrai skirti projektai miestuose ir teikiama parama miestuose gyvenantiems tradiciniams amatininkams, skatinti kitas ministerijas (pavyzdžiui, EIM, KM, VRM) numatyti galimybę dalį kitų ES fondų lėšų skirti tradicinių amatų plėtrai miestuose.

9.4.2. Kaip Programa prisidėjo įgyvendinant TPP įstatymo nuostatas?

Vertinant Programos indėlį į TPP nuostatų įgyvendinimą, analizuota, kaip Programa prisideda prie TPP įstatyme nurodytų tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos uždavinių įgyvendinimo. Programoje numatyti uždaviniai ir priemonės prisideda prie TPP įstatymo 4 straipsnyje numatytų tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos uždavinių įgyvendinimo:

TPP valstybinės apsaugos uždavinys	Ar Programa prisideda prie uždavinio įgyvendinimo	Programos indėlio pagrindimas
1) nustatyti tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo principus ir prioritetus	Taip	Programoje buvo nustatyti ilgalaikiai (iki 2020 m.) tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo tikslai, uždaviniai ir vertinimo kriterijai.
2) nustatyti Tautinio paveldo produktų klasifikatoriaus, Tradicinių amatų sąvado sudarymo principus	Dalinai	Tradicionių amatų sąvadas ir TPP klasifikatorius buvo patvirtinti iki Programos parengimo (žemės ūkio ministro 2008-09-01 įsakymu Nr. 3D-481). Įgyvendinant Programą 2012-2020 m. sąvadas papildytas 7 tradiciniais amatais (nuo 65 iki 72 tradicinių amatų). Atsižvelgiant į sertifikavimą, kasmet pildomos ir kitos sąvado dalys.
3) plėtoti tautinio paveldo produktų sertifikavimo ir tradicinių amatų meistrų atestavimo sistemą	Taip	Pagal Programą yra remiamas ir sėkmingai vykdomas tautinio paveldo produktų sertifikavimas, tradicinių amatų meistrų ir tradicinių amatų neformaliojo mokymo programų atestavimas. 2012-2020 m. sertifikuotų TPP išaugo beveik 44 proc. nuo 1839 iki 3272, o tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti TPP, skaičius išaugo beveik dvigubai (48 proc.) nuo 440 iki 845.
4) skatinti tradicinių amatų plėtrą, užtikrinti tautinio paveldo produktų kūrimą, realizavimą ir populiarinimą etnografinių regionų centruose, miesteliuose, kaimuose ir kaimo turizmo sodybose	Taip	Tradicionių amatų plėtros, tautinio paveldo produktų kūrimo užtikrinimo, realizavimo ir populiarinimo siekiama finansuojant TAC veiklas; skatinant tradicinių amatų meistrus perduoti įgūdžius jaunimui (2012-2020 m. 74 proc. nuo visų apklausoje dalyvavusių tradicinių amatų meistrų vedė edukacinius užsiėmimus moksleiviams); populiarinant tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas (2012-2020 m. laikotarpiu buvo organizuojami įvairūs renginiai, leidžiami leidiniai populiarinantys tradicinius amatus, kuriamos prekybos vietos, skirtos prekiauti tautinio paveldo produktais), finansuojant tradicinių amatininkų bendradarbiavimo su turizmo sektoriumi projektus (2020 m. finansuoti 27 projektai), užtikrinant informacijos sklaidą per tautiniam paveldui skirtą interneto svetainę (www.tautinispaveldas.lt).
5) teikti valstybės paramą tautinio paveldo produktams išsaugoti, kurti, realizuoti ir populiarinti	Taip	Įgyvendinant Programą pagal Tautinio paveldo veiklos finansavimo taisykles buvo teikiama valstybės pagalba TPP kūrėjams, TPP kūrėjus vienijančioms asociacijoms ir TAC. 2020 m. šia pagalba pasinaudojo 19,5 proc. tradicinių amatininkų. 2020 m. ESTEP atliktos tradicinių amatininkų apklausos duomenimis, 38 proc. tradicinių amatininkų (85 iš 225 tradicinių amatininkų dalyvavusių apklausoje) bent kartą per 2012-2020 m. pasinaudojo valstybės pagalba tautinio paveldo veiklai finansuoti (skaičiuojant nuo visų 845 tradicinių amatininkų tai sudarytų 10 proc.).

TPP valstybinės apsaugos uždavinys	Ar Programa prisideda prie uždavinio įgyvendinimo	Programos indėlio pagrindimas
6) skatinti tautinio paveldo produktų kūrėjų asociacijų kūrimąsi ir veiklą	Taip	Tautinio paveldo produktų kūrėjų asociacijų kūrimosi ir veiklos skatinimo siekiama finansuojant atitinkamų asociacijų projektus, susijusius su tautinio paveldo populiarinimu. 2020 m. buvo finansuotas 21 projektas.

PROGRAMOS VERTINIMO KRITERIJŲ TINKAMUMO, ĮGYVENDINIMO REZULTATŲ IR POVEIKIO VERTINIMAS

9.1.4. Ar pakankama vertinimų kriterijų, leidžiančių pamatuoti Programos pasiekimus ar tikėtinus efektus, sistema? Ar tinkami Programos vertinimo kriterijai veiklos rezultatams, poveikiui matuoti? Kodėl? Kokie konkretūs rodikliai leistų geriau pamatuoti Programos poveikį ir naudą?

Programos tikslų ir uždavinių įgyvendinimui nustatyti 26 vertinimo kriterijai (rodikliai): 2 poveikio vertinimo kriterijai, susiję su Programos strateginio tikslo įgyvendinimu; 3 rezultato vertinimo kriterijai, susiję su Programos tikslų įgyvendinimu (po vieną kiekvienam tikslui) ir 21 produkto vertinimo kriterijus, susijęs su Programos uždaviniais ir priemonėmis.

Vertinimo kriterijų analizė pagal SMART kriterijus rodo, kad Programos rodikliai iš esmės atitinka **specifiškumo** kriterijų, todėl jie yra tinkami Programos tikslų ir uždavinių įgyvendinimui vertinti. Papildomai būtų galima stebėti interneto svetainės www.tautinispaveldas.lt lankytojų skaičių, analizuoti, kokią informaciją jie skaito. Kai kurių Programos produkto rodiklių galima atsisakyti, kadangi jų reikšmės yra pastovios ir nekintančios.

Rodiklių tinkamumo vertinimas pagal kitus SMART kriterijus atskleidė, kad nei vienas Programos rodiklis pilnai netenkina **išmatuojamumo** kriterijaus, 23 iš 26 rodiklių pilnai netenkina **pasiekiamumo** kriterijaus, 25 iš 26 rodiklių pilnai neatitinka **patikimumo** kriterijaus. Pusė rodiklių turi tam tikrų trūkumų, susijusių su **periodiškumu**, bet iš esmės visi Programos rodikliai gali būti ir buvo kasmet atnaujinami, tik jų reikšmės ne visuomet palyginamos. Daugelį įvardintų Programos rodiklių trūkumų galima pašalinti parengus rodiklių aprašus ir patikslinus apibrėžimus.

Plačiau apie Programos vertinimo kriterijų tinkamumą žr. ataskaitos 4 dalį.

9.2.1. Kokiu mastu įgyvendinti Programos tikslai (palyginti Programos vertinimo kriterijų suplanuotų ir pasiektų rezultatų reikšmes)?

Programos įgyvendinimo rezultatyvumas vertinamas procentais, lyginant faktines (pasiektas) ir Programoje nurodytas siektinas Programos įgyvendinimo vertinimo kriterijų reikšmes. Iš 26 Programos vertinimo kriterijų **11 rodiklių buvo pasiekti** (6 rodiklių rezultatyvumas siekė 100 proc., 5 rodiklių rezultatyvumas viršijo 100 proc.), **13 rodiklių nebuvo pasiekti** (8 rodiklių rezultatyvumas buvo didesnis už 50 proc., bet mažesnis už 100 proc.; 5 rodiklių rezultatyvumas buvo mažesnis už 50 proc.), o **2 rodiklių rezultatyvumo įvertinti nebuvo galima** (tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais ir tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais). Abiejų rodiklių reikšmių įvertinimui reikalingos bent dvi visuomenės nuomonės apklausos (pavyzdžiui, Programos įgyvendinimo pradžioje ir pabaigoje), tačiau jos nebuvo atliktos. Nežinant pradinės rodiklio reikšmės, neįmanoma nustatyti, kas pasikeitė ir, atitinkamai, įvertinti rezultatyvumo.

Plačiau apie Programos įgyvendinimo rezultatyvumą žr. ataskaitos 5.1 dalį.

9.2.2. Ar tinkamai buvo suplanuoti Programos tikslai ir rezultatai?

Ar Programos tikslai suplanuoti tinkamai rodo Programos vertinimo kriterijų tinkamumo vertinimas pagal išmatuojamumo, pasiekiamumo ir patikimumo kriterijus (žr. ataskaitos 4.2, 4.3 ir 4.4 dalis bei

apibendrinimą 4.6 dalyje). Nei vienas Programos rodiklis pilnai neatitinka išmatuojamumo kriterijaus (vertinimų vidurkis – 0,67 balo iš 2 galimų). Rodiklių pasiekiamumas ir patikimumas taip pat įvertintas žemais balais (pasiekiamumo vertinimų vidurkis 1 balas iš 2, patikimumo – 1,05 balo iš 2). Tai rodo įvairius trūkumus, susijusius su Programos tikslų ir rezultatų planavimu, tikslų ir duomenų apie pasiektas reikšmes (rezultatus) interpretavimu.

Studijos rengimo metu vertinant Programos rezultatyvumą ir poveikį daug painiavos kilo dėl to, kad nebuvo aiškiai apibrėžta, ar rodikliai yra metiniai (reikšmės fiksuojamos kasmet ir nesumuojamos), ar kaupiamieji (reikšmės fiksuojamos kasmet ir sumuojamos už visą Programos įgyvendinimo laikotarpį). Be to, nebuvo nustatytos kai kurių rodiklių pradinės reikšmės, nebuvo aiškiai apibrėžta, kokie duomenys turi būti naudojami rodiklių reikšmėms apskaičiuoti. Kai kurių rodiklių metinės reikšmės sudėtinga lyginti tarpusavyje, kadangi skirtingų metų reikšmės apskaičiuotos taikant skirtingą metodiką. Ateityje rekomenduojama parengti Programos vertinimo kriterijų (rodiklių) aprašus, kad būtų užtikrintas vieningas rodiklių reikšmių skaičiavimas ir būtų galima tinkamai įvertinti Programos įgyvendinimo rezultatus ir poveikį.

9.2.3. Koks kitų institucijų, dalyvaujančių Programos įgyvendinime, įnašas į Programos rezultatus?

ŽŪM yra pagrindinė už Programos įgyvendinimą atsakinga institucija, tačiau Programos įgyvendinime dalyvauja ir kitos institucijos bei įstaigos.

Savivaldybės veiklas, prisidedančias prie TPP įstatymo ir Programos įgyvendinimo, vykdo epizodiškai. Nors Programa įgyvendinama 9 metus, metinių Programos įgyvendinimo ataskaitų analizė atskleidė, kad nėra nei vienos savivaldybės, kuri TPP įstatyme numatytas funkcijas ir Programoje numatytas priemonės būtų vykdžiusi visus 9 metus. Tik 3 savivaldybės (Kelmės r., Kretingos r. ir Utenos r.) atitinkamas funkcijas ir veiklas vykdė 8 metus, o net 11 TPP įstatyme numatytų funkcijų ir Programoje numatytų priemonių nevykdė arba nepateikė informacijos apie vykdymą (plačiau žr. ataskaitos 5.1 dalį). Dažniausiai savivaldybių vykdomos tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo veiklos yra tradicinių švenčių, mugių organizavimas. Būtent švenčių ir mugių metu sukuriama laikinosios prekybos vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais. Tradiciniams amatininkams taip pat yra teikiamos lengvatos prekiauti tautinio paveldo produktais.

Kultūros ministerija prie Programos įgyvendinimo prisideda teikdama finansavimą tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų populiarinimo projektams per Etninės kultūros globos tarybos programas. KM kartu su ŠMSM įgyvendina Kultūros paso priemonę, kuri skirta visų Lietuvos mokinių, besimokančių pagal bendrojo ugdymo programas, kultūros pažinimo įpročiams ugdyti ir jų kultūros patirčiai plėsti, teikiant jiems atitinkamas kultūros ir meno paslaugas, taip pat ir tradicinių amatų edukacijas. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija taip pat prisideda prie mokytojų kvalifikacijos etnokultūrine tema kėlimo, tačiau analizuojant metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktą informaciją matyti, kad ŠMSM veikla tradicinių amatų apsaugos ir populiarinimo srityje yra gana epizodiška. ŠMSM galėtų skirti daugiau dėmesio tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų meistrų kvalifikacijos tobulinimui ir jų įtraukimui į švietimo sistemą (pavyzdžiui, per pilotinius projektus mokyklose ar pan.).

Ekonomikos ir inovacijų ministerija yra atsakinga už turizmo politikos formavimą Lietuvoje ir tradicinių amatų plėtrą skatina per darnųjį turizmą. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ yra atsakinga už šalies turizmo rinkodarą tiek užsienyje, tiek Lietuvoje. Turizmo sektoriuje tradiciniai amatai ir tautinio paveldo produktai yra pristatomi turizmo parodose tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ tradicinius amatus ir tautinio paveldo produktus taip pat populiarina ir viešina organizuodami pažintinius turus kelionių organizatoriams ir žiniasklaidos atstovams iš užsienio ir Lietuvos, skelbdami informaciją, susijusią su amatais, tačiau svarbu paminėti, kad turizmo sektoriaus atstovams ne visada aiški skirtis tarp tradicinių (sertifikuotų) ir kitų amatų, todėl Ekonomikos ir inovacijų ministerija kaip turizmo politiką formuojanti institucija turėtų skirti daugiau dėmesio būtent tradicinių amatų populiarinimui, jų atpažinimui.

TIC indėlis viešinant ir populiarinant tradicinius amatus ir tautinio paveldo produktus taip pat labai svarbus. TIC tradicinius amatininkus ir jų gaminamus sertifikuotus TPP viešina ir populiarina teikdami informaciją konkrečių vietovių lankytojams (gyvai, telefonu, per „Facebook“ ir kt.), pristatydami parodose, organizuodami ekskursijas. Kai kurie TIC suteikia galimybę įsigyti TPP. Saugomų teritorijų lankytojų centrų vykdomos tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo veiklos yra labai panašios kaip ir TIC (informacijos teikimas, TPP demonstravimas).

Plačiau apie kitų institucijų bei įstaigų indėlį įgyvendinant Programą žr. ataskaitos 6 dalį.

9.4.1. Koks Programos intervencijų poveikis? Kokiu mastu Programa prisidėjo prie TPP apsaugos ir amatų plėtros?

Programa reikšmingai prisidėjo prie TPP apsaugos ir amatų plėtros. Vertinant Programos intervencijų poveikį pagal strateginio tikslo pasiekimą, galima matyti, kad Programa prisidėjo prie darbo vietų kūrimo – tradicinių amatų centruose buvo sukurtos 76,5 darbo vietos (programos rezultatyvumas – 76,5 proc.). Nors tautinio paveldo produktų paklausos pokyčio įvertinti nėra galimybės, tačiau atliktos visuomenės nuomonės apklausos duomenimis, 43 proc. gyventojų atpažįsta tautinio paveldo produktų ženklus, o 40 proc. gyventojų perka tautinio paveldo ženklų pažymėtus tradicinius gaminius.

Vertinant Programos intervencijų poveikį pagal Programos tikslų pasiekimą, nustatyta, kad 2020 m. 19,5 proc. tradicinių amatininkų pasinaudojo valstybės pagalbos galimybėmis. Programa taip pat prisidėjo prie tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo – 72 proc. tradicinių amatininkų mano, kad 2012-2020 m. jų kvalifikacijos lygis pakilo. Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimo tarp vartotojų pokyčio įvertinti nėra galimybės, tačiau vykdytos visuomenės apklausos duomenimis, 50 proc. gyventojų sutinka, kad pastaraisiais metais tautinio paveldo produktų, kaip svarbios mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos formos, įvaizdis gerėjo.

Plačiau apie Programos poveikį žr. ataskaitos 5.1.1 dalį.

Vertinant Programos teritorinį poveikį, nustatyta, kad visose savivaldybėse, išskyrus Šalčininkų r., yra sertifikuotus TPP gaminančių tradicinių amatininkų. Pagal tradicinių amatininkų skaičių, tenkanti 10 tūkst. gyventojų, išsiskiria 8 savivaldybės (Anykščių r., Ukmergės r., Molėtų r., Kaišiadorių r. ir Švenčionių r., Varėnos r., Joniškio r. ir Kretingos r.). Daugelyje šių savivaldybių veikia TAC. Plačiau žr. ataskaitos 5.2 dalį.

9.5.2. Apibendrinus studijos rezultatus pateikti konkrečias išvadas. 9.5.3. Parengti rekomendacijas ateičiai.

Detalios išvados ir rekomendacijos pateiktos ataskaitos 7 dalyje.

EXECUTIVE SUMMARY

The object of the study “Analysis of the implementation of the Program for the Safeguarding of the National Heritage Products, their Market and Crafts Development for 2012-2020, lessons learned and insights for the future” is the Program for the Safeguarding of the National Heritage Products, their Market and Crafts Development for 2012-2020 (hereinafter – the Program). The study covered two blocks of questions:

- 3) Questions related to the evaluation of the content of the Program (intervention logic);
- 4) Questions related to the evaluation of the appropriateness of the Program evaluation criteria, the results of the Program implementation and the impact of the Program.

EVALUATION OF THE CONTENT OF THE PROGRAM (SUITABILITY AND SUFFICIENCY OF THE MEASURES)

9.1.1. How does the NHP protection and crafts development is functioning in Lithuania? What measures ensure this? Is the Program suitable for the NHP safeguarding and crafts development?

In Lithuania, the Law of National Heritage Products (hereinafter – the NHP) ensures the safeguarding of the NHP and facilitates the development of traditional crafts. The Ministry of Agriculture (hereinafter – the MoA) develops the state policy to safeguard the national heritage products. The MoA coordinates the implementation of the Program for Safeguarding of the National Heritage Products, their Market and Crafts Development for 2012-2020. For the implementation of strategic objective of the Program, there are 3 objectives and 12 tasks foreseen, and to achieve them, various measures are listed in the Action Plans of the Program. Given that traditional crafts are intangible cultural heritage, the suitability and sufficiency of the Program's measures have been assessed in the light of the thematic areas identified in the UNESCO Guidelines for the Implementation of Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (for more information, please see answer to question 9.1.2 and section 3.1 of the report):

- 1) Institutional and human capacities;
- 2) Transmission and education;
- 3) Inventorying and research;
- 4) Policies as well as legal and administrative measures;
- 5) Role of traditional crafts and its safeguarding in society;
- 6) Awareness raising;
- 7) Engagement of communities, groups and individuals as well as other stakeholders;
- 8) International engagement.

9.1.2. What is the relevance of the Program? Has the intervention logic of the NHP safeguarding and crafts development (objectives, activities, measures and their relationship with the Program criteria) been properly chosen? Is the Action Program for 2012-2020 appropriate and allows to achieve the objectives of the NHP safeguarding and preservation of crafts development? 9.3.1. How effective the Program interventions are?

In general, the Program intervention logic and selected measures are considered suitable and relevant to achieve the objectives of the NHP safeguarding and crafts development, as the Program provides measures in accordance of all 8 thematic areas identified in the UNESCO Guidelines for the Implementation of Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. The measures of the Program are evaluated as relevant, suitable and effective in the areas of inventorying and research, policies as well as legal and administrative measures and awareness raising. These measures should be continued in the future. In the remaining areas, in order to be more effective, the measures taken should not only be continued but also improved in the light of the shortcomings identified:

- **In the area of institutional and human capacities**, the institutions responsible for the formulation and implementation of national heritage policy lack human resources to carry out functions assigned to them, therefore, it is recommended to ensure adequate human resources and strengthen information and coordination activities, especially at national level.
- **In the field of transmission and education**, qualification improvement measures for traditional artisans and support for the organization of educational activities for school students should be continued to implement in the future, as there is still a lack of systematic development of traditional craft training and cooperation between traditional artisans and traditional craft centres and educational institutions. In this area, it is recommended to initiate a targeted project to develop a training program addressing relevant qualification improvement of traditional artisans, as well as improvement of their business management, entrepreneurship and marketing skills, and in order to more actively promote cooperation between traditional artisans and traditional craft centres with educational institutions to develop students' extra-curricular (after-school) activities.
- **In the field of increasing the role of traditional crafts and their safeguarding in society, and engagement of stakeholders**, it has to be noted that tourism sector is very important but still insufficiently exploited in Lithuania, therefore it is recommended to implement a targeted project aiming to promote the publicity and popularity of traditional crafts through tourism sector. In order to ensure closer cooperation of traditional artisans and traditional craft centres (hereinafter – TCC) with the tourism sector, it is recommended to update the national heritage website (www.tautinispaveldas.lt) and prepare methodological guidelines which would allow tourism sector institutions contribute more actively to the promotion of traditional crafts and national heritage products.
- **International engagement in the field of safeguarding of traditional crafts** in Lithuania is rather carried out through individual initiatives, and more with the aim to present the country and its traditional crafts and national heritage products at international events, therefore in the future it is recommended to pay more attention to the support of international engagement initiatives and involvement in international projects with institutions of other countries responsible for the promotion and development of traditional crafts.

For more information on the evaluation of the Program measures in the light of thematic areas identified in the UNESCO Guidelines for the Implementation of Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, please see section 3.1 of the report).

9.1.3. What is the external coherence of the Program with other national strategic documents?

The objectives and measures of the Program are in line with the objectives and tasks of the National Progress Plan for 2021-2030 and the White Paper on Lithuanian Rural and Agricultural Development, contributing to the safeguarding and development of the national heritage. The strategic documents provide more abstract objectives, and the Program tasks and measures contribute to their implementation. For more information, please see section 3.2 of the report.

9.1.5. How do the Program's Annual Action Plans match with the Action Program for 2012-2020? Are the measures planned in the Program Annual Action Plans timely and appropriate, given the needs of the target groups?

The measures provided in the three-year Action Plans of the Program are in line with the objectives of the Program. In addition, traditional artisans and traditional craft centres consider many of the Program's measures to be relevant and meeting their needs. According to traditional artisans, the most relevant measures are the establishment of trading points to sell national heritage products, tax deduction schemes, support for the presentation of national heritage products at national and international specialized tourism, agriculture and food exhibitions and fairs, and support for the organization of educational workshops. According to the TCC, the most relevant measures of the Program are support for the organization of educational workshops, organization of the trainings to improve qualification, and financing projects promoting the NHP in the tourism sector, but in principle

all respondents consider all measures of the Program to be relevant. For more information, please see section 3.1 of the report.

9.1.6. What measures and activities other EU countries choose to safeguard traditional crafts? Provide examples of good practice of two countries.

The study examined in more detail the examples of good practice in Hungary and Finland. In Lithuania, depending on the country's context, the following measures could be applied: organization of national artisan competitions, establishment of a traditional craft centre in the capital (this practice is used in Hungary), crafts school courses for school students conducted by traditional artisans, establishment of an online store (this practice is used in Finland). For more information, please see section 3.4 of the report.

9.3.2. How effectively all segments of the NHP safeguarding and craft development structure work (craft centres, traditional craft yards, rural tourism farmsteads, tourism information centres, protected areas parks, etc.)?

Many of the traditional craft centres surveyed carry out the functions provided in Article 21 of the Law of National Heritage Products. Although the TCC have been relatively successful in implementing their functions, strengthening of the implementation of the TCC functions has been identified as one of the areas that should get more attention in the future, to successfully develop traditional crafts. In order to increase the efficiency of the TCC, it is recommended to continue to implement measures to strengthen and develop traditional craft centres, and to consider the certification of traditional craft centres on a regular basis (annually or every 2-3 years) to assess whether the TCC properly implements functions assigned to them by the Law of National Heritage Products.

Tourism information centres (hereinafter – TIC), protected areas visitors' centres (hereinafter – PAVC) and rural tourism farmsteads are also very important for the development of traditional crafts. Survey results show that TCC, TIC, and PAVC are actively collaborating to publicize and promote traditional crafts. In addition, a significant part of traditional artisans indicated they were cooperating with the TCC (22%), the TIC and (or) the PAVC (18%) and tour guides (12%). One of the reasons why a relatively large proportion (42%) of traditional artisans do not use the services provided by the TCC is that there is no TCC in the area in which they operate. This means that despite the 19 existing TCC, their network may be insufficient, so it is important to assess the activities of other craft centres operating in the country (they are listed in Annex 11, Table 38) and the possibilities to involve these craft centres in the promotion and development of traditional crafts. For more information, please see section 3.3 of the report.

9.3.3. What are the success / failure factors (external and internal) of the NHP safeguarding and craft development activities? 9.4.3. What factors (positive and negative) influenced the implementation of the Program? How they influenced the safeguarding of the NHP and the development of crafts in Lithuania? What should be improved and how to maximize positive impact? 9.5.1. What were the successes / failures, what were their reasons?

The main factors of the success of the NHP safeguarding and craft development activities are the appointment of institutions responsible for the safeguarding of national heritage – the Ministry of Agriculture, the Rural Business and Markets Development Agency, municipalities, and the definition of their functions in the Law of National Heritage Products, establishment of the TCC, successful certification process of the national heritage products. For more information, please see section 3.1 of the report.

Lack of human resources and funding at both national and municipal levels, which did not allow the objectives of the Program to be fully achieved, can be considered as the main negative factors of the NHP safeguarding and craft development, as well as the implementation of the Program. The efficiency of the TCC activities is limited by the lack of funding, insufficient information at the national level and problems

with sales of national heritage products. Municipalities, the TIC and visitors' centres also identify the lack of motivation between traditional artisans to publicize and popularize the NHP they create. For more information, please see sections 3.1, 3.3 and 6 of the report.

9.3.4. How can funds assigned for the NHP safeguarding and craft development be used more effectively?

One of the main shortcomings of the NHP safeguarding and craft development is the limited funding, so it is recommended to consider to increase the funding for national heritage, taking into account the growing number of certified traditional artisans and the national heritage products created by them, and the need to strengthen some areas relevant to the safeguarding of traditional crafts, which have so far been insufficiently funded in Lithuania, for example, by initiating more targeted projects related to the improvement of qualifications of traditional artisans, international engagement or involvement of the tourism sector in the promotion of traditional crafts. For more information, please see the answer to the question 9.1.2 and section 5.1.1 of the report.

Given that the European Agricultural Fund for Rural Development cannot finance projects aiming to develop traditional crafts in cities and does not provide support to traditional artisans living in cities, it is recommended to encourage other ministries (for example, Ministry of Economy and Innovation, Ministry of Culture, Ministry of Interior) to provide financing from other EU funds for traditional craft development in cities.

9.4.2. How has the Program contributed to the implementation of the provisions of the Law of National Heritage Products?

In order to assess the contribution of the Program to the implementation of the provisions of the Law of National Heritage Products, it was analysed how the Program contributes to the implementation of the tasks of state safeguarding of national heritage products specified in the Law of NHP. The tasks and measures of the Program contribute to implementation of the tasks of state safeguarding of the national heritage products listed in Article 4 of the Law of National Heritage Products:

Task of the state safeguarding of the NHP	Program contributes to the implementation of the task	Justification of the Program contribution
1) to set up the principles and priorities for safeguarding, promotion, creation and realization promotion of national heritage products	Yes	The Program sets long-term (until 2020) objectives, tasks and evaluation criteria for safeguarding, promotion, creation and realization of national heritage products.
2) to set up the principles of Classification of National Heritage Products and the Compendium of Traditional Crafts	Partly	The compendium of traditional crafts and the NHP classification were approved before the preparation of the Program (Order of the Minister of Agriculture No. 3D-481). During the implementation of the Programme in 2012-2020 7 new handicrafts were included in the compendium. The compendium of traditional crafts is reviewed based on the results of certification.
3) to develop the system of certification of national heritage products and certification of traditional artisans	Yes	The Program successfully supports the certification of national heritage products, the certification of traditional artisans and non-formal traditional crafts training programs. In 2012–2020, the number of certified NHP increased by almost 44%, from 1839 to 3272, and the number of traditional artisans whose products were certified and recognized as NHP almost doubled (48%), from 440 to 845.
4) to promote the development of traditional crafts,	Yes	The development of traditional crafts, ensuring the creation, realization and promotion of national heritage products is achieved by financing the TCC activities; encouraging masters of

Task of the state safeguarding of the NHP	Program contributes to the implementation of the task	Justification of the Program contribution
ensuring the creation, realization and promotion of national heritage products in the centres or ethnographic regions, towns, villages and rural tourism farmsteads		traditional crafts to transfer skills to young people (in 2012–2020, 74% of all masters of traditional crafts who participated in the survey confirmed they conducted educational workshops for school students); promoting national heritage products and traditional services (various events were organized in 2012–2020, publications promoting traditional crafts were published, sale points for national heritage products were opened), financing cooperation projects of traditional artisans with the tourism sector (in 2020, 27 projects were financed), ensuring the dissemination of information through the website dedicated to national heritage (www.tautinispaveldas.lt).
5) to provide state support for safeguarding, creation, selling and promoting national heritage products	Yes	During the implementation of the Program, state support was provided to the NHP developers, associations uniting NHP developers and the TCC, in accordance with the Financing Rules for the National Heritage Activities. According to the survey of traditional artisans carried out by ESTEP, in 2020, 19.5% of traditional artisans benefited from this assistance. 38% of traditional artisans (85 out of 225 traditional artisans surveyed) used state support to finance national heritage activities at least once during 2012–2020 (out of a total of 845 traditional artisans, this would account for 10%).
6) to promote of the establishment and activities of associations of creators of national heritage products	Yes	The promotion of the establishment and activities of associations of creators of national heritage products is sought by financing the projects of relevant associations related to the promotion of national heritage. In 2020, 21 project was funded.

ASSESSMENT OF THE PROGRAM EVALUATION CRITERIA SUITABILITY, IMPLEMENTATION RESULTS AND IMPACT

9.1.4. Is the system of evaluation criteria sufficient to measure the achievements or expected effects of the Program? Are the Program evaluation criteria suitable for measuring performance and impact? Why? What specific indicators would allow to better measure the impact and benefits of the Program?

26 evaluation criteria (indicators) have been established for the implementation of the objectives and tasks of the Program: 2 impact indicators related to the implementation of the strategic objective of the Program; 3 result indicators related to the implementation of the Program objectives (one for each objective) and 21 output indicators related to the Program tasks and measures.

The analysis of the indicators based on SMART criteria shows that indicators are **specific**, therefore they are suitable for the evaluation of the implementation of the objectives and tasks of the Program. In addition, it is suggested to monitor the number of visitors coming to the website www.tautinispaveldas.lt, and analyse what information they read. Some of the Program's output indicators may be waived because their values are constant and unchanging.

The evaluation of indicators based on other SMART criteria revealed that none of the Program indicators fully meet the **measurability** criterion, 23 out of 26 indicators do not fully meet the **achievability** criterion, and 25 out of 26 indicators do not fully meet the **reliability** criterion. Half of the indicators have some shortcomings in terms of **time-bound**, but in principle all the indicators of the Program can be and have been updated annually, only their values are not always comparable. Many of the identified shortcomings of the Program indicators can be eliminated by preparing descriptions of indicators and clarifying definitions. For more information, please see section 4 of the report.

9.2.1. To what extent have the objectives of the Program been achieved (please compare the values of the planned and achieved results of the Program evaluation criteria)?

The effectiveness of the Program implementation is assessed as a percentage, by comparing the actual (achieved) and the target values of the Program implementation evaluation criteria specified in the Program. Of the 26 Program evaluation criteria, **11 indicators were achieved** (the performance of 6 indicators were 100%, the performance of another 5 indicators were more than 100%), **13 indicators were not achieved** (the performance of 8 indicators was more than 50% but less than 100%; the performance of 5 indicators was less than 50%), and **it was not possible to assess the performance of 2 indicators** (increase in the demand for national heritage products among consumers, in per cent, and improvement of the image of national heritage products among consumers, in per cent). Assessing the values of both indicators requires at least two public opinion surveys (for example, at the beginning and at the end of the Program implementation), but they have not been conducted. Without knowing the initial value of the indicator, it is not possible to identify what has changed and, accordingly, to assess effectiveness. For more information, please see section 5.1 of the report.

9.2.2. Were the objectives and results of the Program adequately planned?

The question whether the Program's objectives were adequately planned can be answered by the assessment of the adequacy of the Program's evaluation criteria in terms of measurability, accessibility and reliability (see sections 4.2, 4.3 and 4.4 of the report and a summary in section 4.6). None of the Program indicators fully meets the measurability criterion (average of evaluations is 0.67 points out of 2 possible). The accessibility and reliability of the indicators were also assessed with low scores (the average of the accessibility assessment was 1 point out of 2, the reliability was 1.05 points out of 2). This indicates various shortcomings related to the planning of the objectives and results of the Program and the interpretation of the objectives and data about the achieved values (results).

During the preparation of the study, a lot of confusion arose in assessing the effectiveness and impact of the Program due to the fact that it was not clear whether the indicators were annual (values recorded annually and non-aggregated) or cumulative (values recorded annually and aggregated for the entire Program implementation period). In addition, the initial values of some indicators were not established, and it was not clear what data should be used to calculate the values of the indicators. The annual values of some indicators are difficult to compare with each other, as the values for different years have been calculated using different methodologies. In the future, it is recommended to prepare descriptions of the Program evaluation criteria (indicators) in order to ensure a uniform calculation of indicator values and to be able to properly assess the results and impact of the Program implementation.

9.2.3. What is the contribution of other institutions involved in the implementation of the Program to the results of the Program?

The Ministry of Agriculture is the main institution responsible for the implementation of the Program, but other institutions and bodies also participate in the implementation of the Program.

Municipalities rather episodically carry out activities contributing to the implementation of the Law of National Heritage Products and the Program. Although the Program has been implemented for 9 years already, the analysis of the annual reports on the implementation of the Program revealed that there is no municipality that has performed the functions provided in the Law of National Heritage Products and the measures provided in the Program during all 9 years. Only 3 municipalities (Kelmė district, Kretinga district and Utena district) performed the respective functions and activities for 8 years, and even 11 municipalities have not performed functions and measures provided in the Law of National Heritage Products and in the Program at all or did not provide information on the performance (for more details, please see section 5.1 of the report). The most common activities of publicity and promotion of traditional crafts carried out by municipalities are the organization of traditional celebrations and fairs. During festivals and fairs temporary trading points are created which are used by traditional artisans

selling certified national heritage products. Traditional artisans are also granted some exemptions when selling national heritage products.

The Ministry of Culture contributes to the implementation of the Program by providing funding for projects promoting traditional crafts and national heritage products, through the programs of the Council for the Safeguarding of Ethnic Culture. Together with the Ministry of Education, Science and Sport, the Ministry of Culture implements the Cultural Passport measure, which is designed to develop cultural cognition habits and cultural experiences of all Lithuanian school students studying in general education programs by providing them with relevant cultural and art services, as well as traditional craft education workshops. The Ministry of Education, Science and Sports contributes as well to raising the qualification of teachers on ethnocultural topics, however, an analysis of the information provided in the annual implementation reports of the Program shows that the activities of the Ministry of Education, Science and Sport in the field of safeguarding and promotion of traditional crafts are rather episodic. The Ministry of Education, Science and Sport could pay more attention to the professional development of traditional artisans and masters of traditional crafts and their inclusion in the education system (for example, through pilot projects in schools, etc.).

The Ministry of Economy and Innovation is responsible for the formation of tourism policy in Lithuania and promotes the development of traditional crafts through sustainable tourism. *Lithuania Travel* (Keliauk Lietuvoje) is responsible for the country's tourism marketing both abroad and in Lithuania. In the tourism sector, traditional crafts and national heritage products are presented at tourism exhibitions both in Lithuania and abroad. *Lithuania Travel* also promotes and publicizes traditional crafts and national heritage products by organizing tours for tour operators and media representatives from abroad and Lithuania, publishing information related to crafts, but it is important to mention that for tourism sector representatives the dividing line between traditional (certified) and other crafts is not always clear, therefore the Ministry of Economy and Innovations as the institution responsible for policy formulation in the field of tourism should pay more attention especially to the promotion and recognition of traditional crafts.

The contribution of the TIC to the publicity and promotion of traditional crafts and national heritage products is also very important. The TIC publicizes and promotes traditional artisans and their certified NHP by providing information to visitors (live, by phone, via Facebook, etc.), presenting them at exhibitions, and organizing excursions. Some of the TIC provide possibility to buy the NHP. The publicity and promotion activities of traditional crafts carried out by the protected areas visitors' centres are very similar to the TIC (provision of information, demonstration of the NHP). For more information, please see section 6 of the report.

9.4.1. What is the impact of the Program interventions? To what extent has the Program contributed to the safeguarding of the NHP and the development of crafts?

The program has made a significant contribution to the safeguarding of the NHP and the development of crafts. Assessing the impact of the Program interventions in terms of achieving the strategic objective, it can be seen that the Program contributed to the creation of jobs – 76.5 jobs were created in traditional craft centres (program effectiveness is 76.5%). Although it is not possible to assess the change in the demand for national heritage products, according to the public opinion survey 43% of the population recognizes the brands of national heritage products, and 40% of respondents buy traditional products labelled as national heritage product.

When assessing the impact of the Program interventions in terms of the objectives of the Program achieved, it was found that, in 2020, 19.5% of traditional artisans has used state support. The Program also contributed to the professional qualification development of traditional artisans – 72% of traditional artisans say that, in 2012–2020, their level of qualification has risen. It is not possible to assess the change in the image of national heritage products among consumers, but according to a public opinion survey 50% of the respondents agree that in recent years the image of national heritage

products as an important form of expression of country's ethnic culture and national identity has improved. For more information about the Program impact, please see section 5.1.1 of the report.

When assessing the territorial impact of the Program, it was found that in all municipalities, except for Šalčininkai district, there are certified traditional artisans producing the NHP. According to the number of traditional artisans per 10 thousand inhabitants, 8 municipalities clearly distinguish between other (Anykščiai district, Ukmergė district, Molėtai district, Kaišiadorys district and Švenčionys district, Varėna district, Joniškis district and Kretinga district). In many of these municipalities there are the TCC. For more information, please see section 5.2 of the report.

9.5.2. Please summarize the results of the study and present specific conclusions. 9.5.3. Please provide recommendations for the future.

Detailed conclusions and recommendations are provided in section 7 of the report.

1 STUDIJOS TIKSLAS, UŽDAVINIAI, OBJEKTAS IR METODAI

1.1 STUDIJOS TIKSLAS, UŽDAVINIAI, OBJEKTAS IR TEORINIS PAGRINDAS

Studijos **tikslas** – atlikti Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos (toliau – Programa) įgyvendinimo analizę, nustatyti sėkmių / nesėkmių priežastis ir pateikti išvalgas ateičiai išsaugant Lietuvos tautinį paveldą.

Studijos **uždaviniai**:

- 1) Įvertinti Programos veiksmingumą ir tinkamumą TPP apsaugai ir amatų plėtrai Lietuvoje;
- 2) Įvertinti Programos rezultatyvumą;
- 3) Įvertinti Programos efektyvumą ir kokybę;
- 4) Įvertinti Programos poveikį siekiant Programoje nustatytų tikslų;
- 5) Nustatyti sėkmių / nesėkmių priežastis, pateikti išvadas ir rekomendacijas ateičiai.

Studijos **objektas** – tautinio paveldo produktų apsauga ir tradicinių amatų plėtra Lietuvoje 2012–2020 m., atsižvelgiant į Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 m. programą ir jos 2012–2014, 2015–2017 ir 2018–2020 m. priemonių planus.

Atsižvelgiant į studijos tikslą ir uždavinius, daroma išvada, kad baigiantis Programos įgyvendinimui inicijuojamas klasikinis Programos turinio ir poveikio vertinimas, siekiant pateikti išvalgas dėl TPP apsaugos ir amatų plėtros po 2020 m. (sąvokos „studija“ ir „vertinimas“ toliau tekste vartojamos sinonimiškai).

Vertinimo struktūravimo tikslais studijos objektas, uždaviniai ir klausimai grupuojami į du blokus:

- 1) Programos turinio analizė (apima 1, 3 ir 5 uždavinius);
- 2) Programos įgyvendinimo rezultatų ir poveikio analizė (apima 2 ir 4 uždavinius).

Atliekant Programos **turinio analizę** bus įvertintas Programos intervencijos logikos *tinkamumas*, Programos tikslų, uždavinių ir priemonių *suderinamumas* (vidinis ir išorinis), Programos *veiksmingumas / efektyvumas* siekiant TPP apsaugos ir tradicinių amatų plėtros Lietuvoje.

Atliekant Programos **rodiklių, įgyvendinimo rezultatų ir poveikio analizę** bus įvertintas Programos *vertinimo kriterijų tinkamumas* pagal SMART kriterijus, Programos *rezultatyvumas* (vertinimo kriterijų pasiekimo lygis) ir *poveikis*. Poveikio vertinimui bus taikoma kiekybinė ir kokybinė prieiga. Taikant *kiekybinę prieigą* bus įvertintas Programos strateginio tikslo vertinimo kriterijų pasiekimo lygis (atsižvelgiant į Programos metinėse ataskaitose pateiktą informaciją). Taikant *kokybinę prieigą* bus pateiktos išvalgos dėl Programos indėlio į TPP apsaugą ir amatų plėtrą ir Programos strateginio tikslo įgyvendinimo.

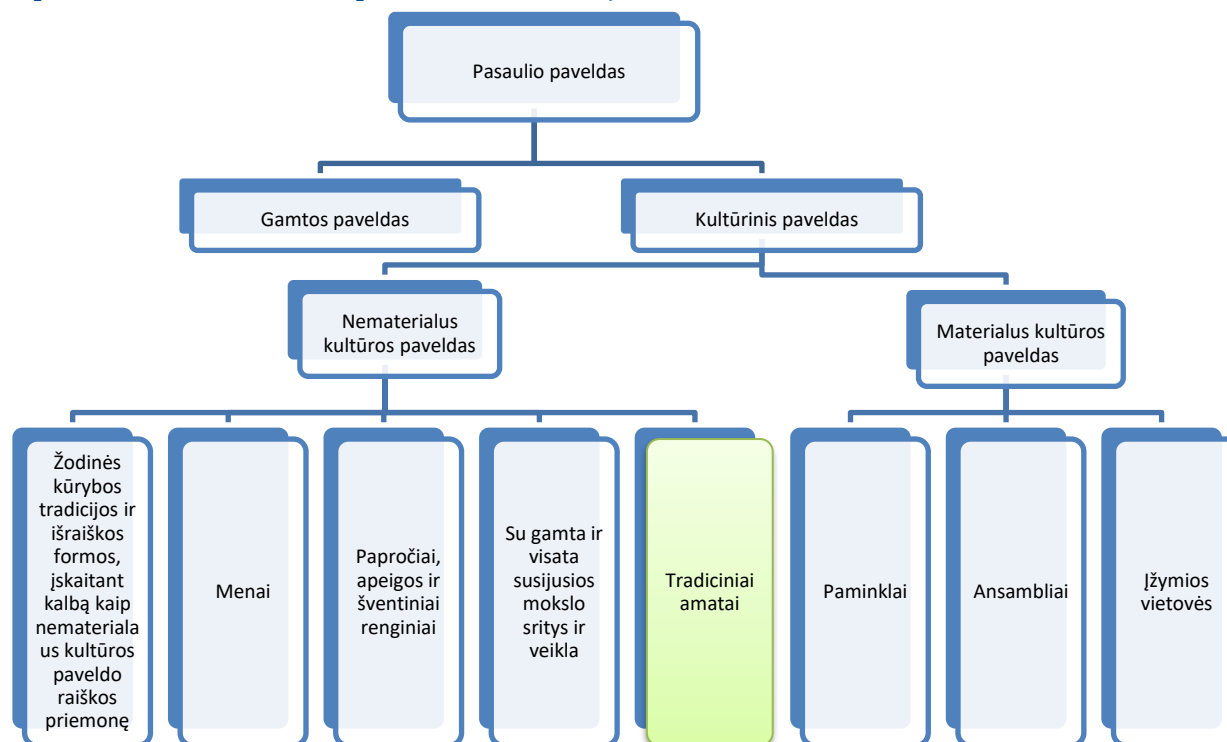
Vertinant **Programos turinį (tinkamumą, suderinamumą ir veiksmingumą)** bus vadovaujamasi Lietuvoje ratifikuota UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija (toliau – Konvencija) ir Konvencijos šalių narių Generalinės asamblėjos 7-oje sesijoje priimta rezoliucija, kuria patvirtintos *Bendrosios UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo poveikio, rezultatų, pagrindinių rodiklių ir vertinimo gairės*¹ (toliau – Konvencijos įgyvendinimo gairės).

¹ 2018 m. Generalinės asamblėjos 7-osios sesijos rezoliucija Nr. 7.GA 9 „Bendrosios UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos (2003) įgyvendinimo poveikio, rezultatų, pagrindinių rodiklių ir vertinimo gairės“.
https://unesco.lt/images/Straipsniu_dokumentai/2003Konvencijos_rezultat_gaires_rodikliai_2019_05_17_galutinis.pdf.

Šios gairės skirtos naudoti valstybėms narėms tiek vietos, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmenimis, užtikrinant tinkamą nematerialaus kultūros paveldo ir etninės kultūros (Lietuvoje vartojama sąvoka) apsaugą bei rengiant periodines Konvencijos įgyvendinimo ataskaitas. Konvencijos įgyvendinimo gairėse aprašytas optimalus laukiamas nematerialaus kultūros paveldo (toliau – NKP) apsaugos poveikis, trumpalaikiai, vidutinės trukmės ir ilgalaikiai apsaugos rezultatai, įvardintos pagrindinės nematerialaus kultūros paveldo apsaugos teminės sritys, vertinimo kriterijai ir rodikliai.

Tradiciniai amatai pagal UNESCO pasaulio paveldo klasifikaciją yra viena iš nematerialaus kultūros paveldo formų (žr. 1 pav.). UNESCO yra viena iš pagrindinių organizacijų, atstovaujančių visų pasaulio regionų kultūrinei įvairovei ir siekianti užtikrinti žmonijai reikšmingo gamtos ir kultūrinio paveldo išsaugojimą ateities kartoms. UNESCO apibrėžia pasaulio paveldo sąvokas, pateikia kultūrinio paveldo klasifikaciją ir nubrėžia gaires tiek materialaus, tiek nematerialaus kultūros paveldo išsaugojimui.

1 pav. UNESCO kultūrinio paveldo klasifikacija

Šaltinis: sudaryta autorių pagal L. Petti, C. Trillo ir B. C. Makore straipsnį „Cultural Heritage and Sustainable Development Targets: A Possible Harmonisation? Insights from the European Perspective“.

Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijoje nematerialus kultūros paveldas apibrėžiamas kaip „ilgainiui nusistovėjusi veikla, vaizdai, išraiškos formos, žinios, įgūdžiai, taip pat su jais susijusios priemonės, objektai, žmogaus veiklos produktai ir su jais susijusios kultūros erdvės, kuriuos bendruomenės, grupės ir kai kuriais atvejais pavieniai žmonės pripažįsta savo kultūros paveldo dalimi. Šį nematerialų kultūros paveldą, perduodamą iš kartos į kartą, bendruomenės ir grupės nuolat atkuria reaguodamos į savo aplinką, į sąveiką su gamta ir savo istorija, ir jis joms teikia tapatybės ir tęstinumo pojūtį, taip skatindamas pagarbą kultūrų įvairovei ir žmogaus kūrybingumui.“²

Nematerialus kultūros paveldas pasireiškia šiose srityse:³

- 1) žodinės kūrybos tradicijose ir išraiškos formose, įskaitant kalbą kaip nematerialaus kultūros paveldo raiškos priemonę;

² Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, priimta UNESCO 2003 m. spalio 17 d., 2 straipsnio 1 punktas.

³ Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, priimta UNESCO 2003 m. spalio 17 d., 2 straipsnio 2 punktas.

- 2) atlikimo menuose;
- 3) **papročiuose, apeigose ir šventiniuose renginiuose;**
- 4) su gamta ir visata susijusiose mokslo srityse ir veikloje;
- 5) **tradiciniuose amatuose.**

Vienas pagrindinių Konvencijos tikslų yra saugoti nematerialų kultūros paveldą. Nors Konvencijoje ją ratifikavusioms šalims paliekama teisė imtis reikiamų priemonių, kurios labiausiai atitinka šalies kontekstą, Konvencijoje numatyta, kad priemonėmis turėtų būti „siekiama užtikrinti nematerialaus kultūros paveldo gyvybingumą, įskaitant nustatymą, dokumentavimą, mokslinius tyrimus, išsaugojimą, apsaugą, sklaidą, turtinimą, perdavimą, visų pirma per formalų ir neformalų švietimą, taip pat įvairių tokio paveldo aspektų atgaivinimą“⁴.

Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtos 8 teminės **nematerialaus kultūros paveldo apsaugos sritys**:

- 1) Instituciniai ir žmogiškieji ištekliai ir gebėjimai;
- 2) Perdavimas ir švietimas;
- 3) Įrašymas į registrus (sąvadus) ir mokslo tyrimai;
- 4) Politika, teisinės ir administracinės priemonės;
- 5) Nematerialaus kultūros paveldo ir jo apsaugos vaidmuo visuomenėje;
- 6) Sąmoningumo didinimas;
- 7) Bendruomenių, grupių ir pavienių asmenų bei kitų suinteresuotųjų šalių įsitraukimas;
- 8) Tarptautinis bendradarbiavimas.

Atsižvelgdamas į Konvencijos nuostatas, UNESCO nematerialaus kultūros paveldo ekspertas Frankas Proschanas pasiūlė modelį (žr. 2 pav.), pagal kurį galima parinkti priemones, labiausiai tinkančias nematerialaus kultūros paveldo, įskaitant ir tradicinius amatus, apsaugai. Pagal šį modelį tradicinių amatų apsaugą įgyvendinančios institucijos turėtų įgyvendinti 5 tipų priemones:⁵

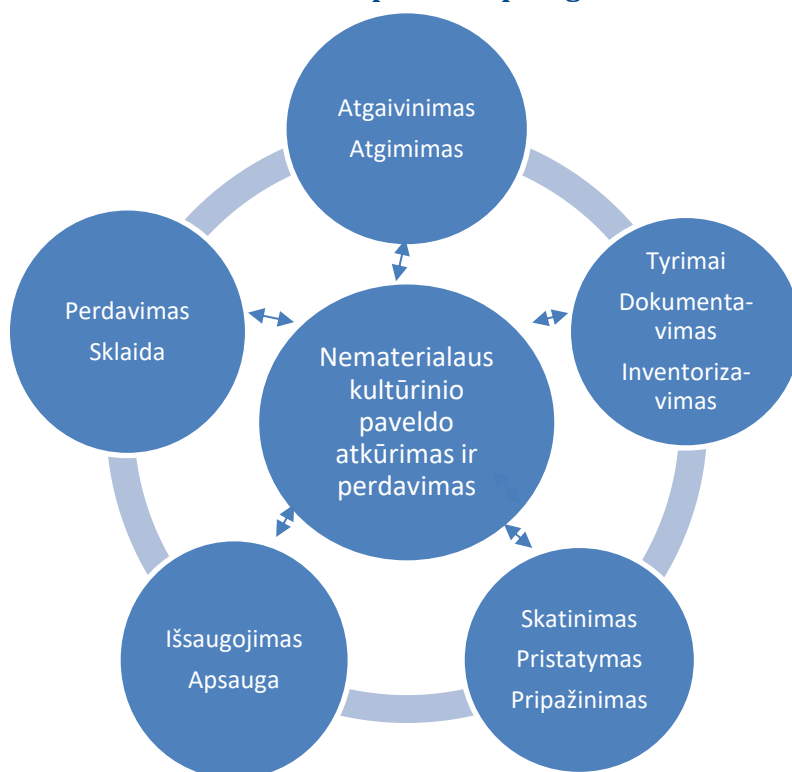
- 1) **Atgaivinimo priemonės**, kurios apima tradicinių amatų atgaivinimą, atstatymą ir stiprinimą, pabrėžiant tradicinių amatų pažeidžiamumą, kylančią išnykimo grėsmę ir poreikį apsaugoti.
- 2) **Tyrimo, dokumentavimo ir inventorizavimo priemonės**, leidžiančios geriau suprasti tradicinių amatų istorijas, reikšmės, estetinių ypatybių, socialinių, kultūrinių ir ekonominių funkcijų svarbą. Taip pat leidžiančios surasti tinkamiausius tradicinių amatų perdavimo, jų kūrimo ir atkūrimo būdus.
- 3) **Skatinimo, pristatymo ir pripažinimo priemonės**. Sąmoningumo skatinimo priemonės atkreipia dėmesį į tradicinių amatų vertę. Vienas iš būdų paskatinti sąmoningumą yra tradicinių amatų pristatymas, kuris gali būti vykdomas per žiniasklaidą, per kultūros institucijų organizuojamus renginius ir kitais kanalais. Pripažinimas reiškia, kad bendruomenė supranta, jog tam tikros praktikos, žinios ir gebėjimai yra dalis jų nematerialaus kultūrinio paveldo.
- 4) **Išsaugojimo ir apsaugos priemonės**. Išsaugojimo priemonės apima pastangas išlaikyti tradicinių amatų praktikos tęstinumą laikui bėgant. Apsaugos priemonės dažniausiai yra priemonės, kurių imasi valstybinės institucijos siekiant tradicinių amatų veiklas apsaugoti nuo grėsmių (pvz., teisinės priemonės, resursų bendruomenėms užtikrinimas).
- 5) **Perdavimo ir sklaidos priemonės**, kurios apima žinių ir įgūdžių perdavimą formaliomis ir neformaliomis formomis bei jų skleidimą už bendruomenės ribų.

Visų šių priemonių derinimas leidžia užtikrinti tinkamą tradicinių amatų apsaugą ir gyvybingumą. Anot F. Proschano, dokumentacija ir įrašų sukūrimas prieš išnykstant tam tikram nematerialiam kultūriniam paveldui ar tyrimas dėl mokslininko smalsumo nustatant nematerialaus kultūrinio paveldo kilmę nėra apsauga, jei šių veiklų tikslas nėra stiprinti nematerialaus kultūrinio paveldo gyvybingumą.

⁴ Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, priimta UNESCO 2003 m. spalio 17 d., 2 straipsnio 3 punktas.

⁵ F. Proschan „Basic Challenges of Sustaining Intangible Cultural Heritage“, UNESCO-EIHCAP Regional Meeting, Hue, Viet Nam, 11-13 December 2007.

2 pav. UNESCO nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos modelis

Šaltinis: sudaryta autorių pagal F. Proschano pranešimą „Basic Challenges of Sustaining Intangible Cultural Heritage“, pristatytą UNESCO-EIHCAP regioniniame susitikime Hujė, Vietname, 2007 m. gruodžio 11–13 d.

Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskiriamos teminės nematerialaus kultūros paveldo apsaugos sritys apima F. Proschano išskirtas 5 apsaugos priemonių grupes bei papildomai apima institucinių ir žmogiškųjų gebėjimų, politikos ir teisinių bei administracinių priemonių, bendruomenių, grupių ir pavienių asmenų bei kitų suinteresuotųjų šalių įsitraukimo bei tarptautinio bendradarbiavimo sritis (žr. 1 lentelė). Institucinių ir žmogiškųjų gebėjimų sritis apima priemones, kuriomis remiamas už nematerialaus kultūros paveldo apsaugą atsakingų institucijų paskyrimas ar įsteigimas, žmogiškųjų gebėjimų, susijusių su nematerialaus kultūrinio paveldo apsauga, stiprinimas ir kultūros bei paveldo srityse dirbančių specialistų mokymas. Politika ir teisinės bei administracinės priemonės, atspindinčios NKP įvairovę ir apsaugos svarbą, turėtų būti įgyvendinamos kultūros, švietimo, ekonominio ir socialinio vystymosi, intelektinės nuosavybės srityse. Bendruomenių, grupių ir pavienių asmenų bei kitų suinteresuotųjų šalių įsitraukimo sritis apima priemones, kuriomis stiprinamas suinteresuotųjų šalių (pvz., bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų, privataus sektoriaus subjektų) įsitraukimas į NKP apsaugą bei didinamas jų prisidėjimas prie NKP stebėsenos. Tarptautinio bendradarbiavimo sritis apima bendradarbiavimą su kitomis šalimis, siekiant tarpusavyje pasidalyti patirtimi vykdant NKP apsaugą.

1 lentelė. Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtų teminių NKP apsaugos sričių ir F. Proschano išskirtų NKP apsaugos priemonių grupių palyginimas

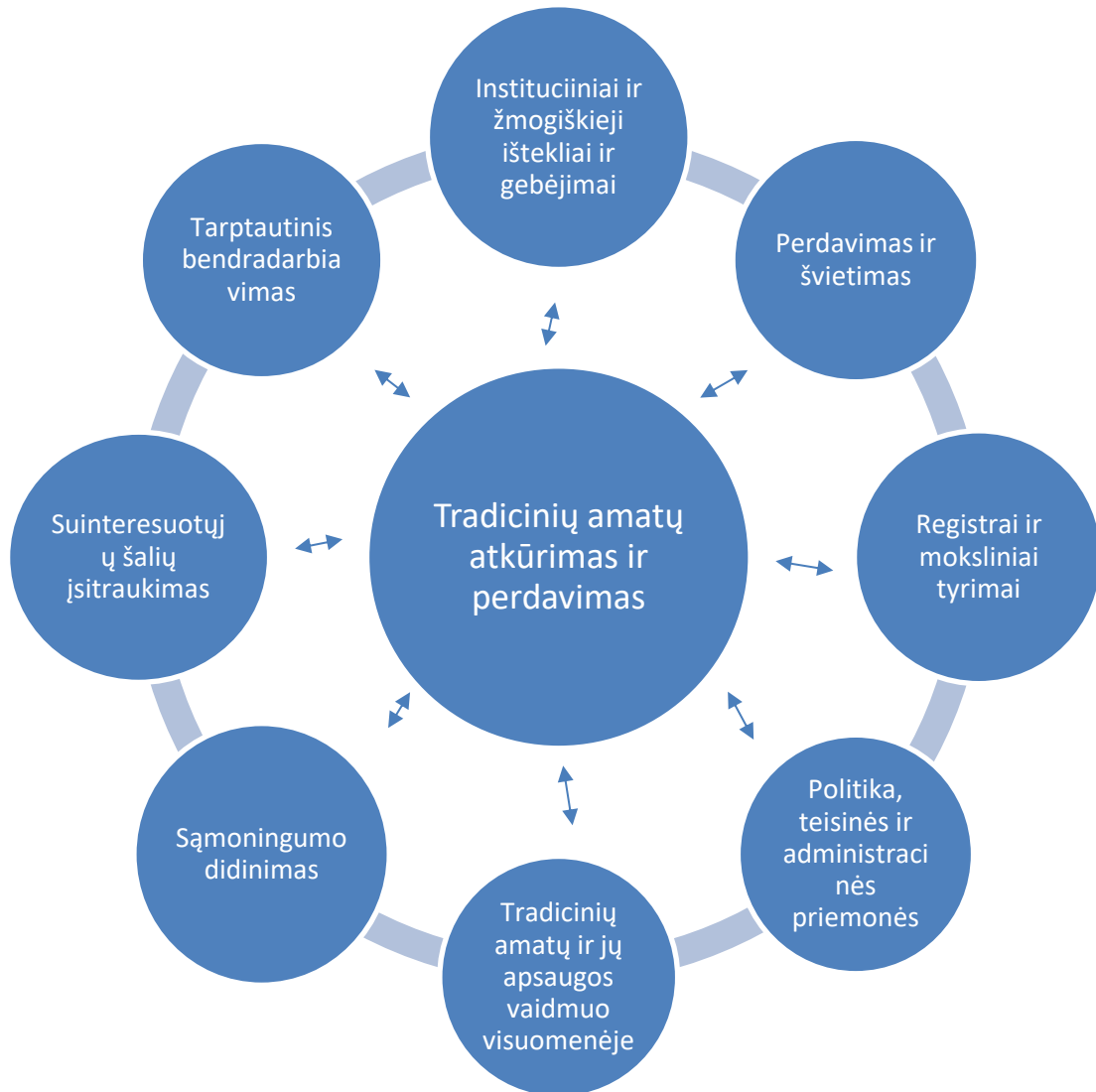
Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtos teminės nematerialaus kultūros paveldo apsaugos sritys	F. Proschano išskirtos nematerialaus kultūros paveldo apsaugos priemonių grupės	Pagrindiniai panašumai ir skirtumai
Instituciniai ir žmogiškieji ištekliai ir gebėjimai	–	Pagal Konvencijos įgyvendinimo gairėse pateiktą klasifikaciją, ši sritis apima priemones, kuriomis remiamas už nematerialaus kultūros paveldo apsaugą atsakingų institucijų paskyrimas ar įsteigimas,

Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtos teminės nematerialaus kultūros paveldo apsaugos sritys	F. Proschano išskirtos nematerialaus kultūros paveldo apsaugos priemonių grupės	Pagrindiniai panašumai ir skirtumai
		žmogiškųjų gebėjimų, susijusių su nematerialaus kultūrinio paveldo apsauga, stiprinimas ir kultūros bei paveldo srityse dirbančių specialistų mokymas. F. Proschano klasifikacijoje tokia priemonių grupė nėra išskirta.
Perdavimas ir švietimas	Perdavimo ir sklaidos priemonės	Abiejose klasifikacijose akcentuojamas žinių ir įgūdžių perdavimas formaliajame ir neformaliajame ugdyme bei edukacinių programų įgyvendinimas.
Įrašymas į registrus (sąvadus) ir mokslo tyrimai	Tyrimai, dokumentavimas ir inventorizavimas	Abiejose klasifikacijose akcentuojama nematerialaus kultūrinio paveldo registrų kūrimo bei mokslinių tyrimų, orientuotų į NKP apsaugą, svarba.
Politika, teisinės ir administracinės priemonės	–	Konvencijos įgyvendinimo gairėse šioje srityje akcentuojama politika bei administracinės priemonės, kurios atspindi NKP įvairovę ir apsaugos svarbą kultūros, švietimo, ekonominio ir socialinio vystymosi, intelektinės nuosavybės srityse. F. Proschano klasifikacijose tokia priemonių grupė nėra išskirta.
Nematerialaus kultūros paveldo ir jo apsaugos vaidmuo visuomenėje	Atgaivinimo priemonės; Skatinimo, pristatymo ir pripažinimo priemonės; Išsaugojimo ir apsaugos priemonės	Konvencijos įgyvendinimo gairėse šioje srityje akcentuojamas NKP ir jo apsaugos svarba visuomenėje bei NKP apsaugos planų ir programų įgyvendinimas. Pagal F. Proschano klasifikaciją, visuomenės pripažinimas, jog tam tikros praktikos, žinios ir gebėjimai yra dalis jų nematerialaus kultūrinio paveldo, ir apsaugos priemonės priklauso skirtingoms priemonių grupėms.
Sąmoningumo didinimas	Skatinimo, pristatymo ir pripažinimo priemonės	Pagal abi klasifikacijas, akcentuojama sąmoningumo skatinimo priemonių (pvz., tradicinių amatų pristatymas per žiniasklaidą, per kultūros institucijų organizuojamus renginius ir kitais kanalais) svarba.
Bendruomenių, grupių ir pavienių asmenų bei kitų suinteresuotųjų šalių įsitraukimas	–	Pagal Konvencijos įgyvendinimo gairėse pateiktą klasifikaciją, ši sritis apima priemones, kuriomis stiprinamas suinteresuotųjų šalių (pvz., bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų, privataus sektoriaus subjektų) įsitraukimas į NKP apsaugą bei didinamas prisidėjimas prie NKP stebėsenos. F. Proschano klasifikacijoje tokia priemonių grupė nėra išskirta.
Tarptautinis bendradarbiavimas	–	Pagal Konvencijos įgyvendinimo gairėse pateiktą klasifikaciją, ši sritis apima priemones, skatinančias bendradarbiavimą su kitomis šalimis, siekiant tarpusavyje pasidalyti patirtimi vykstant NKP apsaugą. F. Proschano klasifikacijoje tokia priemonių grupė nėra išskirta.

Šaltinis: sudaryta ESTEP.

Šioje studijoje F. Proschano modelis papildomas naujomis Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtomis sritimis ir pritaikomas Programoje tradicinių amatų apsaugai ir skatinimui numatytų uždavinių bei pagal juos įgyvendinamų priemonių analizei.

3 pav. Tradicinių amatų apsaugos modelis

Šaltinis: sudaryta ESTEP.

F. Proschano pasiūlytą UNESCO nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos modelį, nagrinėjant tradicinių amatų veiklą Lietuvoje, taikė E. Ribašauskienė bei D. Šumylė⁶ ir amatų centrų vykdomas veiklas suskirstė į penkias kategorijas. Studijos objektas yra platesnis ir apima visus Programos tikslus, uždavinius ir priemones (ne tik amatų centrų vykdomas veiklas), todėl aktualu Programos uždavinius suskirstyti į Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtas aštuonias nematerialaus kultūros paveldo apsaugos sritis ir pagal tai vertinti, kokių uždavinių ir pagal juos įgyvendinamų priemonių Programos įgyvendinimo laikotarpiu (2012–2020 m.) pakako, o kokių – trūko, siekiant TPP apsaugos ir amatų plėtros Lietuvoje (analizė pateikta ataskaitos 3 dalyje).

⁶ E. Ribašauskienė, D. Šumylė „The Role of Traditional Craft Centers in Safeguarding Cultural Heritage“. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 2016. Vol. 38. No. 4: 412–424.

1.2 STUDIJOS KLAUSIMŲ ANALIZĖ IR SPRENDIMO KRITERIJAI

Kaip jau buvo minėta, darbo struktūravimo tikslais studijos uždaviniai ir klausimai grupuojami į du blokus, kurių kiekvieną galima laikyti atskira analitine studijos rengimo veikla (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Studijos klausimų blokai, vertinimo kriterijai, metodai ir informacijos šaltiniai

Programos turinio analizė		Programos rodiklių, įgyvendinimo rezultatų ir poveikio analizė
Susiję studijos uždaviniai	9.1. Įvertinti Programos veiksmingumą ir tinkamumą TPP apsaugai ir amatų plėtrai Lietuvoje (<i>išskyrus 9.1.4 klausimą</i>). 9.3. Įvertinti Programos efektyvumą ir kokybę. 9.5. Nustatyti sėkmių / nesėkmių priežastis, pateikti išvadas ir rekomendacijas ateičiai (<i>rekomendacijos apims ne tik Programos turinį, bet ir vertinimo kriterijus – antrąjį studijos klausimų bloką</i>).	9.1.4 klausimas 9.2. Įvertinti Programos rezultatyvumą 9.4. Įvertinti Programos poveikį siekiant Programoje nustatytų tikslų (<i>išskyrus 9.4.2 ir 9.4.3 vertinimo klausimus, kurie labiau susiję su Programos turinio analize</i>).
Taikomi vertinimo kriterijai	Tinkamumas Suderinamumas (vidinis ir išorinis) Veiksmingumas / efektyvumas	Rodiklių tinkamumas pagal SMART kriterijus Rezultatyvumas Poveikis (kiekybinė ir kokybinė analizė)
Pagrindiniai informacijos šaltiniai ir metodai	- Programos intervencijos logikos analizė - Aktualių teisės aktų, strateginių dokumentų ir antrinių šaltinių analizė - Amatininkų ir tradicinių amatų centrų apklausa - Atvejo studijos (Lietuvos ir užsienio) - Interviu ir ekspertinis vertinimas	- Stebėsenos informacijos analizė ir apibendrinimas (Programos metinės ataskaitos) - Programos vertinimo kriterijų tinkamumo vertinimas pagal SMART kriterijus - Visuomenės nuomonės apklausa - Amatininkų ir tradicinių amatų centrų apklausa - Tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų registro duomenų teritorinė analizė - Interviu ir ekspertinis vertinimas

Šaltinis: sudaryta ESTEP.

Toliau lentelėse pateikta studijos klausimų detalizacija ir sprendimo kriterijai atskirai Programos turinio bei Programos rodiklių, įgyvendinimo rezultatų ir poveikio analizei.

3 lentelė. Programos turinio analizė: detalūs klausimai ir sprendimo kriterijai

Studijos klausimai	Patikslinti klausimai	Sprendimo kriterijai
9.1.1. Kaip Lietuvoje funkcionuoja TPP apsauga ir amatų plėtra? Kokios priemonės tai užtikrina? Ar Programa yra tinkama TPP apsaugai ir amatų plėtrai?	- Kiek ir kokių priemonių įtraukta į Programos priemonių planus? - Kaip finansuojamos TPP apsaugai ir amatų plėtrai skirtos priemonės ir projektai? - Kas dalyvauja Programos priemonių įgyvendinime?	- Programos priemonių skaičius pagal tikslus, uždavinius, atsakingas institucijas - Priemonių finansavimo mastas ir šaltiniai - Priemonių ryšys su UNESCO Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtomis teminėmis nematerialaus kultūros paveldo apsaugos sritimis
9.1.2. Koks Programos aktualumas? Ar tinkamai buvo pasirinkta TPP apsaugos ir amatų plėtros intervencijų logika (tikslai, veiklos, priemonės ir jų ryšiai su Programos	4. Ar Programos priemonės yra tinkamos ir pakankamos TPP apsaugai ir amatų plėtrai atsižvelgiant į UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gaires?	Priemonių ryšys su UNESCO Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtomis teminėmis nematerialaus kultūros paveldo apsaugos sritimis

Studijos klausimai	Patikslinti klausimai	Sprendimo kriterijai
kriterijais)? Ar 2012–2020 m. veiksmų Programa tinkama siekiant TPP apsaugos ir amatų plėtros išsaugojimo tikslų?	5. Ar Priemonės atitinka tikslinių grupių poreikius? 6. Ar priemonės yra tinkamos ir pakankamos Programoje nurodytoms problemoms spręsti? 7. Kokių TPP apsaugos ir amatų plėtros priemonių trūksta? 8. Kurios Programos priemonės aktualiausios amatininkams ir tradicinių amatų centrams? 9. Koks teritorinis tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų pasiskirstymas?	– Tikslinių grupių poreikius atitinkančių / palankiai vertinamų priemonių skaičius – Priemonių įgyvendinimo pažanga (finansinė, fizinė) – Teritorinis tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų pasiskirstymas
9.1.3. Koks yra Programos išorinis suderinamumas su kitais nacionaliniais strateginiais dokumentais?	10. Kokie nacionaliniai strateginiai dokumentai aktualūs siekiant TPP apsaugos ir amatų plėtros tikslų? 11. Ar Programos tikslai ir priemonės dera su kitų nacionalinių strateginių dokumentų tikslais ir priemonėmis (juos papildo, jų nedubliuoja)?	– Strateginių dokumentų nuostatos, aktualios TPP apsaugai ir amatų plėtrai (ypač miestuose veikiančių tradicinių amatininkų projektams)
9.1.5. Kaip Programos metiniai priemonių veiksmų planai dera su 2012–2020 m. veiksmų Programa? Ar Programos metiniuose veiksmų planuose suplanuotos priemonės yra savalaikės ir tinkamos tikslinių grupių poreikiams?	12. Kiek ir kokių priemonių numatyta Programos 2012–2014, 2015–2017 ir 2018–2020 m. priemonių planuose? 13. Ar priemonės aktualios amatininkams ir amatų centrams?	– Pagal Programos tikslus ir uždavinius suplanuotų / įgyvendintų priemonių dalis – Laiku įgyvendintų priemonių dalis – Priemonių, kurias amatininkai ir amatų centrai įvertino kaip aktualias ir reikalingas, dalis
9.1.6. Kokios tradicinių amatų išsaugojimui priemonės ir veiklos pasirenkamos kitose ES valstybėse? Pateikti dviejų šalių gerosios praktikos pavyzdžius.	14. Kas yra geroji tradicinių amatų išsaugojimo praktika pagal UNESCO ir kitas pripažintas organizacijas, tradicinių amatų išsaugojimui skirtus tarptautinius projektus (pvz., „Innocrafts“⁷)? 15. Kokios tradicinių amatų išsaugojimo veiklos ES šalyse finansuojamos kaimo plėtros programų lėšomis?	– ES šalys, kuriose tradicinių amatų išsaugojimo veiklos finansuojamos KPP 2014–2020 m. lėšomis
9.3.1. Koks Programos intervencijų efektyvumas?	(žr. 9.1.2 klausimo detalizaciją)	(žr. 9.1.2 klausimo detalizaciją)
9.3.2. Kaip efektyviai veikia visi TPP apsaugos ir amatų plėtros struktūros segmentai (amatų centrai, tradicinių amatų kiemeliai, kaimo turizmo sodybos, turizmo informaciniai centrai, saugomų teritorijų parkai ir kt.)?	16. Kaip prie TPP apsaugos ir amatų plėtros prisideda tradicinių amatų centrai? 17. Su kokiomis organizacijomis bendradarbiauja amatininkai ir tradicinių amatų centrai (tradicinių amatų kiemeliai, kaimo turizmo sodybos, turizmo informaciniai centrai, saugomų teritorijų parkai / lankytojų centrai, gidai ir kt.)? 18. Kokias veiklas vykdo pagal kaimo vietovių VPS įsteigti amatų centrai / kiemeliai?	– Tradicinių amatų centrų veiklų atitiktis Tautinio paveldo produktų įstatymo 21 straipsnyje numatytoms funkcijoms – Amatininkų ir amatų centrų, bendradarbiaujančių su kitomis organizacijomis (tradicinių amatų kiemeliai, kaimo turizmo sodybos, turizmo informaciniai centrai, saugomų teritorijų parkai / lankytojų centrai, gidai ir kt.), dalis

⁷ 2012–2014 m. įgyvendintas Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslo programos INTERREG IVC projektas „Innocrafts“ „Amatininkystės naujovės verslo politikoje“. Projekto partneris iš Lietuvos – Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra. Plačiau žr. <http://www.vsaa.lt/innocrafts.htm>.

Studijos klausimai	Patikslinti klausimai	Sprendimo kriterijai
	19. Kokie TPP apsaugai ir amatų plėtrai aktualūs projektai finansuoti pagal 2014–2020 m. VPS?	
9.3.3. Kokie TPP apsaugos ir amatų plėtros veiklos sėkmės / nesėkmės faktoriai (išoriniai ir vidiniai)?	20. Kokie veiksniai skatina TPP apsaugą ir amatų plėtrą Lietuvoje? 21. Kokie veiksniai riboja TPP apsaugą ir amatų plėtrą Lietuvoje?	– Išskirtų veiksmų aktualumas tarp skirtingų Programos įgyvendinime dalyvaujančių institucijų (ministerijų, savivaldybių, amatininkų, amatų centrų) ir kitų suinteresuotų asmenų (aiškinamasi per asocijuotas struktūras)
9.3.4. Kaip galima būtų efektyviau panaudoti TPP apsaugai ir amatų plėtrai skirtas lėšas?	(žr. 9.1.2 klausimo detalizaciją)	(žr. 9.1.2 klausimo detalizaciją)
9.5.1. Kokios buvo sėkmės / nesėkmės, kokios jų priežastys? 9.5.2. Apibendrinus studijos rezultatus pateikti konkrečias išvadas. 9.5.3. Parengti rekomendacijas ateičiai.	22. Kokie veiksniai padėjo / trukdė įgyvendinti Programos priemones? 23. Kaip reikėtų tobulinti Programos turinį ir įgyvendinimą?	–
9.4.2. Kaip Programa prisidėjo įgyvendinant TPP įstatymo nuostatas?	24. Prie kokių Tautinio paveldo produktų įstatymo 4 straipsnyje nurodytų tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos uždavinių įgyvendinimo prisidėjo Programa? 25. Kokioms Tautinio paveldo produktų įstatymo II ir V skyriuose nurodytoms funkcijoms vykdyti buvo naudojamos Programos lėšos?	– Su įstatymo nuostatų įgyvendinimu susijusių Programos priemonių ir lėšų dalis
9.4.3. Kokie veiksniai (teigiami ir neigiami) turėjo įtakos Programos įgyvendinimui? Kokią įtaką jie turėjo TPP apsaugai ir amatų plėtrai Lietuvoje? Ką ir kaip reikėtų tobulinti, siekiant didžiausio teigiamo poveikio?	(žr. 9.1.5 klausimo detalizaciją)	–

Šaltinis: sudaryta ESTEP.

4 lentelė. Programos rodiklių, įgyvendinimo rezultatų ir poveikio analizė: detalūs klausimai ir sprendimo kriterijai

Studijos klausimai	Patikslinti klausimai	Sprendimo kriterijai
9.1.4. Ar pakankama vertinimų kriterijų, leidžiančių pamatuoti Programos pasiekimus ar tikėtinus efektus, sistema? Ar tinkami Programos vertinimo kriterijai veiklos rezultatams, poveikiui matuoti? Kodėl? Kokie konkretūs rodikliai leistų geriau pamatuoti Programos poveikį ir naudą?	1. Ar Programos vertinimo kriterijai yra tinkami, t. y. atitinka SMART kriterijus (plačiau žr. ataskaitos 1.3.4 dalį)? 2. Kaip tobulinti esamus Programos vertinimo kriterijus? 3. Kokie papildomi vertinimo kriterijai gali būti taikomi Programos įgyvendinimui matuoti, pavyzdžiui, atsižvelgiant į UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo	– Vertinimo kriterijų skaičius iš viso ir pagal tikslus / uždavinius – Tinkamų vertinimo kriterijų dalis iš viso ir pagal tikslus / uždavinius – Programos vertinimo kriterijų ryšys su UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse numatytais rodikliais

Studijos klausimai	Patikslinti klausimai	Sprendimo kriterijai
	apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse numatytus rodiklius?	
9.2.1. Kokiu mastu įgyvendinti Programos tikslai (palyginti Programos vertinimo kriterijų suplanuotų ir pasiektų rezultatų reikšmes)?	4. Kokiu mastu pasiektos Programos vertinimo kriterijų 2020 m. reikšmės?	– Vertinimo kriterijų reikšmių pasiekimo lygis – Vertinimo kriterijų, kurių 2020 m. reikšmės pasiektos 100 proc., dalis
9.2.2. Ar tinkamai buvo suplanuoti Programos tikslai ir rezultatai?	5. Kaip nustatytos ir dokumentuojamos Programos vertinimo kriterijų pradinės ir siektinos reikšmės? 6. Ar Programos vertinimo kriterijai yra išmatuojami, patikimi ir palyginami?	– Išmatuojamų, patikimų ir palyginamų vertinimo kriterijų dalis
9.2.3. Koks kitų institucijų, dalyvaujančių Programos įgyvendinime, įnašas į Programos rezultatus?	7. Kokias Programos priemones vykdė savivaldybės ir kitos Programos įgyvendinime dalyvaujančios institucijos (ne ŽŪM)? 8. Koks kitų institucijų indėlis į Programos rodiklių pasiekimą?	– Kitų institucijų vykdytų Programos priemonių dalis – Kitų institucijų indėlis į Programos rodiklių pasiekimą
9.4.1. Koks Programos intervencijų poveikis? Kokiu mastu Programa prisidėjo prie TPP apsaugos ir amatų plėtros?	9. Kokia apimtimi pasiekti Programos strateginio tikslo ir tikslų vertinimo kriterijai? 10. Koks teritorinis tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų pasiskirstymas? 11. Kaip keitėsi tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų skaičius Programos įgyvendinimo laikotarpiu?	– Programos efekto ir rezultato rodiklių pasiekimo lygis – Teritorinis tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų pasiskirstymas

Šaltinis: sudaryta ESTEP.

1.3 DUOMENŲ RINKIMO IR ANALIZĖS METODAI

Rengiant studiją buvo derinami įvairūs kiekybiniai ir kokybiniai duomenų rinkimo ir analizės metodai: atlikta Programos intervencijos logikos analizė, analizuoti Programos metinių įgyvendinimo ataskaitų duomenys, aktualūs teisės aktai, strateginiai dokumentai, atlikta kitų aktualių pirminių ir antrinių šaltinių analizė. Programos vertinimo kriterijų tinkamumo vertinimui taikyti SMART kriterijai. Siekiant nustatyti Programos teritorinį poveikį, atlikta tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų registro duomenų teritorinė analizė. Svarbus pirminių duomenų šaltinis buvo 6 studijos rengimo metu atliktos apklausos, taip pat 5 atvejo studijos (3 Lietuvos ir 2 užsienio) ir 17 interviu, kurių respondentų sąrašas pateiktas 7 priede.

Studijos rengimo metu atliktos apklausos (visos apklausos vykdytos 2020 m. gruodžio mėn.):

- 1) **Visuomenės nuomonės apklausa.** Apklausa atlikta siekiant išsiaiškinti visuomenės požiūrį į tautinį paveldą ir tradicinius gaminius, t. y. įvertinti tautinio paveldo ženklo žinomumą, šiuo ženklu pažymėtų tradicinių gaminių populiarumą tarp vartotojų (paklausą) ir visuomenės požiūrį į tautinio paveldo apsaugą, reikšmę, žinomumą. Reprezentatyvią visuomenės nuomonės apklausą UAB „ESTEP Vilnius“ užsakymu 2020 m. gruodžio mėn. atliko rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų kompanija UAB „Spinter tyrimai“. Klausimynas ir apibendrinti apklausos rezultatai pateikti 1 priede.
- 2) **Tradicinių amatininkų apklausa.** Pagal ŽŪM pateiktus tradicinių amatininkų kontaktus kvietimas užpildyti apklausą buvo išsiųstas 670 tradicinių amatininkų. Laiškus gavo 584 tradiciniai amatininkai, iš kurių 229 užpildė anketą, tačiau 4 užpildė anketą 2 kartus, todėl buvo

gauti 225 unikalūs atsakymai, t. y. beveik 39 proc. respondentų, skaičiuojant nuo 584 tradicinių amatininkų, kurie gavo laiškus, arba beveik 27 proc. tradicinių amatininkų, skaičiuojant nuo visų 845. Klausimynas pateiktas 2 priede.

- 3) **Tradicinių amatų centrų (TAC) apklausa.** Kvietimas el. paštu užpildyti apklausą buvo išsiųstas visiems 20 tradicinių amatų centrų, pagal 2010 m. kovo 9 d. žemės ūkio ministro įsakymu Nr.3D-206 patvirtintą planavimo būdu įkurtų tradicinių amatų centrų sąrašą. 17 (85 proc.) TAC anketą užpildė, tarp kurių buvo ir Biržų tradicinių amatų centras Kirkilų kaime, kurio veikla 2020 m. buvo nutraukta. Klausimynas pateiktas 3 priede.
- 4) **Savivaldybių apklausa.** Pagal LSA surinktus ir ESTEP papildytus savivaldybių administracijų kultūros skyrių darbuotojų kontaktus kvietimai dalyvauti apklausoje buvo išsiųsti visų 60 savivaldybių kultūros skyrių vedėjams ir (arba) specialistams. Buvo gauti 38 atsakymai, tačiau anketą užpildė du Birštono savivaldybės atstovai. Atsižvelgiant į tai, kad iš šios savivaldybės anketą užpildė Birštono muziejaus atstovė ir savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėja, bei palyginus gautus atsakymus, buvo vadovautasi Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjos pateiktais išsamesniais atsakymais. Tai reiškia, kad buvo gauti duomenys iš 37 savivaldybių, o tai sudaro beveik 62 proc. visų savivaldybių. Klausimynas pateiktas 4 priede.
- 5) **Turizmo informacijos centrų (TIC) apklausa.** Siekiant išsiaiškinti, kaip prie tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo prisideda turizmo informacijos centrai, buvo vykdoma jų apklausa. Pagal VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ pateiktus turizmo informacijos centrų ir turizmo klausimus savivaldybėse kuriojančių specialistų kontaktus kvietimas dalyvauti apklausoje buvo išsiųstas 58 TIC ir turizmo klausimus savivaldybėse kuriojantiems specialistams. Buvo gauti 34 atsakymai. Iš Kretingos ir Alytaus r. TIC anketos buvo užpildytos po 2 kartus. Gauti atsakymai iš tų pačių TIC buvo palyginti, neatitikimai tarp atsakymų buvo patikslinti papildomai respondentams paskambinus telefonu. Apibendrinant rezultatus, tais atvejais, kai klausiama faktinės informacijos, vertinami 32 atsakymai, tačiau kai prašoma išsakyti nuomonę, vertinami 34 atsakymai, kadangi anketas užpildė skirtingi TIC darbuotojai. Klausimynas pateiktas 5 priede.
- 6) **Saugomų teritorijų lankytojų centrų apklausa.** Siekiant įvertinti saugomų teritorijų lankytojų centrų indėlį viešinant ir populiarinant tradicinius amatus, tradicinius amatininkus ir tautinio paveldo produktus, 35 saugomų teritorijų lankytojų centrams buvo išsiųsti kvietimai dalyvauti apklausoje. Buvo užpildyta 15 anketų ir gautas vienas atsakymas el. paštu, kad Dieveniškų istorinio regioninio parko teritorijoje nėra amatininkų, puoselėjančių tradicinius amatus. Iš 15 užpildytų anketų dvi buvo gautos iš Viešvilės valstybinio gamtinio rezervato, todėl tais atvejais, kai klausiama faktinės informacijos, vertinama 14 atsakymų, o kai prašoma išsakyti nuomonę, vertinami visi 15 atsakymų, kadangi anketas užpildė skirtingi TIC darbuotojai. Klausimynas pateiktas 6 priede.

2 MOKSLINĖS LITERATŪROS APŽVALGA

Tautinio paveldo produktų, būdingų konkrečiai kaimo vietai ar etnografiniam regionui, išsaugojimas ir puoselėjimas yra svarbi tiek miesto, tiek kaimo vietovių ekonominio ir socialinio gyvybingumo bei patrauklumo didinimo priemonė.⁸ Lietuvoje šis klausimas mokslinėje literatūroje daugiausia analizuojamas siekiant įvertinti tradicinių amatų situaciją ir plėtros galimybes.

2008 m. V. Atkočiūnienės, A. Aleksandravičiaus ir D. Albrektaitės tyrimo⁹ rezultatai rodo, kad 2000–2006 m. laikotarpiu amatų raidą Lietuvoje sąlygojo šie pagrindiniai veiksniai: teisinio amatų reglamentavimo kaita, valstybės parama amatams (SAPARD programa, BPD programa), sparčiai besikeičiančios rinkos sąlygos (išaugęs amatų gaminių importas iš Kinijos bei lietuviškų gaminių eksportas į Vakarų šalis), vartotojų prioritetų kaita. Atlikto focus grupės interviu su Lietuvos regionų amatininkais metu pastebėta tendencija, kad amato gaminio kūrimas nėra patrauklus užsiėmimas. Nedaugelis amatininkų turi modernias dirbtuves, dalyvauja tarptautinėse parodose ar tarptautiniuose meno pozicionavimo renginiuose.

Tyrime analizuota SAPARD ir BPD programų įgyvendinimo patirtis rodo, kad amatininkai nesinaudoja teikiama parama, o pagrindinėmis to priežastimis įvardijami menkas amatininkų verslumas bei gebėjimas dirbti esamomis verslo sąlygomis ir silpna amatų rinkodara. Pastebėta, kad amatų gaminių pardavimui būdingas sezoniškumas, atsitiktinumas, todėl tokiomis sąlygomis siekti investicinės paramos amatų plėtrai yra sudėtinga, kadangi pareiškėjui reikia parengti verslo planą, tvarkyti buhalterinę apskaitą. Įregistravę savo įmones ir vykdančys veiklą amatininkai gali gauti paramą iš savivaldybių per jų administruojamus smulkaus ir vidutinio verslo rėmimo fondus bei programas. V. Atkočiūnienės, A. Aleksandravičiaus ir D. Albrektaitės tyrimas rodo, kad daugiau kaip pusėje šalies savivaldybių amatininkų įmonės, kaip ir kitos smulkaus ir vidutinio verslo įmonės, gali tikėtis paramos mokymams, konsultacijoms ir seminarams, daliniam ir visiškam palūkanų kompensavimui.

Tyrimo metu daroma išvada, kad amatų gaminių pristatymo strateginiai sprendimai turėtų remtis vartotojų poreikių specifika ir dėsninumu, tačiau amatų gaminių rėmimas Lietuvoje vykdomas neatsižvelgiant į amatų gaminių gyvavimo ciklo stadiją, gaminio specifines savybes ir tikslinius segmentus, nėra naudojama gaminių tiesioginė reklama, trūksta profesionalaus požiūrio rengiant amatų gaminių katalogus, organizuojant mugės, naudojant asmeninio pardavimo būdus. Amatų plitimui daug įtakos turi ir didelės darbo sąnaudos, todėl didelė reikšmė tenka darbo išlaidoms, o tai mažina konkurencingumą lyginant su stambiomis įmonėmis, kurios vykdo amatams būdingą veiklą. Pastebima tendencija, kad pastaraisiais metais tradicinių amatų produkcija kaip suvenyrai turistams atrandant Lietuvą arba vykdančios šalies reprezentacines veiklas užsienyje įgyja vis didesnę paklausą vidaus ir tarptautinėje rinkoje. Tyrimas rodo, kad Lietuvoje vyrauja šie amatų gaminių pardavimo būdai: tiesioginiai pardavimai savo gyvenamojoje aplinkoje, pardavimai per tarpininkus Lietuvoje ir užsienyje, darbas ir pardavimai pagal užsakymus iš dirbtuvių, pardavimai mugėse, turguose ir parodose, mainai.

E. Ribašauskienė tradicinių amatų plėtros realizavimo būdus ir problematiką analizuoja iš subjektų, susijusių su tradicinių amatų plėtra, perspektyvos.¹⁰ Straipsnyje analizuotos apklausos duomenys¹¹

⁸ Vitalija Rudzkienė, Reda Skrodenytė, „Tautinio paveldo produktų vertė, rinkodara ir plėtros kryptys“. ŽEMĖS ŪKIO MOKSLAI. 2012. T. 19. Nr. 1. P. 68–79.

⁹ Vilma Atkočiūnienė, Alvydas Aleksandravičius, Daiva Albrektaitė „Tradicionių amatų situacija Lietuvoje ir jų plėtros galimybės“, Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai = Management theory and studies for rural business and infrastructure development: mokslo darbai / Lietuvos žemės ūkio universitetas. Akademija, 2008, Nr. 12(1).

¹⁰ Erika Ribašauskienė, „Tradicioniniai amatai Lietuvoje: situacija ir perspektyvos“, Rinkotyra. Žemės ūkio ir maisto produktai, 2008, Nr. 4 (42).

¹¹ 2008 m., siekiant identifikuoti tradicinių amatų situaciją Lietuvoje ir jos regionuose, Lietuvos agrarinės ekonomikos instituto Kaimo plėtros skyrius atliko su tradicinių amatų plėtra susijusių subjektų apklausą. Anketos išsiųstos 60 savivaldybių ir 45 vietos veiklos grupėms. Savivaldybėse anketas pildė etninės kultūros specialistai, kultūros skyrių vedėjai. Atsakymai gauti iš 63 proc. savivaldybių ir tik iš 13 proc. vietos veiklos grupių. Anketinė apklausa atlikta bendradarbiaujant su Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos Tautinio paveldo produktų skyriumi ir Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Regionų kultūros skyriumi.

rodo, kad tik 18 proc. amatininkų amatas gali būti pagrindinis pajamų šaltinis (t. y. iš amato gaunama daugiau nei 50 proc. visų metinių pajamų). Taip pat nustatyta, kad, amatininkų vertinimu, palankiausi produktų realizavimo būdai – asmeniniai pardavimai ir pardavimai mugėse bei parodose, mažiau palankūs – realizavimas turguose ir specializuotose krautuvėlėse, mažai palankūs – pardavimai per kaimo turizmo sodybas ir amatų centrus, nepalankūs – realizavimas prekybos tinkluose ir internetu. Palankiausiai vertinami asmeniniai pardavimai ir pardavimai mugėse bei parodose, kadangi tarp amatininkų minėti realizavimo būdai yra labiausiai paplitę. Be to, manoma, kad daug maloniau pirkti amatininko produktą toje aplinkoje, kurioje jis buvo pagamintas, ir iš to amatininko, kuris jį pagamino. Asmeniniai pardavimai sudaro prielaidas susipažinti ir su išigyjamo gaminio gamybos procesu, netgi dalyvauti jame. Tai vis labiau turėtų dominti vartotojus. Prognozuojama, kad perspektyvoje amatininkų produktų pardavimai per kaimo turizmo sodybas turėtų būti vertinami palankiau. Kaimo turizmo verslu besiverčiantys asmenys galėtų būti amatininkų produktų vartotojai – įsirengdami sodybas, teikdami maitinimo paslaugas lankytojams ir organizuodami besilankančiųjų laisvalaikį, supažindindami juos su Lietuvos kaimo tradicijomis, tarp jų ir amatais. Tokiu būdu amatininko ir kaimo turizmu besiverčiančio asmens kooperacija įgautų ne tik ekonominę, bet ir edukacinę kaimo paveldo, tradicijų puoselėjimo prasmę.

Svarbiausia amatų plėtros problema E. Ribašauskienės tyrime įvardytas nuosavų ir skolintų lėšų trūkumas investicijoms. Nėra aiškios tikslios priežastys, kodėl lėšų trūkumo problema įvardyta kaip svarbiausia, nes paramos amatininkams priemonės yra gana įvairios, o jų įgyvendinimui skiriama nemenka paramos suma, tačiau kaimo gyventojai ne visada pasinaudoja teikiama galimybėmis. E. Ribašauskienės teigimu, tai lemia ir amato specifika, kuri reikalauja daug kūrybinių pastangų ir nebelieka laiko gilintis į paramos gavimo subtilybes. Ne tokiomis svarbiomis įvardytos su produktų realizavimu susijusios problemos. Tai rodo, kad amatininkai ne visada galvoja apie produkto realizavimą, todėl dažniausiai prašoma paramos gamybos procesui organizuoti ir visiškai negalvojama, kad reikia investuoti ir į paklausos skatinimo priemones.

Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas (LAEI) 2009 m. atliko Tautinio paveldo produktų rinkos tyrimą ir tokių produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo stebėseną ir vertinimą.¹² Tyrimo metu atlikta potencialių tautinio paveldo produktų vartotojų apklausa. Apklausos duomenys rodo, kad tautinio paveldo produktais labiausiai domisi darbingo amžiaus gyventojai, gaunantys didesnę pajamą. 75 proc. respondentų nurodo, kad amatininkų gaminius perka ne dažniau kaip kartą per metus. 40 proc. respondentų nurodo, kad kulinarinio paveldo produktus perka kartą per mėnesį. Labai svarbus ir svarbus veiksnys, lemiantis apsisprendimą įsigyti kulinarinio paveldo produktus, yra jų išskirtinumas ir specifinės savybės. Mažiausiai respondentų kaip labai svarbų arba svarbų veiksnių nurodė reklamą. Menką šio veiksnio įtaką sprendimui įsigyti minėtus gaminius iš dalies lemia tai, kad amatininkų gaminiai nepakankamai arba visiškai nereklamuojami. Respondentai nurodė, kad patraukliausios vietos įsigyti tiek amatininkų gaminius, tiek kulinarinio paveldo produktus – mugės ir parodos (83 proc.), specializuotos krautuvėlės (79 proc.), turgūs (68 proc.). Tyrime daroma išvada, kad didžiausią dėmesį turėtų skirti svarbiausiems tautinio paveldo produktų rėmimo strategijos elementams: reklamai, pasiūlos stimuliavimui, populiarinimui, asmeniniams pardavimams.

LAEI tyrime viena iš svarbių priemonių, sudarysiančių prielaidas išlaikyti ir sustiprinti tautinio paveldo gyvybingumą, įvardijama tradicinių amatų centrų įsteigimas. Remiantis tyrimo rezultatais, tradicinių amatų centrus siūloma steigti etnografiniuose kaimuose, sodybose, dvaruose. Tradicinių amatų centrų veiklos galėtų būti: ilgalaikiai ir trumpalaikiai pažintiniai amatų mokymai; tradicinių amatų meistrų rengimas; švietimo darbuotojų kvalifikacijos tobulinimas; ekspozicijos, parodos; konferencijų, ekspedicijų organizavimas; materialaus paveldo saugojimas ir demonstravimas; nematerialaus paveldo saugojimas ir demonstravimas; tradicinių paslaugų teikimas; tautinio paveldo objektų rinkodara; kooperatinė tradicinių amatininkų veikla.

¹² LAEI „Tautinio paveldo produktų rinkos tyrimas ir tokių produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo stebėsenos ir vertinimas“. Darbo vadovė E. Ribašauskienė, 2009.

A. Aleksandravičiaus ir F. Klupšo tyrime „Tradicinių amatų išsaugojimo ir jų plėtros svarba kaimo darniam vystymuisi“¹³ taip pat detaliau nagrinėjamas tradicinių amatų centrų poveikis darniam vystymuisi kaime. Daroma išvada, kad tradicinių amatų centrų steigimas lemtų spartesnę kaimo vietovių viešosios infrastruktūros atnaujinimo procesą pritaikant pastatus kaimo verslų ir kitoms reikmėms. Tradicinių amatų plėtra sumažintų socialinius ir ekonominius skirtumus tarp miesto ir kaimo, pagerinant vietos gyventojų gyvenimo kokybę, kuri padidintų kaimo vietovių patrauklumą ir sustabdytų neigiamus demografinius procesus.

Tautinio paveldo produktų vertę, rinkodaros ir plėtros kryptis plačiau nagrinėjo V. Rudzkienė ir R. Skrodenytė.¹⁴ Tyrimo metu nustatyta, kad tautinio paveldo produktų gamintojai taiko tradicines (nusistovėjusias) rinkodaros priemones, o tai lemia mažą tautinio paveldo produktų paklausą. Per mažą informacijos sklaidą apie sertifikuotus tradicinius gaminius, amatininkus ir vykstančias šventes varžo vartotojų domėjimąsi tradiciniais amatais.

Tyrimo metu nustatyta, jog gamintojai, parduodami savo sertifikuotus tradicinius gaminius, taiko jiems priimtinausius metodus: vieni pardavinėja parodose ir mugėse, kiti – tiesiai iš tautodailininkų dirbtuvių arba iš namų, nuosavų amatų galerijų, kuriuose dirba, prekiauja tarptautinėse parodose, ūkininkų turgeliuose ir mobiliuosiuose turgeliuose ir tik mažą dalis (6,7 proc.) apklaustųjų savo gaminiais prekiauja elektroninėje erdvėje.¹⁵ Nustatyta, kad amatininkai, kurie gamina sertifikuotus tradicinių amatų gaminius, nenori, kad jų sertifikuotais produktais būtų prekiaujama kartu su masinės gamybos produktais. Tačiau maisto srities tautinio paveldo produktų gamintojai nebūtų priešiški nusiteikę prieš prekybą didžiuosiuose prekybos centruose, tik pabrėžia, jog turėtų būti įrengti specialūs stendai, atspindintys produktų unikalumą.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kokias priemones amatininkai naudoja, kad pritrauktų didesnę vartotojų dėmesį. Nustatyta, kad kai kurie turi įkūrę savo tradicinių gaminių muziejus, priima ekskursijas ir tokiu būdu reklamuoja savo amatą, kiti reklamuojasi vietiniuose laikraščiuose, dar kiti – įvairiose liaudies darbų ir meno parodose, mugėse. Nedidelė dalis respondentų turi susikūrę internetines svetaines.¹⁶ Didžioji respondentų dalis mano, kad siekiant didinti paklausą būtina sutelkti dėmesį į informacijos sklaidą. Dalis respondentų siūlo įsteigti specializuotas parduotuves, kuriose būtų prekiaujama tik tautinio paveldo produktais, o jas steigti ten, kur yra didžiausi turistų srautai. Dalis respondentų siūlo organizuoti daugiau renginių, miesto švenčių, parodų ir mugių turistinėse vietose ir reklamuoti sertifikuotus produktus per televiziją bei radiją. Kaip parodė tyrimas, kol kas daugelis amatininkų taiko tradicines rinkodaros priemones, neskirdami reikiamo dėmesio jų perkėlimui į elektroninę erdvę.

V. Rudzkienės ir R. Skrodenytės tyrimo metu buvo vertinama ir vartotojų pozicija.¹⁷ Nustatyta, kad pusė respondentų neatkreipia dėmesio į produktus, paženklintus tautinio paveldo produktų ženklu, todėl daroma išvada, jog tautinio paveldo produktų ženklai (A ir B kategorijos) nėra labai populiarūs, jų negalima laikyti tautinio paveldo produktų prekiniu ženklu. Taip pat nustatyta, kad pusė respondentų tautinio paveldo produktų niekada nebuvo pirkę, o tai rodo, kad jų paklausa yra gana mažą. Siekiant sužinoti, kokie tautinio paveldo produktai (maisto ar ne maisto) yra patys paklausiausi, respondentų, kurie buvo įsigiję šių gaminių, buvo klausama, kokius gaminius jie yra (buvo) pirkę. Nustatyta, kad

¹³ A. Aleksandravičius, F. Klupšas „Tradicinių amatų išsaugojimo ir jų plėtros svarba kaimo darniam vystymuisi“. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2009. Nr. 19 (4). Mokslo darbai (socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03S).

¹⁴ Vitalija Rudzkienė, Reda Skrodenytė „Tautinio paveldo produktų vertė, rinkodara ir plėtros kryptys“. ŽEMĖS ŪKIO MOKSLAI. 2012. T. 19. Nr. 1. P. 68–79.

¹⁵ Tyrimo rezultatai rodo, kad 6,7 proc. respondentų savo gaminiais prekiauja elektroninėje erdvėje, tačiau būtina atsižvelgti į tai, kad buvo apklausiami tik 22 amatininkai. Amatininkų apklausa buvo vykdoma Vilniuje per Kaziuko mugę ir žemės ūkio parodoje „Ką pasėsi... 2011“.

¹⁶ Tyrimo rezultatai rodo, kad 20 proc. respondentų turi susikūrę internetines svetaines, tačiau būtina atsižvelgti į tai, kad buvo apklausiami tik 22 amatininkai. Amatininkų apklausa buvo vykdoma Vilniuje per Kaziuko mugę ir žemės ūkio parodoje „Ką pasėsi... 2011“.

¹⁷ Vartotojai buvo apklausti tautinio paveldo produktų parodose ir mugėse bei interneto portale www.apklausa.lt. Vartotojų apklausa buvo vykdoma 2010 m. balandžio ir gegužės mėn. Pagal sudarytą anketą buvo apklausta 150 respondentų.

didžiausia paklausa yra maisto rūšies tautinio paveldo produktų (juos pasirinko 66,2 proc. respondentų). Pati populiariausia tautinio paveldo produktų įsigijimo vieta yra mugės, įvairiausios parodos ir amatininkų dirbtuvės. 48,1 proc. respondentų nėra pirkę tautinio paveldo produktų, nes nežino, kur jų galima įsigyti. 46,8 proc. respondentų prekes ir gaminius perka tik iš prekybos centrų, o juose tautinio paveldo produktų neranda, 38 proc. pirkėjų nėra jokio skirtumo, ar pirkti sertifikuotą produktą, ar ne. 26,6 proc. respondentų nėra priimtina tautinio paveldo produktų kaina, o 12,7 proc. apklaustųjų tautinio paveldo produktų neperka dėl kitų priežasčių, kurių nenurodė. Apibendrinant apklausos rezultatus, galima daryti išvadą, kad pagrindinė priežastis, kuri mažina tautinio paveldo produktų paklausą, yra per maža informacijos skaida apie tautinio paveldo produktų pardavimo vietas. Tyrimo metu taip pat nustatyta, kad jeigu tautinio paveldo produktai būtų pigesni ir jais prekiaujama prieinamose vietose (taip pat ir internetinėse parduotuvėse), jų paklausa būtų kur kas didesnė.

V. Rudzkienė ir R. Skrodenytė greta tautinio paveldo produktų gamintojų naudojamų tradicinių (nusistovėjusių) rinkodaros priemonių siūlo alternatyvius tautinio paveldo produktų paklausos ir vertės didinimo sprendimus: tautinio paveldo produktų mokslinių etimologinių tyrimų vykdymą; informacinių technologijų taikymą tautinio paveldo produktams populiarinti elektroninėje erdvėje; tautinio paveldo produktų pozicionavimo programos sukūrimą.

Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra parengė Tradicinių amatų sektoriaus ir neakademinio mokymo bei tobulinimosi praktikos amatų srityje apžvalgą¹⁸, kurioje identifiko, kad šalia formaliosios mokymo grandies – įvairių kolegijų, valstybinių ir privačių profesinių mokyklų – būtina kurti neformaliojo mokymo sistemą. Remiantis 2009 m. VšĮ Gerovės ekonomikos institutas atliktos apklausos duomenimis¹⁹, tradiciniai amatininkai norėtų mokytis savo amato kitus (taip pažymėjo 98 proc. tyrime dalyvavusių respondentų). Daugiausia jiems reikalingos žinios apie regiono etnines tradicijas ir savitumus.

2005–2010 m. duomenimis, neformaliai tradicinių amatų mokymu užsiima įvairūs kultūros centrai (Vilniaus etninės kultūros centras, Vilniaus mokytojų namai, Kauno tautinės kultūros centras ir kt.), muziejai (Rumšiškių muziejaus dvaro akademija, Lietuvos nacionalinis muziejus, „Aušros“ muziejus Šiauliuose, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai ir kt.), Vilniaus m. savivaldybės Dailiųjų amatų, etnografinių verslų ir mugių programos dalyviai, Vilniaus dailiųjų amatų asociacijos nariai, tradicinių amatų centrai regionuose ir kt. Tyrimo vykdymo metu steigti amatų centrai taip pat įvardijami kaip vienas iš būdų išlaikyti ir pratęsti tradicinių amatų tradicijas – integruoti tradicinių amatų gamybos ir vartojimo plėtros procesą, tarpusavyje jungiantį kultūrinius, ekonominius, aplinkosauginius ir edukacinius procesus.

Apžvalgoje atkreiptas dėmesys, kad dar vienas labai svarbus žinių ir įgūdžių perdavimo būdas – iš meistro – pameistriui. Todėl buvo siūloma stiprinti pameistrystę (skiriant stipendijas amato besimokantiems pameistrams, o amatų meistro kvalifikaciją įgijusiems asmenims mokant atlyginimą už kiekvieną individualiai mokomą asmenį, skiriant lėšas darbo vietoms įrengti). Amatų sektorius susiduria su didele mokymo ir konsultavimo pradinėje amatų verslo stadijoje problema. Mažų įmonių valdytojai ir savarankiškai dirbantys amatininkai neturi galimybių priimti stažuotojų ar būti jų mentorais (vadovais, auklėtojais). Amatininkai-darbdaviai skundžiasi prastai mokymo įstaigose parengtais amatininkais, daug moksleivių, besimokančių amato, nebaigia mokslų. Amatininkų, norinčių mokytis, yra pernelyg mažai, kad jiems mokymų organizatoriai pasiūlytų kursus. Be to, amatų rūšių yra labai daug, kiekvienai rūšiai reikia specifinių žinių ir įgūdžių. Mokymo institucijos negali sau leisti organizuoti specifinių kursų.

¹⁸ VšĮ Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra dalyvavo Europos teritorinio bendradarbiavimo tikslo programos INTERREG IVC projekte „Innocrafts“ „Amatininkystės naujovės verslo politikoje“. Projekto Vilniaus darbo grupė surengė nemažai pasitarimų, kuriuose buvo svarstoma galimybė kurti Vilniaus amatų mokymo centrą. Buvo parengta „[Trad icinių amatų sektoriaus ir neakademinio mokymo bei tobulinimosi praktikos amatų srityje apžvalga](#)“ Lietuvoje ir Vilniuje.

¹⁹ Siekiant išsiaiškinti tradicinių amatininkų požiūrį ir nuomonę apie tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo sistemos rengimą, buvo apklausta 70 tradicinių amatininkų, nesertifikuotų amatininkų bei tradicinių paslaugų teikėjų – ar jie norėtų tobulinti savo meistriškumą, kokių žinių jiems trūksta, ar jiems reikalingos specialios kvalifikacijos tobulinimo programos, kokių mokymo būdų jie dabar mokosi ir pan.

Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros apžvalgoje įvardijamos šios pagrindinės tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo sistemos problemos:

- tradicinių amatininkų vadybos, rinkodaros žinių ir gebėjimų stoka, menkas verslumas, silpna tarpusavio partnerystė ir bendradarbiavimas su kitais veiklos sektoriais;
- mažai kvalifikacijos tobulinimo programų pagal tikslines grupes, pagal tautinio paveldo produktų sritis ir rūšis, gamybos ar kūrimo pobūdį, atsižvelgiant į tradicinių amatų sąvadą ir tautinio paveldo produktų klasifikatorių;
- teisės aktų spragos nustatant Kultūros, Švietimo ir mokslo²⁰ ir Žemės ūkio ministerijų funkcijų ir atsakomybių pasiskirstymą, siekiant sukurti tradicinių amatininkų mokymo ir meistriškumo kėlimo sistemą;
- nėra nuoseklios ir kryptingos Lietuvos etninės kultūros ugdymo sistemos formaliajame ir neformaliajame švietime;
- nepakankamai aišku, kaip tradicinių amatų mokymas bus integruojamas į formalųjį ir neformalųjį švietimą;
- neaiškus tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo programų įgyvendinimo finansavimas.

A. Miceikienė kartu su kolegomis taip pat detaliau analizavo tradicinių amatininkų kompetencijų tobulinimo sistemos problematiką.²¹ Lietuvoje tradiciniai amatininkai susiduria su amato kaip ūkinės veiklos ir verslo organizacinėmis, finansinėmis, pardavimų problemomis: menkas tradicinių amatininkų verslumas dirbti šiandieninėmis verslo ir rinkos sąlygomis, nepakankami amatininkų viešo intereso atstovavimo gebėjimai, silpnos asocijuotos tradicinių amatininkų organizacijos, ypač partnerystė ir bendradarbiavimas su savivaldybėmis; neišplėtotą tradicinių amatų gaminių ir paslaugų rinkodara ir kt. Dauguma minėtų problemų dažniausiai siejasi su nepakankamu profesiniu pasirengimu perimti iš vyresniosios kartos amatų tradicijas ir kompetencijų trūkumu užsiimti tradiciniu amatu verslo pagrindais. Studijoje daroma išvada, kad iš esmės neveikia tradicinių amatininkų mokymo ir meistriškumo kėlimo sistema. Tiek instituciniu, tiek funkcinio požiūriu tradicinių amatininkų kompetencijų tobulinimo sistema dar nesutvarkyta, sistemiškai neišplėtotą formalųjį ir neformalųjį tradicinių amatininkų mokymą vykdančių institucijų sąranga. Pastebėta, kad tradiciniai amatininkai reiškia didelį poreikį profesinių ir ypač papildomųjų kompetencijų tobulinimui. Didžiausias poreikis verslo vadybos, įskaitant pasinaudojimo ES struktūrinių fondų lėšomis, taip pat tradicinių amatų produktų (paslaugų) rinkodaros kompetencijoms tobulinti.

Identifikuotos pagrindinės tradicinių amatininkų kvalifikacijos būklės stiprybės yra tai, kad, sukūrus reikiamą infrastruktūrą (pirmiausia amatų centrų tinklą) ir pagyvėjus tradicinių amatų plėtrai, išaugo poreikis tradicinių amatininkų rengimo ir kompetencijų tobulinimo sistemai kurti. Pagrindinės silpnybės – užtinkami tik pradiniai tradicinių amatininkų kompetencijų tobulinimo fragmentai, tačiau jie atskirti nuo amatininkų formaliojo rengimo.

Mokslinėje literatūroje detaliau nagrinėta amatų centrų veiklos įtaka saugant kultūrinį paveldą. Pasitelkdamas F. Proschano pasiūlytą UNESCO nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos modelį, E. Ribašauskienė ir D. Šumylė amatų centrų veiklas suskirstė į penkias kategorijas (atgaivinimo priemonės; tyrimo, dokumentavimo ir inventorizavimo priemonės; skatinimo, pristatymo ir pripažinimo priemonės; išsaugojimo ir apsaugos priemonės; perdavimo ir sklaidos priemonės)²².

Šiame tyrime nagrinėta net tik amatų centrų, kurie buvo įsteigti savivaldybių, veikla, bet ir LEADER metodu įsteigtų amatų centrų veikla. Nagrinėtos apklausos duomenys²³ rodo, kad abiejų tipų amatų

²⁰ Dabar – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija.

²¹ Aleksandro Stulginskio universitetas (dabar VDU Žemės ūkio akademija) „Tradicionių amatininkų kompetencijų tobulinimo sistemos modelis“. Tyrimo vadovė prof. dr. Astrida Miceikienė, 2015.

²² E. Ribašauskienė, D. Šumylė „The Role of Traditional Craft Centers in Safeguarding Cultural Heritage“. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 2016. Vol. 38. No. 4: 412–424.

²³ 2015 m. spalio – lapkričio mėn. 20 savivaldybių, įkūrusių tradicinių amatų centrus, ir visoms (51) VVG buvo išsiųstas klausimynas. Atsakymai buvo gauti iš 18 amatų centrų ir 23 VVG, kurios įkūrusios 28 amatų centrus.

centrai dažniausiai įgyvendina edukacines veiklas, suteikia galimybes gaminti tautinio paveldo produktus ir vykdo tradicinių amatų plėtrą. Rečiausiai įgyvendinamos istoriografinės ir etninės kultūros tyrimų veiklos bei amatininkų mokymų ir konsultavimo veiklos. LEADER įkurti amatų centrai nerenka informacijos apie sertifikuotus tautinio paveldo produktus ir amatininkus.

Tyrime daroma išvada, kad amatų centrai gana aktyviai įgyvendina priemones, numatytas UNESCO konvencijoje, tačiau ne taip sėkmingai įgyvendina tyrimų ir dokumentavimo bei atgaivinimo priemones (priemonės, kurios reikalauja specializuotų žinių, gebėjimų ir papildomų resursų). Todėl tradicinių amatų apsaugos procesas laikomas fragmentišku. Pagrindinės to priežastys: finansavimo, žmogiškųjų išteklių trūkumas, žema tradicinių amatų produktų paklausa ir silpna rinkodara, mokesčių lengvatų tautinio paveldo kūrėjams nebuvimas, žemas amatų centrų veiklų žinomumas. Vertinant skirtumus tarp savivaldybių įkurtų amatų centrų ir LEADER metodu įkurtų amatų centrų pastebėta, kad pastarieji tradicinių amatų apsaugos veiklas vykdo rečiau ir ne taip kokybiškai.

Naujausiame L. Pareigienės ir E. Ribašauskienės straipsnyje²⁴ iš amatininkų perspektyvos pagal keturis kriterijus (amatininkų dalyvavimas valstybės remiamose priemonėse; amatininkų sukuriama darbo vieta; amatininkų kvalifikacijos kėlimas; valstybės paramos įtaka nacionalinio paveldo produkto įvaizdžio gerinimui), atspindinčius Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 m. programos tikslus, įvertinti tarpiniai Programos įgyvendinimo rezultatai. Straipsnyje analizuotos amatininkų apklausos duomenimis²⁵, 30,5 proc. pasinaudojo parama pagal Programos priemones. 85,9 proc. pasinaudojo parama dalyvavimui parodose, mugėse ir festivaliuose, 74,6 proc. pirkto įrangą dirbtuvėms, 67,6 proc. naudojo paramą produktų sertifikavimui, o 59,1 proc. naudojo paramą edukacinių renginių organizavimui. Kadangi Programoje numatytas pirmojo tikslo vertinimo kriterijus, kad 2020 m. 60 proc. amatininkų pasinaudotų valstybės remiamomis priemonėmis, daroma išvada, kad norint pasiekti užsibrėžtą tikslą būtina pasiekti bent 10 proc. p. augimą kasmet. Pagrindinėmis amatininkų nesinaudojimo parama priežastimis įvardijamas resursų ir informacijos apie paramos priemones trūkumas. L. Pareigienė ir E. Ribašauskienė tokią situaciją aiškina tuo, kad Programą įgyvendina ir paramą pasiūlai teikia centrinės valdžios institucijos, todėl nėra užtikrinamas pakankamas bendradarbiavimas tarp paramos teikėjo ir gavėjo. Valdžios institucijos yra nutolusios nuo amatininkų, o būtina informacija turėtų būti lengvai prieinama, ypač atsižvelgiant į tai, kad dauguma amatininkų gyvena kaimiškose vietovėse, yra vidutinio amžiaus ar netgi vyresni. Mieste dirbantys amatininkai yra ribojami to, kad dalis Programos priemonių yra finansuojama pagal Lietuvos kaimo plėtros programą, į kurią jie pretenduoti negali.

Vienas iš Programos strateginio tikslo vertinimo kriterijų – naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius. Apklausos duomenys rodo, kad tik 13,8 proc. respondentų naudoja valstybės paramą kuriant darbo vietas sau ar šeimos nariams. 2016 m. duomenys rodo, kad mažai tikėtina, jog 100 sukurtų darbo vietų rodiklis iki 2020 m. bus pasiektas.

Antrasis Programos tikslas – išplėtoti ir koordinuoti tradicinių amatų mokymo sistemą. Programoje numatytas šio tikslo vertinimo kriterijus – 80 proc. amatininkų, pasinaudodami Programos priemonėmis, padidins savo kvalifikaciją. Tik 22 proc. amatininkų nurodė, kad jų kvalifikacija pakilo dėl Programos priemonių. Tai rodo, kad šio tikslo pasiekimas rizikingas. Straipsnyje pagrindinė tokios situacijos priežastimi įvardijamas per mažas institucijų, atsakingų už tradicinių amatų mokymo sistemos koordinavimą ir plėtrą, įsitraukimas. L. Pareigienė ir E. Ribašauskienė taip pat pastebi, kad metodologijos, reikalingos kvalifikacijos kėlimui, yra nepakankamai išvystytos, amatininkų kompetencijų kėlimo įstaigų tinklas neišvystytas, verslumo ir rinkodaros mokymai nebuvo organizuojami. Didelė dalis amatininkų yra vyresnio amžiaus, jiems sudėtinga dirbti šiandieninėmis verslo sąlygomis. Kita vertus, tradicinių amatų produktų gamyba reikalauja didelių darbo sąnaudų, todėl nėra labai pelninga ekonominė veikla ir yra nepatraukli jauniems žmonėms. L. Pareigienė ir E.

²⁴ Lina Pareigienė, Erika Ribašauskienė „Protection of Traditional Handicrafts: The Lithuanian Case“. Research for Rural Development, 2018, Vol. 2, 238-244.

²⁵ 2016 rugsėjo – lapkričio mėn. sertifikuotiems amatininkams ir savivaldybių atstovams buvo išsiųstas struktūruotas klausimynas. Klausimyną buvo prašoma užpildyti 567 sertifikuotiems amatininkams, atsakymai gauti iš 233. Klausimynas taip pat buvo išsiųstas visoms savivaldybėms, gautas 31 atsakymas.

Ribašauskienė siūlo taikyti požiūrį „iš apačios į viršų“ ir perduoti mokymų organizavimo funkciją savivaldybėms, geriau žinančioms amatininkų poreikius.

Trečiasis Programos tikslas – formuoti patrauklų tradicinių amatų produktų įvaizdį šalyje ir užsienyje. Šio tikslo pasiekimas matuojamas 10 procentų metiniu tradicinių amatų produktų įvaizdžio pagerėjimu tarp vartotojų. 26,6 proc. amatininkų nuomone, dėl tautinio paveldo etiketės naudojimo tautinio paveldo produktų įvaizdžio vertinimas pagerėjo daugiau nei tarp 20 proc. vartotojų. 24,8 proc. amatininkų nuomone, tautinio paveldo produktų įvaizdžio vertinimas pagerėjo tarp 5–14 proc. vartotojų, o 24 proc. amatininkų nuomone, tautinio paveldo produktų įvaizdžio vertinimas pagerėjo tarp 15–20 proc. vartotojų. Savivaldybės svariai prisidėjo prie tautinio paveldo produktų įvaizdžio formavimo. Savivaldybių administracijų atstovų apklausa rodo, kad daugelis savivaldybių, siekdamas padidinti tradicinių amatų produktų žinomumą, organizavo parodas, tradicinius festivalius ir mugės. 75 proc. respondentų teigė, kad 2008–2016 m. laikotarpiu surengė daugiau nei 8 renginius. Dalis savivaldybių (51,6 proc. respondentų) taip pat daugiau nei kartą per metus savo tinklalapyje skelbė informaciją apie nacionalinį paveldą, 32,3 proc. respondentų bent kartą per metus organizavo seminarus. Maždaug pusė savivaldybių teikė amatininkams paramą prekiaujant ir įsigyjant verslo licencijas. Tyrime daroma išvada, kad šis tikslas pasiektas, tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad vartotojų nuomonė dėl įvaizdžio gerėjimo buvo tiriama apklausiant ne juos pačius, o amatininkus.

Išanalizavus apklausų duomenis, tyrime daroma išvada, kad į Programos įgyvendinimą reikia įtraukti platesnį spektrą institucijų. Sėkmingam Programos įgyvendinimui valstybinių institucijų neužtenka. Priemonės turėtų būti įgyvendinamos taikant ne tik požiūrį „iš viršaus į apačią“, bet ir „iš apačios į viršų“. Siekiant sėkmingo Programos įgyvendinimo būtina užtikrinti sinergiją tarp vietos veiklos grupių, bendruomenių, amatų centrų, asociacijų, savivaldybių ir centrinės valdžios institucijų.

Taigi antrinių šaltinių analizė rodo (žr. 5 lentelę), kad atliktuose tyrimuose daugiausia nagrinėjamos problemos yra šios: menkas amatininkų verslumas ir gebėjimas dirbti esamomis verslo sąlygomis, silpna amatų rinkodara ir amatininkų veiklos konkurencingumas.

Mokslinėje literatūroje taip pat nemažai dėmesio skiriama ir tradicinių amatų centrų įsteigimo ir plėtros bei amatininkų kvalifikacijos tobulinimo sistemos klausimams ir problematikai. Kiek mažesniu mastu nagrinėti klausimai, susiję su tradicinių amatininkų bendradarbiavimu su kaimo turizmo sektoriumi bei įvairių suinteresuotų institucijų įsitraukimu įgyvendinant tradicinių amatų apsaugos ir plėtros politiką.

5 lentelė. Mokslinėje literatūroje analizuotos problemos, susijusios su tautinio paveldo apsauga ir plėtra

Problema, klausimas	Šaltinis
Menkas amatininkų verslumas ir gebėjimas dirbti esamomis verslo sąlygomis	– Vilma Atkočiūnienė, Alvydas Aleksandravičius, Daiva Albrektaitė „Tradicionių amatų situacija Lietuvoje ir jų plėtros galimybės“. – Lina Pareigienė, Erika Ribašauskienė „Protection of Traditional Handicrafts: The Lithuanian Case“. – Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra „Tradicionių amatų sektoriaus ir neakademinio mokymo bei tobulinimosi praktikos amatų srityje apžvalga“.
Silpna tautinio paveldo produktų rinkodara - Lietuvoje nėra naudojama tiesioginė reklama, trūksta profesionalaus požiūrio rengiant amatų gaminių katalogus, organizuojant mugės. - Tautinio paveldo produktų gamintojai taiko tradicines (nusistovėjusias) rinkodaros priemones, o tai lemia mažą tautinio paveldo produktų paklausą. Per mažą informacijos sklaidą apie sertifikuotus tradicinius gaminius, amatininkus ir	– Vilma Atkočiūnienė, Alvydas Aleksandravičius, Daiva Albrektaitė „Tradicionių amatų situacija Lietuvoje ir jų plėtros galimybės“. – Vitalija Rudzkienė, Reda Skrodenytė „Tautinio paveldo produktų vertė, rinkodara ir plėtros kryptys“.

Problema, klausimas	Šaltinis
vykstančias šventes varžo vartotojų domėjimasi tradiciniais amatais.	
Trūksta lėšų investicijoms, tačiau maža dalis amatininkų pasinaudoja valstybės teikiama parama – Pagrindinėmis amatininkų nesinaudojimo parama priežastimis įvardijamas resursų ir informacijos apie paramos priemones trūkumas. – Parama nesinaudojama dėl amato specifikos, kuri reikalauja daug kūrybinių pastangų, ir nebelieka laiko gilintis į paramos gavimo subtilybes. – Amatų gaminių pardavimui būdingas sezoniškumas, atsitiktinumas, todėl tokiomis sąlygomis siekti investicinės paramos amatų plėtrai yra sudėtinga, kadangi pareiškėjui reikia parengti verslo planą, tvarkyti buhalterinę apskaitą.	– Lina Pareigienė, Erika Ribašauskienė „Protection of Traditional Handicrafts: The Lithuanian Case“. – Erika Ribašauskienė „Tradiciniai amatai Lietuvoje: situacija ir perspektyvos“. – Vilma Atkočiūnienė, Alvydas Aleksandravičius, Daiva Albrektaitė „Tradicinių amatų situacija Lietuvoje ir jų plėtros galimybės“.
Konkurencingumas Amatų plitimui daug įtakos turi ir didelės darbo sąnaudos, todėl didelė reikšmė tenka darbo išlaidoms, o tai mažina konkurencingumą lyginant su stambiais įmonėmis, kurios vykdo amatams būdingą veiklą.	Vilma Atkočiūnienė, Alvydas Aleksandravičius, Daiva Albrektaitė „Tradicinių amatų situacija Lietuvoje ir jų plėtros galimybės“.
Maža tautinio paveldo produktų paklausa – Svarbus veiksnys, lemiantis apsisprendimą įsigyti tautinio paveldo produktus, yra jų išskirtinumas ir specifinės savybės. Vartotojai mažai svarbiu veiksniu laiko reklamą, tačiau menka šio veiksnio įtaka sprendimui įsigyti gali būti paaiškinama tuo, kad amatininkų gaminiai nepakankamai arba visiškai nereklamuojami. – Tautinio paveldo produktų paklausa nėra labai didelė, kiek paklausesni maisto produktai. Pagrindinė priežastis, kuri mažina tautinio paveldo produktų paklausą, yra per maža informacijos sklaida apie tautinio paveldo produktų pardavimo vietas. Tautinio paveldo produktų ženklai nėra labai žinomi ir populiarūs tarp vartotojų.	– LAEI „Tautinio paveldo produktų rinkos tyrimas ir tokių produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo stebėseną ir vertinimas“. – Vitalija Rudzkienė, Reda Skrodenytė „Tautinio paveldo produktų vertė, rinkodara ir plėtros kryptys“.
Tradicinių amatų centrų veiklos svarba ir pobūdis - Tradicinių amatų plėtra sumažintų socialinius ir ekonominius skirtumus tarp miesto ir kaimo, pagerinant vietos gyventojų gyvenimo kokybę, kuri padidintų kaimo vietovių patrauklumą ir sustabdytų neigiamus demografinius procesus. - Amatų centrai gana aktyviai įgyvendina tradicinių amatų apsaugos priemones, tačiau ne taip sėkmingai įgyvendina tyrimų ir dokumentavimo bei atgaivinimo priemones – priemones, reikalaujančias specializuotų žinių, gebėjimų ir papildomų resursų, todėl tradicinių amatų apsaugos procesas laikomas fragmentišku.	– LAEI „Tautinio paveldo produktų rinkos tyrimas ir tokių produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo stebėseną ir vertinimas“. – Alvydas Aleksandravičius, Feliksas Klupšas „Tradicinių amatų išsaugojimo ir jų plėtros svarba kaimo darniam vystymuisi“. – Lina Pareigienė, Erika Ribašauskienė „Protection of Traditional Handicrafts: The Lithuanian Case“.

Problema, klausimas	Šaltinis
- Pagrindinės fragmentiškumo priežastys yra finansavimo, žmoniškųjų išteklių trūkumas, žema tradicinių amatų produktų paklausa ir silpna rinkodara, mokesčių lengvatų tautinio paveldo kūrėjams nebuvimas, žemas amatų centrų veiklų žinomumas.	
Tradicinių amatininkų bendradarbiavimas su kaimo turizmo sektoriumi Ateityje amatininkų produktų pardavimai per kaimo turizmo sodybas turėtų būti vertinami palankiau. Amatininko ir kaimo turizmu besiverčiančio asmens kooperacija įgautų ne tik ekonominę, bet ir edukacinę kaimo paveldo, tradicijų puoselėjimo prasmę.	Erika Ribašauskienė „Tradicioniai amatai Lietuvoje: situacija ir perspektyvos“.
Kvalifikacijos tobulinimo sistemos trūkumai - Tradicinių amatininkų mokymo ir meistriškumo kėlimo sistema iš esmės neveikia. Tiek instituciniu, tiek funkcinio požiūriais tradicinių amatininkų kompetencijų tobulinimo sistema dar nesutvarkyta, sistemiškai neišplėtotą formalųjį ir neformalųjį tradicinių amatininkų mokymą vykdančių institucijų sąranga. - Mažai kvalifikacijos tobulinimo programų pagal tikslines grupes, pagal tautinio paveldo produktų sritis ir rūšis, gamybos ar kūrimo pobūdį, atsižvelgiant į tradicinių amatų sąvadą ir tautinio paveldo produktų klasifikatorių. - Nėra nuoseklios ir kryptingos Lietuvos etninės kultūros ugdymo sistemos formaliajame ir neformaliajame švietime. - Nepakankamai aišku, kaip tradicinių amatų mokymas integruojamas į formalųjį ir neformalųjį švietimą. - Per mažai dėmesio skiriama pameistrystei.	– Aleksandro Stulginskio universitetas (dabar VDU Žemės ūkio akademija) „Tradicionių amatininkų kompetencijų tobulinimo sistemos modelis“. – Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra „Tradicionių amatų sektoriaus ir neakademino mokymo bei tobulinimosi praktikos amatų srityje apžvalga“.
Per mažas institucijų įsitraukimas įgyvendinant tautinio paveldo apsaugos politiką ir priemones – Institucijos, atsakingos už tradicinių amatų apsaugos ir plėtros priemonių įgyvendinimą, ypač už tradicinių amatų mokymo sistemos koordinavimą ir plėtrą, yra per mažai įsitraukusios. – Įgyvendinant Programą būtina įtraukti platesnį spektrą institucijų ir užtikrinti sinergiją tarp vietos veiklos grupių, bendruomenių, amatų centrų, asociacijų, savivaldybių ir centrinės valdžios institucijų.	Lina Pareigienė, Erika Ribašauskienė „Protection of Traditional Handicrafts: The Lithuanian Case“.

Šaltinis: sudaryta ESTEP.

3 PROGRAMOS TURINIO (INTERVENCIJOS LOGIKOS) ANALIZĖ

3.1 PROGRAMOS PRIEMONIŲ AKTUALUMAS IR TINKAMUMAS

Šioje dalyje pateikiami atsakymai į 9.1.1, 9.1.2, 9.1.5, 9.3.1, 9.4.2 studijos klausimus

Priėmus Tautinio paveldo produktų įstatymą,²⁶ jo įgyvendinimui buvo patvirtinta Ilgalaikė tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo strategija bei Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos plėtros ir amatų plėtros 2008–2015 metų programa.²⁷ 2011 m. dėl planavimo sistemos pokyčių buvo parengta nauja Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programa, o Ilgalaikė tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo strategija bei Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos plėtros ir amatų plėtros 2008–2015 metų programa neteko galios. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programa siekiama nustatyti tradicinių amatų plėtros tikslus ir uždavinius, kad būtų užtikrinta tautinio paveldo produktų valstybinė apsauga, sudarytos tradiciniams amatininkams palankios sąlygos kurti tautinio paveldo produktus, juos realizuoti ir populiarinti, užtikrinta valstybės pagalba tradiciniams amatininkams, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais. Programoje numatytas **strateginis tikslas** – išsaugoti ateinančioms kartoms tradicinius amatus ir užtikrinti tautinio paveldo produktų – etninės kultūros vertybių – perėmimą ir tradicijų tęstinumą. Įgyvendinus strateginį tikslą, turėtų būti sukurta palanki tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, kūrimo ir realizavimo skatinimo aplinka, sukurta veiksminga tradicinių amatų mokymo sistema, suformuotas patrauklus tautinio paveldo produktų įvaizdis šalyje ir užsienyje.²⁸

Strateginio tikslo įgyvendinimui Programoje numatyti **3 tikslai ir 12 uždavinių** (žr. 4 pav.).

Pirmasis Programos tikslas – plėtoti valstybės pagalbą, skatinančią tautinio paveldo produktų išsaugojimą, kūrimą ir realizavimą. Šis tikslas nustatytas identifikavus šias problemas:²⁹

- Valstybės parama tautinio paveldo produktų išsaugojimui, kūrimui ir realizavimui yra epizodinė ir neužtikrinta;
- Parengiama per mažai projektų, skatinančių tradicinių amatų plėtrą;
- Kaimo plėtros programos lėšomis negali pasinaudoti miestų tradiciniai amatininkai;
- Dėl nepakankamų inovacinės veiklos gebėjimų nepasinaudojama parama;
- Silpna produktų rinkodara, partnerystė ir kooperacija, menkos tautinio paveldo produktų konkurencinės galimybės.

Pirmajam Programos tikslui įgyvendinti numatyti šie **uždaviniai**:

- 1.1. tęsti tautinio paveldo produktų sertifikavimo procesą;
- 1.2. tobulinti teisinės prielaidas, skatinančias tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatų išsaugojimą;
- 1.3. sudaryti sąlygas teikti valstybės pagalbą ir Europos Sąjungos paramą tradiciniams amatininkams, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais;

²⁶ 2007 m. birželio 26 d. Seimo įsakymu Nr. X-1207 priimtas Lietuvos Respublikos Tautinio paveldo produktų įsakymas.

²⁷ 2008 m. liepos 16 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 755 „Dėl Ilgalaikės tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo strategijos ir Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos plėtros ir amatų plėtros 2008–2015 metų programos patvirtinimo“.

²⁸ Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programa, patvirtinta LR Vyriausybės 2011 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. 1475.

²⁹ Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programa, patvirtinta LR Vyriausybės 2011 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. 1475.

- 1.4. skatinti tradicinių amatų centrų kūrimą Lietuvoje (ypač Vidurio Lietuvoje ir Vilniaus regione), užtikrinti tradicinių amatų centrų veiklą.

Antrasis Programos tikslas – išplėtoti ir koordinuoti tradicinių amatų mokymo sistemą. Šis tikslas nustatytas identifikavus šias problemas:

- Neplėtojamasis sistemingas tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų mokymas, profesinis tobulinimas;
- Nėra metodikų tradicinio amato mokymams organizuoti;
- Tradiciniai amatininkai, kurių dauguma yra vyresnio amžiaus, labai mažai naudojami arba visai nesinaudoja kompiuteriu ar internetu;
- Mažai tradicinių amatininkų dalyvauja edukacinėje veikloje.

Antrajam Programos tikslui įgyvendinti numatyti šie **uždaviniai**:

- 2.1. tobulinti tradicinių amatininkų mokymus;
- 2.2. užtikrinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus;
- 2.3. skatinti tradicinių amatų meistrus perduoti tradicinių amatų įgūdžius jaunimui;
- 2.4. atlikti mokslinius tyrimus ir tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną.

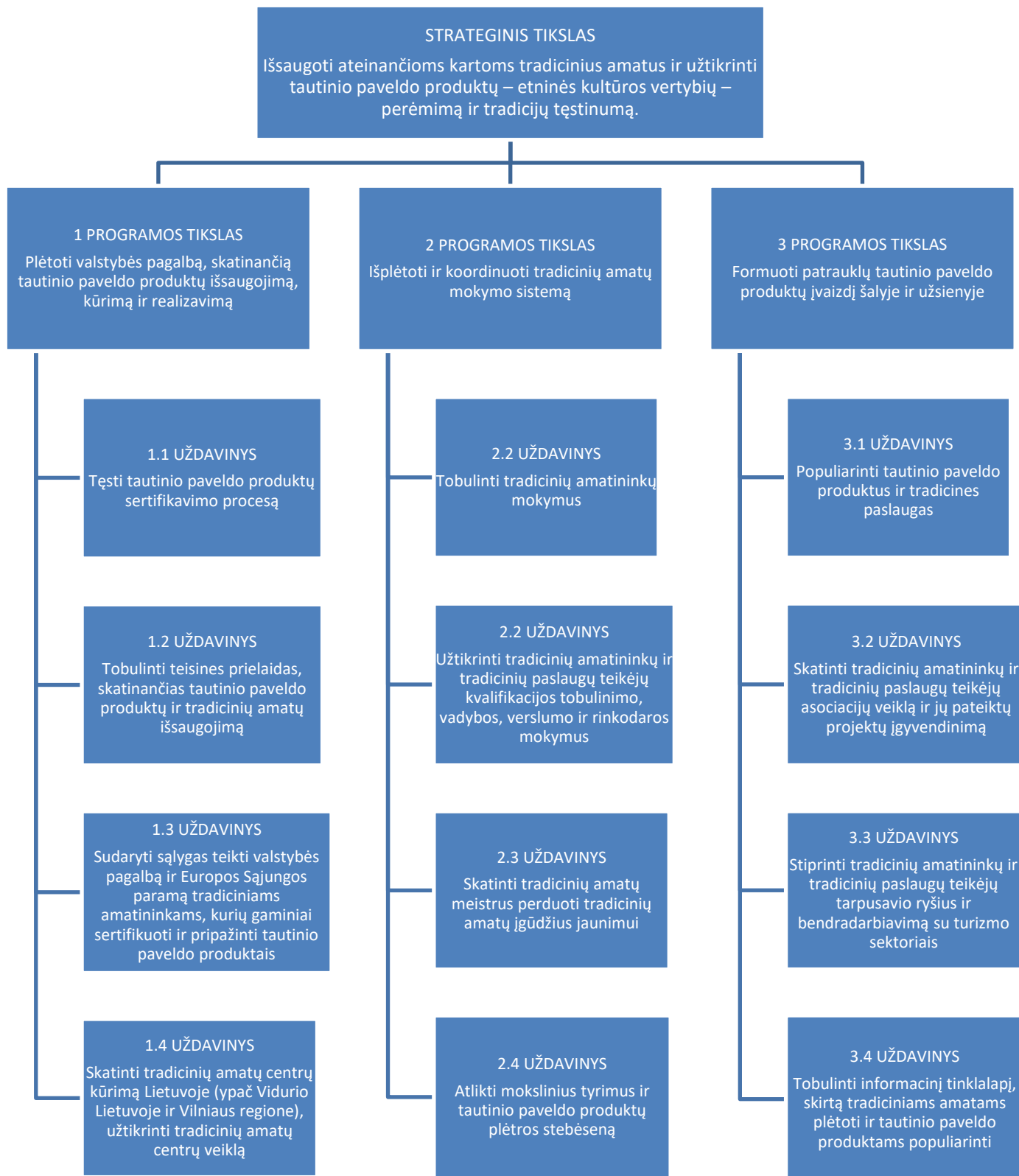
Trečiasis Programos tikslas – formuoti patrauklų tautinio paveldo produktų įvaizdį šalyje ir užsienyje. Šis tikslas nustatytas identifikavus šias problemas:

- Išleista labai mažai leidinių, populiarinančių tautinio paveldo produktus;
- Silpna besikuriančių tradicinių amatų centrų veikla;
- Nepakankami ryšiai tarp valstybės ir savivaldybių institucijų, ypač tarp kultūros, švietimo ir turizmo institucijų;
- Nepakankamai dėmesio tradicinių amatų išsaugojimui ir populiarinimui skiria savivaldybės;
- Tautinio paveldo produktų rinkodara nepakankama ir nenuosekli;
- Tradicinių amatininkų interneto svetainė netenkina amatininkų poreikio.

Trečiajam Programos tikslui įgyvendinti numatyti šie **uždaviniai**:

- 3.1. populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas;
- 3.2. skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų asociacijų veiklą ir jų pateiktų projektų įgyvendinimą;
- 3.3. stiprinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų tarpusavio ryšius ir bendradarbiavimą su turizmo sektoriais;
- 3.4. tobulinti informacinį tinklalapį, skirtą tradiciniams amatams plėtoti ir tautinio paveldo produktams populiarinti.

4 pav. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos intervencijų logika

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programą.

Konkrečios **priemonės** Programos tikslams ir uždaviniais įgyvendinti buvo planuojamos Programos priemonių planuose. Programos įgyvendinimo laikotarpiu buvo perengti 3 priemonių planai: 2012–2014, 2015–2017 ir 2018–2020 m.

Atlikus Programos priemonių planų turinio analizę nustatyta, kad Programos priemonių planuose buvo numatytos 44 skirtingos priemonės, skirtos Programos tikslų ir uždavinių įgyvendinimui. Didžiausia Priemonių įvairovė numatyta 2012–2014 m. priemonių plane (40 skirtingų priemonių), mažiausia – 2018–2020 m. priemonių plane (31 skirtinga priemonė). Programos priemonės ir joms **suplanuoti** asignavimai 2012–2020 m. nurodyti lentelėje. Informacija apie faktiškai panaudotas lėšas Programos priemonėms įgyvendinti pateikiama metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose.

6 lentelė. Programos priemonių sąrašas pagal 2012–2020 m. priemonių planus ir priemonėms numatyti asignavimai

Eil. Nr.	Uždavinio Nr.	Priemonės pavadinimas	Asignavimai, tūkst. Eur	Asignavimų dalis, proc.
		Iš viso	8 659,54	100,0 %
1.	1.1 uždavinys	Priemonė – tautinio paveldo produktų sertifikavimas	26,65	0,31 %
2.	1.1 uždavinys	Priemonė – tautinio paveldo produktų vertinimas, išvadų pateikimas ir patikrų atlikimas	30,00	0,35 %
3.	1.1 uždavinys	Priemonė – parama tradiciniams amatininkams, kurių gaminiai pripažinti A kategorijos tautinio paveldo produktais, pripažinimo patvirtinimo išlaidoms kompensuoti	17,38	0,20 %
4.	1.1 uždavinys	Priemonė – fizinių ir juridinių asmenų, kurių gaminiai pripažinti A kategorijos tautinio paveldo produktais, sertifikavimo išlaidų kompensavimas	35,09	0,41 %
5.	1.2 uždavinys	Priemonė – Tautinio paveldo veiklos subjektų finansavimo taisyklių pakeitimo, kuriame būtų numatytas išplėstas teikiamos valstybės pagalbos veiklų skaičius, parengimas	0,00	0,00 %
6.	1.2 uždavinys	Priemonė – maisto produktų saugos higienos reikalavimų maisto gamintojams, kurie gamina tradicinius gaminius, nustatymas	6,84	0,08 %
7.	1.2 uždavinys	Priemonė – tautinio paveldo produktų aprašų pagal atskirus etnografinius regionus rengimas	0,00	0,00 %
8.	1.2 uždavinys	Priemonė – tautinio paveldo produktų aprašų, kuriuose būtų išryškinti etnografinių regionų skirtumai, parengimas	0,00	0,00 %
9.	1.3 uždavinys	Priemonė – parama tautinio paveldo produktų gamintojų, tradicinių paslaugų teikėjų projektams	141,91	1,64 %
10.	1.3 uždavinys	Priemonė – parama tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo veiklos subjektų projektams įgyvendinti	467,26	5,40 %
11.	1.4 uždavinys	Priemonė – parama tradiciniams amatų centrams įkurti	3 591,29	41,47 %
12.	1.4 uždavinys	Priemonė – parama tradicinių amatų centrų plėtrai	3 282,53	37,91 %
13.	2.1 uždavinys	Priemonė – tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo metodikų parengimas	11,58	0,13 %
14.	2.1 uždavinys	Priemonė – kompetencijų tobulinimo sistemos modelio sukūrimas ir seminarų organizavimas	18,21	0,21 %
15.	2.1 uždavinys	Priemonė – mokymo metodinių rekomendacijų tradicinių amatų meistrams rengimas, kompetencijų tobulinimo ir seminarų organizavimas	0,00	0,00 %
16.	2.2 uždavinys	Priemonė – tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų kvalifikacijos tobulinimo neformaliojo švietimo programos parengimas ir mokymų organizavimas	72,41	0,84 %

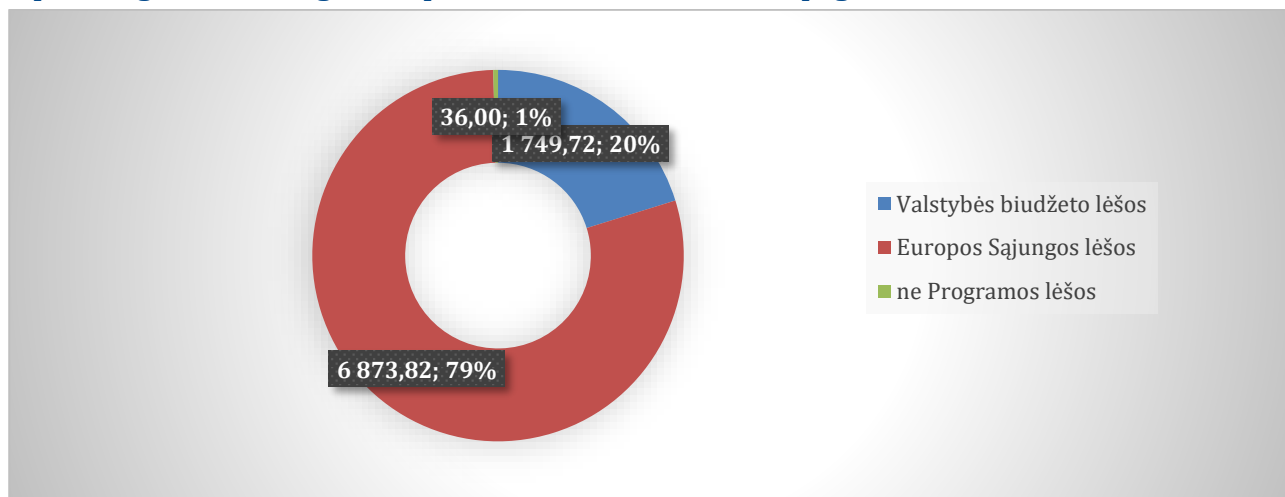
Eil. Nr.	Uždavinio Nr.	Priemonės pavadinimas	Asignavimai, tūkst. Eur	Asignavimų dalis, proc.
17.	2.2 uždavinys	Priemonė – tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo neformaliojo švietimo programos rengimas ir mokymų organizavimas	19,00	0,22 %
18.	2.2 uždavinys	Priemonė – tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimas ir mokymų organizavimas (valstybinės stipendijos)	19,38	0,22 %
19.	2.3 uždavinys	Priemonė – tradicinių amatininkų, kurie yra atestuoti ir pripažinti tradicinių amatų meistrais, įtraukimas į švietimo sistemą ir edukacinių užsiėmimų, kuriuose vaikai ir jaunimas galėtų susipažinti su tradiciniais amatais, organizavimas	0,00	0,00 %
20.	2.3 uždavinys	Priemonė – Mokymo metodinių rekomendacijų profesijos, bendrojo ugdymo mokytojams parengimas ir seminarų organizavimas	5,00	0,06 %
21.	2.3 uždavinys	Priemonė – atestuotų ir pripažintų tradicinių amatų meistrų įtraukimas į švietimo sistemą ir edukacinių užsiėmimų organizavimas	0,00	0,00 %
22.	2.3 uždavinys	Priemonė – tradicinių amatininkų, tradicinių amatų meistrų ir tradicinių paslaugų teikėjų mokymo metodinių rekomendacijų profesijos, bendrojo lavinimo mokytojams ir meistrams parengimas, mokymo metodikos taikymo kursų organizavimas	11,58	0,13 %
23.	2.4 uždavinys	Priemonė – tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną	5,79	0,07 %
24.	2.4 uždavinys	Priemonė – tradicinių amatininkų įtraukimo į švietimo sistemą galimybių studija ir jos įgyvendinimas	0,00	0,00 %
25.	2.4 uždavinys	Priemonė – tradicinių amatų, tradicinių amatų centrų plėtros analizė	60,88	0,70 %
26.	2.4 uždavinys	Priemonė – atestuotų tradicinių amatų meistrų įtraukimo į švietimo sistemą galimybių studija ir jos įgyvendinimas	15,00	0,17 %
27.	3.1 uždavinys	Priemonė – finansuoti leidybos ir populiarinimo projektus, pristatančius tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje	26,07	0,30 %
28.	3.1 uždavinys	Priemonė – leidinių, pristatančių tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, finansavimas	54,83	0,63 %
29.	3.1 uždavinys	Priemonė – parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse	172,48	1,99 %
30.	3.1 uždavinys	Priemonė – kasmetinis konkurso organizavimas siekiant premijuoti sėkmingiausiai dirbančius tradicinius amatininkus ir tradicinių amatų centrą	11,58	0,13 %
31.	3.1 uždavinys	Priemonė – tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų kasmetinio konkurso organizavimas	41,17	0,48 %
32.	3.1 uždavinys	Priemonė – tautinio paveldo konferencijos organizavimas	85,93	0,99 %
33.	3.1 uždavinys	Priemonė – prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais, kūrimo skatinimas	11,58	0,13 %
34.	3.1 uždavinys	Priemonė – prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimo ir lengvatų suteikimo skatinimas	0,00	0,00 %
35.	3.2 uždavinys	Priemonė – parama tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų asociacijų projektinei veiklai	136,12	1,57 %
36.	3.2 uždavinys	Priemonė – parama tradicinius amatininkus ir tautinio paveldo veiklos subjektus vienijančių asociacijų projektinei veiklai	194,04	2,24 %
37.	3.3 uždavinys	Priemonė – bendrų projektų, populiarinančių tautinio paveldo produktus turizmo sektoriuje, finansavimas	37,65	0,43 %

Eil. Nr.	Uždavinio Nr.	Priemonės pavadinimas	Asignavimai, tūkst. Eur	Asignavimų dalis, proc.
38.	3.3 uždavinys	Priemonė – tautinio paveldo produktus populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimas	10,00	0,12 %
39.	3.4 uždavinys	Priemonė – tautinio paveldo interneto svetainės atnaujinimas ir papildymas anglų, rusų ir kt. kalbomis, tautinio paveldo produktų paplitimo žemėlapių pildymas	11,58	0,13 %
40.	3.4 uždavinys	Priemonė – tautinio paveldo interneto svetainės atnaujinimas ir priežiūra; tautinio paveldo produktų informacinės sistemos palaikymas ir plėtojimas	11,34	0,13 %
41.	Tikslo priemonė	1 tikslo priemonė – tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalies nustatymas procentais	0,00	0,00 %
42.	Tikslo priemonė	2 tikslo priemonė – tradicinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalies nustatymas procentais (nustatoma apklausos būdu)	0,00	0,00 %
43.	Tikslo priemonė	3 tikslo priemonė – tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimo tarp vartotojų nustatymas procentais (nustatoma apklausos būdu)	11,58	0,13 %
44.	Tikslo priemonė	Strateginio tikslo priemonė – tautinio paveldo produktų paklausos didėjimo nustatymas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)	5,79	0,07 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Programos priemonių planus.

Programos priemonėms skirti asignavimai 2012–2020 m. sudaro 8 659,54 tūkst. Eur, iš kurių **79 proc. yra ES lėšos** (Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 ir 2014–2020 m. programų lėšos, skirtos tradicinių amatų centrų įkūrimui ir plėtrai). Valstybės biudžeto lėšos sudaro apie 20 proc. visų Programos asignavimų. 2018–2020 m. priemonių plane 36 tūkst. Eur yra ne Programos lėšos, skirtos priemonei „Tradicionių amatų, tradicinių amatų centrų plėtros analizė“.

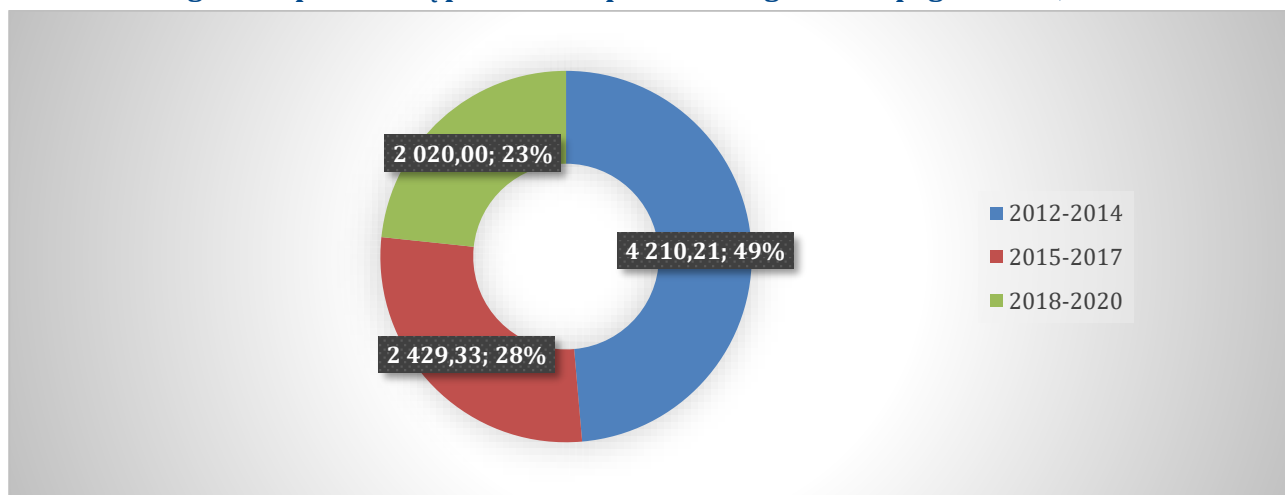
5 pav. Asignavimai Programos priemonėms 2012–2020 m. pagal finansavimo šaltinius

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Programos priemonių planus.

Didžiausi asignavimai Programos priemonėms buvo numatyti pagal 2012–2014 m. priemonių planą (pusė visų Programai skirtų lėšų). Tuo laikotarpiu pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą buvo įkurta 20 tradicinių amatų centrų.

7 lentelė. Programos priemonių planuose suplanuoti asignavimai pagal metus, tūkst. Eur

* 2018–2020 m. priemonių plane 1 984 tūkst. Eur yra Programos lėšos ir 36 tūkst. Eur – ne Programos lėšos.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Programos priemonių planus.

Žemės ūkio ministerijos duomenimis, trimečiuose Programos priemonių planuose buvo planuojami tik Žemės ūkio ministerijos asignavimai, o kitos Programos įgyvendinime dalyvaujančios institucijos asignavimus planuodavo tik savo metiniuose veiklos planuose ir informaciją apie Programos priemonėms įgyvendinti skirtas lėšas bei veiksmus, kurių ėmėsi Programos priemonėms įgyvendinti, pateikdavo Žemės ūkio ministerijai pasibaigus kalendoriniams metams – rengiant metines Programos įgyvendinimo ataskaitas.

Pagrindiniai Programos priemonių vykdytojai yra Žemės ūkio ministerija ir savivaldybės. Nemažai priemonių numatyta Kultūros ministerijai ir Švietimo, mokslo ir sporto ministerijai, tačiau pastarosios ministerijos vykdomoms priemonėms lėšos Programos priemonių planuose nebuvo planuojamos, o Kultūros ministerijos vykdomų priemonių finansavimas yra labai nedidelis – mažiau nei 1 proc. visų Programos asignavimų (žr. 9 lentelė). Informacija apie kitų institucijų faktiškai skirtas lėšas prieinama metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose.

8 lentelė. Priemonių skaičius iš viso ir pagal įgyvendinančias institucijas

Priemonių planas	Priemonių skaičius iš viso	ŽŪM	KM	AM	EIM	ŠMSM	VSTT	VTD	Savivaldybės
2012–2014	40	22	7	1	3	5	1	2	12
2015–2017	36	19	6	1	2	5	1	2	12
2018–2020	31	17	6	1	2	4	1	0	10

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Programos priemonių planus.

9 lentelė. Programos priemonių asignavimai 2012–2020 m. pagal įgyvendinančias institucijas

Pastaba. ŽŪM duomenimis, trimečiuose Programos priemonių planuose buvo planuojami tik ŽŪM asignavimai. Informacija apie kitų Programos įgyvendinime dalyvaujančių institucijų faktiškai skirtas lėšas pateikiama metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose.

Igyvendinančios institucijos	Asignavimai, tūkst. Eur	Asignavimų dalis, proc.
Iš viso	8 623,54*	100 %
Žemės ūkio ministerija, savivaldybės	7 135,74	82,7 %
Žemės ūkio ministerija	1 390,77	16,1 %
Valstybinis turizmo departamentas prie Ūkio ministerijos, savivaldybės	11,58	0,1 %
Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, savivaldybės	13,03	0,2 %
Ūkio ministerija, savivaldybės	2,90	0,0 %

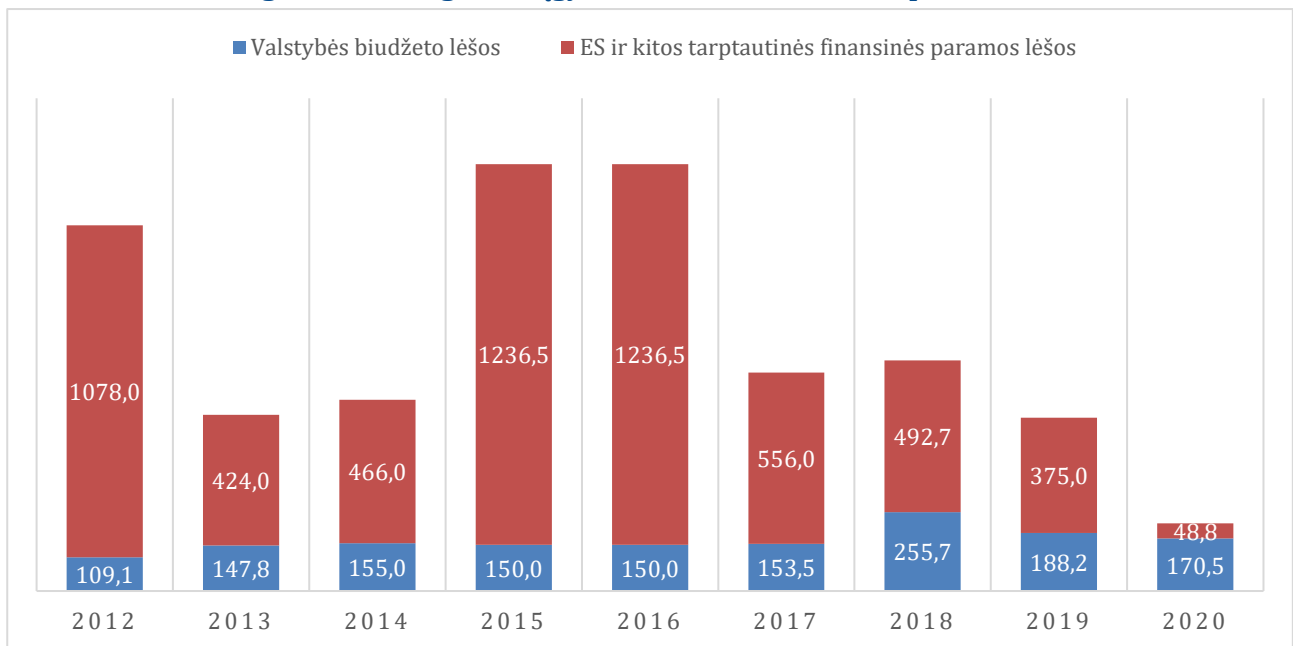
Igyvendinančios institucijos	Asignavimai, tūkst. Eur	Asignavimų dalis, proc.
Ūkio ministerija kartu su Valstybiniu turizmo departamentu, savivaldybės	0,00	0,0 %
Ūkio ministerija	0,00	0,0 %
Švietimo ir mokslo ministerija	0,00	0,0 %
Kultūros ministerija, Ūkio ministerija, savivaldybės	0,00	0,0 %
Kultūros ministerija, savivaldybės	23,17	0,3 %
Kultūros ministerija	46,34	0,5 %
Aplinkos ministerija, savivaldybės	0,00	0,0 %

* Suma nesutampa su anksčiau lentelėje (žr. 6 lentelė) nurodyta suma, kadangi šioje lentelėje neįtraukti 36 tūkst. Eur, numatyti 2018–2020 m. priemonių plane priemonei „Tradicinių amatų, tradicinių amatų centrų plėtros analizė“. Ši suma 2018–2020 m. priemonių plane nepriskirta jokiai Programos įgyvendinime dalyvaujančiai institucijai, o prie finansavimo šaltinio nurodyta, kad tai ne Programos lėšos.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Programos priemonių planus.

Vertinant tik ŽŪM asignavimus Programai įgyvendinti matyti, kad 2012–2020 m. buvo suplanuota skirti 8 051,5 tūkst. Eur, iš kurių 1 594,8 tūkst. Eur (20 proc.) valstybės biudžeto lėšos, o panaudota – 7 393,2 tūkst. Eur, iš kurių 1 479,7 tūkst. Eur – valstybės biudžeto lėšos. Metinių Programos įgyvendinimo ataskaitų duomenys rodo, kad daugiausia lėšų Programai įgyvendinti buvo skirta 2015–2016 m. ir didžiąją dalį panaudotos sumos sudarė ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos. ŽŪM asignavimai (valstybės biudžeto lėšos) per visą analizuotą laikotarpį beveik nesikeitė, nors tradicinių amatininkų, kuriems aktuali valstybės pagalba, skaičius išaugo beveik dvigubai (nuo 440 iki 845).

10 lentelė. ŽŪM asignavimai Programai įgyvendinti, 2012–2020 m. panaudotos lėšos, tūkst. Eur

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Programos priemonių planus.

Svarbu analizuoti ne tik Programos finansavimą, bet ir Programos turinį (priemonių pobūdį, įvairovę ir atitiktį nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos sritims, nustatytoms Konvencijos įgyvendinimo gairėse). Pagal Konvencijos įgyvendinimo gaires tinkama tradicinių amatų apsauga turėtų apimti visas 8 sritis, t. y. institucinių ir žmogiškųjų išteklių ir gebėjimų stiprinimą, perdavimą ir švietimą, įrašymą į registrus ir mokslo tyrimus, politiką, teises ir administracines priemones, tradicinių amatų ir jų apsaugos vaidmens visuomenėje didinimą, pavyzdžiui, per įvairius planus ir programas, taip pat sąmoningumo didinimą, įvairių suinteresuotųjų šalių (bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų, privataus sektoriaus ir kt.) įtraukimą į tradicinių amatų apsaugą bei tarptautinio bendradarbiavimo skatinimą.

Įvertinus Programos priemones pagal tai, kaip jos atitinka Konvencijos įgyvendinimo gairėse numatytas nekilnojamojo kultūros paveldo, kuriam priskiriami tradiciniai amatai, apsaugos temines sritis, galima matyti (žr. 11 lentelė), kad daugiausia priemonių (13) numatyta registrų ir mokslinių tyrimų srityse, po 10 priemonių numatyta perdavimo ir švietimo bei sąmoningumo didinimo srityse, 8 priemonės numatytos politikos ir teisinių bei administracinių priemonių srityje. Mažiausiai priemonių numatyta tarptautinio bendradarbiavimo srityje (1 priemonė) bei institucinių ir žmogiškųjų gebėjimų srityje (2 priemonės). Programoje numatyta tik viena priemonė „Parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse“, kuri susijusi su tarptautinio bendradarbiavimo sritimi, nors šios priemonės pagrindinis tikslas yra sąmoningumo didinimas. Institucinių ir žmogiškųjų gebėjimų srityje numatytos 2 priemonės, susijusios su tradicinių amatų centrų įkūrimu ir plėtra, tačiau trūksta priemonių, kuriomis remiamas žmogiškųjų išteklių, susijusių su tradicinių amatų plėtra, gebėjimų stiprinimas. Prie tradicinių amatų apsaugos vaidmens visuomenėje didinimo iš dalies prisideda 6 priemonės, tačiau šios priemonės nemažai prisideda ir prie sąmoningumo didinimo srities.

11 lentelė. Programos priemonės pagal Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtas NKP apsaugos temines sritis

Programos tikslai, uždaviniai ir priemonės	Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos teminės sritys							
	Instituciniai ir žmogiškieji ištekliai ir gebėjimai	Perdavimas ir švietimas	Registrai ir moksliniai tyrimai	Politika, teisinės ir administracinės priemonės	Tradicinių amatų apsaugos vaidmuo visuomenėje	Sąmoningumo didinimas	Suinteresuotųjų šalių įtraukimas	Tarptautinis bendradarbiavimas
Strateginis tikslas – išsaugoti ateinančioms kartoms tradicinius amatus ir užtikrinti tautinio paveldo produktų – etninės kultūros vertybių – perėmimą ir tradicijų tęstinumą.								
Strateginio tikslo priemonė – tautinio paveldo produktų paklausos didėjimo nustatymas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)			XX					
1 tikslas – plėtoti valstybės pagalbą, skatinančią tautinio paveldo produktų išsaugojimą, kūrimą ir realizavimą								
1 tikslo priemonė – tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalies nustatymas procentais			XX					
1.1 uždavinys – tęsti tautinio paveldo produktų sertifikavimo procesą								
Priemonė – tautinio paveldo produktų sertifikavimas			XX					
Priemonė – tautinio paveldo produktų vertinimas, išvadų pateikimas ir patikrų atlikimas			XX					
Priemonė – parama tradiciniams amatininkams, kurių gaminiai pripažinti A kategorijos tautinio paveldo produktais, pripažinimo patvirtinimo išlaidoms kompensuoti				XX				
Priemonė – fizinių ir juridinių asmenų, kurių gaminiai pripažinti A kategorijos tautinio paveldo produktais, sertifikavimo išlaidų kompensavimas				XX				
1.2 uždavinys – tobulinti teises prielaidas, skatinančias tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatų išsaugojimą								
Priemonė – Tautinio paveldo veiklos subjektų finansavimo taisyklių pakeitimo, kuriame būtų numatytas išplėstas teikiamos valstybės pagalbos veiklų skaičius, parengimas				XX				
Priemonė – maisto produktų saugos higienos reikalavimų maisto gamintojams, kurie gamina tradicinius gaminius, nustatymas				XX				
Priemonė – tautinio paveldo produktų aprašų pagal atskirus etnografinius regionus rengimas			XX					
Priemonė – tautinio paveldo produktų aprašų, kuriuose būtų išryškinti etnografinių regionų skirtumai, parengimas			XX					
1.3 uždavinys – sudaryti sąlygas teikti valstybės pagalbą ir Europos Sąjungos paramą tradiciniams amatininkams, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais								
Priemonė – parama tautinio paveldo produktų gamintojų, tradicinių paslaugų teikėjų projektams				XX				
Priemonė – parama tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo veiklos subjektų projektams įgyvendinti				XX				
1.4 uždavinys – skatinti tradicinių amatų centrų kūrimą Lietuvoje (ypač Vidurio Lietuvoje ir Vilniaus regione), užtikrinti tradicinių amatų centrų veiklą								

Programos tikslai, uždaviniai ir priemonės	Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos teminės sritys							
	Instituciniai ir žmogiškieji ištekliai ir gebėjimai	Perdavimas ir švietimas	Registrai ir moksliniai tyrimai	Politika, teisinės ir administracinės priemonės	Tradinių amatų apsaugos vaidmuo visuomenėje	Sąmoningumo didinimas	Suinteresuotųjų šalių įtraukimas	Tarptautinis bendradarbiavimas
Priemonė – parama tradiciniams amatų centrams įkurti	XX							
Priemonė – parama tradicinių amatų centrų plėtrai	XX							
2 tikslas – išplėtoti ir koordinuoti tradicinių amatų mokymo sistemą								
2 tikslo priemonė – tradicinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalies nustatymas procentais (nustatoma apklausos būdu)			XX					
2.1 uždavinys – tobulinti tradicinių amatininkų mokymus								
Priemonė – tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo metodikų parengimas		XX						
Priemonė – kompetencijų tobulinimo sistemos modelio sukūrimas ir seminarų organizavimas		XX						
Priemonė – mokymo metodinių rekomendacijų tradicinių amatų meistrams rengimas, kompetencijų tobulinimo ir seminarų organizavimas		XX						
2.2 uždavinys – užtikrinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus								
Priemonė – tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų kvalifikacijos tobulinimo neformaliojo švietimo programos parengimas ir mokymų organizavimas		XX						
Priemonė – tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo neformaliojo švietimo programos rengimas ir mokymų organizavimas		XX						
Priemonė – tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimas ir mokymų organizavimas (valstybinės stipendijos)		XX						
2.3 uždavinys – skatinti tradicinių amatų meistrus perduoti tradicinių amatų įgūdžius jaunimui								
Priemonė – tradicinių amatininkų, kurie yra atestuoti ir pripažinti tradicinių amatų meistrais, įtraukimas į švietimo sistemą ir edukacinių užsiėmimų, kuriuose vaikai ir jaunimas galėtų susipažinti su tradiciniais amatais, organizavimas		XX			X			
Priemonė – Mokymo metodinių rekomendacijų profesijos, bendrojo ugdymo mokytojams parengimas ir seminarų organizavimas		XX						
Priemonė – atestuotų ir pripažintų tradicinių amatų meistrų įtraukimas į švietimo sistemą ir edukacinių užsiėmimų organizavimas		XX						
Priemonė – tradicinių amatininkų, tradicinių amatų meistrų ir tradicinių paslaugų teikėjų mokymo metodinių rekomendacijų profesijos, bendrojo lavinimo mokytojams ir meistrams parengimas, mokymo metodikos taikymo kursų organizavimas		XX						
2.4 uždavinys – atlikti mokslinius tyrimus ir tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną								

Programos tikslai, uždaviniai ir priemonės	Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos teminės sritys							
	Instituciniai ir žmogiškieji ištekliai ir gebėjimai	Perdavimas ir švietimas	Registrai ir moksliniai tyrimai	Politika, teisinės ir administracinės priemonės	Tradinių amatų apsaugos vaidmuo visuomenėje	Sąmoningumo didinimas	Suinteresuotųjų šalių įtraukimas	Tarptautinis bendradarbiavimas
Priemonė – tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną			XX					
Priemonė – tradicinių amatininkų įtraukimo į švietimo sistemą galimybių studija ir jos įgyvendinimas								
Priemonė – tradicinių amatų, tradicinių amatų centrų plėtros analizė			XX					
Priemonė – atestuotų tradicinių amatų meistrų įtraukimo į švietimo sistemą galimybių studija ir jos įgyvendinimas			XX					
3 tikslas – formuoti patrauklų tautinio paveldo produktų įvaizdį šalyje ir užsienyje								
3 tikslo priemonė – tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimo tarp vartotojų nustatymas procentais (nustatoma apklausos būdu)			xx					
3.1 uždavinys – populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas								
Priemonė – finansuoti leidybos ir populiarinimo projektus, pristatančius tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje					X	XX		
Priemonė – leidinių, pristatančių tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, finansavimas					X	XX		
Priemonė – parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse					X	XX	X	X
Priemonė – kasmetinis konkurso organizavimas siekiant premijuoti sėkmingiausiai dirbančius tradicinius amatininkus ir tradicinių amatų centrą						XX		
Priemonė – tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų kasmetinio konkurso organizavimas						XX		
Priemonė – tautinio paveldo konferencijos organizavimas						XX		
Priemonė – prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais, kūrimo skatinimas				X	X	XX		
Priemonė – prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimo ir lengvatų suteikimo skatinimas				X	X	XX		
3.2 uždavinys – skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų asociacijų veiklą ir jų pateiktų projektų įgyvendinimą								
Priemonė – parama tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų asociacijų projektinei veiklai							XX	
Priemonė – parama tradicinius amatininkus ir tautinio paveldo veiklos subjektus vienijančių asociacijų projektinei veiklai							XX	
3.3 uždavinys – stiprinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų tarpusavio ryšius ir bendradarbiavimą su turizmo sektoriais								
Priemonė – bendrų projektų, populiarinančių tautinio paveldo produktus turizmo sektoriuje, finansavimas							XX	

Programos tikslai, uždaviniai ir priemonės	Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos teminės sritys							
	Instituciniai ir žmogiškieji ištekliai ir gebėjimai	Perdavimas ir švietimas	Registrai ir moksliniai tyrimai	Politika, teisinės ir administracinės priemonės	Tradicionių amatų apsaugos vaidmuo visuomenėje	Sąmoningumo didinimas	Suinteresuotųjų šalių įtraukimas	Tarptautinis bendradarbiavimas
Priemonė – tautinio paveldo produktus populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimas							XX	
3.4 uždavinys – tobulinti informacinį tinklalapį, skirtą tradiciniams amatams plėtoti ir tautinio paveldo produktams populiarinti								
Priemonė – tautinio paveldo interneto svetainės atnaujinimas ir papildymas anglų, rusų ir kt. kalbomis, tautinio paveldo produktų paplitimo žemėlapių pildymas			X			XX		
Priemonė – tautinio paveldo interneto svetainės atnaujinimas ir priežiūra; tautinio paveldo produktų informacinės sistemos palaikymas ir plėtojimas			X			XX		
Iš viso priemonių (iš 44)	2	10	13	8	6	10	5	1

Pastaba: XX reiškia, kad priemonė labiausiai susijusi su nurodyta sritimi, X reiškia, kad priemonė susijusi su nurodyta sritimi, bet tai nėra pagrindinė priemonės paskirtis.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Programos įgyvendinimo priemonių planus.

Instituciniai ir žmogiškieji ištekliai. Konvencijos įgyvendinimo gairėse numatyta, kad ši sritis apima priemones, kuriomis remiamas už nematerialaus kultūros paveldo apsaugą atsakingų institucijų paskyrimas ar įsteigimas, žmogiškųjų gebėjimų, susijusių su nematerialaus kultūrinio paveldo apsauga, stiprinimas ir kultūros bei paveldo srityse dirbančių specialistų mokymas. Lietuvoje tautinio paveldo politiką formuoja Žemės ūkio ministerija. Ministerijoje už šią sritį atsakingas Mokslo ir inovacijų skyrius, kuris organizuoja valstybės politikos įgyvendinimą tautinio paveldo veiklos (ar produktų) apsaugos srityje, koordinuoja Tautinio paveldo produktų įstatymo ir jo tikslų įgyvendinimui skirtos Programos įgyvendinimą. VŠĮ Kaimo verslo ir rinkų plėtros agentūra (toliau – KVIRPA) priima ir tvarko prašymus sertifikuoti tautinio paveldo produktus, tradicinių amatų neformaliojo mokymo programas bei atestuoti tradicinių amatų meistrus, organizuoja sėkmingiausiai dirbančio tradicinio amatininko ir tradicinių amatų centro apdovanojimus, administruoja www.tautinispaveldas.lt internetinę svetainę. Įgyvendinant Programą taip pat buvo įkurta 20 tradicinių amatų centrų, kurie teikia tautinio paveldo produktų kūrėjams viešąsias paslaugas, atstovauja atitinkamo regiono amatininkų interesams. Nors atsakingos institucijos ir jų funkcijos yra numatytos Tautinio paveldo produktų įstatyme ir kituose teisės aktuose, tiek ŽŪM, tiek KVIRPA trūksta žmogiškųjų išteklių įgyvendinant priskirtas funkcijas, ypač vykdant komunikaciją nacionaliniu lygiu bei kuruojant įstaigas, prisidedančias prie tautinio paveldo apsaugos ir plėtros (tradicinius amatų centrus, savivaldybes), ir vykdant sertifikuotų tautinio paveldo produktų atitikimo nustatytiems kriterijams priežiūrą. Ateityje būtina užtikrinti pakankamus žmogiškuosius išteklius tiek politikos formavimo, tiek įgyvendinimo funkcijoms vykdyti.

Perdavimas ir švietimas. Šioje srityje akcentuojamas žinių ir įgūdžių perdavimas formaliajame ir neformaliajame ugdyme bei edukacinių programų įgyvendinimas. Įgyvendinant Programą buvo parengtos tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo metodikos, tradiciniams amatininkams organizuojami kvalifikacijos tobulinimo mokymai tiek konkretaus tradicinio amato temomis, tiek vadybos, verslumo ir rinkodaros temomis. Taip pat tradicinių amatų meistrams, tradiciniams amatininkams ir tradicinio amato pameistriams yra skiriamos stipendijos. Gali būti skiriamos dviejų rūšių stipendijos: individuali valstybės stipendija – skiriama tradicinių amatininkų ar tradicinio amato pameistrių tradicinio amato įgūdžiams tobulinti; edukacinė valstybės stipendija – skiriama tradicinių amatų meistrų profesiniam meistriškumui tobulinti (dalyvauti stažuotėse, kursuose, konferencijose, simpoziumuose ir kitoje veikloje, kuri skirta profesiniam meistriškumui tobulinti). Įgyvendinant šias priemones sprendžiami Lietuvoje moksliniuose tyrimuose identifikuoti tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo sistemos trūkumai (neveikianti tradicinių amatininkų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo sistema, nėra nuoseklios ir kryptingos Lietuvos etninės kultūros ugdymo sistemos formaliajame ir neformaliajame švietime, per mažas dėmesys pameistrystei), menko amatininkų verslumo ir gebėjimo dirbti esamomis verslo sąlygomis bei silpnos tautinio paveldo produktų rinkodaros problemos. Įgyvendinant Programą taip pat buvo aktyviai organizuoti edukaciniai užsiėmimai moksleiviams siekiant tradicinių amatų meistrų įgūdžius perduoti vaikams ir jaunimui. Tradicinių amatų meistrai taip pat sertifikuoja tradicinių amatų neformaliojo mokymo programas. Atliktos tradicinių amatininkų apklausos duomenys rodo, kad pagrindinės mokymų pagal tradicinių amatų neformaliojo mokymo programas tikslinės grupės yra moksleiviai ir suaugusieji, tik 2 amatų meistrai nurodė, kad jų programos pagrindinė tikslinė grupė yra pameistrai. 13 (iš 88) atestuojamų amatų meistrų, dalyvavusių apklausoje, nurodė, kad 2012–2020 m. tradicinio amato apmokė 92 pameistrus(-es).

Tradicionių amatininkų kvalifikacijos kėlimo priemonės turėtų būti tęsiamos ir ateityje, kadangi, remiantis savivaldybių apklausos duomenimis, vis dar jaučiamas sistemingo tradicinių amatininkų mokymų plėtojimo trūkumas. Lietuvoje tradicinių amatininkų kvalifikacijos mokymus vykdo tradiciniai amatų centrai, KVIRPA, Lietuvos nacionalinis kultūros centras. Nėra visiškai aišku, ar šios įstaigos tarpusavyje koordinuoja mokymų temas, taip pat tradicinių amatininkų kvalifikacijos mokymų trūkumas gali būti jaučiamas dėl nepakankamos komunikacijos apie vykstančius mokymus. Aktualiomis laikomos ir edukacijų organizavimo skatinamos priemonės (šias priemones kaip labai aktualias vertina tiek tradiciniai amatininkai, tiek amatų centrai, žr. 12 lentelė, 13 lentelė), todėl turėtų būti užtikrinamas jų tęstinumas. Šioje srityje taip pat pastebimas tautinio paveldo puoselėtojų glaudesnio bendradarbiavimo su švietimo įstaigomis trūkumas, o edukacijų organizavimas yra vienas iš būdų skatinti tokią bendradarbiavimą.

Registrai ir moksliniai tyrimai. Siekiant išsaugoti tradicinius amatus labai svarbi registrų (sąvado) kūrimo veikla. Lietuvoje yra sukurta tautinio paveldo produktų, neformaliojo mokymo programų ir tradicinių amatų meistrų sertifikavimo sistema. 2008 m. buvo patvirtinta tradicinių amatų klasifikacija ir tradicinių amatų klasifikacijos aprašas, kuriuo siekiama susisteminti tradicinius amatus ir tautinio paveldo gaminius, produktus, dirbinius, objektus, tradicinių veislių augalus, gyvūnus ir jų produktus, tradicines paslaugas, sudaryti klasifikavimo ir kodavimo sistemą, siekiant ją naudoti tautinio paveldo gaminiams, produktams, dirbiniams, objektams, tradicinių veislių augalams, gyvūnams ir jų produktams, tradicinių amatų mokymo programoms, tradicinėms mugėms, tradicinių amatų meistrams sertifikuoti ir atestuoti, taip pat tautinio paveldo ir tradicinių amatininkų informacinei sistemai sudaryti. Yra parengtas ir nuolat atnaujinamas tautinio paveldo produktų, neformaliojo mokymo programų ir tradicinių amatų meistrų sąrašas.

Įgyvendinant Programą taip pat buvo atliekami moksliniai tyrimai, susiję su tautinio paveldo produktų išsaugojimu ir plėtra, tačiau savivaldybių apklausoje buvo pastebėta, kad trūksta mokslinių tyrimų, susijusių su amatininkystės tęstinumo bei atsinaujinimo procesais. Todėl būtina užtikrinti atliktų mokslinių tyrimų sklaidą, kad įstaigos, kurių veikla susijusi su tradicinių amatų apsauga ir plėtra, galėtų susipažinti su aktualiais moksliniais tyrimais ir pritaikyti juose pateikiamas rekomendacijas. Taip pat būtina užtikrinti sukurto tautinio paveldo produktų sąrašo sklaidą institucijoms ir įstaigoms, kurių veikla susijusi su tradicinių amatų išsaugojimu ir plėtra, siekiant, kad jos turėtų aktualų sąrašą, kuriuo remtųsi įgyvendinant veiklas tradicinių amatų apsaugos ir populiarinimo srityse.

Politika ir teisinės bei administracinės priemonės. Įgyvendinant šią sritį Lietuvoje tradiciniams amatininkams yra teikiama parama sertifikavimo išlaidoms finansuoti; tautinio paveldo produktams kurti, pagaminti, demonstruoti, realizuoti ir (arba) tradiciniams amatams demonstruoti Lietuvoje ir (arba) užsienyje; tautinio paveldo produktų populiarinimo leidinių rengimo, maketavimo, vertimo, leidybos išlaidoms bei tradicinių amatų meistrų tradicinių amatų edukacinių užsiėmimų organizavimo išlaidoms finansuoti. Šios finansavimo sritys apima daugelį galimų tradicinių amatininkų patiriamų išlaidų vykdant tradicinių amatų veiklą ar teikiant tradicines paslaugas. Taip pat yra numatyta priemonė, skirta skatinti prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimą ir lengvatų suteikimą tradiciniams amatininkams.

Tradicioniai amatininkai ir tradicinių amatų centrai daugelį Programos priemonių laiko aktualiomis ir atitinkančiomis jų poreikius. Tradicioniai amatininkai aktualiausiomis priemonėmis įvardija prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimą ir mokesčių lengvatų suteikimą, paramą tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse bei paramą edukacinių užsiėmimų organizavimui.

12 lentelė. Programos priemonių aktualumo vertinimas pagal tradicinius amatininkus

Pastaba: žalia spalva žymimi teigiami atsakymai, raudona spalva žymimi neigiami atsakymai. Kuo intensyvesnė spalva, tuo daugiau respondentų pasirinko atsakymą.

Programos priemonė	Labai aktuali ir aktuali	Neaktuali ir visiškai neaktuali	Nežinau, negaliu pasakyti
Tautinio paveldo produktų sertifikavimo išlaidų kompensavimas	69 %	21 %	10 %
Tradicionių amatų centrų kūrimas ir plėtra	64 %	20 %	16 %
Kvalifikacijos tobulinimo mokymų organizavimas	76 %	15 %	9 %
Parama edukacinių užsiėmimų organizavimui	84 %	10 %	6 %
Leidinių, pristatančių tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, finansavimas	75 %	16 %	9 %
Parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse	88 %	7 %	5 %
Sėkmingiausiai dirbančių tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų premijų skyrimas	67 %	22 %	11 %

Programos priemonė	Labai aktuali ir aktuali	Neaktuali ir visiškai neaktuali	Nežinau, negaliu pasakyti
Tautinio paveldo konferencijos organizavimas	65 %	24 %	11 %
Prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimas ir mokesčių lengvatų suteikimas	92 %	4 %	4 %
Parama tradicinius amatininkus ir tautinio paveldo veiklos subjektus vienijančių asociacijų projektinei veiklai	69 %	18 %	13 %
Tautinio paveldo produktus populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimas	71 %	17 %	12 %
Tautinio paveldo interneto svetainės atnaujinimas ir priežiūra	74 %	15 %	11 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal tradicinių amatininkų apklausos duomenis, N=225.

Remiantis tradicinių amatų centrų apklausos duomenimis, daugiausiai tradicinių amatų centrų labai aktualiomis Programos priemonėmis laiko paramą edukacinių užsiėmimų organizavimui, kvalifikacijos tobulinimo mokymų organizavimą ir TPP populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimą, tačiau iš esmės visas Programos priemones apklausų dalyviai laiko aktualiomis.

13 lentelė. Programos priemonių aktualumo vertinimas pagal tradicinių amatų centrus

Pastaba: žalia spalva žymimi teigiami atsakymai, raudona spalva žymimi neigiami atsakymai. Kuo intensyvesnė spalva, tuo daugiau respondentų pasirinko atsakymą.

Programos priemonė	Labai aktuali ir aktuali	Neaktuali ir visiškai neaktuali	Nežinau, negaliu pasakyti
Tautinio paveldo produktų sertifikavimo išlaidų kompensavimas	82 %	18 %	0 %
Tradicinių amatų centrų kūrimas ir plėtra	82 %	12 %	6 %
Kvalifikacijos tobulinimo mokymų organizavimas	100 %	0 %	0 %
Parama edukacinių užsiėmimų organizavimui	100 %	0 %	0 %
Leidinių, pristatančių tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, finansavimas	94 %	6 %	0 %
Parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse	100 %	0 %	0 %
Sėkmingiausiai dirbančių tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų premijų skyrimas	94 %	6 %	0 %
Prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimas ir mokesčių lengvatų suteikimas	100 %	0 %	0 %
Parama tradicinius amatininkus ir tautinio paveldo veiklos subjektus vienijančių asociacijų projektinei veiklai	100 %	0 %	0 %
Tautinio paveldo produktus populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimas	100 %	0 %	0 %
Tautinio paveldo interneto svetainės atnaujinimas ir priežiūra	100 %	0 %	0 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal tradicinių amatų centrų apklausos duomenis, N=17.

Toks palankus tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų Programos priemonių vertinimas rodo, kad suplanuotos priemonės yra tinkamos ir atitinka šių tikslinių grupių poreikius.

Nematerialaus kultūros paveldo ir jo apsaugos vaidmuo visuomenėje. Pagal Programoje numatytas priemones Lietuvoje tradicinių amatų svarba visuomenėje didinama tautinio paveldo produktus pristatant turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse, leidžiant leidinius, pristatančius tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, kuriant tautinio paveldo produktų pardavimo vietų tinklą. Prie tradicinių amatų svarbos visuomenėje didinimo prisideda ir edukacinių

užsiėmimų organizavimas. Dar viena svarbi sritis, per kurią didinamas tradicinių amatų vaidmuo visuomenėje, – turizmas. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ bei turizmo informacijos centrai viešina ir populiarina tradicinius amatus visuomenėje. Turizmo informacijos centrų apklausos rezultatai rodo, kad 97 proc. respondentų mano (skaičiuojant nuo 32), jog tradiciniai amatai bei sertifikuoti tautinio paveldo produktai yra patrauklūs turistams, iš jų 47 proc. mano, kad labai patrauklūs. 13 iš 15 (beveik 87 proc.) lankytojų centrų atstovų mano, kad tradiciniai amatai bei sertifikuoti tautinio paveldo produktai gali būti įdomūs parko / rezervato lankytojams. Atsižvelgiant į tai, tradiciniai amatai ir tautinio paveldo produktai yra patrauklūs turistams, turėtų būti numatyta daugiau priemonių, susijusių su tradicinių amatų populiarinimu per turizmo sektorių.

Tradicinių amatų svarba tam tikru mastu pripažįstama tiek visuomenėje, tiek įstaigose, vykdančiose tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų viešinimą ir populiarinimą. Visuomenės apklausos duomenimis, 68 proc. gyventojų sutinka, kad tautinio paveldo produktai yra svarbi mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos forma, todėl turime skatinti jų išsaugojimą.

Pagal savivaldybių apklausos duomenis, didžioji dalis respondentų pritaria, kad tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai, tautinio paveldo produktų apsauga ir populiarinimas savivaldybėje prisideda prie savivaldybės patrauklumo vietos ir užsienio turistams didinimo, savivaldybės gyventojų ekonominio aktyvumo ir užimtumo bei pajamų didinimo. Respondentai taip pat pritaria, kad tradiciniai amatai ir jų puoselėjimas prisideda prie bendruomenių sutelktumo, geresnės vietos gyventojų laisvalaikio kokybės, vaikų ir jaunimo neformaliojo švietimo įvairovės didinimo bei didesnio domėjimosi tradiciniais amatais ir tradicijų tęstinumo.

14 lentelė. Tradicinių amatų, tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų apsaugos svarba

Pastaba: žalia spalva žymimi teigiami atsakymai, kuo intensyvesnė spalva, tuo daugiau respondentų pasirinko atsakymą.

	Visiškai pritariu	Labiau pritariu nei nepritariu	Labiau nepritariu nei pritariu	Visiškai nepritariu	Nežinau, neturiu nuomonės
Savivaldybės patrauklumo vietos turistams didinimo	81 %	14 %	0 %	3 %	0 %
Savivaldybės patrauklumo užsienio turistams didinimo	84 %	11 %	0 %	3 %	0 %
Savivaldybės gyventojų pajamų didinimo	38 %	46 %	3 %	5 %	5 %
Savivaldybės gyventojų ekonominio aktyvumo ir užimtumo	38 %	43 %	5 %	3 %	8 %
Didesnio vietos bendruomenių sutelktumo bendroms veikloms	51 %	32 %	5 %	3 %	5 %
Geresnės vietos gyventojų laisvalaikio kokybės	41 %	49 %	3 %	3 %	3 %
Vaikų ir jaunimo neformaliojo švietimo įvairovės didinimo	65 %	30 %	0 %	3 %	0 %
Didesnio domėjimosi tradiciniais amatais ir tradicijų tęstinumo	81 %	14 %	0 %	3 %	0 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal savivaldybių apklausos duomenis, N=37.

Atliktos apklausos taip pat rodo, kad dauguma turizmo informacijos centrų pritaria, jog tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai, tautinio paveldo produktų apsauga ir populiarinimas prisideda prie savivaldybės patrauklumo vietos ir užsienio turistams didinimo, kaimo turizmo skatinimo, geresnės vietos gyventojų laisvalaikio kokybės, didesnio domėjimosi tradiciniais amatais ir tradicijų tęstinumo.

15 lentelė. TIC vertinimas, kiek tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai ir tautinio paveldo produktų apsauga yra svarbūs prisidedant prie savivaldybės patrauklumo didinimo

Pastaba: žalia spalva žymimi teigiami atsakymai, kuo intensyvesnė spalva, tuo daugiau respondentų pasirinko atsakymą.

	Visiškai pritariu	Labiau pritariu nei nepritariu	Labiau nepritariu nei pritariu	Visiškai nepritariu	Nežinau, negaliu pasakyti
Savivaldybės patrauklumo vietos turistams didinimo	53 %	38 %	9 %	0 %	0 %
Savivaldybės patrauklumo užsienio turistams didinimo	56 %	32 %	9 %	3 %	0 %
Kaimo turizmo skatinimo	41 %	47 %	3 %	3 %	6 %
Geresnės vietos gyventojų laisvalaikio kokybės	41 %	41 %	12 %	0 %	6 %
Didesnio domėjimosi tradiciniais amatais ir tradicijų tęstinumo	76 %	18 %	6 %	0 %	0 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal TIC apklausos duomenis, N=34.

Visi apklausoje dalyvavę ir tradicinių amatų populiarinimo veiklas vykdančios lankytojų centrai pritaria, kad tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai, tautinio paveldo produktų apsauga ir populiarinimas prisideda prie parko patrauklumo vietos ir užsienio lankytojams didinimo, vietinio turizmo skatinimo bei didesnio domėjimosi tradiciniais amatais ir tradicijų tęstinumo.

16 lentelė. Lankytojų centrų vertinimas, kiek tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai ir tautinio paveldo produktų apsauga yra svarbūs parkui / rezervatui

	Visiškai pritariu	Labiau pritariu nei nepritariu	Labiau nepritariu nei pritariu	Visiškai nepritariu	Nežinau, negaliu pasakyti
Parko / rezervato patrauklumo vietos lankytojams didinimo	5	5	0	0	0
Parko / rezervato patrauklumo užsienio lankytojams didinimo	6	4	0	0	0
Pažintinio turizmo skatinimo	6	4	0	0	0
Geresnės vietos gyventojų laisvalaikio kokybės	3	3	2	0	2
Didesnio domėjimosi tradiciniais amatais ir tradicijų tęstinumo	5	5	0	0	0

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal lankytojų centrų apklausos duomenis, N=10.

Sąmoningumo didinimas. Šioje srityje akcentuojama sąmoningumo skatinimo priemonių (pvz., tradicinių amatų pristatymas per žiniasklaidą, per kultūros institucijų organizuojamus renginius ir kitais kanalais) svarba. Lietuvoje pagal Programą buvo finansuoti leidiniai, pristatantys tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, teikiama parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse. Buvo organizuojamos kasmetinės tautinio paveldo konferencijos, kasmet teikiamos premijos sėkmingiausiai dirbantiems tradiciniams amatininkams ir tradiciniams amatų centrams. Šios priemonės buvo įgyvendinamos sėkmingai, todėl turėtų būti tęsiamos ateityje.

Suinteresuotųjų šalių įsitraukimas. Pagal šią sritį buvo teikiama parama tradicinius amatininkus ir tautinio paveldo veiklos subjektus vienijančių asociacijų projektinei veiklai bei finansuojami bendri projektai, populiarinantys tautinio paveldo produktus turizmo sektoriuje. Visgi šioje srityje trūksta glaudesnio Žemės ūkio ministerijos bendradarbiavimo ir aiškesnės komunikacijos pateikiant informaciją, susijusią su tradiciniais amatais turizmo sektoriuje veikiančioms įstaigoms, kaip VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ ar turizmo informacijos centrums.

Tarptautinis bendradarbiavimas. Konvencijos įgyvendinimo gairėse tarptautinis bendradarbiavimas suprantamas kaip šalių aktyvus įsitraukimas į bendradarbiavimą su kitomis valstybėmis tautinio paveldo apsaugos srityje. Bendradarbiavimo formos gali būti įvairios – dvišalis, daugiašalis, regioninis. Konvencijos šalys narės tarpusavyje dalijasi informacija ir patirtimi, įskaitant gerąją apsaugos praktiką, susijusiomis su tautiniu paveldu. Lietuvoje tarptautinis bendradarbiavimas vykdomas per pavienes atskirų tradicinių amatų centrų ar nevyriausybinių organizacijų iniciatyvas, o pagrindinis valstybės institucijų ir organizacijų vykdomų tarptautinio bendradarbiavimo kategorijai priskirtinų veiklų tikslas – pristatyti šalį ir tradicinius amatus bei tautinio paveldo produktus tarptautiniuose renginiuose. Kartu su ŽŪM tarptautiniuose renginiuose, pavyzdžiui, „Žalioji savaitė“ Berlyne, pristatant Lietuvą dalyvauja ir tautinio paveldo kūrėjai. Tautinio paveldo kūrėjai tarptautiniuose renginiuose savo kuriamus tautinio paveldo produktus pristato ir savivaldybių iniciatyva. Atskirai verta paminėti dvi iniciatyvas, kurių metu buvo keičiamasi informacija ir gerąją patirtimi tradicinių amatų apsaugos ir populiarinimo srityje. Tai Utenos tradicinių amatų centro bendradarbiavimo projektas su Palestinos Beit Sachūro miesto amatų bendruomene ir Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros dalyvavimas projekte „Innocrafts“. Šiame projekte dalyvavo įvairios įstaigos iš 11 Europos šalių. Jo metu buvo keičiamasi patirtimi amatininkų dirbtuvių steigimo ir veiklos srityje, rengiami seminarai, teminiai vizitai, studijuojami gerosios praktikos pavyzdžiai, rengiami amatų atgaivinimo istoriniuose miestuose planai.

Ateityje Lietuvoje reikėtų skirti daugiau dėmesio tarptautiniam bendradarbiavimui, ieškoti galimybių įsitraukti į aktualius tarptautinius ar dvišalio bendradarbiavimo projektus su kitų šalių institucijomis, atsakingomis už tautinio paveldo populiarinimą ir plėtrą.

Dar vienas labai svarbus Programos aktualumo ir tinkamumo kriterijus – **Programos indėlis įgyvendinat TPP įstatymo nuostatas.** Programa ir joje numatyti uždaviniai bei priemonės prisideda prie visų Tautinio paveldo produktų įstatymo 4 straipsnyje numatytų tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos uždavinių. Detaliau Programos indėlis įgyvendinant kiekvieną TPP įstatymo 4 straipsnyje numatytą tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos uždavinį pagrįstas 17 lentelėje.

17 lentelė. Programos indėlis įgyvendinant TPP įstatyme numatytus TPP valstybinės apsaugos uždavinius

TPP valstybinės apsaugos uždavinys	Ar Programa prisideda prie uždavinio įgyvendinimo	Programos indėlio pagrindimas
1) nustatyti tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo principus ir prioritetus	Taip	Programoje buvo nustatyti ilgalaikiai (iki 2020 m.) tautinio paveldo produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo tikslai, uždaviniai ir vertinimo kriterijai.
2) nustatyti Tautinio paveldo produktų klasifikatoriaus, Tradicinių amatų sąvado sudarymo principus	Dalinai	Tradicionių amatų sąvadas ir TPP klasifikatorius buvo patvirtinti iki Programos parengimo (žemės ūkio ministro 2008-09-01 įsakymu Nr. 3D-481). Įgyvendinant Programą 2012-2020 m. sąvadas papildytas 7 tradiciniais amatais (nuo 65 iki 72 tradicinių amatų). Atsižvelgiant į sertifikavimą, kasmet pildomos ir kitos sąvado dalys.
3) plėtoti tautinio paveldo produktų sertifikavimo ir tradicinių amatų meistrų atestavimo sistemą	Taip	Pagal Programą yra remiamas ir sėkmingai vykdomas tautinio paveldo produktų sertifikavimas, tradicinių amatų meistrų ir tradicinių amatų neformaliojo mokymo programų atestavimas. 2012-2020 m. sertifikuotų TPP išaugo beveik 44 proc. nuo 1839 iki 3272, o tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti TPP, skaičius išaugo beveik dvigubai (48 proc.) nuo 440 iki 845.
4) skatinti tradicinių amatų plėtrą, užtikrinti tautinio paveldo produktų kūrimą,	Taip	Tradicionių amatų plėtros, tautinio paveldo produktų kūrimo užtikrinimo, realizavimo ir populiarinimo siekiama finansuojant TAC veiklas; skatinant tradicinių amatų meistrus perduoti įgūdžius jaunimui (2012-2020 m. 74 proc. nuo visų apklausoje

realizavimą ir populiarinimą etnografinių regionų centruose, miesteliuose, kaimuose ir kaimo turizmo sodybose		dalyvavusių tradicinių amatų meistrų vedė edukacinius užsiėmimus moksleiviams); populiarinant tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas (2012-2020 m. laikotarpiu buvo organizuojami įvairūs renginiai, leidžiami leidiniai populiarinantys tradicinius amatus, kuriamos prekybos vietos, skirtos prekiauti tautinio paveldo produktais), finansuojant tradicinių amatininkų bendradarbiavimo su turizmo sektoriumi projektus (2020 m. finansuoti 27 projektai), užtikrinant informacijos sklaidą per tautiniam paveldui skirtą interneto svetainę (www.tautinispaveldas.lt).
5) teikti valstybės paramą tautinio paveldo produktams išsaugoti, kurti, realizuoti ir populiarinti	Taip	Įgyvendinant Programą pagal Tautinio paveldo veiklos finansavimo taisyklės buvo teikiama valstybės pagalba TPP kūrėjams, TPP kūrėjus vienijančioms asociacijoms ir TAC. 2020 m. šia pagalba pasinaudojo 19,5 proc. tradicinių amatininkų. 2020 m. ESTEP atliktos tradicinių amatininkų apklausos duomenimis, 38 proc. tradicinių amatininkų (85 iš 225 tradicinių amatininkų dalyvavusių apklausoje) bent kartą per 2012-2020 m. pasinaudojo valstybės pagalba tautinio paveldo veiklai finansuoti (skaičiuojant nuo visų 845 tradicinių amatininkų tai sudarytų 10 proc.).
6) skatinti tautinio paveldo produktų kūrėjų asociacijų kūrimąsi ir veiklą	Taip	Tautinio paveldo produktų kūrėjų asociacijų kūrimosi ir veiklos skatinimo siekiama finansuojant atitinkamų asociacijų projektus, susijusius su tautinio paveldo populiarinimu. 2020 m. buvo finansuotas 21 projektas.

Šaltinis: sudaryta ESTEP.

Apibendrinant Programos turinio analizę toliau pateikiamos pagrindinės šios dalies išvados:

- Programos intervencijų logika ir pasirinktos priemonės iš esmės vertinamos kaip tinkamos ir aktualios siekiant TPP apsaugos ir amatų plėtros tikslų, nes Programoje numatytos priemonės pagal visas 8 UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtas temines sritis. Programa ir joje numatyti uždaviniai bei priemonės taip pat prisideda prie visų Tautinio paveldo produktų įstatymo 4 straipsnyje numatytų tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos uždavinių.
- Programos priemonės vertinamos kaip aktualios, tinkamos ir efektyvios registrų ir mokslinių tyrimų, politikos, teisinių ir administracinių priemonių bei sąmoningumo didinimo srityse. Šios priemonės turėtų būti tęsiamos ir ateityje.
- Siekiant išsaugoti tradicinius amatus, didinti jų žinomumą, populiarumą ir užtikrinti tradicijų perdavimą, ateityje daugiau dėmesio reikėtų skirti šioms Konvencijos įgyvendinimo gairėse numatytoms nematerialaus kultūros paveldo apsaugos teminėms sritims (2012–2020 m. Programoje šioms sritims skirta santykinai mažiau dėmesio, lyginant su kitomis Konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtomis tradicinių amatų apsaugai svarbiomis sritimis):
 - institucinių ir žmogiškųjų išteklių ir gebėjimų stiprinimas;
 - perdavimas ir švietimas;
 - tradicinių amatų ir jų apsaugos vaidmens visuomenėje didinimas;
 - bendruomenių, grupių ir pavienių asmenų bei kitų suinteresuotųjų šalių įsitraukimas į tradicinių amatų apsaugą;
 - tarptautinis bendradarbiavimas.
- Institucinių ir žmogiškųjų išteklių srityje būtina **stiprinti žmogiškuosius išteklius** tiek politikos formavimo, tiek jos įgyvendinimo funkcijoms vykdyti ir **užtikrinti adekvatų finansavimą** kuo įvairesnėms tautinio paveldo produktų apsaugos ir tradicinių amatų plėtros veikloms. Ypač svarbu, kad augant tautinio paveldo produktus sertifikavusių tradicinių amatininkų skaičiui būtų užtikrinamas adekvatus finansavimas jų veiklos populiarinimui ir plėtrai, įsitraukimui į edukacijai, tradicinių gaminių rinkos plėtrai ir tradicinių amatų išsaugojimui aktualius projektus Lietuvoje ir užsienyje.
- Perdavimo ir švietimo srityje įgyvendinamos tradicinių amatininkų kvalifikacijos kėlimo priemonės ir parama edukacinių užsiėmimų moksleiviams organizavimui turėtų būti tęsiamos

ateityje, kadangi, vis dar jaučiamas sistemingo tradicinių amatininkų mokymų plėtojimo bei tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų bendradarbiavimo su švietimo įstaigomis trūkumas. Šioje srityje aktualu inicijuoti tikslinį projektą, kurio metu būtų sukurta tradiciniams amatininkams aktualių amato kvalifikacijos tobulinimo bei vadybos, verslumo ir rinkodaros įgūdžių tobulinimo mokymų programa, bei aktyviau skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų bendradarbiavimą su švietimo įstaigomis plėtojant mokinių popamokinę veiklą.

- Nematerialaus kultūros paveldo ir jo apsaugos vaidmens visuomenėje bei bendruomenių ir kitų suinteresuotųjų šalių įsitraukimo srityse labai svarbus, tačiau dar nepakankamai Lietuvoje išnaudojamas turizmo sektorius, todėl yra svarbu įgyvendinti tikslinį projektą, kurio metu būtų skatinamas tradicinių amatų viešinimas ir populiarinimas per šį sektorių.
- Tarptautinis bendradarbiavimas tradicinių amatų apsaugos srityje Lietuvoje vykdomas per pavienes iniciatyvas ir labiau su tikslu pristatyti šalį ir tradicinius amatus bei tautinio paveldo produktus tarptautiniuose renginiuose, todėl ateityje šiai sričiai reikėtų skirti daugiau dėmesio įsitraukiant į aktualius tarptautinius projektus ar dvišalio bendradarbiavimo projektus. Galėtų būti skatinamos tradicinių amatų centrų tarptautinio bendradarbiavimo iniciatyvos su kitų šalių institucijomis, atsakingomis už tradicinių amatų puoselėjimą ir plėtrą. Taip pat būtų galima apsvarstyti galimybę įsitraukti į tarptautinius projektus, pavyzdžiui, tokius kaip projektas „Crafts Code“. Plačiau apie projektą žr. 1 paaiškinimas.

1 paaiškinimas. Projektas „Crafts Code“

Pagal „Interreg“ programą 2019–2023 m. įgyvendinamas projektas „Crafts Code“, kuriam skirtas beveik 1,6 mln. Eur finansavimas. Projekto tikslas – sustiprinti mažų ir vidutinių įmonių, užsiimančių amatais, konkurencingumą, sukuriant sistemą, skatinančią mokytis ir stiprinti gebėjimus įgyvendinant regiono plėtros politiką.

Projekto idėja – projekto partnerių pastangomis įgyvendinti projektus, kuriais siekiama pagerinti amatų sektoriui priklausančių MVĮ gebėjimus ir padidinti konkurencingumą bei sušvelninti daugelio tradicinių amatų išnykimo riziką. Amatų sektoriui priklausančių MVĮ konkurencingumas priklauso nuo jų gebėjimo tobulinti procesus, produktus ir paslaugas. Projekto veiklos yra nukreiptos į problemų, susijusių su žinių trūkumu apie naujų verslo modelių ir inovatyvių produkto kūrimo sistemų vystymą ir įgyvendinimą, sprendimą amatų sektoriuje veikiančioms MVĮ. Svarbi projekto dalis – įvairių gerųjų praktikų, susijusių su amatininkų verslumo ugdymu, viešinimas (tam skirta atskira projekto internetinės svetainės skiltis).

Vadovaujantis projekto partneris – Florencijos savivaldybė (Italija). Projekto partneriai: Vazos universitetas (Suomija), Ostrobotnijos regiono taryba (Suomija), Airijos dizaino ir amatų taryba, Artesis Plantijn Antverpeno universiteto koledžas (Belgija), Vengrijos įmonių skatinimo fondas, EOI fondas (Ispanija), RAM Central Stara Planina asociacija (Bulgarija), Bulgarijos ekonomikos ir ES fondų ministerijos Konkurencingumo generalinis direktoratas.

Šaltinis: projekto „Crafts Code“ internetinė svetainė <https://www.interregeurope.eu/craftscode/>.

3.2 PROGRAMOS SUDERINAMUMAS SU NACIONALINIAIS STRATEGINIAIS DOKUMENTAIS

Šioje dalyje pateikiamas atsakymas į 9.1.3 studijos klausimą.

2014–2020 m. Nacionalinėje pažangos programoje³⁰ buvo numatytas 1.2 tikslas „Stiprinti tapatybę, pilietiškumą, atsakomybę ir bendradarbiavimą“. Šiam tikslui pasiekti numatytas 1.2.2 uždavinys „Išsaugoti ir aktualizuoti kultūros paveldą ir ugdyti sąmoningumą“, kurį įgyvendinant teikiama parama tradicinių amatų veikloms.

³⁰ 2014–2020 m. Nacionalinė pažangos programa, patvirtinta LR Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2016-12-13.

2021–2030 m. Nacionalinės pažangos plane³¹ tautinio paveldo atgaivinimui taip pat numatytas atskiras uždavinys – 4.6 uždavinys „Atgaivinti visuomenei reikšmingą kultūros ir tautinį paveldą ir didinti jo naudojimą visuomenės poreikiams“. Šis uždavinys turėtų prisidėti prie 4 strateginio tikslo „Stiprinti tautinį ir pilietinį tapatumą, didinti kultūros skvarbą ir visuomenės kūrybingumą“ pasiekimo.

Lietuvos kaimo ir žemės ūkio plėtros Baltojoje knygoje³² identifikuoti XXI amžiaus Lietuvos kaimo plėtros ramsčiai, tarp kurių yra smulkieji ir vidutiniai ūkiai, kurie daugiau gamina nišinę, ekologišką, sveikatai palankią aukštesnės vertės žemės ūkio produkciją, tautinio paveldo ar kitą išskirtinę produkciją. Tautinio paveldo gyvybingumui užtikrinti Baltojoje knygoje yra numatyti veiksmai pagal 3 uždavinius. Įgyvendinant 2.1 uždavinį „Skatinti ūkių veiklos įvairinimą ir modernizavimą“ numatoma motyvuoti daugelį Lietuvos ūkių, ypač smulkiuosius, specializuotis ir orientuotis į nišinės produkcijos (įskaitant tautinio paveldo produktus) gamybą. Įgyvendinant 4.4 uždavinį „Plėtoti įvairių rūšių turizmą kaimo vietovėse“ numatoma gerinti sąlygas teikti turizmo paslaugas kaimo vietovėse, o turizmo plėtrai skatinti naudoti vietos ir tautinio paveldo produktus, gamtos ir kultūros išteklius, kultūrinės tradicijas ir kaimo bendruomenių iniciatyvas. Taip pat numatoma prioritetą teikti lėtajam turizmui (galimybės įsigyti tradicinių, tautinio paveldo, pagal nacionalinę žemės ūkio ir maisto kokybės sistemą pagamintų ar ekologiškų produktų ir kt.).

Programos tikslai ir priemonės dera su minėtais strateginių dokumentų tikslais. Strateginiuose dokumentuose numatyti abstraktesni tikslai, prie kurių įgyvendinimo prisideda Programoje numatyti uždaviniai ir pagal juos įgyvendinamos priemonės.

3.3 SKIRTINGŲ TPP APSAUGOS IR AMATŲ PLĖTROS STRUKTŪROS SEGMENTŲ ĮVERTINIMAS

Šioje dalyje pateikiamas atsakymas į 9.3.2 studijos klausimą.

Programoje numatyta, kad ją įgyvendinant dalyvauja ŽŪM, KM, EIM, ŠMSM, VSTT, tačiau, be šių institucijų, Lietuvoje vienas iš svarbiausių TPP apsaugos ir amatų plėtros struktūros segmentų yra tradicinių amatų centrai. Tautinio paveldo produktų įstatyme numatyta, kad tradicinių amatų centro (TAC) paskirtis – teikti tautinio paveldo produktų kūrėjams viešąsias paslaugas, atstovauti atitinkamo regiono amatininkų interesams. TAC atlieka šias funkcijas:

- 1) sudaro sąlygas gaminti, pristatyti, realizuoti tautinio paveldo produktus ir plėtoti tradicinius amatus;
- 2) populiarina tradicinius amatus, užtikrina tautinio paveldo produktų gamybos technologijų perimamumą;
- 3) vykdo tradicinių amatų ir kitus mokymus, organizuoja paskaitas, konferencijas, rengia ekspozicijas, parodas, vykdo edukacinius užsiėmimus;
- 4) teikia tautinio paveldo produktų kūrėjų konsultavimo, tradicinių amatų demonstravimo ir kitas tradicines paslaugas;
- 5) kaupia ir skelbia informaciją apie atitinkamo regiono sertifikuotus tautinio paveldo produktų kūrėjus ir tautinio paveldo produktus.

Daugelis apklausoje dalyvavusių amatų centrų nurodė sėkmingai įgyvendinantys šias funkcijas. Pagal vykdytos apklausos duomenis, visuose 17 tradicinių amatų centrų amatų meistrai organizuoja edukacinius užsiėmimus. Išimtis tik Biržų tradicinių amatų centras Kirkilų kaime – jis nuo 2020 m. veiklos nevykdo, tačiau iki tol vedė edukacinius užsiėmimus, kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus. 10 tradicinių amatų centrų yra įrengtos prekybos vietos, skirtos prekiauti tautinio paveldo produktais. Iš viso yra įrengtos 62 prekybos vietos, iš kurių 5 buvo įrengtos

³¹ 2021–2030 m. Nacionalinis pažangos planas, patvirtintas LR Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998.

³² Lietuvos kaimo ir žemės ūkio plėtros baltoji knyga: Nacionalinės politikos iššūkiai, uždaviniai ir veiksmai iki 2030 m.

2020 m. 2020 m. tik nedidelė dalis (3 apklausoje dalyvavę) TAC tradiciniams amatininkams taip pat organizuoja kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus.

16 TAC (tarp jų ir Biržų tradicinių amatų centras Kirkilų kaime) teikia tautinio paveldo produktų kūrėjų konsultavimo paslaugas. Dažniausiai tai yra daroma organizuojant susitikimus su tradiciniais amatininkais, rengiant mokymus, konsultuojant amatininkus, kurie teikia paraiškas dėl produktų sertifikavimo, amatų meistro statuso įgijimo, mokymo programų sertifikavimo, teikiant konsultacijas dėl kitų dokumentų pildymo (pvz., lengvatos dalyvavimui mugėse ir pan.), atstovaujant amatininkams savivaldybėse ir kitose institucijose, skelbiant informaciją apie edukacinių užsiėmimų poreikį, stipendijų gavimą, finansavimo konkursus. Tradiciniams amatininkams taip pat siunčiami kvietimai dalyvauti renginiuose, dalijamasi kita aktualia informacija.

Visi 17 TAC teikia tradicinių amatų demonstravimo ir kitas paslaugas. Šią funkciją TAC atlieka organizuodami tradicinių amatininkų darbų parodas / ekspozicijas, organizuodami bei dalyvaudami mugėse, šventėse ir kituose renginiuose, kurių metu demonstruojami amatai, taip pat organizuojamos edukacijos. Kai kurie TAC yra sukūrę vaizdo medžiagą apie tradicinius amatus, skelbia informaciją socialiniuose tinkluose, rengia išvažiuojamuosius amatų demonstravimus.

16 TAC (tarp jų ir Biržų tradicinių amatų centras Kirkilų kaime) kaupia ir skelbia informaciją apie atitinkamo regiono sertifikuotus tautinio paveldo produktų kūrėjus ir tautinio paveldo produktus. Amatų centrai yra parengę tradicinių amatininkų sąrašus, turi jų kontaktus, renka informaciją apie jų kuriamus tautinio paveldo produktus, kaupia vaizdo medžiagą. Kai kurie amatų centrai kaupia archyvą ar turi amatininkų bylas. Informacija apie amatininkus yra skelbiama amatų centrų internetinėse svetainėse, socialiniuose tinkluose, spaudoje.

TAC apklausoje buvo prašoma nurodyti, kokiais būdais jie populiarina tradicinius amatus, užtikrina tautinio paveldo produktų gamybos technologijų perimamumą. Dažniausiai TAC rengia tradicinių amatininkų turgelius, tautinio paveldo produktų parodas, parodas kelia į virtualią erdvę. Organizuoja mokymus amatininkų veiklos vietose, viešina amatininkus, organizuoja nemokamus renginius, skatina bendradarbiavimą ir bendravimą tarp amatininkų ir mėgėjų. Dalyvauja kultūros paso projekte, organizuoja mokymus, kuria reklamą socialiniuose tinkluose, vietinėje spaudoje. Utenos tradicinių amatų centras „Svirnas“ yra parengęs mokymų ciklą, skirtą pameistrių rengimui, bei vaizdo pamokų ciklą, skirtą švietimo įstaigoms (10 amato meistrų pristato savo amatą). VŠĮ „Meninė drožyba“ priima pavienius asmenis, norinčius išmokti amato.

Apklausoje TAC buvo prašoma identifikuoti pagrindines problemas, su kuriomis susiduria įgyvendinant amatų plėtros ir populiarinimo veiklas. Daugiausia (4) TAC nurodė, kad vykdydami savo veiklą susiduria su per mažo finansavimo problemomis. 2 TAC paminėjo aiškos ir kokybiškos informacijos trūkumą iš ŽŪM (pvz., veiksnus ŽŪM „Facebook“ puslapio, skirto tradicinių amatų plėtrai). Dar 2 amatų centrai paminėjo tradicinių amatininkų produktų pardavimo problemas, susijusias su tuo, kad jei amatų centras yra biudžetinė įstaiga, jis negali pardavinėti tautinio paveldo produktų, ir su tuo, kad tautinio paveldo produktų pardavimo veikla tradicinių amatų centrui yra nuostolinga (žr. 2 paaiškinimą). Vienas amatų centras paminėjo problemą, kad per mažai dėmesio yra skiriama švietimui tradicinių amatų klausimu. Be to, tradicinių amatų centrų finansavimą ir veiklą sprendžia ir vertina rajonų vadovai, kurie neturi pakankamai kompetencijų tradicinių amatų klausimu.

Nors tradicinių amatų centrai gana sėkmingai įgyvendina jiems numatytas funkcijas, tačiau interviu su Programą įgyvendinančių institucijų atstovais metu, tradicinių amatų centrų funkcijų įgyvendinimo stiprinimas buvo minima kaip viena iš sričių, kuriai ateityje reikėtų skirti daugiau dėmesio siekiant sėkmingos tradicinių amatų plėtros.

2 paaiškinimas. Trakų krašto tradicinių amatų centro iššūkiai įgyvendinant tradicinių amatų plėtrą

Trakų krašto tradicinių amatų centras viena iš svarbiausių savo veiklos problemų įvardija tai, kad tautinio paveldo produktų pardavimas tradicinių amatų centrui nėra pelninga veikla dėl nustatytos ribos, nuo kurios yra mokamas PVM.

Trakų krašto tradicinių amatų centras, kai vykdo ekonominę veiklą, nėra PVM mokėtojas. PVM riba yra 45 000. Jei TAC deda mažą antkainį, skatina pirkti amatų produktus, tuomet parduodama už 35 000 Eur per metus. Jei antkainis siekia 30 proc., gaunama 10 500 Eur pajamų, iš kurių reikia sumokėti pardavėjams (1,5 etato) ir išlaikyti patalpas. Tokiu atveju patiriamas nuostolis, nes atlyginimo minimumui reikia beveik 11 000 Eur.

PVM mokėtojais tapti nėra naudinga, nes amatininkai nėra PVM mokėtojai, o tai reiškia, kad prekes reikėtų branginti dar daugiau. Jei būtų didinamas prekių antkainis, kad būtų uždirbama bent 20 000 Eur, tuomet perkamumas kristų, o tai būtų nenaudinga amatininkams. TAC manymu, PVM riba tradicinių amatų produktus parduodantiems turėtų būti bent 60 000–75 000 Eur. Kitu atveju nukenčia ir amatininkai / kūrėjai, o amatų centras negali dirbti nuostolingai.

Trakų rajono amatų centras taip pat susiduria su patalpų trūkumo problema. Trūko patalpų, 2020 m. vasarą jos pirtos iš Trakų r. savivaldybės aukciono būdu. Ieškoma galimybių pastatyti dirbtuves, nes nevyriausybinių organizacija labai populiari tarp amatininkų ir skatina juos burtis, kooperotis, dalytis, bendradarbiauti.

Šaltinis: tradicinių amatų centrų apklausa.

Amatų plėtrai taip pat labai svarbūs ir kiti TPP apsaugos ir amatų plėtros struktūros segmentai – kaimo turizmo sodybos, turizmo informacijos centrai bei saugomų teritorijų lankytojų centrai. Atliktų apklausų rezultatai rodo, kad šios institucijos aktyviai bendradarbiauja tarpusavyje.

Kaip rodo tradicinių amatininkų apklausos duomenys, tradiciniai amatininkai, vykdydami tradicinių amatų veiklą ir siekdami didesnio tradicinių gaminių, paslaugų ir (arba) edukacinių užsiėmimų žinomumo ir pardavimų, bendradarbiauja su įvairiomis institucijomis. Daugiausia respondentų (35 proc.) bendradarbiauja su Lietuvos tautodailininkų sąjunga ar jos teritoriniu padaliniu, 22 proc. – su artimiausiu tradicinių amatų centru, 18 proc. – su turizmo informacijos centru(-ais) ir (arba) lankytojų centru(-ais), 17 proc. – su keliais tradicinių amatų centrais, 16 proc. – su savivaldybe, 12 proc. – su ekskursijas organizuojančiais gidais, 5 proc. – su kaimo turizmo sodybomis, 3 proc. – su muziejais, galerijomis. 35 proc. nurodė, kad nebendradarbiauja ir dirba savarankiškai.

Būtina atkreipti dėmesį, kad tradicinių amatininkų apklausos duomenys rodo, jog gana nedidelei daliai apklausoje dalyvavusių tradicinių amatininkų tautinio paveldo kūrimas yra pagrindinis užsiėmimas. Ši veikla yra labiau kaip laisvalaikio užsiėmimas arba papildomas pajamų šaltinis. 44 proc. tautinio paveldo kūrimas yra laisvalaikio užsiėmimas, 32 proc. – papildomas pajamų šaltinis (sudaro iki 50 proc. metinių pajamų), o 23 proc. – pagrindinis pajamų šaltinis (sudaro daugiau kaip 50 proc. metinių pajamų). Tokie rezultatai rodo, kad tradiciniai amatininkai gali būti mažiau suinteresuoti populiarinti savo amatą arba dėl užimtumo negali tam skirti pakankamai laiko.

Populiariausi tradicinių amatininkų pardavimo kanalai – mugės, parodos Lietuvoje bei pardavimai iš namų. Tradiciniai amatininkai nurodė, kad daugiausia savo sukurtus tautinio paveldo produktus parduoda mugėse, parodose Lietuvoje (63 proc.), iš namų (54 proc.) ir specializuotose parduotuvėse (19 proc.). Kiek mažesnė dalis savo kurtus tautinio paveldo produktus parduoda mugėse, parodose užsienyje (15 proc.), elektroninėse parduotuvėse (11 proc.), amatų centruose (9 proc.), turguose / ūkininkų turgeliuose (6 proc.), kaimo turizmo sodybose (4 proc.), pagal užsakymą (3 proc.), edukacijų metu (2 proc.). Tokie apklausos rezultatai rodo, kad daugiausia tautinio paveldo produktų pardavimai vyksta epizodiškai – mugėse, parodose.

Siekiant išsiaiškinti, kuriuo prekybos kanalu tradiciniai amatininkai parduoda daugiausia tautinio paveldo produktų, respondentų buvo prašoma įvertinti konkrečiam pardavimo kanalui tenkančią tautinio paveldo produktų pardavimų dalį. Mugėse, parodose Lietuvoje bei iš namų tradiciniai amatininkai parduoda daugiausia tautinio paveldo produktų. Specializuotose parduotuvėse daugiausia amatininkų parduoda iki 30 proc. savo kuriamų tautinio paveldo produktų. Pardavimai likusiais kanalais sudaro gana nedidelę pardavimų dalį.

18 lentelė. Tradicinių amatininkų pardavimų dalis pagal pardavimų kanalą

Pardavimų kanalas	N	0 %	Iki 10 %	11–30 %	31–50 %	Daugiau kaip 50 %
Iš namų	155	15 %	35 %	12 %	14 %	23 %
Mugėse, parodose Lietuvoje	162	11 %	17 %	19 %	15 %	37 %
Mugėse, parodose užsienyje	74	58 %	16 %	8 %	9 %	8 %
Kaimo turizmo sodybose	59	85 %	12 %	0 %	3 %	0 %
Amatų centruose	66	64 %	20 %	5 %	5 %	8 %
Specializuotose parduotuvėse	84	44 %	25 %	17 %	5 %	10 %
Elektroninėse parduotuvėse	71	59 %	18 %	11 %	3 %	8 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal tradicinių amatininkų apklausos duomenis.

Trad icinių amatininkų taip pat buvo klausiama, ar jie naudoja si TAC paslaugomis ir pagal ba vykdan t trad icinių amatų veiklą. Po 28 proc. respondentų nurodė, kad dalyvauja TAC organizuojamuose renginiuose, mokymuose ir kad amatų centre veda edukacinius užsiėmimus. 8 proc. trad icinių amatų centre parduoda savo kuriamus tautinio paveldo produktus. Visgi didelė dalis (42 proc.) respondentų nesinaudoja TAC teikiamomis paslaugomis, nes vietovėje, kurioje vykdo veiklą, nėra trad icinių amatų centro. 11 proc. nurodė, kad nesinaudoja, bet nepateikė priežas ties. 3 proc. kreipė si į TAC, tačiau pagalbos nesulaukė. Anketose buvo ir kitų pavieni ų atsakym ų, kelis kartus pasikartojo atsakymas, kad jų amatui reikalingos specifinės sąlygos, kuri ų trad icinių amatų centras suteikti negali. Gauti duomenys rodo, kad didelė dalis trad icinių amatininkų nesinaudoja TAC teikiamomis paslaugomis, nes vietovėje, kurioje vykdo veiklą, tokio nėra. Tai reiškia, kad, nepaisant 19 veikiančių trad icinių amatų centr ų, jų tinklas nėra pakankamas.

69 proc. apklausoje dalyvavusių turizmo informacijos centr ų nurodė, kad viešinant ir populiarinant trad icinius amatus ir sertifikuotus tautinio paveldo produktus bendradarbiauja su trad icinių amatų centru, 59 proc. – su krašto ar kitu muziejumi, 44 proc. – su kaimo turizmo sodybomis, 22 proc. – su kultūros namais.

Kaimo turizmo asociacijos pateiktais duomenimis, 45 asociacijos sodybos (apie 9 proc. vis ų asociacijos nari ų) puoselėja kulinarinio paveldo trad icijas – vykdo savo regiono ar visos Lietuvos patiekal ų edukacijas ir degustacijas, 8 asociacijos sodybos (apie 2 proc. vis ų asociacijos nari ų) vykdo amat ų edukacines programas. Kaimo turizmo asociacija 2018–2020 m. įgyvendino projektą „Trad icinių lietuvišk ų amat ų gidas“, kurio tikslas vykdan t e. rinkodaros priemones didinti trad icinių Lietuvos amat ų bei UNESCO kultūros paveldo objekt ų populiarumą bei žinomumą. Projekto metu buvo surinkta ir susisteminta medžiaga apie 30 trad icinių amat ų, edukacines ar parodomą sias programas ir UNESCO paveldo objektus Lietuvos prioritetiniuose turizmo plėtros regionuose. Apie pasirinktus trad icinius amatus sukurti vaizdo klipai, fotomedžiaga ir elektroninis žemėlapis su pažymėtomis amat ų ir (ar) edukacinių užsiėmimų vykdy mo vietomis.³³ Projekto įgyvendinimo metu www.atostogoskaime.lt internetinėje svetainėje buvo sukurtas atskiras polapis „Amat ų kelias“³⁴, kuriame pristatomi 30 trad icinių amat ų, pateikiamas trad icinio amato aprašymas, vaizdo klipas, pateikiama informacija apie su amatu susijusias edukacijas (trumpas amatininko, edukacijos aprašymas, edukacijos trukmė, dalyvi ų skaičius, edukacijos kalba ir kt.). Projekto rezultatai taip pat viešinami „Facebook“ puslapyje „Amat ų kelias“.

8 iš 14 apklausoje dalyvavusių lankytojų centr ų nurodė, kad viešindami ir populiarindami trad icinius amatus ir sertifikuotus tautinio paveldo produktus bendradarbiauja su kitomis institucijomis,

³³ Lietuvos kaimo turizmo asociacija, informacija apie vykdomą projektą „Trad icinių lietuvišk ų amat ų gidas“. <https://www.atostogoskaime.lt/tradiciniu-lietuvisku-amatu-gidas/>.

³⁴ <https://www.atostogoskaime.lt/amatu-sarasas/>.

dažniausiai su turizmo informacijos centru (6), kultūros namais (5), krašto ar kitu muziejumi (5), kaimo turizmo sodybomis (4), tradicinių amatų centru (2).

Kai kuriose savivaldybėse taip pat veikia ir kiti amatų centrai. Tik 3 iš 36 savivaldybių, dalyvavusių apklausoje, nurodė, kad jų savivaldybėje tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų apsaugos, viešinimo ir populiarinimo veiklas vykdo amatų centras, įkurtas pagal vietos plėtros strategiją (Kupiškio r. sav. – Uoginių kaimo amatų centras, Birštono sav. – Nemajūnų amatų centras, Klaipėdos r. sav. – Klaipėdos rajono amatų centras). Atlikus „Google“ paiešką pagal raktinį žodį „amatų centras“, pirmuose 6 puslapiuose buvo rastos nuorodos į 20 tradicinių amatų centrų, įkurtų pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą, ir 20 kitų amatų centrų (šių amatų centrų sąrašas pateiktas 11 priede), tačiau apie kai kuriuos kitus amatų centrus internete pateikiama labai nedaug informacijos, sudėtinga identifikuoti teisinį statusą, darbuotojų skaičių, vykdomas veiklas. Taip pat buvo konsultuotasi su ŽŪM darbuotoja, kuriojančia LEADER klausimus, tačiau paaiškėjo, kad ŽŪM taip pat neturi statistikos, kiek amatų centrų (kiemelių) buvo įsteigta LEADER metodu pagal vietos plėtros strategijas. Siekiant surinkti daugiau informacijos apie šių amatų centrų veiklą, jų įkūrimo aplinkybes ir įvertinti, ar šie amatų centrai prisideda prie tradicinių amatų puoselėjimo, tikslinga atlikti atskirą tyrimą, kartu analizuojant ir LEADER projektų indėlį į tradicinių amatų išsaugojimą.

Kaip galima matyti iš apklausų metu surinktų duomenų, tiek amatų centrai, tiek TIC, tiek lankytojų centrai aktyviai bendradarbiauja viešindami ir populiarindami tradicinius amatus. Nemaža dalis amatininkų taip pat nurodė bendradarbiaujantys su artimiausiu ar netgi keliais tradicinių amatų centrais, TIC ir ekskursijas organizuojančiais gidais. Tik nedidelė dalis amatininkų bendradarbiauja su kaimo turizmo sodybomis

Sėkmingo bendradarbiavimo pavyzdžiais galima laikyti Utenos tradicinių amatų centro „Svirnas“ ir Joniškio r. savivaldybės atvejus. Abiejose šiose savivaldybėse tradicinių amatų plėtros ir populiarinimo veiklos vykdomos aktyviai ir sėkmingai, vyksta glaudus bendradarbiavimas tarp institucijų, vykdančių tradicinių amatų plėtrą. Pagrindinis skirtumas tarp savivaldybių yra tas, kad Joniškio r. sav. nėra tradicinių amatų centro, o veikia bendruomenės iniciatyva įkurtas amatų centras.

3 paaiškinimas. Utenos tradicinių amatų centro „Svirnas“ atvejo studija

Gerosios praktikos pavyzdžiu galima laikyti Utenos rajono savivaldybę. Šioje savivaldybėje veikia 24 tradiciniai amatininkai, iš kurių 13 yra tradicinių amatų meistrai. Žinomiausi tradiciniai amatai – puodininkystė, karpymas iš popieriaus, pynimas, riešinių mezgimas, saldumynų gamyba, žolininkystė.

Šioje savivaldybėje tradicinių amatų ir tautinio paveldo populiarinimą vykdo savivaldybės administracijos kultūros skyrius, Utenos tradicinių amatų centras „Svirnas“, Utenos kraštotyros muziejus bei pavieniai sertifikuoti tautinio paveldo meistrai.

Utenos tradicinių amatų centras „Svirnas“, pasinaudojant parama, skirta pagal 2007–2013 m. kaimo plėtros programos priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ veiklą „Tradicionių amatų centrų kūrimas ir (arba) plėtra“, buvo įkurtas 2013 m. Jis priklauso Utenos kraštotyros muziejui. Šiame tradiciniame amatų centre vystomi tradiciniai audimo, aliejaus spaudimo, baldininkystės, drožybos, karpymo, klumpdirbystės, kryždirbystės, margučių marginimo, mezgimo, puodininkystės, pynimo, saldumynų gamybos, stalystės, stogdengystės, tradicinės gyvulininkystės, vilnos vėlimo, žaislininkystės, žolininkystės amatai, vyksta šių amatų edukacijos. Tradicinių amatų centras aktyviai vykdo ir kitas Tautinio paveldo produktų įstatyme numatytas veiklas:

- Teikia tautinio paveldo produktų kūrėjų konsultavimo paslaugas. TAC padeda parengti dokumentus sertifikuojant tautinio paveldo produktus, siekiant įgyti tradicinių amatų meistro statusą, sertifikuojant neformaliojo mokymo programas. TAC taip pat padeda parengti dokumentus, siekiant gauti valstybės pagalbą dalyvavimui mugėse.
- Teikia tradicinių amatų demonstravimo ir kitas tradicines paslaugas. TAC kiekvienais metais dalyvauja Utenos miesto šventėje suburiant visus sertifikuotus meistrus ir amatininkus, organizuojant „Amatų sodą“. TAC taip pat organizuoja kontaktų mugės, išvažiuojamuosius amatų demonstravimus į regiono amatų centrus, demonstruoja amatus Utenos švietimo įstaigose.
- Kaupia ir skelbia informaciją apie atitinkamo regiono sertifikuotus tautinio paveldo produktų kūrėjus ir tautinio paveldo produktus. TAC informaciją skelbia Utenos kraštotyros muziejaus internetinėje

svetainėje, TAC puslapyje „Facebook“, skelbia informaciją apie meistrus spaudoje, leidžia lankstinukus. TAC taip pat kaupia kokybiškų nuotraukų archyvus (tradicinių amatininkų, meistrų, gaminių, užsiėmimų).

- Populiarina tradicinius amatus, užtikrina tautinio paveldo produktų gamybos technologijų perimamumą. TAC organizuoja tradicinių amatų mokymus, mokymų ciklus, skirtus pameistrių rengimui, rengia metodinius užsiėmimus Utenos r. mokytojams. TAC yra sukūręs vaizdo pamokų ciklą, skirtą švietimo įstaigoms (10 meistrų pristato savo amatus).

2019 m. Utenos TAC „Svirnas“ pasirašė bendradarbiavimo sutartį su amatininkų organizacija iš Beit Sachūro (Palestina) „Holy Land Handicraft Cooperative Society Organization“. Sutartyje numatyta plėtoti bendradarbiavimą rengiant bendras parodas, mugės, darbų pristatymus, dalyvaujant bendruose renginiuose, keičiantis patirtimi ir kt.

Tautinio paveldo produktai savivaldybėje naudojami reprezentaciniais tikslais, ypač bendradarbiaujant su užsienio miestais. Delegacijų nariams yra dovanojami suvenyrai, sukurti tradicinių amatininkų. Tradiciniai amatininkai savivaldybės iniciatyva yra skatinami dalyvauti įvairiuose amatų festivaliuose užsienyje (Estijoje, Lenkijoje), finansuojamos kelionės išlaidos.

Utenos rajono savivaldybės administracijos kultūros skyriaus duomenimis, savivaldybėje yra organizuojamos tradicinės šventės ir mugės, parodos, organizuojami tradicinių amatininkų plenerai, rengiami ir leidžiami leidiniai, pristatantys tautinio paveldo produktus. Tautinio paveldo produktai taip pat naudojami reprezentaciniais tikslais. Utenos rajono savivaldybės administracija kas kelerius metus skiria Utenos rajono meno ir kultūros premijas, į kurias gali pretenduoti ir tradiciniai amatininkai. Savivaldybės administracija tradiciniams amatininkams teikia paramą, skirtą tautinio paveldo produktus pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse, pavyzdžiui, aprūpina transportu, pristato darbus į parodas ir kt.

Prie tradicinių amatų, tradicinių amatininkų, tautinio paveldo produktų viešinimo prisideda ir Utenos turizmo informacijos centras. Utenos TIC informaciją apie tradicinius amatus ir tradicinius amatininkus skelbia savo „Facebook“ puslapyje ir internetinėje svetainėje, rengia ir leidžia leidinius, pristatančius tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus, pristato tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus parodose ir miesto šventėse, teikia informaciją telefonu ir gyvai centro lankytojams. Utenos TIC yra demonstruojami sertifikuoti tautinio paveldo produktai – žvakės, keramikos dirbiniai, nėriniai. Taip pat yra galimybė įsigyti keramikos dirbinių, žvakių, arbatų. Utenos TIC aktyviai bendradarbiauja su tradicinių amatų centru „Svirnas“

Utenos TIC yra sukūręs ekskursijų programų, į kurias įtrauktas apsilankymas tradiciniame amatų centre arba tradicinio amatininko dirbtuvėje ir edukacija. Tradicinių amatų edukacijos į ekskursijų programą taip pat įtraukiamos priklausomai nuo turistų poreikio. Savivaldybėje yra galimybė užsisakyti tradicinio amatininko organizuojamą edukaciją tiek darbo dienomis, tiek savaitgaliais, tačiau tradicinių amatininkų dirbtuvėse apsilankyti galima tik susitarus iš anksto.

Utenos savivaldybėje taip pat veikia Vytauto Valiušio keramikos muziejus, kuris, kaip ir tradicinių amatų centras „Svirnas“, yra Utenos kraštotyros muziejaus padalinys. Daugiau kaip 3 000 eksponatų kolekciją surinko ir neatlygintinai muziejui padovanojo tradicinių amatų meistras V. Valiušis.

Šaltinis: ESTEP pagal tradicinių amatų centrų, savivaldybių, turizmo informacijos centrų apklausų ir interviu duomenis.

4 paaiškinimas. Joniškio r. savivaldybės atvejo studija

Gerosios praktikos pavyzdžiu galima laikyti ir Joniškio r. savivaldybę. Šioje savivaldybėje yra 20 tradicinių amatininkų, iš kurių 9 yra tradicinių amatų meistrai. Žinomiausi tradiciniai amatai – vytelių pynimas, kryždirbystė, keramika, sodų rišimas, juostų pynimas, vėlimas. Nors savivaldybėje nėra pagal 2007–2013 m. kaimo plėtros programą įkurto tradicinių amatų centro, veikia Gasčiūnų tradicinių amatų centras, įkurtas pagal Vietos plėtros strategiją. Šis amatų centras naudojamas kaip erdvė organizuoti renginius, savivaldybės reprezentaciniais tikslais. Jame taip pat vyksta edukacijos (kepama duona, bandelės, pynimo užsiėmimai ir kt.).

Šioje savivaldybėje pagrindinė institucija, atsakinga už tradicinių amatų ir tautinio paveldo populiarinimą, yra Joniškio istorijos ir kultūros muziejus. Savivaldybėje organizuojami įvairūs renginiai ir mugės, kurių metu rajono tradiciniai amatininkai yra kviečiami prekiauti savo kuriamais tautinio paveldo produktais. Kiekvienais metais savivaldybėje gruodžio mėn. (išskyrus 2020 m. dėl koronaviruso pandemijos) veikia kalėdinė

prekyvietė. Savivaldybės renginiuose iš tradicinių amatininkų (ir tautodailininkų) nėra renkamas prekybos mokestis.

Tautinio paveldo produktai naudojami reprezentaciniais tikslais, ypač bendradarbiaujant su užsienio miestais. Delegacijų nariams yra dovanojami suvenyrai, sukurti tradicinių amatininkų. Tradiciniai amatininkai savivaldybės iniciatyva yra skatinami dalyvauti įvairiuose amatų festivaliuose užsienyje (Estijoje, Lenkijoje), finansuojamos kelionės išlaidos.

Joniškio rajono savivaldybė teikia stipendijas kultūros ir meno kūrėjams. Gauti stipendiją turi teisę pilnamečiai kultūros ir meno kūrėjai – Lietuvos Respublikos piliečiai, gyvenantys Joniškio rajono savivaldybėje, jeigu jų veiklos objektas yra kultūra, menas, tradiciniai amatai, jų sklaida. Yra dvi stipendijų rūšys: individuali ir edukacinė stipendija. Individuali stipendija skiriama individualiai laisvos raiškos kultūros ir meno kūrėjų kūrybai skatinti. Edukacinė stipendija skiriama kultūros ir meno kūrėjų profesiniam meistriškumui tobulinti, edukacinėms programoms Joniškio mieste ir rajone vykdyti. Taip pat savivaldybė teikia Mato Slančiausko premiją. Premija skiriama moksleiviams, studentams, mokytojams, švietimo, mokslo, kultūros darbuotojams, kraštotyrininkams, muziejininkams, tautodailininkams, kitiems asmenims ir kolektyvams (folkloro ansambliams, kraštotyros būreliams, studijoms ir pan.) už trejų praėjusių metų veiklą Joniškio krašto etninės kultūros paveldo rinkimo bei etninės kultūros puoselėjimo ir skleidimo srityse.

Prie tradicinių amatų, tradicinių amatininkų, tautinio paveldo produktų viešinimo prisideda Joniškio turizmo ir verslo informacijos centras. Joniškio TVIC informaciją apie tradicinius amatus ir tradicinius amatininkus skelbia savo „Facebook“ puslapyje, rengia ir leidžia leidinius, pristatančius tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus, pristato tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus parodose ir miesto šventėse. Taip pat viešinimas vyksta per TV ir internetines laidas. Joniškio TVIC yra demonstruojami sertifikuoti tautinio paveldo produktai – medžiaginiai ir moliniai žaislai. Taip pat yra galimybė įsigyti šiuos tautinio paveldo produktus. Joniškio TVIC glaudžiai bendradarbiauja su amatų centru ir Joniškio istorijos ir kultūros muziejumi.

Joniškio TVIC yra sukūręs bent vieną ekskursijų programą, į kurią įtrauktas apsilankymas tradicinio amatininko dirbtuvėje ir edukacija. Tradicinių amatų edukacijos į ekskursijų programą taip pat įtraukiamos priklausomai nuo turistų poreikio. Savivaldybėje yra galimybė užsisakyti tradicinio amatininko organizuojamą edukaciją tiek darbo dienomis, tiek savaitgaliais. Edukacijos yra organizuojamos ne tik grupėms, bet ir pavieniems asmenims, tačiau tradicinių amatininkų dirbtuvėse apsilankyti be išankstinio susitarimo galimybės nėra.

Šaltinis: ESTEP pagal tradicinių amatų centrų, savivaldybių, turizmo informacijos centrų apklausų ir interviu duomenis.

Ne tokiu sėkmingu atveju galima laikyti Biržų tradicinio amatų centro Kirkilų kaime atvejį, kadangi nuo 2020 m. šis centras savo veiklos nevykdo. Toliau pateiktoje atvejo studijoje detaliau analizuojamos veiklos nutraukimo priežastys.

5 paaiškinimas. Biržų tradicinių amatų centro Kirkilų kaime atvejo studija

Biržų r. savivaldybėje veikia 4 tradiciniai amatininkai ir 3 tautinio paveldo kūrėjai (juridiniai asmenys), iš kurių 2 yra tradicinių amatų meistrai. Žinomiausi tradiciniai amatai – miežinis alus, keramika, tekstilė, šiaudiniai eglutės žaislai ir sodai, pintinės juostos.

Savivaldybės teritorijoje tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų apsaugos, viešinimo ir populiarinimo veiklas vykdo savivaldybės administracijos kultūros skyrius, Biržų krašto muziejus „Sėla“, kaimo bendruomenės, seniūnijos ir patys tradiciniai amatininkai.

2015 m. pasinaudojant parama, skirta pagal 2007–2013 m. kaimo plėtros programos priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ veiklą „Trad icinių amatų centrų kūrimas ir (arba) plėtra“, įgyvendintą planavimo būdu, buvo įkurtas Biržų tradicinių amatų centras Kirkilų kaime, kuris buvo Biržų krašto muziejaus „Sėla“ padalinys, tačiau 2020 m. balandžio 16 d. Biržų rajono savivaldybės sprendimu T-90 tradicinio amatų centro veikla buvo nutraukta. Praėjus 5 metams, per kuriuos nebuvo galima keisti projekto paskirties, muziejus priėmė sprendimą nebetęsti tradicinių amatų centrų veiklos. Pagrindinės tokio sprendimo priežastys yra:

- 1) nedaug tradicinių amatininkų, aktyviai vykdančių veiklą, dalis sertifikuotų amatininkų nebevykdo savo veiklos dėl amžiaus, dalis dėl to, kad užsiima kita veikla;
- 2) geografiškai nepatogi, nuo Biržų nutolusi tradicinių amatų centro vieta. Biržiečiams ir miesto svečiams patrauklesni renginiai, vykstantys muziejuje Biržų mieste, žmonėms nuvykti į Kirkilus sudėtinga;

3) žiemai nepritaikytos patalpos. Žiemą patalpos buvo mažai naudojamos, o jas naudoti tik vasarą neapsimokėdavo, kadangi didelė dalis edukacinių užsiėmimų bei mokymų vyksta šaltuoju metų laiku. Amatininkams taip pat neapsimoka dirbti patalpose, kuriose gali dirbti tik vasaros metu.

Biržų krašto muziejus „Sėla“ ir toliau vykdo tradicinių amatų viešinimo ir demonstravimo veiklas, edukacijas. Muziejuje yra galimybė išgyti tautinio paveldo produktų (austų juostų, kalvių gamintų pasagėlių, veltinių).

Biržų rajono savivaldybės duomenimis, tradicinių amatų ir tradicinių amatininkų veiklos yra viešinamos organizuojant tradicines šventes ir mugės, parodas, tautinio paveldo produktai naudojami reprezentacijai. Taip pat vyksta virtualios tradicinių amatų parodos. Savivaldybės iniciatyva yra įrengtos nuolatinės prekybos vietos, skirtos prekiauti sertifikuotais tautinio paveldo produktais, taip pat švenčių, renginių metu veikia laikinos prekybos vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais. Sertifikuotais tautinio paveldo produktais yra prekiaujama parodose, mugėse, šventėse, muziejuje, TIC, tradicinio amatininko dirbtuvėse.

Šaltinis: ESTEP pagal tradicinių amatų centrų, savivaldybių, turizmo informacijos centrų apklausų ir interviu duomenis.

3.4 UŽSIENIO ŠALIŲ GEROJI PRAKTIKA

Šioje dalyje atsakoma į 9.1.6. studijos klausimą.

Šioje studijoje plačiau nagrinėjami Vengrijos ir Suomijos gerosios praktikos pavyzdžiai. Šios šalys pasirinktos, nes, kaip ir Lietuva, yra ratifikavusios UNESCO 2003 m. Nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos konvenciją. Be to, geroji šių šalių praktika, siekiant išsaugoti ir plėtoti tradicinius amatus, yra plačiai pripažįstama.

3.4.1 Vengrija

2006 m. Vengrija ratifikavo UNESCO 2003 m. Nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos konvenciją. Kultūrinio paveldo ministerijos įkurtą Vengrijos paveldo namų (Hagyományok Háza) veikla yra laikoma gerosios praktikos pavyzdžiu siekiant išsaugoti tradicinius amatus ateities kartoms. Vengrijos paveldo namų Liaudies meno departamentas tradicinių amatų išsaugojimui vykdo tradicinių amatų sertifikavimo procesą bei įvairias veiklas, tokias kaip amatų dirbinių kolekcionavimas, parodų organizavimas, atviros rankdarbių studijos įkūrimas, organizuoja mokymus, kuria mokymo programas, organizuoja amatininkų varžybas, geriausių amatininkų apdovanojimus.

Dokumentacija ir kolekcionavimas. Vengrijos taikomojo liaudies meno muziejus (Magyar Népi Iparművészeti Múzeum) yra Vengrijos paveldo namų dalis. Muziejus kaupia tradicinių amatininkų gaminius daugiau nei 50 metų (daugiausia tekstilės ir keramikos gaminius, skulptūras). Tai unikali kolekcija, pristatanti tradicinių amatų gaminius. Ši kolekcija yra prieinama visiems ir dažnai lankoma.

Parodos. Vengrijos taikomojo liaudies meno muziejus taip pat organizuoja ir laikinas parodas, maždaug 25 per metus. Parodose pristatomi ne tik tradiciniai amatininkai, veikiantys sostinėje Budapešte, bet ir kitų regionų ir vietos bendruomenių amatininkai. Tokios parodos padeda amatininkams pademonstruoti savo amato meistriškumą, didina ir vietos bendruomenių sąmoningumą vertinant jų regione veikiančius amatininkus. Dirbinių demonstravimas parodoje sostinėje yra laikomas prestižiniu ir labai svarbiu tiek pačiam amatininkui, tiek vietos bendruomenėms.

Amatų studija. Vengrijos paveldo namų įkurta atvira amatų studija yra labai populiari pristatant gyvąjį liaudies meną ir populiarinant tradicinius amatus. Studija yra vieta, kur lankytojai gali susipažinti su tradiciniais amatais ir pamatyti dirbančius amatininkus nemokamai kiekvieną dieną. Lankytojai gali stebėti meistrus, užduoti jiems klausimų. Studija suteikia darbo galimybes audėjams, krepšių pynėjams, perlų juvelyrams, veltinio ir nérinių kūrėjams, baigusiems Vengrijos paveldo namų rankdarbių kursą, bei kitiems amatų meistrams.

Studijos veikla siekiama supažindinti lankytojus su tradicinių amatų paslaptimis ir pasidalyti tradicinio amato įžvalgomis su jaunimu, suaugusiais, specialistais, studentais ir visais kitais, kurie domisi tradiciniais amatais, muziejaus kolekcija bei amatininkų ir tautodailininkų kūryba. Studija taip pat teikia šias paslaugas:

- Muziejaus pedagogika – tai interaktyvus būdas geriau suprasti Vengrijos istoriją, tradicijas ir paveldą. Studija bendradarbiauja su Budapešto mokyklomis, todėl vaikai turi galimybę susipažinti su tradiciniais amatais jaunystėje. Moksleiviai aktyviai įtraukiami į tradicinių amatų produktų gamybą – jie pasigamina paprastesnius kasdienio naudojimo daiktus, kuriuos vėliau gali parsinešti namo ir naudoti kiekvieną dieną. Tradicinių amatų gaminių gaminimas kartu su tradicinių amatų meistras yra motyvuojantis veiksnys vaikams.
- Programos šeimai – studijoje yra galimybė vaikams pasigaminti tradicinį gaminį kartu su tėvais.
- Interaktyvios prezentacijos – daugiausia susijusios su kulinariu paveldu (ne tik pristatomas kulinarinis paveldas, bet ir gaminami kulinarinio paveldo patiekalai).
- Organizuojamos tradicinių amatų dirbtuvės (angl. *workshops*) kaip laisvalaikio užsiėmimas.

Švietimas. Vengrijos paveldo namai taip pat kuria edukacines programas amatų mokytojams ir koordinuoja tradicinių amatininkų mokymo programas visos šalies mastu.

Nacionaliniai amatininkų konkursai. Vengrijos paveldo namai organizuoja nacionalinius amatininkų konkursus. Organizuojami siuvinėjimo, audimo, keramikos, drožybos (iš medžio, rago, kaulo), instrumentų gaminimo konkursai. Tokio tipo konkursai skatina tradicinius amatininkus išlikti motyvuotiems gaminti aukštos kokybės tradicinius gaminius. Taip pat valstybė organizuoja tradicinių amatininkų apdovanojimus. Apdovanojimai teikiami 3 kategorijose: amatininko, jaunojo amatų meistro ir amatų meistro.

Lietuvoje galėtų būti pritaikomos kelios Vengrijoje taikomos priemonės. Pavyzdžiui, parodų organizavimas nacionaliniu lygiu, ne tik regione, kuriame tradicinis amatininkas veikia. Verta apsvarstyti galimybę tradicinių amatų centrą įkurti Vilniuje. Tradicinių amatų centras Vilniuje galėtų atlikti panašias funkcijas kaip amatų studija Vengrijoje. Vilnius kaip sostinė yra labai svarbi strateginė vieta. Įkūrus tradicinių amatų centrą / studiją Vilniuje, su tradiciniais amatais galėtų būti supažindinami ne tik moksleiviai, bet ir užsienio turistai.

Dar viena praktika, kuri padėtų didinti tradicinių amatininkų motyvaciją, – nacionaliniai amatininkų konkursai. Lietuvoje panašūs konkursai vyksta, pavyzdžiui, Šakočio kepimo čempionatas (Kaišiadorių sav.), tačiau ši praktika galėtų būti dar labiau išplečiama. Tokia praktika galėtų paskatinti amatininkų motyvaciją, padidintų jų žinomumą visuomenėje.

3.4.2 Suomija

2013 m. Suomija ratifikavo UNESCO 2003 m. Nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos konvenciją. Konvencijos įgyvendinimą koordinuoja Suomijos paveldo agentūra (Finnish Heritage Agency), kuri rengia veiksmų planus, skirtus nematerialaus paveldo apsaugai šalyje. Suomijos paveldo agentūrai Konvenciją įgyvendinti padeda tautinio paveldo ekspertų grupės (Circles of Living Heritage), kurias sudaro suinteresuotosios šalys (pvz., NVO, muziejų atstovai ir kt.). Viena iš grupių yra amatų grupė.

Suomijoje, įgyvendinant Konvenciją, buvo sukurtas nematerialaus kultūrinio paveldo sąvadas – Wiki-inventory for Living Heritage (<https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/>), kuriame nematerialus kultūros paveldas suskirstytas į 9 kategorijas ir kurių viena yra skirta tradiciniams amatams. Amatų kategorijoje yra pateikiama 18 amatų, kurie yra aprašomi anglų kalba. Ši platforma suteikia bendruomenėms ir amatininkams galimybę pristatyti savo kuriamus amatus ne tik šalyje, bet ir užsienyje.

Taito amatų organizacija (Finnish Craft Organization) yra pagrindinė organizacija, savo veikla puoselėjanti ir populiarinanti tradicinius amatus Suomijoje. Ši organizacija turi 16 regioninių padalinių / regioninių amatų asociacijų visoje Suomijoje. 2020 m. rugsėjo mėn. UNESCO Nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos konvencijos Generalinės asamblėjos metu Taito amatų organizacija buvo paskelbta nematerialaus kultūros paveldo ekspertų organizacija. Taito amatų organizacija šūkis – „Laimė gyvena amatuose“ (*Happiness lives in crafts*), o organizacijos pagrindinis tikslas – priminti žmonėms amatų svarbą kasdieniame gyvenime.

Taito amatų organizacijos indėlis plėtojant ir vystant amatų sektorių šalyje yra labai svarbus. Organizacija ne tik koordinuoja regioninių amatų organizacijų veiklą, vykdo tarptautinį bendradarbiavimą, bet kartu daro įtaką politiniams sprendimams, susijusiems su amatų plėtra. Organizacija rengia ataskaitas, teikia įvairius komentarus, palaiko ryšius su įvairiais sektoriuje veikiančiais suinteresuotais asmenimis. Taito amatų organizacija taip pat atlieka tyrimus, susijusius su amatų sektoriaus situacija šalyje. Pavyzdžiui, 2017 m. parengė ataskaitą, kurioje įvertino verslo sąlygas amatų sektoriuje, 2018 m. įvertino gyventojų požiūrį į amatus kaip į laisvalaikio užsiėmimą ir tai, kurie amatai suomiams yra patraukliausi. Taito amatų organizacija taip pat leidžia žurnalą, pristatantį tradicinius amatus.

Taito 16 regioninių amatų organizacijų yra sukūrę beveik 100 verslo vietų ir yra didžiausias su tradiciniais amatais susijusias paslaugas teikiantis tinklas Suomijoje. Regioninių organizacijų amatų centrai suteikia vietą, kur tradicinių amatų bendruomenės ir entuziastai gali susitikti ir užsiimti mėgstama veikla. Regioninės organizacijos siūlo platų įvairių kursų ir dirbtuvių spektrą. Kai kurie iš jų organizuojami bendradarbiaujant su suaugusiųjų mokymo ir studijų centrais. Regioninės organizacijos užtikrina edukaciją ir konsultacijas amatų klausimais, skatina amatų mokymąsi visą gyvenimą. Per metus kursus lanko maždaug 96 tūkst. asmenų. 2 regionų amatų organizacijos turi autobusus, kuriais keliauja į atokesnius regionus ir ten veda užsiėmimus.

Regioninės amatų organizacijos glaudžiai bendradarbiauja su regionine valdžia užtikrinant vaikų švietimą apie tradicinius amatus. Suomijoje amatai kaip disciplina yra privaloma ikimokykliniame ir pagrindiniame ugdyme. Kaip popamokinė veikla taip pat yra įgyjamas pagrindinis meninis išsilavinimas. Pagrindinis meninis išsilavinimas yra teikiamas muzikos institutuose ir mokyklose, meno mokyklose, šokių institutuose ir mokyklose, amatų mokyklose ir kitose švietimo įstaigose. Pagal pagrindinio ugdymo menų programą įkurtos amatų mokyklos yra viena iš svarbiausių regioninių amatų asociacijų veiklų. 14 regioninių organizacijų turi Amatų ir dizaino mokyklas, kuriose mokomi 4–16 metų vaikai bei suaugusieji. Maždaug 3 200 mokinių lanko šias mokyklas. Pagrindinis amatų išsilavinimas teikiamas pagal pagrindinę arba išplėstinę programą. Pagrindinės programos apimtis yra 500 valandų, o išplėstinės – 1 300 valandų.

Regioninės amatų asociacijos, be minėtų veiklų, padeda amatininkams savo užsiėmimą paversti verslu, siūlo plačias pardavimo ir parodų galimybes, mokymus ir konsultacijas. Taito organizuojamas parodas ir renginius kasmet aplanko apie 550 tūkst. žmonių. Taito taip pat yra išvysčiusi 23 parduotuvių visoje Suomijoje tinklą, kuriose parduodami tradicinių amatininkų gaminiai. Yra įkurta ir elektroninė parduotuvė (<https://taitoshop.fi/>).

Suomijos amatų organizacija Taito teikia apdovanojimus už reikšmingą darbą populiarinant amatą ir dizainą. Teikiami 3 kategorijų medaliai. Medalis už nuopelnus skiriamas asmenims, kurie organizuoja veiklas, susijusias su amatais, moko amatų arba kitaip juos populiarina. „Taito“ medalis įteikiamas amatų meistriui, kurio darbai garsėja aukšta kokybe. Būtina sąlyga, kad aukso medalio gavėjas būtų pripažintas visoje šalyje už savo darbą ir kad jis atspindėtų savo gaminių meistriškumo kokybę ir įgūdžius. Amatų ir dizaino medalis skiriamas už išskirtinai reikšmingus nuopelnus visos šalies mastu. Medalis taip pat gali būti skiriamas ne Suomijos piliečiams, įrodžiusiems išskirtinius nuopelnus populiarinant ar viešinant Suomijos amatus.

Gerosios praktikos pavyzdžiu taip pat yra pripažįstama Taito amatų organizacijos iniciatyva parengti diskusijų korteles amatų tema. Šių kortelių tikslas – įkvėpti ir paskatinti amatininkus pasidalyti savo

patirtimi bei nuomone apie rankdarbių ir amatų kultūros reikšmę. Diskusijų kortelės buvo sukurtos situacijoms, kai susirenka grupė žmonių, susijusių su amatais, pavyzdžiui, amatų klubams ar amatų vakarams, kai reikia įkvėpimo amatų studijoms. Kortelės suskirstytos pagal 5 temas: amatų tradicijos, amatų įgūdžiai, amatai bendruomenėje, gerovės kūrimas pasitelkiant amatus ir amatų propagavimas. Kiekvienoje temoje yra 16 kortelių, kiekvienoje kortelėje yra su tema susijusi mintis ar teiginys, taip pat klausimai apie ją.

Lietuvoje galėtų būti pritaikoma Suomijos praktika, susijusi su popamokine mokinių veikla. Tradiciniai amatų meistrai galėtų moksleiviams ne tik organizuoti edukacijas, tačiau ir vesti būrelius. Edukacijos dažniausiai trunka tik 1–2 valandas, o organizuojant užsiėmimus bent kartą per savaitę mokinius galima geriau supažindinti su amatu, išmokyti pasigaminti tradicinio amato gaminį. Taip kai kuriems moksleiviams užsiėmimas tradiciniu amatu galėtų tapti mėgstamu laisvalaikio užsiėmimu ateityje. Dalį moksleivių toks užsiėmimas galėtų paskatinti tradicinių gaminių gamybą užsiimti kaip pagrindine pragyvenimo veikla, tai užtikrintų tradicinių amatų tęstinumą ir perdavimą iš kartos į kartą.

Dar viena Lietuvoje pritaikoma praktika – internetinė parduotuvė, kurioje būtų pardavinėjami tautinio paveldo produktai. Ne visuose tradicinių amatų centruose Lietuvoje yra galimybė įsigyti tautinio paveldo produktų, dažniausiai jie pardavinėjami per įvairias muges, šventes, kiek mažesniu mastu specializuotose parduotuvėse. Elektroninės parduotuvės įkūrimas itin svarbus atsižvelgiant į šiuolaikines tendencijas – vis didėjantį vartotojų pirkimą internetu ir kylančius iššūkius, tokius kaip koronaviruso sukelta pandemija, dėl kurios nebuvo organizuojama dauguma švenčių ir mugių, nebuvo vykdomos edukacijos.

4 PROGRAMOS VERTINIMO KRITERIJŲ TINKAMUMO ANALIZĖ

Šiame skyriuje pateikiami atsakymai į 9.1.4, 9.2.2 studijos klausimus.

Programos tikslų ir uždavinių įgyvendinimui nustatyti konkretūs **vertinimo kriterijai (rodikliai)** (žr. 19 lentelę): 2 poveikio vertinimo kriterijai, susiję su Programos strateginio tikslo įgyvendinimu; 3 rezultato vertinimo kriterijai, susiję su Programos tikslų įgyvendinimu (po vieną kiekvienam tikslui) ir 21 produkto vertinimo kriterijus, susijęs su Programos uždaviniais ir priemonėmis (vienam uždaviniui numatyta nuo 1 iki 4 vertinimo kriterijų).

19 lentelė. Programos tikslų ir uždavinių sąsaja su vertinimo kriterijais

Strateginis tikslas, Programos tikslai ir uždaviniai	Vertinimo kriterijai (rodikliai)	Tipas
STRATEGINIS TIKSLAS – išsaugoti ateinančioms kartoms tradicinius amatus ir užtikrinti tautinio paveldo produktų – etninės kultūros vertybių – perėmimą ir tradicijų tęstinumą	Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius	Efekto arba poveikio
	Tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)	Efekto arba poveikio
1 PROGRAMOS TIKSLAS – plėtoti valstybės pagalbą, skatinančią tautinio paveldo produktų išsaugojimą, kūrimą ir realizavimą	Tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais	Rezultato
1.1. testuoti tautinio paveldo produktų sertifikavimo procesą	Gaminų, pripažintų tautinio paveldo produktais, skaičius	Produkto
	Tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, skaičius	Produkto
1.2. tobulinti teisinę prielaidą, skatinančią tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatų išsaugojimą	Tautinio paveldo veiklos sričių, kurioms teikiama valstybės pagalba, skaičius	Produkto
	Tautinio paveldo objektų, būdingų konkrečiai vietai ar etnografiniam regionui, atitikties specifikacijų parengimas	Produkto
1.3. sudaryti sąlygas teikti valstybės pagalbą ir Europos Sąjungos paramą tradiciniams amatininkams, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais	Finansuotų projektų, susijusių su tautinio paveldo produktų plėtra, skaičius	Produkto
1.4. skatinti tradicinių amatų centrų kūrimą Lietuvoje (ypač Vidurio Lietuvoje ir Vilniaus regione), užtikrinti tradicinių amatų centrų veiklą	Įkurtų ir tradicinių amatų veiklą plėtojančių tradicinių amatų centrų skaičius	Produkto
2 PROGRAMOS TIKSLAS – išplėtoti ir koordinuoti tradicinių amatų mokymo sistemą	Tradicinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (nustatoma apklausos būdu)	Rezultato
2.1. tobulinti tradicinių amatininkų mokymus	Parengtos tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo metodikos	Produkto
	Sukurtas tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, kompetencijų ugdymo tinklas	Produkto
2.2. užtikrinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų	Tradicinių amatininkų, dalyvavusių kvalifikacijos tobulinimo mokymuose, skaičius	Produkto

Strateginis tikslas, Programos tikslai ir uždaviniai	Vertinimo kriterijai (rodikliai)	Tipas
kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus	Organizuotų vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymų skaičius	Produkto
	Apmokytų tradicinių amatininkų (pradedant internetinio verslo įgūdžių rinkodaros pagrindais ir baigiant tarptautinės internetinės prekybos įgyvendinimu) skaičius	Produkto
2.3. skatinti tradicinių amatų meistrus perduoti tradicinių amatų įgūdžius jaunimui	Tradicinių amatų meistrų, rengiančių tradicinių amatų edukacinius užsiėmimus vaikams ir jaunimui, skaičius	Produkto
	Vaikų ir jaunimo, dalyvavusių tradicinių amatų edukaciniuose užsiėmimuose, skaičius	Produkto
2.4. atlikti mokslinius tyrimus ir tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną	Atliktų mokslinių tyrimų tautinio paveldo produktų išsaugojimo srityje skaičius	Produkto
3 PROGRAMOS TIKSLAS – formuoti patrauklų tautinio paveldo produktų įvaizdį šalyje ir užsienyje	Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)	Rezultato
3.1. populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas	Išleistų leidinių ir vaizdinės medžiagos, populiarinančių tautinio paveldo produktus, skaičius	Produkto
	Finansuotų tradicinių parodų, mugių, konferencijų ir kitų renginių skaičius	Produkto
	Prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais, skaičius	Produkto
	Kasmet premijuotų tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų skaičius	Produkto
3.2. skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų asociacijų veiklą ir jų pateiktų projektų įgyvendinimą	Finansuotų, susijusių su tautinio paveldo produktų populiarinimu, projektų, kuriuos pateikė asociacijos, dalis, procentais	Produkto
3.3. stiprinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų tarpusavio ryšius ir bendradarbiavimą su turizmo sektoriais	Įgyvendintų bendrų projektų, populiarinančių tautinio paveldo produktus, skaičius	Produkto
3.4. tobulinti informacinį tinklalapį, skirtą tradiciniams amatams plėtoti ir tautinio paveldo produktams populiarinti	Sukurtas tradicinių amatininkų poreikius atitinkantis tinklalapis ne tik lietuvių, bet ir užsienio kalbomis	Produkto

Šaltinis: sudaryta ESTEP.

Vertinimo metu atlikta Programos vertinimo kriterijų (rodiklių) tinkamumo analizė pagal SMART kriterijus. Šie kriterijai aprašyti lentelėje (žr. 20 lentelė), o kiekvieno rodiklio įvertinimo rezultatai pateikti 8 ataskaitos priede. Maksimalus rodiklio įvertinimas galėjo siekti 10 balų. Tai reiškia, kad rodiklis visiškai atitinka visus SMART kriterijus.

20 lentelė. Programos rodiklių kokybės vertinimo kriterijai ir skalė

Vertinimo kriterijus	Vertinimo aspektas	Sprendimo kriterijai
Specifiškumas (S)	(S1) Rodiklio tinkamumas (ryšys su Programos tikslais ir uždaviniais)	2 – rodiklis susijęs su tikslais ir uždaviniais 1 – rodiklis susijęs su tikslais ir uždaviniais, tačiau yra tam tikrų abejonių 0 – rodiklis nesusijęs su tikslais ir uždaviniais

Vertinimo kriterijus	Vertinimo aspektas	Sprendimo kriterijai
	(S1) Rodiklio jautrumas intervencijai (kitų veiksmų įtaka rodiklio pokyčiams)	2 – rodiklis labiausiai priklauso nuo vykdomų intervencijų 1 – rodiklį veikia ir kiti (išorės) veiksniai 0 – rodiklis nepriklauso nuo intervencijų
Išmatuojamumas (M)	(M1) Apibrėžimo aiškumas	2 – rodiklio apibrėžimas aiškus ir nedviprasmiškas 1 – rodiklio apibrėžime yra tikslintinų dalykų 0 – rodiklio apibrėžimas visai neaiškus
	(M2) Informacijos šaltinių ir matavimo būdo aiškumas	2 – parengtas rodiklio aprašas arba rodiklio informacijos šaltinis ir matavimo būdas aiškus be aprašo 1 – rodiklio informacijos šaltinis nenurodytas, bet numanomas 0 – rodiklio informacijos šaltinis ir matavimo būdas nenurodytas ir nenumanomas
Pasiekiamumas (A)	(A1) Nustatyta rodiklio pradinė reikšmė	2 – pradinė reikšmė nereikalinga arba nustatyta 1 – pradinė reikšmė nenustatyta, bet numanoma, kad 0 0 – pradinė reikšmė reikalinga, bet nenustatyta
	(A1) Siektinos reikšmės aiškumas, pagrįstumas, ambicingumas	2 – siektina reikšmė aiški ir pagrįsta 1 – siektina reikšmė aiški, bet nepagrįsta 0 – siektina reikšmė neaiški ir nepagrįsta
Patikimumas (R)	(R1) Duomenų šaltinių ir metodų patikimumas	2 – naudojami patikimi duomenų šaltiniai ir metodai 1 – naudojami administraciniai duomenys ir metodai 0 – naudojami duomenų šaltiniai ir metodai nėra patikimi
	(R2) Skaičiavimų sudėtingumas, papildomų tyrimų poreikis rodiklių reikšmėms nustatyti	2 – skaičiavimai nesudėtingi, reikšmėms nustatyti nereikalingi papildomi tyrimai 1 – skaičiavimai sudėtingesni, bet nereikalingi papildomi tyrimai 0 – skaičiavimai sudėtingi, reikšmėms nustatyti reikalingi papildomi tyrimai
	(R3) Siektinų ir faktinių reikšmių palyginamumas	2 – siektina ir faktinė reikšmė yra palyginamos, nes rodikliai paprasti 1 – siektina ir faktinė reikšmė gali skirtis dėl skirtingo skaičiavimo 0 – siektina ir faktinė reikšmė nėra palyginamos
	(R4) Skirtingų metų faktinių reikšmių palyginamumas	2 – skirtingų metų faktinės reikšmės yra palyginamos 1 – skirtingų metų faktinės reikšmės gali būti nepalyginamos dėl skirtingo skaičiavimo 0 – skirtingų metų faktinės reikšmės nėra palyginamos
Periodiškumas (T)	(T1) Rodiklio tinkamumas metinei pažangai matuoti	2 – gali būti vertinamos tiek metinės reikšmės, tiek jų suma (kaupiamasis rodiklis) 1 – gali būti vertinamos tik metinės reikšmės 0 – rodiklis vienkartinis (keičiasi tik vieną kartą per programos įgyvendinimo laikotarpį)
	(T2) Faktinis atnaujinimo periodiškumas	2 – atnaujinamas kasmet 1 – atnaujinamas rečiau nei kasmet 0 – nebuvo nė karto atnaujintas

Šaltinis: sudaryta ESTEP.

Toliau aptariami Programos rodiklių vertinimo pagal SMART kriterijus rezultatai.

4.1 SPECIFIŠKUMAS

Rodiklio specifiškumas arba konkretumas susijęs su jo tinkamumu matuoti tai, kam rodiklis yra taikomas. Specifiškumas reiškia rodiklio ryšį su Programos intervencijos logika, kurią atspindi Programos strateginis tikslas, tikslai ir uždaviniai. Pagal specifiškumo kriterijų vertinome, kiek rodiklis **yra tinkamas** Programos įgyvendinimo pažangai matuoti (susijęs su tikslais ir uždaviniais) ir kiek jis **priklauso nuo Programos intervencijų** (dalies rodiklių, ypač poveikio ir rezultato, reikšmės kinta ne

tik dėl Programos intervencijų, bet ir dėl kitų veiksmų, todėl svarbu ne tik stebėti šių rodiklių pokyčius, bet ir vertinti, kiek prie šių pokyčių prisidėjo Programos įgyvendinimas).

Vertinant rodiklių specifiškumą daugelis rodiklių įvertinti maksimaliu balu, darant prielaidą, kad produkto rodikliai priklauso tik nuo Programos intervencijų, kadangi Programa užtikrina finansavimą atitinkamoms veikloms (sertifikavimas, edukacinių užsiėmimų organizavimas, finansuotų projektų skaičius ir pan.). 2 rezultato rodikliai (tautinio paveldo produktų paklausos padidėjimas ir įvaizdžio pagerėjimas tarp vartotojų) įvertinti 0,5 balo, kadangi jų reikšmių dinamiką veikia ne tik Programos įgyvendinimas, bet ir įvairūs kiti veiksniai. Tai nereiškia, kad šie rodikliai negali būti taikomi Programos įgyvendinimo stebėsenai, tačiau interpretuojant rodiklių reikšmių pokyčius būtina įvertinti ir kitus veiksniai, kurie gali daryti įtaką rodiklio pokyčiams. Tiek tautinio paveldo produktų paklausa, tiek jų įvaizdis priklauso ir nuo to, ar šie produktai yra kokybiški, ar potencialiems vartotojams patogios jų prekybos vietos, ar jie įperkami ir pan. Tautinio paveldo produktų paklausos ir įvaizdžio pokyčius aktualu stebėti ir vertinti, tačiau būtina tobulinti šių rodiklių apibrėžimus ir matavimą (detaliau žr. kituose poskyriuose).

4.2 IŠMATUOJAMUMAS

Pagal išmatuojamumo kriterijų vertinama, ar rodiklis aiškiai apibrėžtas ir interpretuojamas, ar nurodyti rodiklio duomenų šaltiniai, parengtas rodiklio skaičiavimo aprašas. Daugelis rodiklių pagal šį kriterijų turi trūkumų.

Pagrindinis trūkumas – **nėra rodiklių aprašų**, todėl neaišku, ką reiškia rodiklių apibrėžimuose vartojamos sąvokos, kaip turi būti skaičiuojamos kiekvieno rodiklio reikšmės ir užtikrinamas jų patikimumas ir palyginamumas. Kasmet atliekant Programos įgyvendinimo stebėseną (rengiant metines Programos įgyvendinimo ataskaitas) susiformavo tam tikra rodiklių reikšmių apskaičiavimo praktika, tačiau ne visų rodiklių reikšmės kasmet apskaičiuojamos taikant tą pačią logiką, todėl kyla duomenų palyginamumo ir patikimumo problemų. Nesant rodiklių aprašų, turėtų būti aiškiai dokumentuota, kas įskaičiuota į kiekvienų metų rodiklio reikšmę, kaip ji nustatyta, ar gali būti lyginama su ankstesnių metų reikšmėmis ir pan. Tačiau praktikoje to nėra. Problemą didina ir tai, kad neužtikrinamas darbų tęstinumas, nes Programos įgyvendinimo laikotarpiu kelis kartus keitėsi už rodiklių reikšmių apskaičiavimą atsakingi asmenys ar įstaigos. Tam tikrą tęstinumą užtikrina tai, kad dvejus metus metines Programos įgyvendinimo ataskaitas rengė LAEI, o ESTEP taip pat stengėsi atkartoti LAEI prieigą tiems rodikliams, kuriems ji buvo tinkama. Detalesnė informacija apie paskutiniuosius metus naudotus duomenų šaltinius Programos vertinimo kriterijų reikšmėms nustatyti 10 priede.

Atskirai verta aptarti **rodiklių apibrėžimus**. Iš 26 Programos rodiklių tik 5 galima laikyti tinkamai apibrėžtais – šie rodikliai įvertinti 2 balais (žr. lentelę 8 priede, 8 stulpelis). Visi šie rodikliai yra produkto rodikliai. 3 rodikliai apibrėžti visiškai netinkamai (įvertinimas 0) – 2 efekto ir 1 rezultato rodiklis. Kiti rodikliai turi įvairių trūkumų (dažnai sunku suprasti rodiklio turinį, atnaujinimo periodiškumą, kai kurie rodikliai apima du rodiklius ir turėtų būti išskirti). Visi šie trūkumai apsunkina rodiklių interpretavimą, Programos įgyvendinimo rezultatų ir Programoje nustatytų tikslų pasiekimo vertinimą.

Programoje nurodyti kiekybiniai tikslai (siejami rezultatai) apima 4 reikšmes (2012 m., 2014 m., 2017 m. ir 2020 m.). Daugelio vertinimo kriterijų tikslinės reikšmės Programoje nurodytos didėjančia tvarka, todėl atrodo, kad vertinimo kriterijai yra kaupiamieji. Tačiau kiekybiniai tikslai nurodyti ne tik Programoje, bet ir trimečiuose Programos įgyvendinimo priemonių planuose (tik 2015-2017 m. ir 2018-2020 m.). Šiuose planuose nurodytos rodiklių siektinos reikšmės kiekvieniems metams ir patikslinti kai kurių rodiklių pavadinimai (apibrėžimai), nurodant, kad skaičiuojama metinė rodiklio reikšmė. Tačiau tikslinės reikšmės ir toliau nurodomos didėjančia tvarka (pavyzdžiui, rodiklio „Tradicinių amatų meistrų, rengiančių tradicinių amatų edukacinius užsiėmimus vaikams ir jaunimui, skaičius per metus“ siektina reikšmė 2018 m. yra 35, 2019 m. – 45, o 2020 m. – 50), todėl neaišku, ar rodiklis yra kaupiamasis, ar didesnė metinė rodiklio reikšmė planuojama dėl kitų priežasčių

(pavyzdžiui, planuojamo didesnio finansavimo). Rekomenduojama aiškiau diferencijuoti, kurie rodikliai stebimi kasmet (ir kokių metinių kiekybinių tikslų siekiama), o kurių rodiklių reikšmės nėra stebimos kasmet (ir kiekybiniai tikslai nustatomi visam Programos įgyvendinimo laikotarpiui). Metinės reikšmės aktualesnės produkto rodikliams, o rezultato ir poveikio rodikliai gali būti stebimi rečiau. Kiekybinius tikslus aktualiausia nustatyti visam Programos įgyvendinimo laikotarpiui, o rodiklių reikšmes skaičiuoti kaupiamuoju principu (analogas – KPP ar kitų ES fondų lėšomis finansuojamos programos).

4.3 PASIEKIAMUMAS

Rodiklio pasiekiamumas vertinamas analizuojant pradines, faktines ir siektinas rodiklio reikšmes.

Vertinant rodiklio pasiekiamumą visų pirma vertinama, **ar nustatyta pradinė rodiklio reikšmė**. Programoje nurodytos tik siektinos rodiklių reikšmės, o pradinių reikšmių nėra. Produkto rodikliams jos nėra aktualios, o rezultato ir efekto rodiklių atveju tai priklauso nuo rodiklio apibrėžimo. Jei rodiklis apibrėžiamas kaip padidėjimas ar pagerėjimas, jo pradinė reikšmė gali būti 0, tačiau būtina nurodyti, koks buvo rodiklio lygis Programos įgyvendinimo pradžioje, t. y. nuo ko skaičiuoti padidėjimą. Programoje numatyta vertinti tautinio paveldo produktų paklausos padidėjimą ir įvaizdžio pagerėjimą, tačiau neaišku, kokia paklausa ir koks įvaizdis buvo Programos įgyvendinimo pradžioje.

Daugeliui rodiklių pagal pradinės reikšmės kriterijų suteikti 2 balai (tai reiškia, kad pradinė reikšmė nėra reikalinga, dažniausiai ji lygi 0), išskyrus 2 rodiklius, kuriems suteikta 0 balų, kadangi jiems nenurodytos būtinos pradinės reikšmės, ir 3 rodiklius, kuriems suteiktas 1 balas (pradinė reikšmė nenustatyta, bet numanoma, kad ji yra 0). Visi prasčiau įvertinti rodikliai yra Programos efekto ir rezultato rodikliai.

Programos efekto rodiklio „Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius“ pradine reikšme galima laikyti 0, jei darbo vietos siejamos su tradicinių amatų centrais, kurie įkurti KPP 2007–2013 m. lėšomis. Tačiau svarbu, kad skaičiuojant rodiklio reikšmes nebūtų įskaičiuojamos tos darbo vietos, kurios buvo įkurtos ankstesniais metais. Visgi aktualu ne tik tai, kiek darbo vietų buvo sukurta, bet ir tai, kiek jų išlaikyta, todėl šis rodiklis apima du rodiklius (rodiklio apibrėžimo problema).

Kitas svarbus rodiklio pasiekiamumo vertinimo aspektas yra **siektinos reikšmės aiškumas, pagrįstumas, ambicingumas**. Programoje nėra informacijos apie tai, kaip nustatytos siektinos rodiklių reikšmės, kokiomis prielaidomis remiantis jos apskaičiuotos. Tai siektinų reikšmių pagrindimo problema. Kita problema yra tai, kad daugelio rodiklių siektinos reikšmės nustatytos kaupiamuoju principu (Programos įgyvendinimo pradžioje jos yra mažesnės, o pabaigoje – didesnės), tačiau šis principas nedera su rodiklio apibrėžimu arba reikšmių nustatymo būdu. Pavyzdžiui, kasmet vertinama, kokios dalies tradicinių amatininkų kvalifikacijos lygis pakilo. Rodiklio reikšmės nustatomos apklausiant amatininkus. Toks rodiklio reikšmės nustatymo būdas suponuoja, kad tam tikra mokymuose dalyvavusių tradicinių amatininkų dalis turi nurodyti, kad kvalifikacijos lygis pakilo. Kadangi rodiklio siektina reikšmė kasmet didėja, akivaizdu, kad šio rodiklio reikšmės turi būti nustatomos ne apklausos būdu, o iš administracinių duomenų. Didėjanti siektina rodiklio reikšmė gali reikšti, kad per Programos įgyvendinimo laikotarpį siekiama apmokyti kuo didesnę dalį amatininkų, arba kad vis didesnė apmokytų amatininkų dalis turi jausti, kad jų kvalifikacijos lygis pakilo (tai reikštų ne siekį apmokyti kuo daugiau amatininkų, o siekį kuo labiau didinti mokymų kokybę). Kokia buvo Programos rengėjų logika, nėra aišku. Jei siekiama, kad mokytųsi ir kvalifikaciją keltų kuo didesnė amatininkų dalis, reikia analizuoti administracinius duomenis ir vertinti, kokia dalis amatininkų bent kartą per Programos įgyvendinimo laikotarpį kėlė kvalifikaciją.

Be to, lyginant faktines ir siektinas reikšmes, vertinamas **siektinų reikšmių ambicingumas**, tačiau Programos rodiklių atveju toks vertinimas dažnai nėra įmanomas dėl to, kad faktinės ir siektinos reikšmės yra nepalyginamos. Tai lemia dvi pagrindinės priežastys:

- 1) Daliai rodiklių metinių reikšmių negalima sumuoti, o siektinos reikšmės nustatytos kaupiamuoju principu (studijos rengimo metu tokiais atvejais 2020 m. faktinė reikšmė lyginta su siektina);
- 2) Daliai rodiklių siektinos reikšmės apibrėžtos kaip padidėjimas, tačiau neaiški pradinė reikšmė, todėl neįmanoma nustatyti padidėjimo (tokiais atvejais rodiklio pasiekimo lygio nebuvo įmanoma nustatyti).

Siektinų reikšmių ambicingumą buvo įmanoma įvertinti tik kai kurių produkto rodiklių atveju.

4.4 PATIKIMUMAS

Rodiklio patikimumą lemia tai, **kokie duomenys ir informacijos šaltiniai naudojami** rodiklio reikšmėms nustatyti. Paprastai laikoma, kad statistiniai duomenys yra patikimesni už administracinius. Tai atvejais, kai rodiklių reikšmėms nustatyti atliekami specialūs tyrimai, pavyzdžiui, apklausos, patikimumas labai priklauso nuo apklausos vykdytojo ir apklausos atlikimo būdo. Svarbu, kad būtų vienodai formuluojami apklausos klausimai ir atrenkami apklausos respondentai. Patikimesnėmis laikytinos apklausos, kurias organizuoja rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų bendrovės (ypač kalbant apie visuomenės nuomonės apklausas).

Patikimumas priklauso ne tik nuo duomenų šaltinio, bet ir nuo to, **kokius skaičiavimus reikia atlikti** norint nustatyti rodiklių reikšmes. Jei reikalingi sudėtingi skaičiavimai ir nėra aiškių rodiklių aprašų, rodiklių reikšmių skaičiavimo metodikų, rodiklio reikšmių patikimumas mažėja.

Be to, rodiklio negalima laikyti patikimu, jei skirtingų metų rodiklių **reikšmės nėra palyginamos**. Reikšmių palyginamumui užtikrinti kritiškai svarbus rodiklio aprašas ir vienoda skaičiavimo metodika. Nė vieno programos rodiklio pagal patikimumo kriterijų negalima įvertinti maksimaliu balu, nes naudojami tik administraciniai duomenys, nėra aprašyta, kaip skaičiuojamos rodiklių reikšmės, o faktiniai duomenys rodo, kad skirtingų metų reikšmės nėra palyginamos.

4.5 PERIODIŠKUMAS

Rodiklio periodiškumas rodo, **kaip dažnai ir reguliariai gali būti atnaujinamos rodiklių reikšmės** ir kurių metų yra paskutinė žinoma rodiklio reikšmė (t. y. kada realiai buvo atnaujintos rodiklių reikšmės). Bent metinis rodiklio atnaujinimo periodiškumas yra būtinas daugelio rodiklių atveju, tačiau kai kuriems rodikliams tikslingas dažnesnis reikšmių atnaujinimas (pvz., siekiant įvertinti tradiciniam amatininkams surengtų mokymų ar juose dalyvavusių amatininkų skaičių). Kai kurie rodikliai gali būti matuojami kartą per 2–3 m. (pvz., kai siekiama išsiaiškinti visuomenės nuomonę ar nuostatas). Paprastai geriausiai vertinami tokie rodikliai, kurių reikšmės įmanoma patikrinti bet kuriuo metu, tačiau Programoje tokių rodiklių beveik nėra, nes rodiklių reikšmės atnaujinamos tik kartą per metus ir skaičiuojamos rankiniu būdu naudojant administracinius duomenis, kuriuos iš pradžių reikia surinkti, o tik tada apibendrinti. Visų rodiklių reikšmės atnaujinamos kartą per metus, tačiau ne visos reikšmės atnaujinamos tinkamai (išmatuojamumo, patikimumo ir palyginamumo problemos). Visi Programos rodikliai atnaujinami kartą per metus, todėl jiems gali būti suteiktas 1 balas.

Vertinant rodiklių periodiškumą buvo įvertintas ir **rodiklių tinkamumas metinei pažangai matuoti**. Geriausiai (2 balais) įvertinti tie rodikliai, kurie yra tinkami metinei pažangai matuoti ir gali būti sumuojami (kaupiamieji rodikliai), kiek prasčiau – rodikliai, kurie nėra kaupiamieji (gali būti vertinama tik metinė rodiklio reikšmė), o prasčiausiai – rodikliai, kurie keičiasi tik vieną kartą per Programos įgyvendinimo laikotarpį (rodikliai, kurių galimos reikšmės 0 arba nepasiekta ir 1 arba pasiekta – tokių rodiklių reikšmės pasikeičia tik kartą per Programos įgyvendinimo laikotarpį).

4.6 APIBENDRINIMAS

Apibendrinus galima pastebėti, kad Programos rodikliai iš esmės atitinka **specifiškumo** kriterijų (įvertinimų vidurkis – beveik 2 balai), todėl jie yra tinkami Programos tikslų ir uždavinių įgyvendinimui vertinti.

Daugiausia abejonių kelia rodiklių **išmatuojamumas** (įvertinimų vidurkis – 0,67 balo iš 2), pirmiausia dėl to, kad nėra rodiklių aprašų, kuriuose būtų paaiškinti rodiklių apibrėžimai, nurodyti duomenų šaltiniai ir aprašyti skaičiavimo algoritmai. Daugelis Programos rodiklių nustatomi iš administracinių duomenų, todėl rodiklių aprašai yra būtini. Nė vienas rodiklis pagal išmatuojamumo kriterijų nebuvo įvertintas 2 balais.

Rodiklių **pasiekiamumo** vertinimų vidurkis – 1 balas iš 2. Pradinės reikšmės trūksta tik kai kuriems rodikliams, o daugeliui rodiklių pradinė reikšmė nėra aktuali. Tačiau daugelio rodiklių atveju žemą įvertinimą lėmė tai, kad nėra aišku, kaip nustatytos rodiklių siektinos reikšmės. Be to, rodiklių siektinos reikšmės nėra palyginamos su faktinėmis – šis aspektas svarbus vertinant rodiklių patikimumą.

Rodiklių **patikimumo** vertinimų vidurkis taip pat žemas – 1,05 balo iš 2. Žemą įvertinimą lemia tai, kad rodiklių reikšmės skaičiuojamos daugiausia iš administracinių duomenų, tačiau be rodiklių aprašų sunku užtikrinti jų reikšmių palyginamumą. Be to, rodiklių reikšmes reikia papildomai skaičiuoti, jos nėra tiesiogiai pateikiamos administraciniuose duomenyse. Galiausiai pagal periodiškumo kriterijų įvertinimų vidurkis yra 1,52 balo iš 2. Daugelis rodiklių yra atnaujinami bent kartą per metus, tačiau ne visi rodikliai yra tinkami metinei stebėsenai. Be to, vieni rodikliai gali būti sumuojami, o kitų atveju vertinama tik metinė reikšmė.

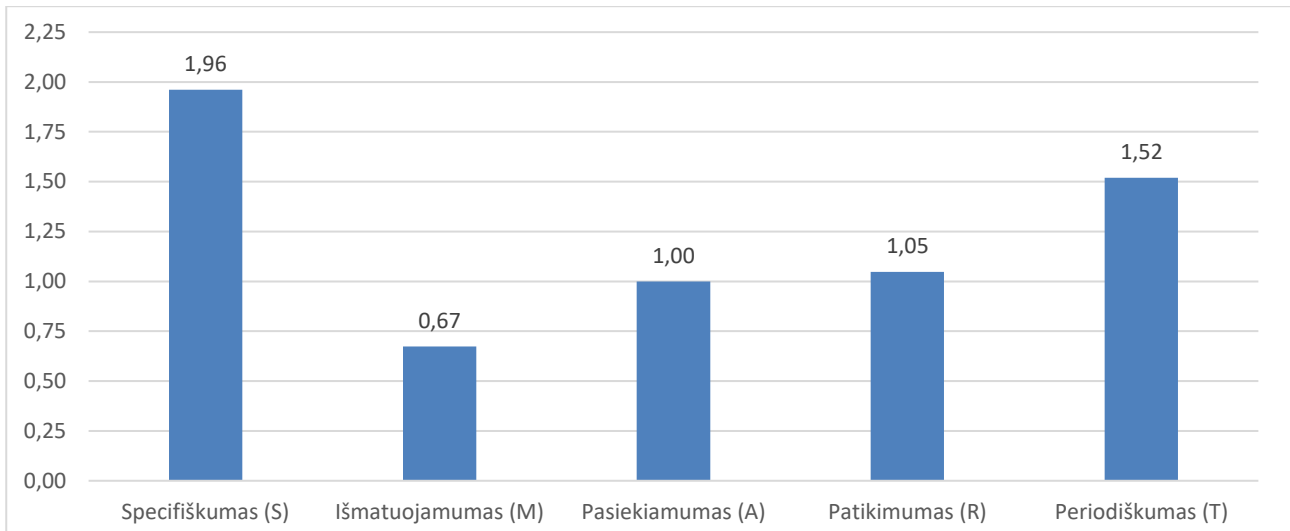
Visgi, nepaisant žemų išmatuojamumo, pasiekiamumo ir patikimumo balų, daugelį Programos rodiklių trūkumų galima pašalinti parengus **rodiklių aprašus** ir patikslinus apibrėžimus. Rodiklių aprašuose būtina paaiškinti rodiklio apibrėžime vartojamas sąvokas, procentiniams rodikliams aktualu paaiškinti, ką su kuo lyginant apskaičiuojami procentai, taip pat aktualu nurodyti, kaip sumuojant rodiklių reikšmes eliminuojamos besidubliuojančios reikšmės ir panašiai.

Papildomai būtų galima stebėti interneto svetainės www.tautinispaveldas.lt lankytojų skaičių, analizuoti, kokią informaciją jie skaito. Paminėtina ir tai, kad kai kuriuos Programos rodiklius būtina **išskirti į du**, pavyzdžiui:

- rodiklį „Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius“ – į naujų ir išlaikytų darbo vietų skaičių. Alternatyva – stebėti tik darbo vietų skaičių ir kasmet lyginti rodiklio reikšmes (padidėjimas rodytų, kad buvo įkurta naujų darbo vietų, o sumažėjimas – kad dalis darbo vietų panaikinta);
- rodiklį „Įkurtų ir tradicinių amatų veiklą plėtojančių tradicinių amatų centrų skaičius“ – į įkurtų TAC skaičių ir veiklą tęsiančių TAC skaičių. Nes tai, kad TAC nutraukė veiklą, nereiškia, kad jis nebuvo įkurtas. Ateityje būtent veiklą tęsiančių tradicinių amatų centrų skaičius bus aktualiausias.

Tai papildytų Programos rodiklių rinkinį. Ateityje taip pat rekomenduojama **tęsti visuomenės nuomonės apklausas** ir kas 2–3 m. įvertinti šios studijos rengimo metu analizuotus rodiklius: tautinio paveldo produktų ženklų žinomumą, tautinio paveldo produktų paklausą, visuomenės nuostatas tautinio paveldo produktų apsaugos ir įvaizdžio klausimais.

6 pav. Programos rodiklių kokybės įvertinimų vidurkiai pagal SMART kriterijus (balai iš 2 galimų)

Šaltinis: ESTEP.

5 PROGRAMOS ĮGYVENDINIMO REZULTATŲ IR POVEIKIO ANALIZĖ

Šiame skyriuje pateikiami atsakymai į 9.2.1, 9.2.3, 9.4.1 studijos klausimus.

5.1 PROGRAMOS REZULTATYVUMAS (POVEIKIO, REZULTATO IR PRODUKTO VERTINIMO KRITERIJŲ PASIEKIMO MASTAS)

5.1.1 Programos rezultatai ir poveikis (kiekybinis vertinimas)

Programos strateginis tikslas – išsaugoti ateinančioms kartoms tradicinius amatus ir užtikrinti tautinio paveldo produktų – etninės kultūros vertybių – perėmimą ir tradicijų tęstinumą. Šio tikslo įgyvendinimui matuoti Programoje numatyti du strateginio tikslo įgyvendinimo vertinimo kriterijai:

- 1) Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius;
- 2) Tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu).

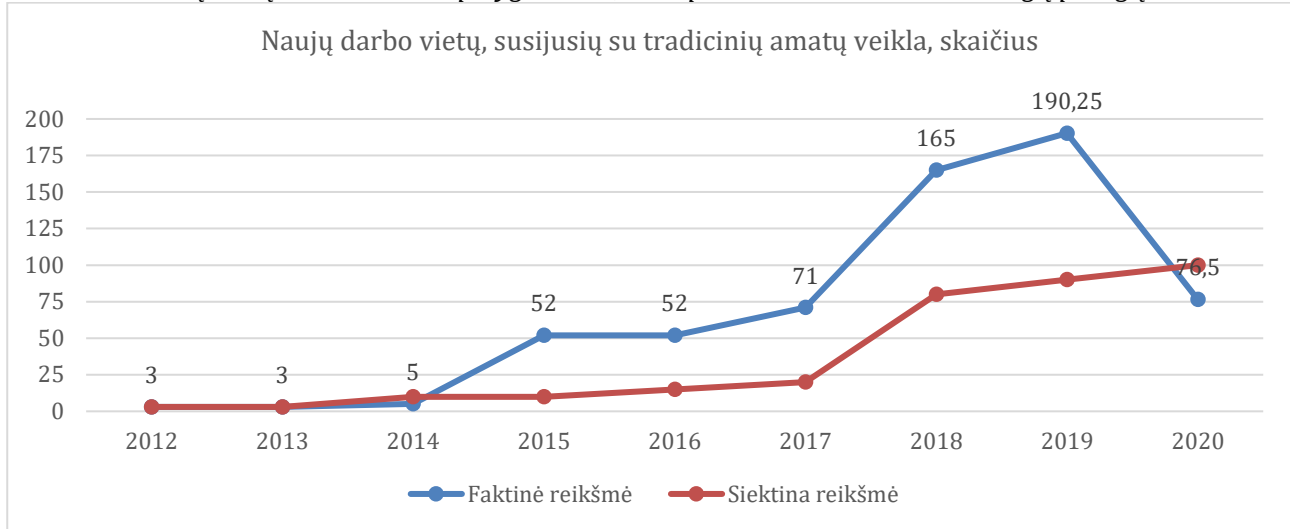
Naujos darbo vietos. Programos strateginio tikslo rodiklio „Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius“ 2020 m. reikšmė – 76,5 darbo vietos (Programoje nustatytas tikslas 2020 m. – 100 darbo vietų; Programos rezultatyvumas – 76,5 proc.). Kaip rodo metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateikti duomenys, iki 2018 m. naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius nuosekliai augo, o 2020 m. sumažėjo. Tokia rodiklio dinamika yra nulemta skirtingų duomenų šaltinių ir (arba) skirtingai interpretuojamo rodiklio apibrėžimo (t. y. kas laikoma darbo vieta – užimtų etatų skaičius tradicinių amatų centrų administracijose ar fizinės darbo vietos, skirtos tradiciniams amatininkams). Rodiklio nustatymui 2015–2016 m. buvo naudojami 2015 m. LAEI atliktos apklausos duomenys – planiniu būdu įkurtuose tradicinių amatų centruose sukurtos tradiciniams amatininkams skirtos 52 darbo vietos. 2018–2019 m. rodiklio reikšmėms nustatyti buvo naudojami LAEI vykdytos apklausos duomenys:

- 2018 m. rodiklis buvo nustatytas apklausiant tradicinių amatų centrus (apklausoje dalyvavo 14 tradicinių amatų centrų) – nustatyta, kad per visą veiklos laikotarpį administracijai sukurta 21,75, o amatininkams (veikiantiems pagal verslo liudijimą ar individualios veiklos pažymą) – 143,25 darbo vietos.
- 2019 m. rodiklio reikšmė buvo nustatyta atliekant tradicinių amatų centrų apklausą (atsakymus pateikė 11 tradicinių amatų centrų, iš jų vienas – bendruomenės „Virbalio vartai“ senųjų amatų centras – nebuvo įkurtas planiniu būdu pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą) – nustatyta, kad per 2019 m. administracijai sukurta 9,25, o amatininkams – 16 darbo vietų. Metinėje Programos įgyvendinimo ataskaitoje 2019 m. reikšmė apskaičiuota sudedant 2018 m. reikšmę (165 darbo vietos) ir 2019 m. reikšmę (25,25 darbo vietos).

2020 m. ESTEP vykdytoje tradicinių amatų centrų apklausoje, siekiant duomenų palyginamumo, buvo klausiama, kiek tradicinių amatų centruose yra administracijai ir amatininkams skirtų darbo vietų. Buvo gauti atsakymai iš 17 tradicinių amatų centrų. Šios apklausos duomenimis, 2020 m. tradiciniuose amatų centruose buvo 26 darbo vietos, skirtos administracijai, ir 50,5 darbo vietos, skirtos tradiciniams amatininkams. Kretingos muziejaus Tradicinių amatų centras nurodė, kad centre dirba 7 amatininkai, kurie dirba tik tuomet, kai turi užsakyimų. Amatų centre Antazavės dvare (Zarasų r.) tradiciniai amatininkai yra samdomi pagal paslaugų teikimo sutartis.

7 pav. Rodiklio „Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius“ reikšmių dinamika 2012–2020 m.

Pastaba: atskirų metų reikšmės nėra palyginamos, nes apskaičiuotos taikant skirtingą prieigą.

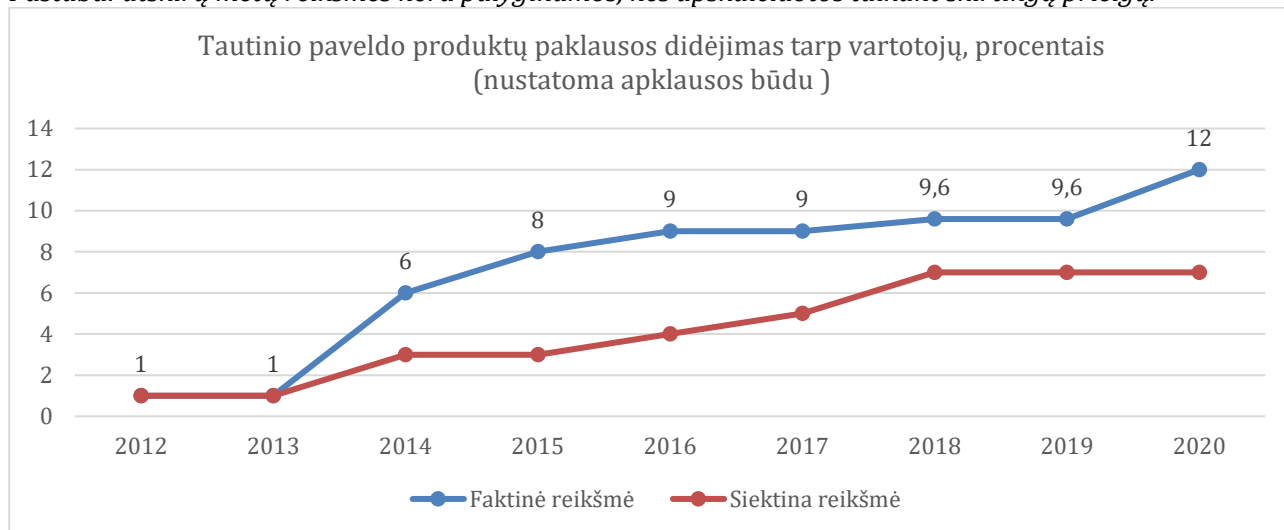
Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktus duomenis.

Tautinio paveldo produktų paklausa ir ženklų žinomumas. Programos strateginio tikslo vertinimo kriterijaus „Tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ siektina reikšmė 2020 m. – 7 proc. Tikėtina, kad rengiant Programą buvo planuojama, jog Programos įgyvendinimo laikotarpiu 7 procentiniais punktais padidės procentais išreikšto rodiklio (pvz., tautinio paveldo produktus perkančių gyventojų dalis) reikšmė. Tačiau Programoje nenurodyta pradinė rodiklio reikšmė (kiek procentų gyventojų pirko tautinio paveldo produktus Programos įgyvendinimo pradžioje), todėl neįmanoma nustatyti, kas pasikeitė. Taip pat neįmanoma įvertinti rezultatyvumo (santykio tarp pasiektos ir planuotos rodiklio reikšmės) ir nustatyti, ar buvo pasiektas Programoje numatytas kiekybinis tikslas.

Metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose nenurodyta, kaip šio rodiklio reikšmė buvo nustatyta 2012–2017 m. Rodiklio reikšmė 2018–2019 m. nustatyta LAEI apklausiant tradicinius amatininkus ir prašant nurodyti, ar jų kuriamų tautinio paveldo produktų pardavimai didėjo, ir tuomet nustatant, kiek procentų tradicinių amatininkų nurodė, kad jų kuriamų tautinio paveldo produktų pardavimai padidėjo. Tačiau nėra nurodyta, nuo kokios reikšmės skaičiuojamas padidėjimas. 2019 m. rodiklis taip pat buvo apskaičiuotas LAEI pagal tradicinių amatininkų apklausos duomenis, tačiau detalus skaičiavimas nėra pateiktas. 2020 m. rodiklio reikšmė nustatyta ESTEP tradicinių amatininkų apklausoje paprašant tradicinių amatininkų nurodyti, ar pasikeitė jų kuriamų tautinio paveldo produktų pardavimai per 2020 m., lyginant su praėjusiais metais. 12 proc. apklausoje dalyvavusių tradicinių amatininkų nurodė, kad pardavimai padidėjo. Visgi toks rodiklio apskaičiavimo būdas neatspindi tautinio paveldo produktų paklausos tarp vartotojų (jis gali atspindėti tradicinių amatininkų pardavimo įgūdžius), todėl arba reikėtų pakeisti rodiklio pavadinimą, arba rodiklio reikšmės vertinti pagal visuomenės nuomonės apklausą.

8 pav. Rodiklio „Tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ reikšmių dinamika 2012–2020 m.

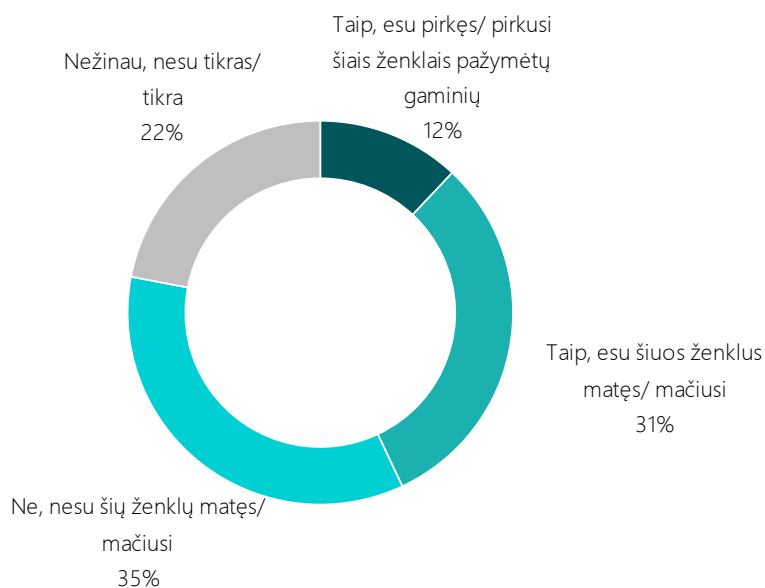
Pastaba: atskirų metų reikšmės nėra palyginamos, nes apskaičiuotos taikant skirtingą prieigą.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktus duomenis.

Remiantis ESTEP užsakymu UAB „Spinter tyrimai“ 2020 m. gruodžio 10–20 d. atliktos visuomenės nuomonės apklausos duomenimis, **43 proc. gyventojų atpažįsta tautinio paveldo produktų ženklus** (12 proc. yra pirkę šiais ženklais pažymėtų gaminių, 31 proc. yra matę šiuos ženklus), o **40 proc. gyventojų perka tradicinius gaminius, pažymėtus tautinio paveldo ženklu** (žr. 9 pav. ir 10 pav.). Tautinio paveldo produktų ženklai buvo dažniau atpažįstami tarp didesnių pajamų ir aukštesnio išsimokslinimo apklaustųjų, o tautinio paveldo ženklu pažymėtus gaminius dažniau perka aukščiausių pajamų gyventojai. Šios visuomenės apklausos rezultatai ateityje galėtų būti naudojami kaip pradinė reikšmė, pagal kurią nustatoma siektina reikšmė (pvz., pasiekti, kad 60 proc. gyventojų atpažintų ženklus ir pirktų jais pažymėtų produktų), o vėliau įvertinama dinamika ir tikslo pasiekimas.

9 pav. Lietuvos tautinio paveldo prekės ženklo žinomumas (proc.)

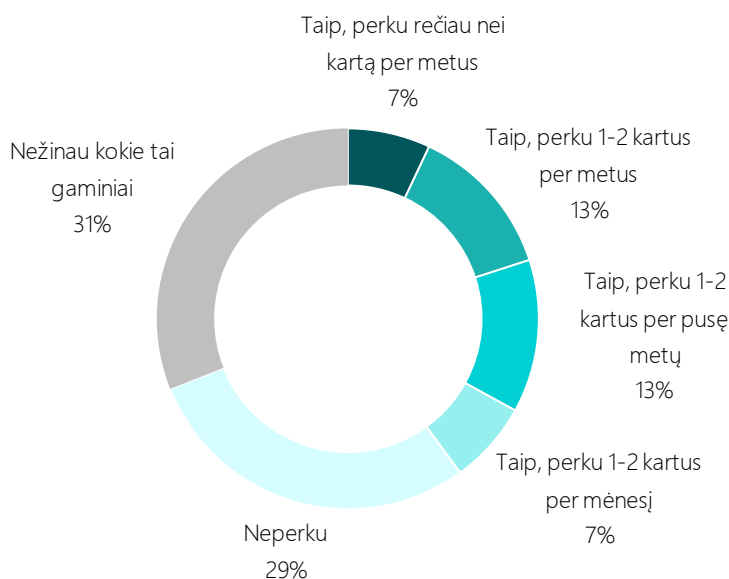

Rodomas paveikslėlis:

Šaltinis: ESTEP užsakymu UAB „Spinter tyrimai“ 2020 m. gruodžio 10–20 d. atlikta visuomenės nuomonės apklausa.

10 pav. Lietuvos tautinio paveldo prekės ženklo žinomumas (proc.)

Šaltinis: ESTEP užsakymu UAB „Spinter tyrimai“ 2020 m. gruodžio 10–20 d. atlikta visuomenės nuomonės apklausa.

Programos strateginio tikslo siekiama įgyvendinant Programos tikslus ir uždavinius. Programoje nustatyti **trys tikslai**:

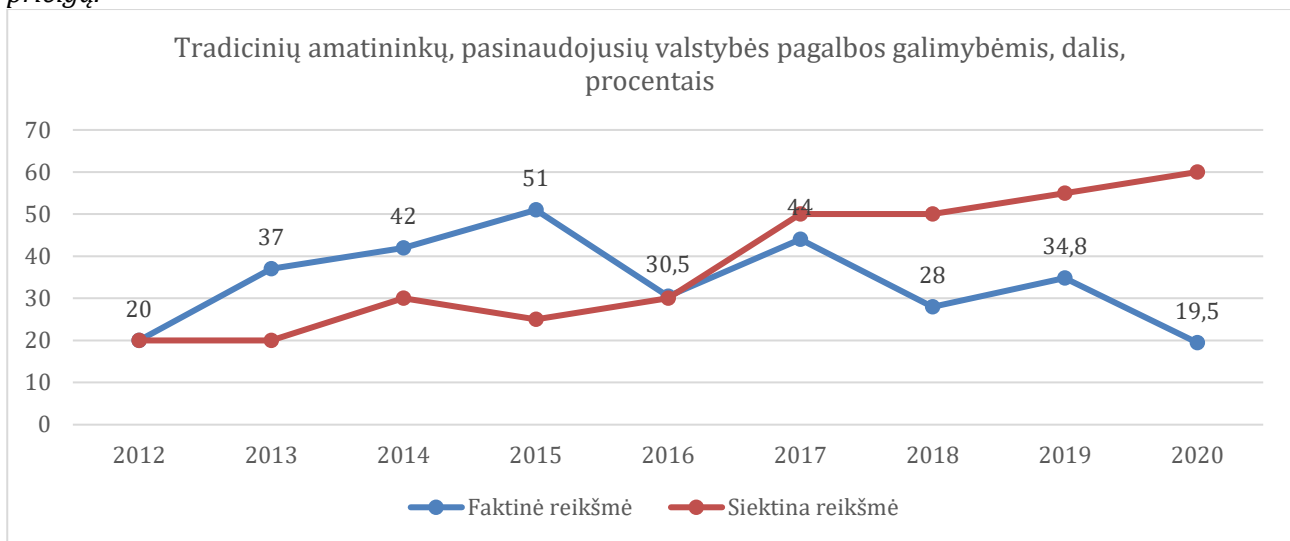
- 1) Plėtoti valstybės pagalbą, skatinančią tautinio paveldo produktų išsaugojimą, kūrimą ir realizavimą. Tikslo įgyvendinimo vertinimo kriterijus – tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais;
- 2) Išplėtoti ir koordinuoti tradicinių amatų mokymo sistemą. Tikslo įgyvendinimo vertinimo kriterijus – tradicinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (nustatoma apklausos būdu);
- 3) Formuoti patrauklų tautinio paveldo produktų įvaizdį šalyje ir užsienyje. Tikslo įgyvendinimo vertinimo kriterijus – tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu).

Valstybės pagalba pasinaudoję tradiciniai amatininkai. Programos 1 tikslo rodiklio „Trad icinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais“ reikšmė 2020 m. buvo 19,5 proc. (Programoje keliamas 2020 m. tikslas – 60 proc., Programos įgyvendinimo rezultatyvumas 2020 m. – 32,5 proc.). Pagal ŽŪM pateiktus duomenis, 2020 m. 148 tradiciniai amatininkai pasinaudojo valstybės pagalba pagal Tautinio paveldo veiklos finansavimo taisykles (iš jų 97 paramą gavo tiesiogiai, o 51 buvo galutiniais naudos gavėjais pagal 3 asociacijų pateiktas paraiškas). Jiems išmokėta beveik 138 tūkst. Eur. Dar 17-ai tradicinių amatininkų buvo kompensuotos sertifikavimo išlaidos, kurios siekė 969 Eur. Tai reiškia, kad 165 tradiciniai amatininkai pasinaudojo valstybės pagalba (pasikartojantys paramos gavėjai, jei tokių buvo, nėra eliminuoti). Iš viso yra 845 tradiciniai amatininkai, todėl valstybės pagalbos galimybėmis pasinaudojo 19,5 proc. visų tradicinių amatininkų. Visgi šis rodiklis yra neaiškiai apibrėžtas ir skaičiuojamas. Kadangi nėra rodiklio aprašo, nėra visiškai aišku, ar rodiklis yra metinis, ar kaupiamasis. Be to, skaičiuojant valstybės pagalbos galimybėmis pasinaudojusius tradicinius amatininkus yra sudedami tie, kurie teikė paraiškas pagal Tautinio paveldo veiklos finansavimo taisykles, ir tie, kurie gavo kompensacijas už sertifikavimo išlaidas, neeliminuo jant pasikartojančių paramos gavėjų. Paveiksle (žr. 11 pav.) pateikta rodiklio reikšmių dinamika 2012–2020 m., tačiau kyla abejonių dėl to, kad šio rodiklio reikšmės per visą 2012–2020 m. laikotarpį yra visiškai palyginamos (t. y. ar skirtingų metų reikšmės apskaičiuotos taikant vienodą prieigą, ar visais metais vertinti tik tradiciniai amatininkai, pasinaudoję valstybės pagalba pagal Tautinio paveldo veiklos finansavimo taisykles, ir tradiciniai amatininkai, gavę sertifikavimo išlaidų kompensaciją).

2012–2018 m. Programos įgyvendinimo ataskaitose nurodyta, kad rodiklio reikšmės apskaičiuotos pagal ŽŪM duomenis (ataskaitose nurodyta tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, tačiau nepaaiškinta, kaip apskaičiuotos šio rodiklio reikšmės). 2019 m. rodiklio reikšmė buvo apskaičiuota pagal LAEI vykdytos tradicinių amatininkų apklausos duomenis, todėl nėra palyginama su kitų metų reikšmėmis. Kaip matyti iš rodiklio faktinių reikšmių dinamikos, jo reikšmė nuolat svyruoja nepaisant to, kad, tradicinių amatininkų skaičiui kasmet augant, iš valstybės biudžeto tradicinių amatų apsaugai skiriamas finansavimas beveik nesikeičia (žr. 14 pav.). Nevertinant 2019 m. rodiklio reikšmės, galima matyti, kad nuo 2017 m. tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis mažėja.

11 pav. Rodiklio „Tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais“ reikšmių dinamika 2012–2020 m.

Pastaba: 2019 m. reikšmė nėra palyginama su kitų metų reikšmėmis, nes apskaičiuota taikant skirtingą priegą.

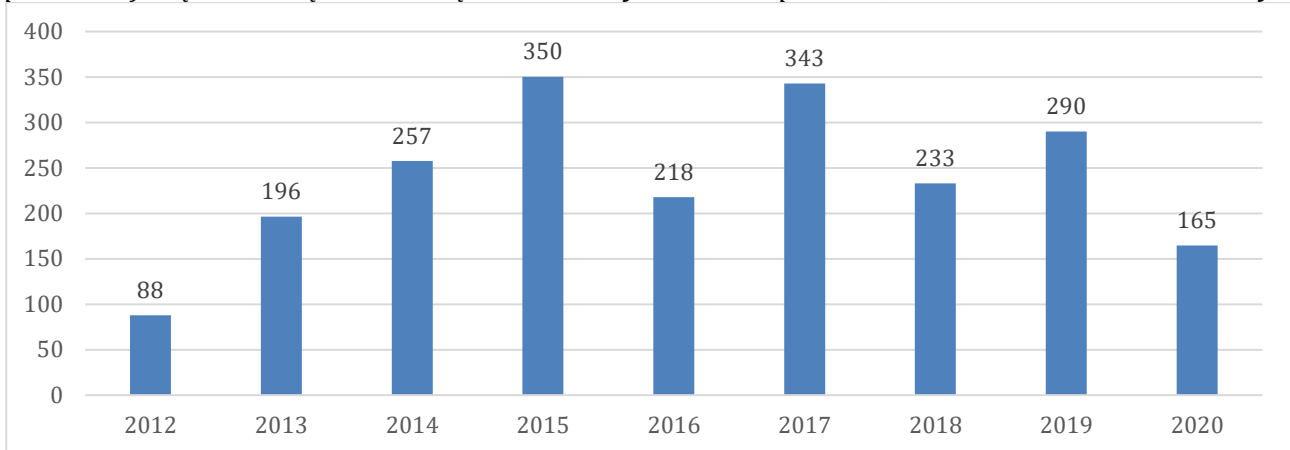

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktus duomenis.

Duomenys apie valstybės pagalbos galimybes pasinaudojusių tradicinių amatininkų skaičių (ne dalį) už visą 2012–2020 m. laikotarpį metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose nenurodomi. Siekiant įvertinti, kokia dalis tradicinių amatininkų galėjo pasinaudoti valstybės pagalbos galimybėmis per visą Programos įgyvendinimo laikotarpį, tradicinių amatininkų buvo klausiama, ar jie bent kartą per 2012–2020 m. pasinaudojo valstybės pagalba. 2020 m. ESTEP atliktos tradicinių amatininkų apklausos duomenimis, 38 proc. tradicinių amatininkų (85 iš 225 tradicinių amatininkų, dalyvavusių apklausoje) bent kartą per 2012–2020 m. pasinaudojo valstybės pagalba tautinio paveldo veiklai finansuoti (skaičiuojant nuo visų 845 tradicinių amatininkų tai sudarytų 10 proc.).

12 pav. Valstybės pagalbos galimybėmis pasinaudoję tradiciniai amatininkai, skaičius

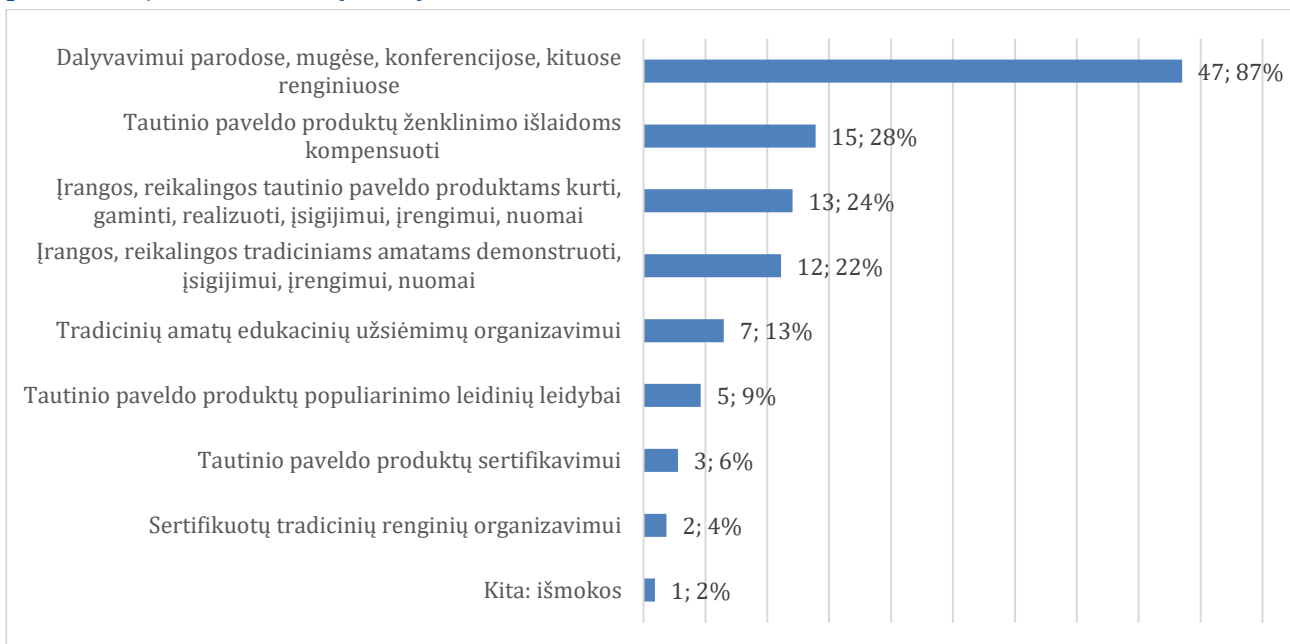
Pastaba: 2019 m. reikšmė nėra palyginama su kitų metų reikšmėmis, kadangi valstybės pagalba pasinaudojusių tradicinių amatininkų daliai nustatyti naudoti apklausos, o ne administraciniai duomenys.

Šaltinis: ESTEP skaičiavimai pagal metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktus duomenis.

ESTEP atliktos apklausos duomenimis, 2020 m. valstybės pagalba tautinio paveldo veiklai finansuoti pasinaudojo 24 proc. tradicinių amatininkų (54 iš 225 tradicinių amatininkų, dalyvavusių apklausoje; tikėtina, kad didelė dalis 2020 m. ŽŪM teikiama valstybės pagalba pasinaudojusių tradicinių amatininkų apklausoje nedalyvavo), iš jų didžiausia dalis valstybės pagalba naudojosi dalyvavimui parodose, mugėse, kituose renginiuose (žr. 13 pav.).

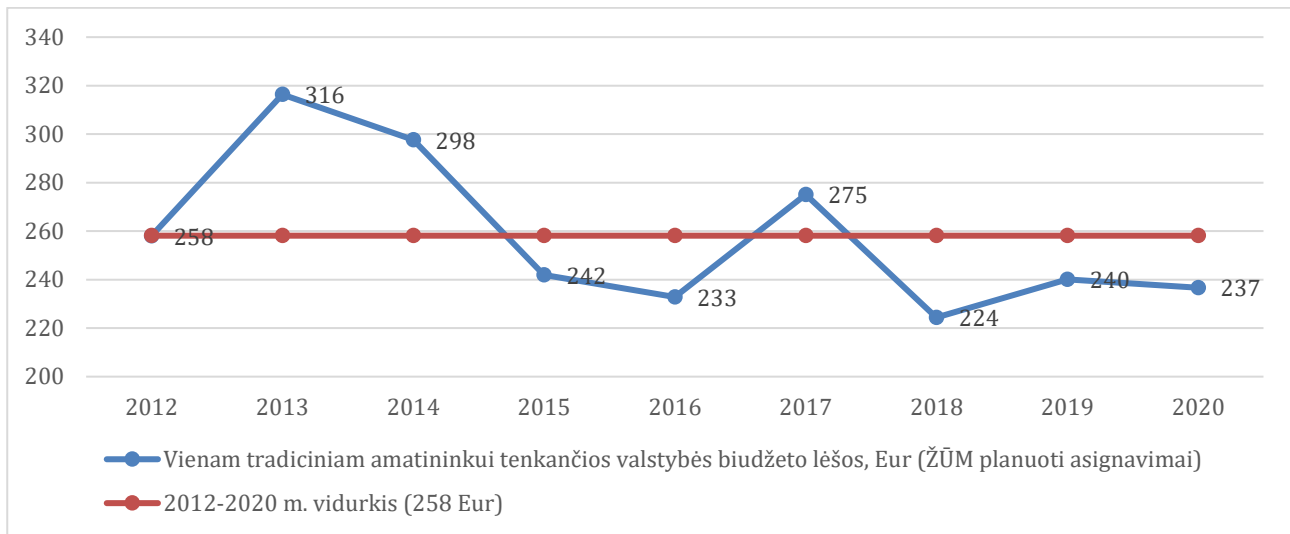
13 pav. Tradicinių amatininkų atsakymai į klausimą „Nurodykite, kokia valstybės pagalba pasinaudojote 2020 m.“ (N=54)

Šaltinis: ESTEP atlikta tradicinių amatininkų apklausa, 2020 m.

Valstybės pagalbos tradiciniams amatininkams dydis. Pagal ŽŪM planuotus valstybės biudžeto asignavimus, **vienam tradiciniam amatininkui 2012–2020 m. teko vidutiniškai 258 Eur iš valstybės biudžeto.** Šio santykinio rodiklio reikšmė 2013 m. buvo didžiausia (316 Eur), vėliau nuolat mažėjo, išskyrus nedidelį augimą 2017 m. (žr. 14 pav.).

14 pav. Vienam tradiciniam amatininkui tenkančios valstybės biudžeto lėšos 2012–2020 m., Eur (ŽŪM planuoti asignavimai)

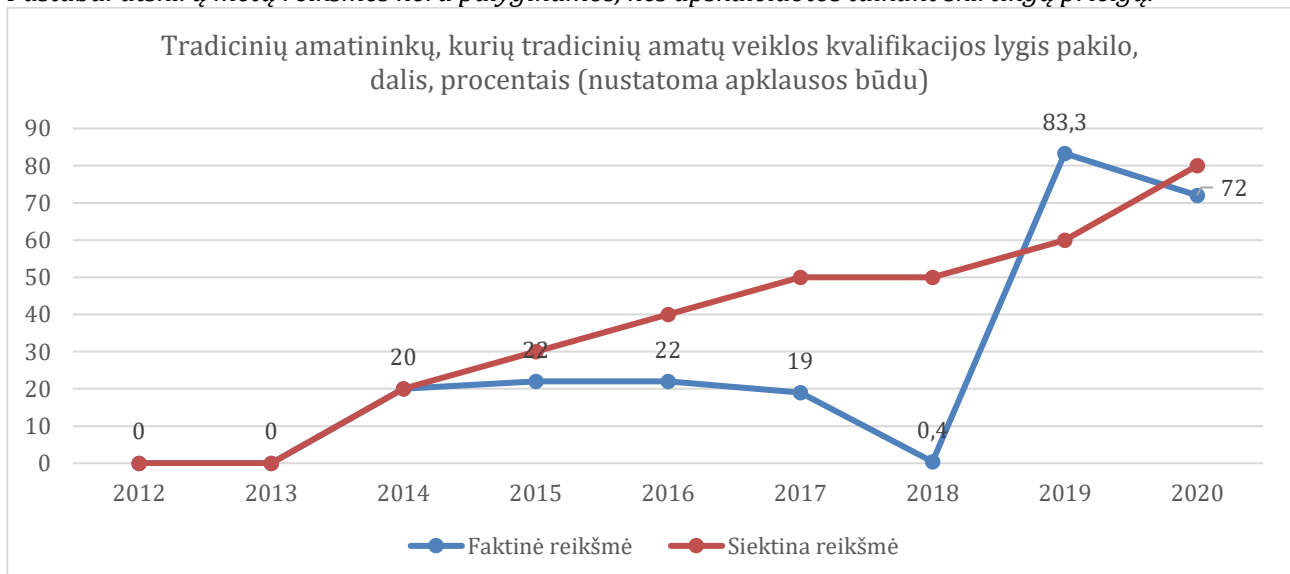
Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktus duomenis apie ŽŪM skirtus asignavimus iš valstybės biudžeto.

Augant tradicinių amatininkų skaičiui, o valstybės biudžeto asignavimams iš esmės nesikeičiant, sudėtinga tikėtis didesnio proveržio tautinio paveldo produktų apsaugos srityje. Siekiant inicijuoti tikslinius projektus (pvz., turizmo ar tarptautinio bendradarbiavimo skatinimo, tradicinių amatininkų švietimo srityje), būtina didinti finansavimą, skiriamą tautinio paveldo produktų apsaugai ir tradicinių amatų plėtrai, ieškoti naujų netradicinių veiklų ir pan.

Trad icinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimas. Programos 2 tikslo rodiklio „Trad icinių amatininkų, kurių trad icinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ reikšmė 2020 m. buvo 72 proc. (Programoje nustatytas tikslas 2020 m. – 80 proc.; Programos rezultatyvumas – 90 proc.).

15 pav. Rodiklio „Trad icinių amatininkų, kurių trad icinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ reikšmių dinamika 2013–2020 m.

Pastaba: atskirų metų reikšmės nėra palyginamos, nes apskaičiuotos taikant skirtingą prieigą.

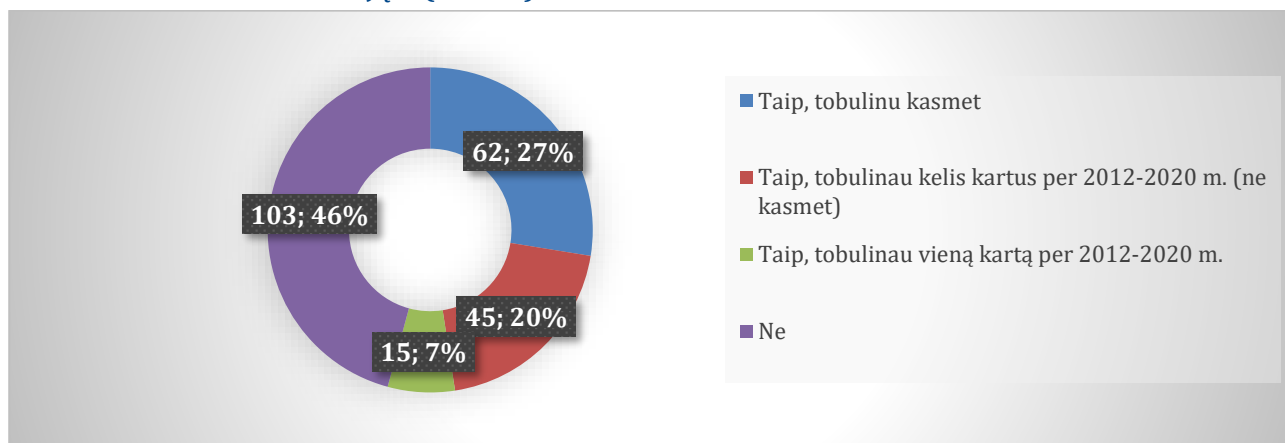
Pastaba: 2012 m. Programos įgyvendinimo ataskaitoje nurodyta, kad „vertinimo kriterijaus pasiekimo reikšmė 2012 metais neplanuota“.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktus duomenis.

Paveiksle (žr. 15 pav.) pateikta rodiklio reikšmių dinamika 2012–2020 m. taip pat gali būti nulemta skirtingų rodiklio reikšmių nustatymo būdų ir informacijos šaltinių. 2012–2018 m. rodiklio reikšmių šaltinis nėra žinomas. 2019 m. reikšmė nustatyta LAEI atliktos tradicinių amatininkų apklausos būdu. 2020 m. taip pat naudoti tradicinių amatininkų apklausos duomenys. Nustatant šio rodiklio reikšmę remiantis apklausos duomenimis atsiranda paklaida, todėl ateityje rekomenduojama naudoti administracinius duomenis.

Pagal ESTEP atliktos tradicinių amatininkų apklausos duomenis, 72 proc. tradicinių amatininkų (161 iš 225 amatininkų, dalyvavusių apklausoje) mano, kad jų tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis per 2012–2020 m. pakilo. Tačiau bent kartą per 2012–2020 m. tobulinę savo kvalifikaciją nurodė mažiau – 54 proc. tradicinių amatininkų (122 iš 225 amatininkų, dalyvavusių apklausoje). 40 proc. tradicinių amatininkų (89 iš 225 amatininkų, dalyvavusių apklausoje) 2012–2020 m. dalyvavo kvalifikacijai tobulinti skirtuose mokymuose, didžioji dalis – 62 proc. (55 iš 89 amatininkų, dalyvavusių kvalifikacijos tobulinimo mokymuose) mano, kad jų kvalifikacija po mokymų pakilo, 31 proc. negalėjo pasakyti, o 7 proc. mano, kad kvalifikacija po mokymų nepakilo.

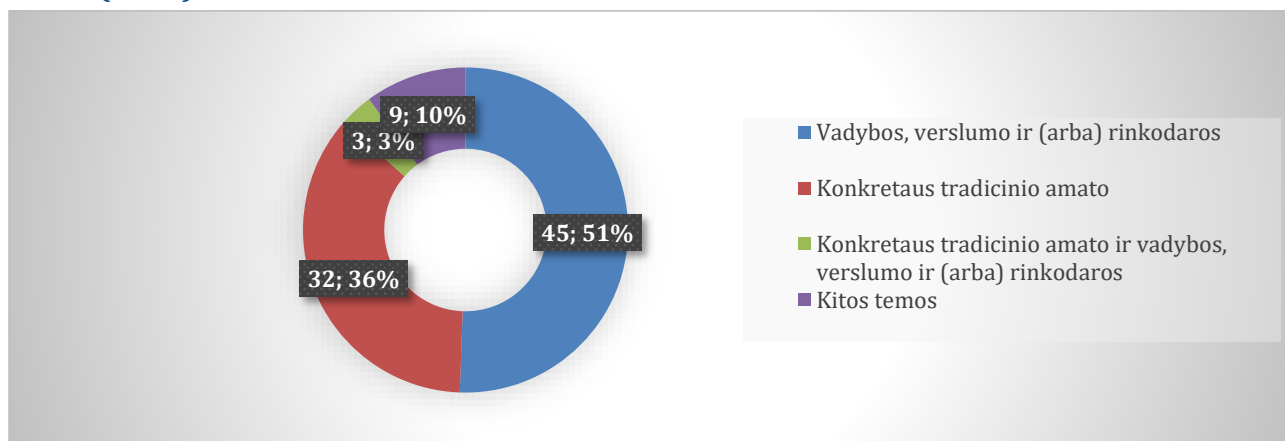
16 pav. Tradicinių amatininkų atsakymai į klausimą „Ar bent kartą per 2012–2020 m. tobulinote savo kvalifikaciją?“ (N=225)

Šaltinis: ESTEP atlikta tradicinių amatininkų apklausa, 2020 m.

Didžiausia dalis respondentų (51 proc.), kurie dalyvavo kvalifikacijai tobulinti skirtuose mokymuose, mokėsi vadybos, verslumo ir (arba) rinkodaros temomis, 36 proc. – konkretaus tradicinio amato. Dar 3 proc. mokėsi tiek vadybos, verslumo ir (arba) rinkodaros temomis, tiek konkretaus tradicinio amato. Likusieji 10 proc. nurodė konkrečias mokymų temas (pvz., Baltų genčių kostiumas; Tautinių tradicijų perdavimas jaunajai kartai neformalioje veikloje ir kt.).

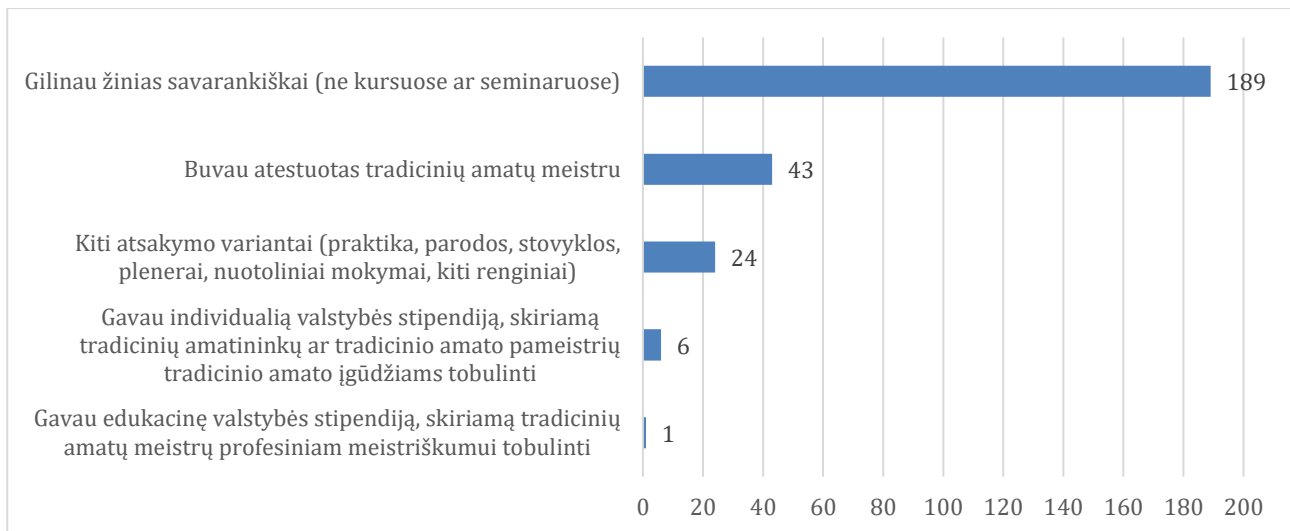
17 pav. Mokymų, kuriuose tradiciniai amatininkai tobulino savo kvalifikaciją 2012–2020 m., temos (N=89)

Šaltinis: ESTEP atlikta tradicinių amatininkų apklausa, 2020 m.

Kiti kvalifikacijos tobulinimo būdai. 2020 m. ESTEP vykdytoje tradicinių amatininkų apklausoje taip pat buvo prašoma nurodyti, kokiais kitais būdais 2012–2020 m. tradiciniai amatininkai tobulino savo kvalifikaciją. Didžioji dalis tradicinių amatininkų (84 proc.) nurodė, kad žinias gilino savarankiškai (ne kursuose ar seminaruose), 19 proc. buvo atestuoti tradicinių amatų meistrais, 11 proc. pasirinko galimybę pateikti savo atsakymą ir nurodė, kad mokėsi per praktiką, dalyvavo įvairiuose renginiuose, parodose, nuotoliniuose mokymuose, pleneruose, kūrybinėse stovyklose, kursuose ir pan., 3 proc. gavo individualią valstybės stipendiją, skiriamą tradicinių amatininkų ar tradicinio amato pameistrių tradicinio amato įgūdžiams tobulinti.

18 pav. Tradicinių amatininkų atsakymai į klausimą „Kokiais kitais būdais tobulinote kvalifikaciją 2012–2020 m.“ (N=225)

Šaltinis: ESTEP atlikta tradicinių amatininkų apklausa, 2020 m.

Tradiciniam amatininkams skirtų mokymų skaičius ir temos. Pagal VŠĮ Kvirpa pateiktus duomenis, 2020 m. buvo organizuoti 9 mokymai (informaciniai renginiai, seminarai), kuriuose dalyvavo 503 tradiciniai amatininkai, iš kurių apie pusė, t. y. 252, yra unikalūs dalyviai. Mokymai vyko tokiomis temomis: Tautinis paveldas – žemaičių ir tautodailės menų sandūroje; Tautinis paveldas, tradiciniai amatai ir tautodailė – kūrėjo atsakomybė ir valstybės rūpestis; Produktų pardavimo ir pateikimo klientams sistemos sukūrimas. Reklama socialiniuose tinkluose; Finansai ne buhalteriams; Kaip parduoti maisto produktus per centrinę viešųjų pirkimų informacinę sistemą bei informacinis renginys apie gaminio pakuotes. Pagal VŠĮ Kvirpa duomenis, jų organizuotuose mokymuose 2020 m. dalyvavo beveik 30 proc. tradicinių amatininkų (skaičiuojant unikalius dalyvius nuo 845 sertifikuotų tradicinių amatininkų). Iš 9 Kvirpa organizuotų mokymų 7 priskiriami verslumo, vadybos ir rinkodaros mokymams, juose dalyvavo 169 unikalūs dalyviai.

Tradicinių amatų centrų apklausos duomenimis, 2020 m. tik 3 tradicinių amatų centrai tradiciniam amatininkams ir tradicinių paslaugų teikėjams organizavo kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus. Apklausoje dalyvavusių tradicinių amatų centrų iniciatyva per 2020 m. buvo suorganizuota 30 amatų kvalifikacijos tobulinimo mokymų, kuriuose dalyvavo 61 asmuo, ir 1 vadybos, verslumo, rinkodaros įgūdžių tobulinimo mokymai, kuriuose dalyvavo 15 asmenų:

- Trakų krašto tradicinių amatų centras organizavo 4 d. amatų mokymo stovyklą, kurios metu vyko 28 mokymai. Juose dalyvavo 35 tradiciniai amatininkai;
- Platielių dvaro sodybos tradicinių amatų centras organizavo 1 trijų dienų kūrybines dirbtuves, kuriuose dalyvavo 20 tradicinių amatininkų;
- Šiaulių r. savivaldybės etninės kultūros ir tradicinių amatų centras organizavo 1 mokymus, kuriuose dalyvavo 6 tradiciniai amatininkai;

- Trakų krašto tradicinių amatų centras organizavo 1 vadybos, verslumo, rinkodaros įgūdžių tobulinimo mokymus, kuriuose dalyvavo 15 tradicinių amatininkų.

Tautinio paveldo produktų įvaizdis. Programos 3 tikslo rodiklio „Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ siektina reikšmė 2020 m. – 10 proc. Tikėtina, kad rengiant Programą buvo planuojama, jog Programos įgyvendinimo laikotarpiu 10 procentiniais punktais padidės procentais išreikšto rodiklio reikšmė. Tačiau Programoje nenurodyta pradinė rodiklio reikšmė (pvz., kiek procentų gyventojų teigiamai vertino tautinio paveldo produktų įvaizdį Programos įgyvendinimo pradžioje), todėl neįmanoma nustatyti, kas pasikeitė. Taip pat neįmanoma įvertinti rezultatyvumo (santykio tarp pasiektos ir planuotos rodiklio reikšmės) ir nustatyti, ar buvo pasiektas Programoje numatytas kiekybinis tikslas.

Paveiksle (žr. 19 pav.) pateikti duomenys apie rodiklio reikšmių dinamiką nėra palyginami tarpusavyje ir su Programoje nurodyta tikslinė rodiklio reikšmė, kadangi rodiklio reikšmėms nustatyti taikyti skirtingi būdai ir informacijos šaltiniai. 2013–2017 m. (išskyrus 2015 m.) rodiklio reikšmių šaltinis nėra žinomas, o 2018–2019 m. buvo naudojami LAEI atliktų tradicinių amatininkų apklausų duomenys, klausiant tradicinių amatininkų, ar, jų manymu, tautinio paveldo produktų įvaizdis pagerėjo. Toks rodiklio apskaičiavimo būdas nėra tinkamas, nes atspindi tradicinių amatininkų, o ne visuomenės nuomonę.

19 pav. Rodiklio „Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ reikšmių dinamika 2013–2019 m.

Pastaba: atskirų metų reikšmės nėra palyginamos, nes apskaičiuotos taikant skirtingą prieigą.

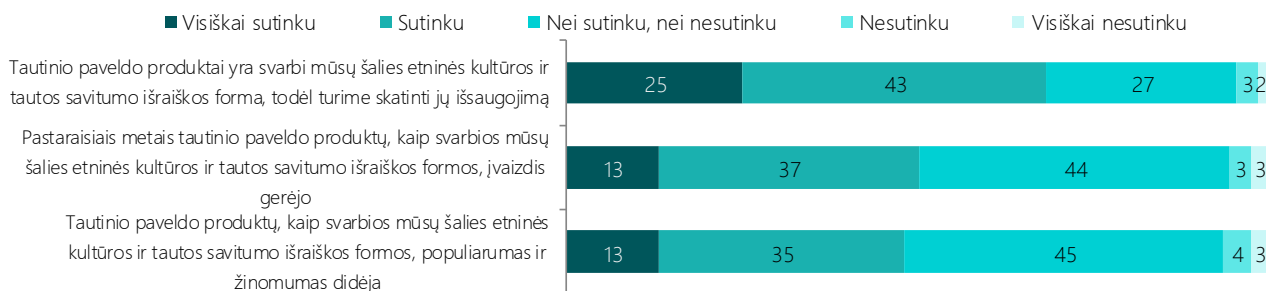

Pastaba: 2012 m. Programos įgyvendinimo ataskaitoje nurodyta, kad „vertinimo kriterijaus pasiekimo reikšmė 2012 metais neplanuota“.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktus duomenis.

2020 m. gruodžio 10–20 d. ESTEP užsakymu UAB „Spinter tyrimai“ atliktos visuomenės nuomonės apklausos duomenys rodo, jog 68 proc. gyventojų sutinka, kad tautinio paveldo produktai yra svarbi mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos forma, todėl turime skatinti jų išsaugojimą. 50 proc. gyventojų sutinka, kad pastaraisiais metais tautinio paveldo produktų, kaip svarbios mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos formos, įvaizdis gerėjo. 48 proc. gyventojų sutinka, kad tautinio paveldo produktų, kaip svarbios mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos formos, populiarumas ir žinomumas didėja. Pateiktiems teiginiams dažniau pritaria moterys, 46–55 m. apklaustieji. 18–25 m. respondentai dažniau neišreiškė nuomonės („nei sutinku, nei nesutinku“). Tai rodo, kad **tradicinių amatų populiarinimo veiklas tikslinga nukreipti į moksleivius ir jaunimą**, siekiant ne tik gerinti tautinio paveldo produktų įvaizdį, paklausą, bet ir užtikrinti tradicijų tęstinumą. Šios visuomenės nuomonės apklausos rezultatai ateityje galėtų būti naudojami kaip pradinė reikšmė, stebint visuomenės nuostatas tautinio paveldo produktų ir jų išsaugojimo atžvilgiu.

20 pav. Teiginių, susijusių su tautinio paveldo produktų įvaizdžiu, vertinimas

Šaltinis: ESTEP užsakymu UAB „Spinter tyrimai“ 2020 m. gruodžio 10–20 d. atlikta visuomenės nuomonės apklausa.

5.1.2 Programos uždavinių įgyvendinimo rezultatyvumas (kiekybinis vertinimas)

Programos tikslus įgyvendina 12 uždavinių, kurių įgyvendinimui vertinti taikomas 21 vertinimo kriterijus. Iš 21 uždavinių įgyvendinimo stebėsenai numatyto rodiklio 6 rodiklių rezultatyvumas yra 100 proc., o 5 rodiklių rezultatyvumas viršija 100 proc. Buvo pasiektos šių rodiklių reikšmės:

- Tautinio paveldo veiklos sričių, kurioms teikiama valstybės pagalba, skaičius;
- Tautinio paveldo objektų, būdingų konkrečiai vietai ar etnografiniam regionui, atitikties specifikacijų parengimas;
- Parengtos tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo metodikos per metus;
- Išleistų leidinių ir vaizdinės medžiagos, populiarinančių tautinio paveldo produktus, skaičius per metus;
- Kasmet premijuotų tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų skaičius;
- Sukurtas tradicinių amatininkų poreikius atitinkantis tinklalapis ne tik lietuvių, bet ir užsienio kalbomis.

Viršytos šių rodiklių reikšmės:

- Tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, skaičius;
- Apmokytų tradicinių amatininkų (pradedant internetinio verslo įgūdžių rinkodaros pagrindais ir baigiant tarptautinės internetinės prekybos įgyvendinimu) skaičius;
- Vaikų ir jaunimo, dalyvavusių tradicinių amatų edukaciniuose užsiėmimuose, skaičius per metus;
- Finansuotų, susijusių su tautinio paveldo produktų populiarinimu, projektų, kuriuos pateikė asociacijos, dalis, procentais;
- Įgyvendintų bendrų projektų, populiarinančių tautinio paveldo produktus, skaičius per metus.

Šių produkto rodiklių rezultatyvumas siekia 50 proc. ir daugiau:

- Gaminių, pripažintų tautinio paveldo produktais, skaičius;
- Finansuotų projektų, susijusių su tautinio paveldo produktų plėtra, skaičius;
- Įkurtų ir tradicinių amatų veiklą plėtojančių tradicinių amatų centrų skaičius;
- Organizuotų vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymų skaičius;
- Atliktų mokslinių tyrimų tautinio paveldo produktų išsaugojimo srityje skaičius per metus;
- Finansuotų tradicinių parodų, mugių, konferencijų ir kitų renginių skaičius per metus;
- Prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais, skaičius per metus.

Šių produkto rodiklių rezultatyvumas siekia mažiau nei 50 proc.:

- Sukurtas tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, kompetencijų ugdymo tinklas;
- Tradicinių amatininkų, dalyvavusių kvalifikacijos tobulinimo mokymuose, skaičius per metus;
- Tradicinių amatų meistrų, rengiančių tradicinių amatų edukacinius užsiėmimus vaikams ir jaunimui, skaičius per metus.

Detali informacija apie visus Programos rodiklius ir jų pasiekimo lygį (Programos rezultatyvumą) pateikta 21 lentelėje.

21 lentelė. Programos rodiklių pasiekimo lygis 2020 m.

Rodiklis	Rodiklio tipas	2020 m. tikslas	2020 m. reikšmė	Rezultatyvumas
Strateginis tikslas – išsaugoti ateinančioms kartoms tradicinius amatus ir užtikrinti tautinio paveldo produktų išsaugojimą, kūrimą ir realizavimą				
Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius	Efektas arba poveikio	100	76,5 (26 administracijai skirtos darbo vietos; 50,5 tradiciniams amatininkams skirtos darbo vietos) (N=17)	76,5 %
Tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)	Efektas arba poveikio	7	12 proc. tradicinių amatininkų teigia, kad jų kuriamų tautinio paveldo produktų pardavimai per 2020 m. išaugo, lyginant su praėjusiais metais (skaičiuojant nuo 225 tradicinių amatininkų, dalyvavusių apklausoje). 43 proc. gyventojų atpažįsta tautinio paveldo produktų ženklus (12 proc. yra pirkę šiais ženklais pažymėtų gaminių, 31 proc. yra matę šiuos ženklus). 40 proc. gyventojų perka tradicinius gaminius, pažymėtus tautinio paveldo ženklu.	Neįmanoma nustatyti
1 tikslas – plėtoti valstybės pagalbą, skatinančią tautinio paveldo produktų išsaugojimą, kūrimą ir realizavimą				
Tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais	Rezultato	60	Pagal ŽŪM pateiktus duomenis, 165 tradiciniai amatininkai 2020 m. pasinaudojo valstybės pagalba. Iš jų 148 pasinaudojo valstybės pagalba pagal Tautinio paveldo veiklos finansavimo taisyklės (97 gavo finansavimą tiesiogiai, 51 buvo asociacijų projektų galutinis naudos gavėjas), o 17-ai buvo kompensuotos sertifikavimo išlaidos. Skaičiuojant bendrą skaičių pasikartojantys paramos gavėjai nėra eliminuojami. Iš viso yra 845 amatininkai, tad 2020 m. 19,5 proc. visų amatininkų pasinaudojo valstybės pagalbos galimybėmis (ši reikšmė naudota apskaičiuojant rodiklio rezultatyvumą). Pagal ESTEP vykdytą tradicinių amatininkų apklausą, 24 proc. respondentų 2020 m. pasinaudojo valstybės pagalba tautinio paveldo veiklai finansuoti (54 iš 225 tradicinių amatininkų, dalyvavusių apklausoje), iš jų 87 proc. (skaičiuojant nuo 54 tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalba) valstybės pagalba pasinaudojo dalyvavimui parodose, mugėse, konferencijose, kituose renginiuose, 28 proc. – tautinio paveldo produktų ženklinimo išlaidoms kompensuoti, 24 proc. – įrangos, reikalingos tautinio paveldo produktams kurti, gaminti, realizuoti, įsigijimui, įrengimui, nuomai, 22 proc. – įrangos, reikalingos tradiciniams amatams demonstruoti, įsigijimui, įrengimui, nuomai.	32,5 %
1.1 uždavinys – testuoti tautinio paveldo produktų sertifikavimo procesą				
Gaminių, pripažintų tautinio paveldo produktais, skaičius	Produkto	4 000	3 272 (skaičiuojami visi tautinio paveldo produktai, tradicinių gaminių skaičius mažesnis – 2 805)	82 %
Tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, skaičius	Produkto	800	845 (Programos įgyvendinimo laikotarpiu tautinio paveldo produktus buvo sertifikavę bent 857 tradiciniai amatininkai, tačiau dalis jų rengiant studiją jau buvo mirę)	106 %
1.2 uždavinys – tobulinti teises prielaidas, skatinančias tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatų išsaugojimą				

Rodiklis	Rodiklio tipas	2020 m. tikslas	2020 m. reikšmė	Rezultatyvumas
Tautinio paveldo veiklos sričių, kurioms teikiama valstybės pagalba, skaičius	Produkto	4	4	100 %
Tautinio paveldo objektų, būdingų konkrečiai vietai ar etnografiniam regionui, atitikties specifikacijų parengimas	Produkto	1 (2012 m.)	1 (pasiekta 2012 m.)	100 %
1.3 uždavinys – sudaryti sąlygas teikti valstybės pagalbą ir Europos Sąjungos paramą tradiciniams amatininkams, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais				
Finansuotų projektų, susijusių su tautinio paveldo produktų plėtra, skaičius	Produkto	130 ³⁵	100 (projektai, finansuoti pagal Tautinio paveldo veiklos finansavimo taisykles)	76,9 %
1.4 uždavinys – skatinti tradicinių amatų centrų kūrimą Lietuvoje (ypač Vidurio Lietuvoje ir Vilniaus regione), užtikrinti tradicinių amatų centrų veiklą				
Įkurtų ir tradicinių amatų veiklą plėtojančių tradicinių amatų centrų skaičius	Produkto	20 ³⁶	19 (pagal Programą buvo įkurta 20 TAC, tačiau 2020 m. vienas TAC veiklą nutraukė, todėl liko 19 TAC)	95 %
2 tikslas – išplėtoti ir koordinuoti tradicinių amatų mokymo sistemą				
Tradicinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (nustatoma apklausos būdu)	Rezultato	80	72 proc. (skaičiuojant nuo 225 tradicinių amatininkų, dalyvavusių apklausoje) tradicinių amatininkų mano, kad jų tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis per 2012–2020 m. pakilo (ši reikšmė naudota apskaičiuojant rodiklio rezultatyvumą). 54 proc. (skaičiuojant nuo 225 tradicinių amatininkų, dalyvavusių apklausoje) tradicinių amatininkų bent kartą per 2012–2020 m. tobulino savo kvalifikaciją .	90 %
2.1 uždavinys – tobulinti tradicinių amatininkų mokymus				
Parengtos tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo metodikos per metus	Produkto	4 (2017 m.)	4 (pasiekta 2017 m.)	100 %
Sukurtas tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, kompetencijų ugdymo tinklas	Produkto	1 (2014 m.)	0 (2014 m. duomenys) ³⁷	0 %
2.2 uždavinys – užtikrinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus				

³⁵ Programoje numatyta 2020 m. siektina reikšmė – 20, o 2018–2020 m. Programos priemonių plane – 130. Vadovautasi Programos priemonių plane nustatyta reikšme.

³⁶ Programoje numatyta 2020 m. siektina reikšmė – 18, o 2018–2020 m. Programos priemonių plane – 20. Vadovautasi Programos priemonių plane nustatyta reikšme.

³⁷ 2014 m. Programos įgyvendinimo ataskaitoje nurodyta faktinė reikšmė – 0, papildomai išnašose nurodyta, kad „priemonė pilnai bus įgyvendinta 2015 m.“, tačiau 2015 m. Programos įgyvendinimo ataskaitoje duomenų apie šio rodiklio įgyvendinimą nėra.

Rodiklis	Rodiklio tipas	2020 m. tikslas	2020 m. reikšmė	Rezultatyvumas
Tradicinių amatininkų, dalyvavusių kvalifikacijos tobulinimo mokymuose, skaičius per metus ³⁸	Produkto	200	61 tradicinis amatininkas dalyvavo TAC organizuojamuose kvalifikacijos tobulinimo mokymuose (TAC apklausos duomenys) (ši reikšmė naudota apskaičiuojant rodiklio rezultatyvumą). 40 proc., t. y. 89, apklausoje dalyvavusių tradicinių amatininkų 2012–2020 m. dalyvavo kvalifikacijai tobulinti skirtuose mokymuose.	31 %
Organizuotų vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymų skaičius	Produkto	10	8 (sumuojami 1 TAC ir 7 KVIRPA organizuoti vadybos, verslumo, rinkodaros įgūdžių tobulinimo mokymai).	80 %
Apmokytų tradicinių amatininkų (pradedant internetinio verslo įgūdžių rinkodaros pagrindais ir baigiant tarptautinės internetinės prekybos įgyvendinimu) skaičius	Produkto	50 ³⁹	184 (sumuojami 15 tradicinių amatininkų, dalyvavusių TAC organizuose mokymuose, ir 169, dalyvavę KVIRPA organizuose mokymuose).	368 %
2.3 uždavinys – skatinti tradicinių amatų meistrus perduoti tradicinių amatų įgūdžius jaunimui				
Tradicinių amatų meistrų, rengiančių tradicinių amatų edukacinius užsiėmimus vaikams ir jaunimui, skaičius per metus ⁴⁰	Produkto	80	NMA duomenimis, 2020 m. edukacinius užsiėmimus vedė 13 tradicinių amatų meistrų, kuriems buvo išmokėta pagalba edukaciniams užsiėmimams pagal Tautinio paveldo veiklos finansavimo taisykles (ši reikšmė naudota apskaičiuojant rodiklio rezultatyvumą). ESTEP atliktos tradicinių amatininkų apklausos duomenimis, 65 tradicinių amatų meistrai vedė edukacinius užsiėmimus vaikams 2012–2020 m. laikotarpiu, o 44 edukacinius užsiėmimus vedė 2020 m. (apklausoje dalyvavo 88 tradicinių amatų meistrai). Vadinasi, bent 34 proc. skaičiuojant nuo visų tradicinių amatų meistrų arba 74 proc. skaičiuojant nuo dalyvavusių apklausoje edukacinius užsiėmimus vedė 2012–2020 m., o 2020 m. edukacinius užsiėmimus vedė 23 proc. tradicinių amatų meistrų skaičiuojant nuo visų tradicinių amatų meistrų arba 50 proc. skaičiuojant nuo dalyvavusių apklausoje. Šie duomenys rodo, kad edukacinius užsiėmimus 2020 m. vedė ne tik paramą gavę tradicinių amatų meistrai.	16 %
Vaikų ir jaunimo, dalyvavusių tradicinių amatų edukaciniuose užsiėmimuose, skaičius per metus ⁴¹	Produkto	500	Tradicinių amatų meistrai nurodė, kad edukaciniuose užsiėmimuose 2020 m. dalyvavo apie 5 000 moksleivių (ESTEP vykdytos tradicinių amatininkų apklausos duomenys)	1000 %

³⁸ 2018–2020 m. Priemonių įgyvendinimo plane patikslintas rodiklio pavadinimas formuluotės pabaigoje pridedant „skaičius per metus“, tai reiškia, kad rodiklio reikšmės yra ne kaupiamosios, o skaičiuojamos kas metus.

³⁹ Programoje numatyta 2020 m. siektina reikšmė – 18, o 2018–2020 m. Programos priemonių plane – 20. Vadovautasi Programos priemonių plane nustatyta reikšme.

⁴⁰ 2018–2020 m. Priemonių įgyvendinimo plane patikslintas rodiklio pavadinimas formuluotės pabaigoje pridedant „skaičius per metus“, tai reiškia, kad rodiklio reikšmės yra ne kaupiamosios, o skaičiuojamos kas metus.

⁴¹ 2018–2020 m. Priemonių įgyvendinimo plane patikslintas rodiklio pavadinimas formuluotės pabaigoje pridedant „skaičius per metus“, tai reiškia, kad rodiklio reikšmės yra ne kaupiamosios, o skaičiuojamos kas metus.

Rodiklis	Rodiklio tipas	2020 m. tikslas	2020 m. reikšmė	Rezultatyvumas
2.4 uždavinys – atlikti mokslinius tyrimus ir tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną				
Atliktų mokslinių tyrimų tautinio paveldo produktų išsaugojimo srityje skaičius per metus ⁴²	Produkto	2 ⁴³	1 (studija „Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 m. programos įgyvendinimo analizė, pamokos ir įžvalgos ateičiai“)	50 %
3 tikslas – formuoti patrauklų tautinio paveldo produktų įvaizdį šalyje ir užsienyje				
Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)	Rezultato	10	68 proc. gyventojų sutinka, kad tautinio paveldo produktai yra svarbi mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos forma, todėl turime skatinti jų išsaugojimą. 50 proc. gyventojų sutinka, kad pastaraisiais metais tautinio paveldo produktų, kaip svarbios mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos formos, įvaizdis gerėjo. 48 proc. gyventojų sutinka, kad tautinio paveldo produktų, kaip svarbios mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos formos, populiarumas ir žinomumas didėja.	Neįmanoma nustatyti
3.1 uždavinys – populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas				
Išleistų leidinių ir vaizdinės medžiagos, populiarinančių tautinio paveldo produktus, skaičius per metus ⁴⁴	Produkto	1	1 (2020 m. ŽŪM 2020 m. išleido leidinį apie tautinius drabužius ir jų kūrėjus)	100 %
Finansuotų tradicinių parodų, mugių, konferencijų ir kitų renginių skaičius per metus ⁴⁵	Produkto	10	5 (2020 m. ŽŪM finansavo keturis projekto „Grok, Jurgeli 2020“ renginius (Sūduvos kaimo kapelų varžytuvės, Dzūkijos kaimo kapelų varžytuvės, Žemaitijos kaimo kapelų varžytuvės, Respublikinė 51-oji kaimo kapelų šventė) bei dalyvavimą Berlyne vykusioje parodoje „Žalioji savaitė“. Šiuose renginiuose buvo pristatomas tautinis paveldas)	50 %
Prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais, skaičius per metus ⁴⁶	Produkto	10	Iš viso įrengtos 62 prekybos vietos, iš jų 5 – per 2020 m.	50 %

⁴² 2018–2020 m. Priemonių įgyvendinimo plane patikslintas rodiklio pavadinimas formuluotės pabaigoje pridedant „skaičius per metus“, tai reiškia, kad rodiklio reikšmės yra ne kaupiamosios, o skaičiuojamos kas metus.

⁴³ Programoje numatyta 2020 m. siektina reikšmė – 4, o 2018–2020 m. Programos priemonių plane – 2. Vadovautasi Programos priemonių plane nustatyta reikšme.

⁴⁴ 2018–2020 m. Priemonių įgyvendinimo plane patikslintas rodiklio pavadinimas formuluotės pabaigoje pridedant „skaičius per metus“, tai reiškia, kad rodiklio reikšmės yra ne kaupiamosios, o skaičiuojamos kas metus.

⁴⁵ 2018–2020 m. Priemonių įgyvendinimo plane patikslintas rodiklio pavadinimas formuluotės pabaigoje pridedant „skaičius per metus“, tai reiškia, kad rodiklio reikšmės yra ne kaupiamosios, o skaičiuojamos kas metus.

⁴⁶ 2018–2020 m. Priemonių įgyvendinimo plane patikslintas rodiklio pavadinimas formuluotės pabaigoje pridedant „skaičius per metus“, tai reiškia, kad rodiklio reikšmės yra ne kaupiamosios, o skaičiuojamos kas metus.

Rodiklis	Rodiklio tipas	2020 m. tikslas	2020 m. reikšmė	Rezultatyvumas
Kasmet premijuotų tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų skaičius ⁴⁷	Produkto	2/1	2/1	100 %
3.2 uždavinys – skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų asociacijų veiklą ir jų pateiktų projektų įgyvendinimą				
Finansuotų, susijusių su tautinio paveldo produktų populiarinimu, projektų, kuriuos pateikė asociacijos, dalis, procentais	Produkto	10	21 (3 projektai finansuoti ŽŪM pagal Tautinio paveldo veiklos finansavimo taisykles ir 18 projektų – pagal Lietuvos kultūros tarybos programas)	210 %
3.3 uždavinys – stiprinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų tarpusavio ryšius ir bendradarbiavimą su turizmo sektoriais				
Įgyvendintų bendrų projektų, populiarinančių tautinio paveldo produktus, skaičius per metus ⁴⁸	Produkto	10	27 (KM duomenys; pagal Lietuvos kultūros tarybos programas finansuoti projektai)	270 %
3.4 uždavinys – tobulinti informacinį tinklalapį, skirtą tradiciniams amatams plėtoti ir tautinio paveldo produktams populiarinti				
Sukurtas tradicinių amatininkų poreikius atitinkantis tinklalapis ne tik lietuvių, bet ir užsienio kalbomis	Produkto	3	3 (tinklalapis lietuvių, anglų ir rusų kalbomis)	100 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP. Rodiklių duomenų šaltiniai nurodyti 10 priede.

⁴⁷ 2018–2020 m. Priemonių įgyvendinimo plane patikslintas rodiklio pavadinimas formuluotės pabaigoje pridedant „skaičius per metus“, tai reiškia, kad rodiklio reikšmės yra ne kaupiamosios, o skaičiuojamos kas metus.

⁴⁸ 2018–2020 m. Priemonių įgyvendinimo plane patikslintas rodiklio pavadinimas formuluotės pabaigoje pridedant „skaičius per metus“, tai reiškia, kad rodiklio reikšmės yra ne kaupiamosios, o skaičiuojamos kas metus.

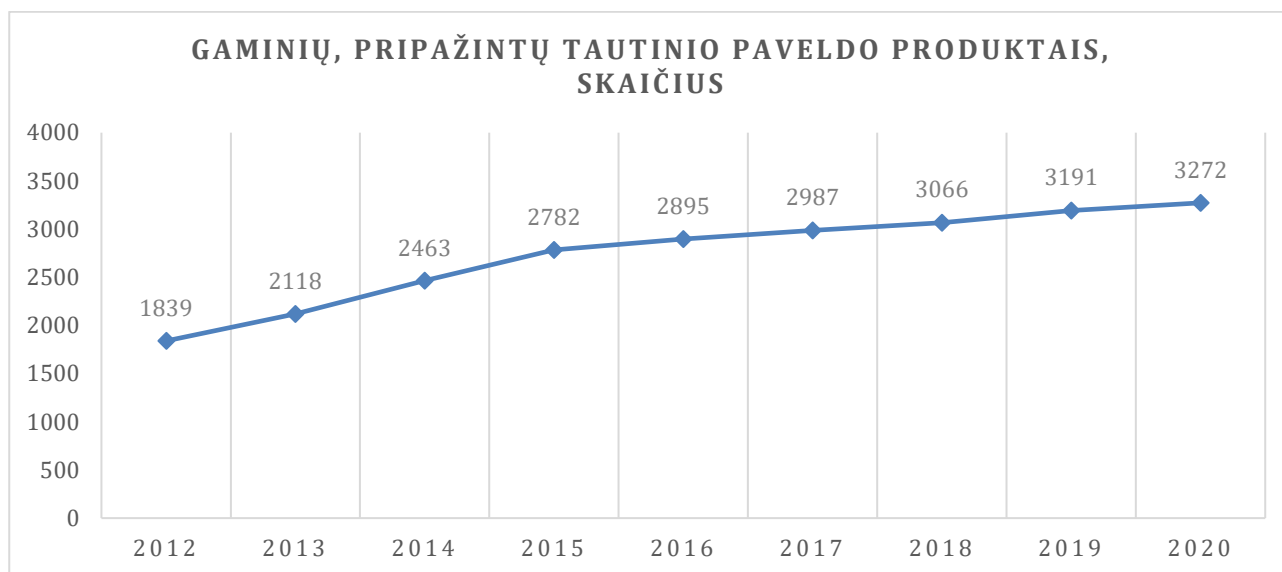
5.2 TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ IR ATESTUOTŲ TRADICINIŲ AMATŲ MEISTRŲ REGISTRO DUOMENŲ TERITORINĖ ANALIZĖ

Kaip jau buvo minėta, Programos tikslus įgyvendina 12 uždavinių, kurių įgyvendinimui vertinti taikomas 21 produkto vertinimo kriterijus. Nors šie vertinimo kriterijai pagal Programoje nustatytą hierarchiją yra ne tokie svarbūs, kai kurie iš jų yra ypač aktualūs tradicinių amatų išsaugojimui, perėmimui ir tradicijų tęstinumui. Tai, visų pirma, tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų meistrų skaičius bei sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičius ir įvairovė. Šiuos rodiklius aktualu analizuoti **ne tik šalies lygiu, bet ir smulkesniu teritoriniu pjūviu**, siekiant nustatyti, kuriose šalies teritorijose (pvz., savivaldybėse) veikia daugiausia tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų meistrų, gaminama daugiausia sertifikuotų tautinio paveldo produktų ir pan.

Kitas aktualus pjūvis galėtų būti sertifikuotų tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų **skaičiaus kitimas laike** nuo Tautinio paveldo produktų įstatymo priėmimo ar Programos įgyvendinimo pradžios iki šių dienų. Tačiau tokie duomenys teritoriniu pjūviu vertinimo metu nebuvo prieinami, todėl rengiant studiją analizuoti tik šalies lygmens duomenys.

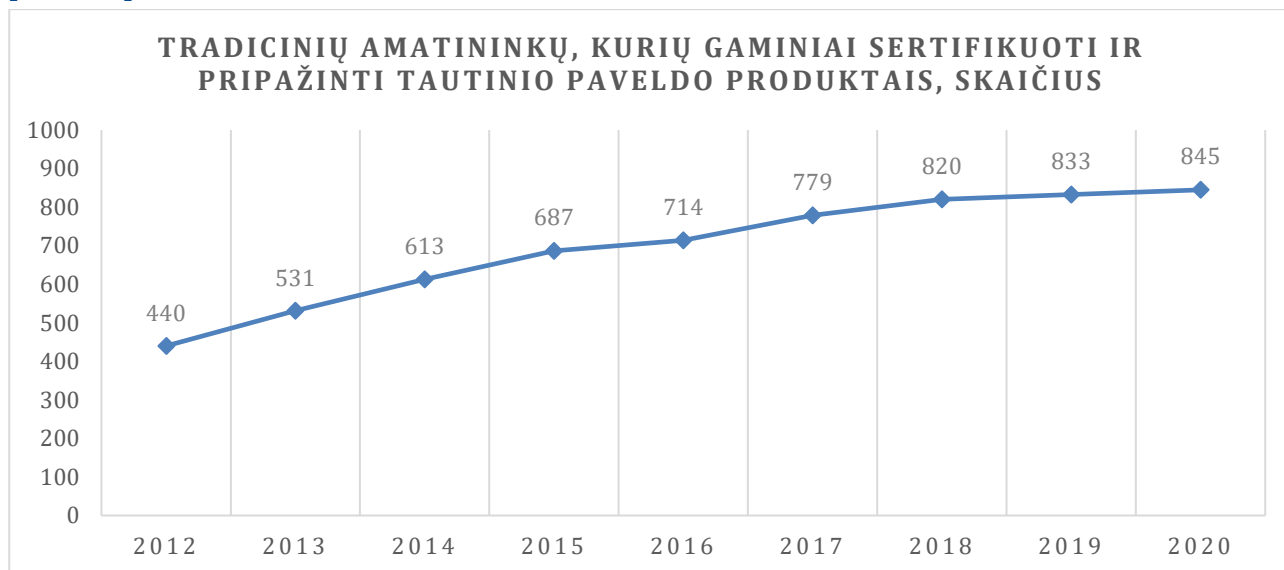
Tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatininkų skaičius šalyje 2012–2020 m. Programos metinėse įgyvendinimo ataskaitose pateikti duomenys rodo, kad tiek gaminių, pripažintų tautinio paveldo produktais, skaičius, tiek tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, skaičius 2012–2020 m. nuolat augo. Žymesnis augimas pastebimas iki 2018 m., vėliau augimo tempai pradėjo mažėti (žr. 21 pav., 22 pav.).

21 pav. Rodiklio „Gaminių, pripažintų tautinio paveldo produktais, skaičius“ dinamika 2012–2020 m.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal ŽŪM pateiktus duomenis.

22 pav. Rodiklio „Tradicionių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, skaičius“ dinamika 2012–2020 m.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktus 2012–2013 m. duomenis ir ŽŪM pateiktus duomenis.

Studijos rengimo metu analizuotoje tautinio paveldo produktų sąrašo versijoje⁴⁹ buvo 3 234 sertifikuoti tautinio paveldo produktai (2 675 tradiciniai gaminiai, 544 tradiciniai augalai arba gyvūnai ar jų produktai ir 15 tradicinių paslaugų, įskaitant 3 tradicinius renginius). Juos gamino 857 tradiciniai amatininkai. Į atestuotų tradicinių amatų meistrų sąrašą⁵⁰ buvo įtraukta 190 tradicinių amatų meistrų. Tiesa, dalis tradicinių amatininkų dėl garbaus amžiaus jau buvo mirę, todėl aktyvių tradicinių amatininkų ir atestuotų tradicinių amatų meistrų skaičius buvo mažesnis. Iš viešai prieinamos informacijos studijos rengimo metu pavyko nustatyti, kad mirę buvo bent 8 tradiciniai amatininkai, iš kurių 2 buvo ir tradicinių amatų meistrai. Jie buvo sertifikavę 36 tautinio paveldo produktus (tradicinius gaminius). Taigi, **2020 m. rugpjūčio mėn. duomenimis, Lietuvoje buvo 3 198 sertifikuoti tautinio paveldo produktai (2 639 tradiciniai gaminiai, 544 tradiciniai augalai arba gyvūnai ar jų produktai ir 15 tradicinių paslaugų, įskaitant 3 tradicinius renginius). Juos gamino 849 tradiciniai amatininkai, iš kurių 188 buvo atestuoti tradicinių amatų meistrai.**

ŽŪM pateikti galutiniai 2020 m. duomenys rodo, kad 2020 m. pabaigoje buvo sertifikuoti 3 272 tautinio paveldo produktai (2 805 tradiciniai gaminiai, 452 tradiciniai augalai arba gyvūnai ar jų produktai ir 15 tradicinių paslaugų, įskaitant 3 tradicinius renginius). Juos gamino 845 tradiciniai amatininkai. Į atestuotų tradicinių amatų meistrų sąrašą buvo įtrauktas 191 tradicinių amatų meistras.

PASTABA. Šioje studijos dalyje toliau įvairiais pjūviais analizuojami LR žemės ūkio ministro 2008 m. spalio 24 d. įsakymu Nr. 3D-562 (LR žemės ūkio ministro 2016 m. rugpjūčio 19 d. įsakymo Nr. 3D-475 redakcija) patvirtinto Tautinio paveldo produktų sąrašo ir Atestuotų tradicinių amatų meistrų sąrašo, suvestinės redakcijos, galiojusios nuo 2020-08-15 iki 2020-10-16, duomenys. Šie duomenys nesutampa su ŽŪM pateiktais galutiniais 2020 m. duomenimis. Laikoma, kad šie nesutapimai neturi esminės įtakos vertinimo rezultatams savivaldybių lygiu.

⁴⁹ Tautinio paveldo produktų sąrašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2008 m. spalio 24 d. įsakymu Nr. 3D-562 (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2016 m. rugpjūčio 19 d. įsakymo Nr. 3D-475 redakcija). Vertinimo metu analizuota suvestinė redakcija, galiojusi nuo 2020-08-15.

⁵⁰ Atestuotų tradicinių amatų meistrų sąrašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2008 m. spalio 24 d. įsakymu Nr. 3D-562 (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2016 m. rugpjūčio 19 d. įsakymo Nr. 3D-475 redakcija). Vertinimo metu analizuota suvestinė redakcija, galiojusi nuo 2020-08-15.

10 000 šalies gyventojų teko vidutiniškai 3 tradiciniai amatininkai ir beveik 12 sertifikuotų tautinio paveldo produktų. Vienam tradiciniam amatininkui teko beveik 4 sertifikuoti tautinio paveldo produktai. Šiuos rodiklius būtų įdomu palyginti su kitomis šalimis, tačiau vertinimo metu tokių duomenų nepavyko aptikti, todėl analizė atlikta Lietuvos savivaldybių lygiu.

22 lentelė. Pagrindiniai rodikliai šalies ir savivaldybių lygiu

Rodiklis	Reikšmė šalyje (suma, vidurkis)*	Reikšmė šalyje (galutiniai ŽŪM 2020 m. duomenys)	Didžiausia reikšmė sav. lygiu	Savivaldybė	Mažiausia reikšmė sav. lygiu	Sav. skaičius
Tradicinių amatininkų skaičius	849	845	112	Vilniaus m.	1	59
Tradicinių amatų meistrų skaičius	188	191	27	Vilniaus m.	1	45
Sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičius	3 198	3 272	397	Vilniaus m.	2	59
Produktų skaičius amatininkui	3,8	3,9	11,2	Plungės r.	1	59
Tradicinių amatininkų skaičius 10 000 gyv.	3,0	3,0	9,6	Joniškio r.	0,4	59
Tautinio paveldo produktų skaičius 10 000 gyv.	11,4	11,7	66,9	Joniškio r.	0,8	59

* Eliminavus mirusius tradicinius amatininkus, tradicinių amatų meistrus ir jų gamintus tautinio paveldo produktus.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Tautinio paveldo produktų ir Atestuotų tradicinių amatų meistrų sąrašus, patvirtintus LR žemės ūkio ministro 2008 m. spalio 24 d. įsakymu Nr. 3D-562 (LR žemės ūkio ministro 2016 m. rugpjūčio 19 d. įsakymo Nr. 3D-475 redakcija). Vertinimo metu analizuota suvestinė redakcija, galiojusi nuo 2020-08-15.

Tradiciniai amatininkai savivaldybėse. Sertifikuotus tautinio paveldo produktus gaminančių tradicinių amatininkų 2020 m. buvo 59 iš 60 Lietuvos savivaldybių (visose, išskyrus Šalčininkų r. savivaldybę). Vienoje savivaldybėje veikė nuo 1 iki 112 tradicinių amatininkų (žr. 23 lentelė, 3 stulpelį). Natūralu, kad daugiausia tradicinių amatininkų buvo didžiausiose pagal gyventojų skaičių savivaldybėse (Vilniaus ir Kauno miestuose). Todėl aktualu palyginti savivaldybes pagal santykinį tradicinių amatininkų skaičių 10 000 gyventojų (žr. 23 lentelė, 7 stulpelį). Čia išsiskiria gyventojų skaičiumi mažesnės savivaldybės, ypač Joniškio, Anykščių ir Kretingos rajonų savivaldybės, kuriose santykinis tradicinių amatininkų skaičius yra didžiausias. Analizuojant duomenis pastebėta, kad dažnai tradiciniais amatais užsiima keli vienos šeimos nariai (pvz., vyras ir žmona, tėvas ir sūnus, tėvai ir vaikai).

23 lentelė. Tradiciniai amatininkai, tradicinių amatų meistrai ir sertifikuoti tautinio paveldo produktai savivaldybėse

Pastaba: 10 didžiausių kiekvieno rodiklio reikšmių lentelėje pažymėtos žaliai. Pirmame stulpelyje žaliai išskirti aukštesniais santykiniais rodikliais pasižyminčių savivaldybių pavadinimai.

Savivaldybė	Turi TAC (KPP)	Tradicinių amatininkų skaičius	Tradicinių amatų meistrų skaičius	Sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičius	Produktų skaičius amatininkui	Tradicinių amatininkų skaičius 10 000 gyv.	Tautinio paveldo produktų skaičius 10 000 gyv.
1	2	3	4	5	6	7	8
Iš viso*		849	188	3 198	3,8	3,0	11,4
Akmenės r.		4	1	22	5,5	2,1	11,6

Savivaldybė	Turi TAC (KPP)	Tradicinių amatininkų skaičius	Tradicinių amatų meistrų skaičius	Sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičius	Produktų skaičius amatininkui	Tradicinių amatininkų skaičius 10 000 gyv.	Tautinio paveldo produktų skaičius 10 000 gyv.
1	2	3	4	5	6	7	8
Alytaus m.		14	3	34	2,4	2,8	6,8
Alytaus r.	taip	11	1	22	2,0	4,2	8,5
Anykščių r.	taip	22	7	53	2,4	9,4	22,7
Birštono		1	0	4	4,0	2,4	9,8
Biržų r.	taip	7	2	24	3,4	3,1	10,5
Druskininkų		5	0	17	3,4	2,6	8,8
Elektrėnų		1	0	3	3,0	0,4	1,3
Ignalinos r.		4	1	6	1,5	2,7	4,1
Jonavos r.		15	2	40	2,7	3,6	9,7
Joniškio r.		20	9	140	7,0	9,6	66,9
Jurbarko r.		4	0	8	2,0	1,6	3,2
Kaišiadorių r.	taip	25	2	59	2,4	8,4	19,9
Kalvarijos		3	1	13	4,3	2,9	12,6
Kauno m.		58	16	248	4,3	2,0	8,6
Kauno r.		17	3	78	4,6	1,8	8,1
Kazlų Rūdos		3	0	14	4,7	2,6	12,3
Kėdainių r.	taip	16	5	40	2,5	3,5	8,8
Kelmės r.	taip	15	3	26	1,7	5,8	10,1
Klaipėdos m.		6	2	26	4,3	0,4	1,8
Klaipėdos r.		10	5	35	3,5	1,7	5,9
Kretingos r.	taip	35	8	142	4,1	9,3	37,9
Kupiškio r.		6	1	12	2,0	3,6	7,2
Lazdijų r.		8	1	17	2,1	4,3	9,2
Marijampolės		5	1	10	2,0	0,9	1,9
Mažeikių r.		7	3	22	3,1	1,4	4,3
Molėtų r.	taip	15	8	42	2,8	8,7	24,3
Neringos		2	1	2	1,0	5,7	5,7
Pagėgių		5	0	16	3,2	6,7	21,6
Pakruojo r.		6	0	16	2,7	3,2	8,5
Palangos m.		7	1	20	2,9	4,4	12,6
Panevėžio m.		15	2	35	2,3	1,7	4,0
Panevėžio r.	taip	22	2	43	2,0	6,2	12,2
Pasvalio r.		11	1	77	7,0	4,8	33,3
Plungės r.	taip	14	2	157	11,2	4,2	47,4
Prienų r.	taip	13	2	35	2,7	5,0	13,5
Radviliškio r.		7	0	19	2,7	2,0	5,4
Raseinių r.		11	0	30	2,7	3,5	9,5
Rietavo		4	0	25	6,3	5,5	34,1
Rokiškio r.	taip	18	4	67	3,7	6,3	23,6
Skuodo r.		1	1	2	2,0	0,6	1,2
Šakių r.		10	2	30	3,0	3,7	11,1
Šalčininkų r.		0	0	0	0,0	0,0	0,0
Šiaulių m.		20	0	53	2,7	2,0	5,3
Šiaulių r.	taip	23	3	89	3,9	5,5	21,5
Šilalės r.		6	0	14	2,3	2,7	6,3
Šilutės r.	taip	19	4	39	2,1	5,0	10,3
Širvintų r.		11	2	41	3,7	7,2	26,9

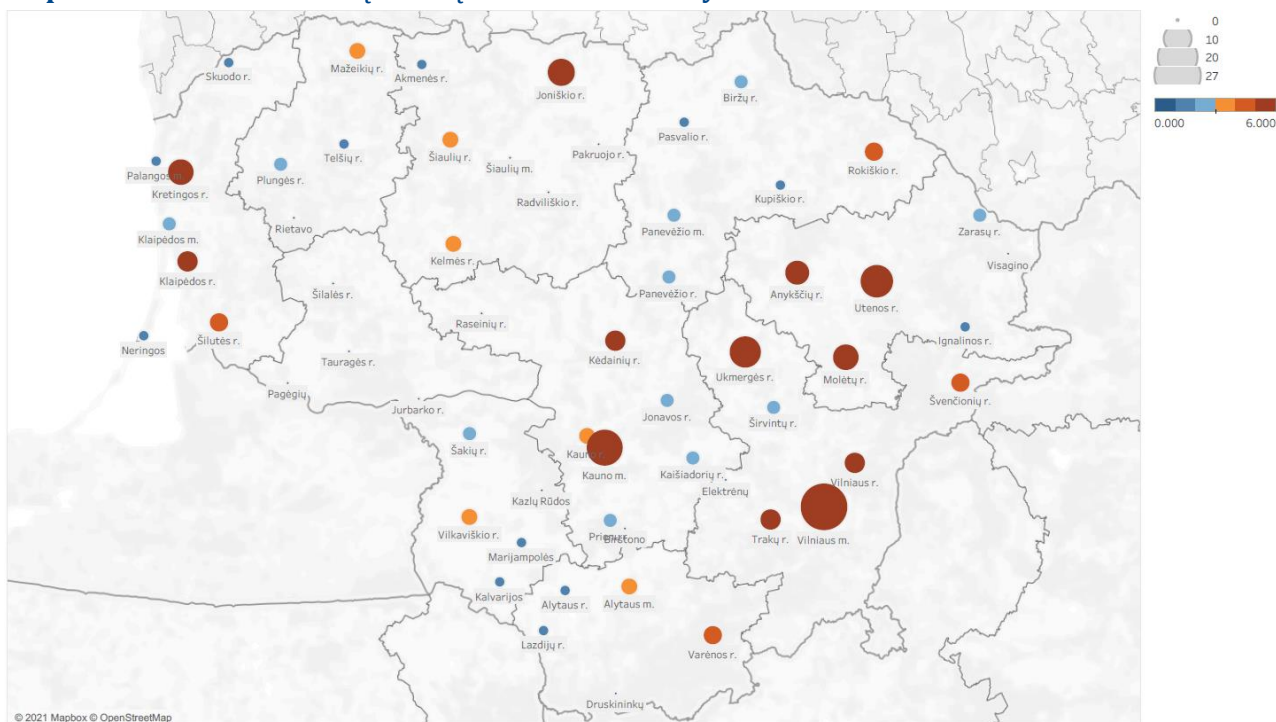
Savivaldybė	Turi TAC (KPP)	Tradicinių amatininkų skaičius	Tradicinių amatų meistrų skaičius	Sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičius	Produktų skaičius amatininkui	Tradicinių amatininkų skaičius 10 000 gyv.	Tautinio paveldo produktų skaičius 10 000 gyv.
1	2	3	4	5	6	7	8
Švenčionių r.	taip	19	4	38	2,0	8,2	16,4
Tauragės r.		3	0	3	1,0	0,8	0,8
Telšių r.		6	1	35	5,8	1,5	8,8
Trakų r.	taip	23	5	74	3,2	7,1	22,7
Ukmergės r.		29	12	150	5,2	8,6	44,5
Utenos r.	taip	24	13	100	4,2	6,4	26,8
Varėnos r.	taip	19	4	57	3,0	9,0	27,1
Vilkaviškio r.		17	3	164	9,6	4,9	46,9
Vilniaus m.		112	27	397	3,5	2,0	7,1
Vilniaus r.	taip	25	5	179	7,2	2,5	18,0
Visagino		1	0	2	2,0	0,5	1,1
Zarasų r.	taip	9	2	32	3,6	6,0	21,2

* Be mirusių tradicinių amatininkų ir jų sertifikuotų tautinio paveldo produktų.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal Tautinio paveldo produktų ir Atestuotų tradicinių amatų meistrų sąrašus, patvirtintus LR žemės ūkio ministro 2008 m. spalio 24 d. įsakymu Nr. 3D-562 (LR žemės ūkio ministro 2016 m. rugpjūčio 19 d. įsakymo Nr. 3D-475 redakcija). Vertinimo metu analizuota suvestinė redakcija, galiojusi nuo 2020-08-15.

Atestuoti tradicinių amatų meistrai savivaldybėse. Atestuotų tradicinių amatų meistrų (toliau – TAM) buvo 45 iš 60 savivaldybių (žr. 23 lentelė, 4 stulpelį). Į daugiausia atestuotų tradicinių amatų meistrų turinčių savivaldybių grupę, be Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybių, pateko ir dvi mažesnės savivaldybės – Utenos r. (13 TAM) ir Ukmergės r. (12 TAM). Ukmergės rajone net 7 iš 12 TAM puoselėja pienininkystės amatą. Utenos rajone puoselėjami įvairūs tradiciniai amatai.

23 pav. Atestuoti tradicinių amatų meistrai savivaldybėse

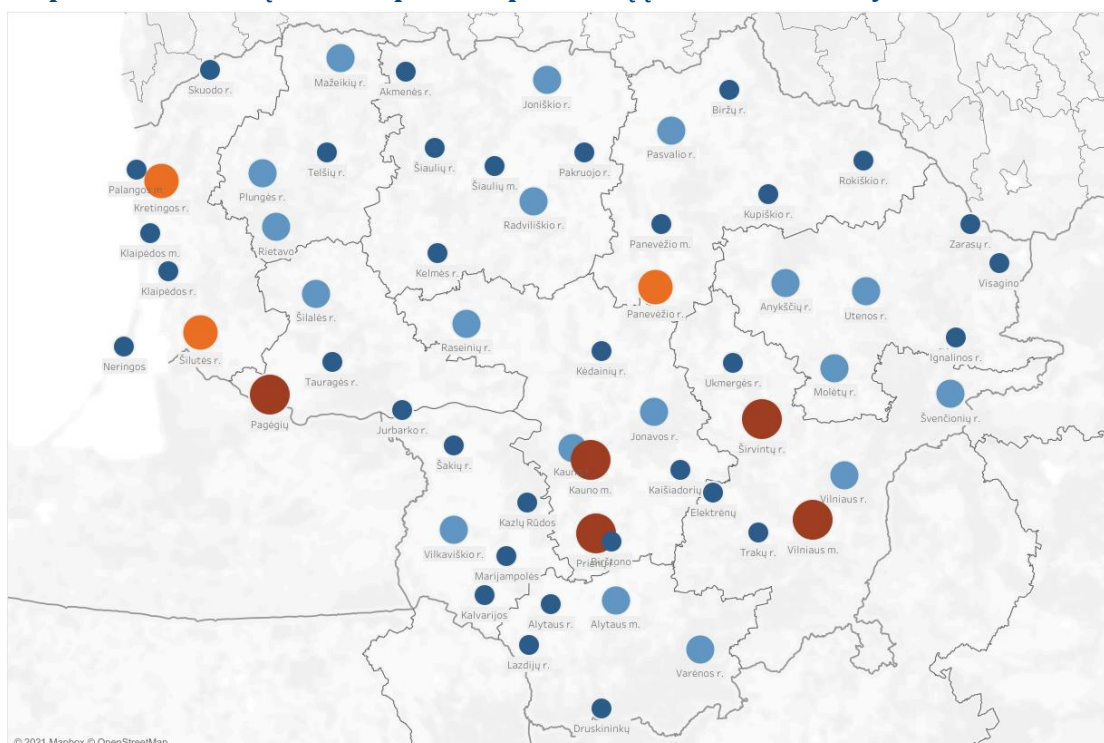
Šaltinis: ESTEP.

Sertifikuoti tautinio paveldo produktai savivaldybėse. Kaip ir kitų rodiklių atveju, vertinant absoliučiais skaičiais, daugiausia tautinio paveldo produktų yra sertifikavę Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse gyvenantys tradiciniai amatininkai. Tačiau pagal santykinį rodiklį (sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičių, tenkantį 10 000 gyventojų) šios savivaldybės nepatenka nei tarp 10 geriausių, nei tarp 10 blogiausių savivaldybių (žr. 22 lentelė, 5 ir 8 stulpelius). Be Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybių, dar 7 savivaldybėse sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičius yra 100 ir daugiau (Joniškio r., Kretingos r., Plungės r., Ukmergės r., Utenos r., Vilkaviškio r., Vilniaus r.). Daugelis jų pasižymi aukštesniais santykiniais rodikliais (vienam amatininkui tenkančiu sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičiumi ar 10 000 gyventojų tenkančiu tradicinių amatininkų ir sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičiumi).

Paminėtina, kad Joniškio r. ir Ukmergės r. savivaldybės patenka į didžiausias reikšmes turinčių savivaldybių grupę pagal visus tris santykinius rodiklius (6, 7 ir 8 stulpeliai). Abi šios savivaldybės neturi Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos lėšomis įkurtų tradicinių amatų centrų. Iš 17 aukštesniais santykiniais rodikliais pasižyminčių savivaldybių (jų pavadinimai 1 stulpelyje pažymėti geltonai) tik 10 savivaldybių turi Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos lėšomis įkurtus tradicinių amatų centrus. Kita vertus, 10 kitų savivaldybių, turinčių tokius centrus, retai patenka į žemiausias rodiklių reikšmes turinčių savivaldybių grupę (žemiausios reikšmės lentelėje pažymėtos raudonai). Tai leidžia teigti, kad tradicinių amatų centras nėra svarbiausias katalizatorius puoselėjant tradicinius amatus savivaldybėje, tačiau ten, kur veikia tradicinių amatų centrai, paprastai yra daugiau tradicinių amatininkų ir sertifikuotų tautinio paveldo produktų.

Sertifikuotų tautinio paveldo produktų įvairovė savivaldybėse. Nors didžiųjų miestų savivaldybės nusileidžia kitoms savivaldybėms pagal santykinius rodiklius, sertifikuotų tautinio paveldo produktų įvairovė šiose savivaldybėse yra didžiausia. Šiose savivaldybėse gyvenantys tradiciniai amatininkai yra sertifikavę visų trijų kategorijų tautinio paveldo produktus (tradiciniai gaminiai, tradiciniai augalai ir gyvūnai ar jų produktai, tradicinės paslaugos). Kitos trys savivaldybės, kuriose yra sertifikuotų visų trijų kategorijų produktų, – Pagėgių, Prienų r. ir Širvintų r. savivaldybės. Pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą įkurtą tradicinių amatų centrą turi tik Prienų r. savivaldybė. Sertifikuotų tradicinių gaminių yra 59 savivaldybėse, tradicinių veislių augalų ir gyvūnų bei jų produktų – 23 savivaldybėse, sertifikuotų tradicinių paslaugų – 8 savivaldybėse.

24 pav. Sertifikuotų tautinio paveldo produktų įvairovė savivaldybėse

Paaškinimas: mažiausias tamsiai mėlynas apskritimas reiškia, kad savivaldybėje sertifikuoti tik tradiciniai gaminiai (I kategorija), didesnis šviesiai mėlynas apskritimas – sertifikuoti tradiciniai gaminiai ir augalai ar gyvūnai bei jų produktai (I ir II kategorijos); oranžinis apskritimas – sertifikuoti tradiciniai gaminiai ir tradicinės paslaugos (I ir III kategorijos); didelis rudas apskritimas – sertifikuoti visų trijų kategorijų produktai.

Šaltinis: ESTEP.

Vidutinis sertifikuotų produktų skaičius amatininkui. Vienas tradicinis amatininkas šalyje yra sertifikavęs vidutiniškai 3,8 tautinio paveldo produkto, tačiau atskirose produktų kategorijose (gaminiai, augalai ir gyvūnai, paslaugos) šie vidurkiai gerokai skiriasi. *Tradicinės paslaugas* sertifikavusių tradicinių amatininkų kategorijoje vidurkis yra 1,3, tačiau daugelis tradicinių amatininkų yra sertifikavę po 1 tradicinę paslaugą, išskyrus Pagėgių savivaldybės kultūros centrą, kuris sertifikavęs du tradicinius renginius (kalėdinis „Žasų turgus“ Mažojoje Lietuvoje ir vasaros šventė „Rambynas. Joninės Mažojoje Lietuvoje“).

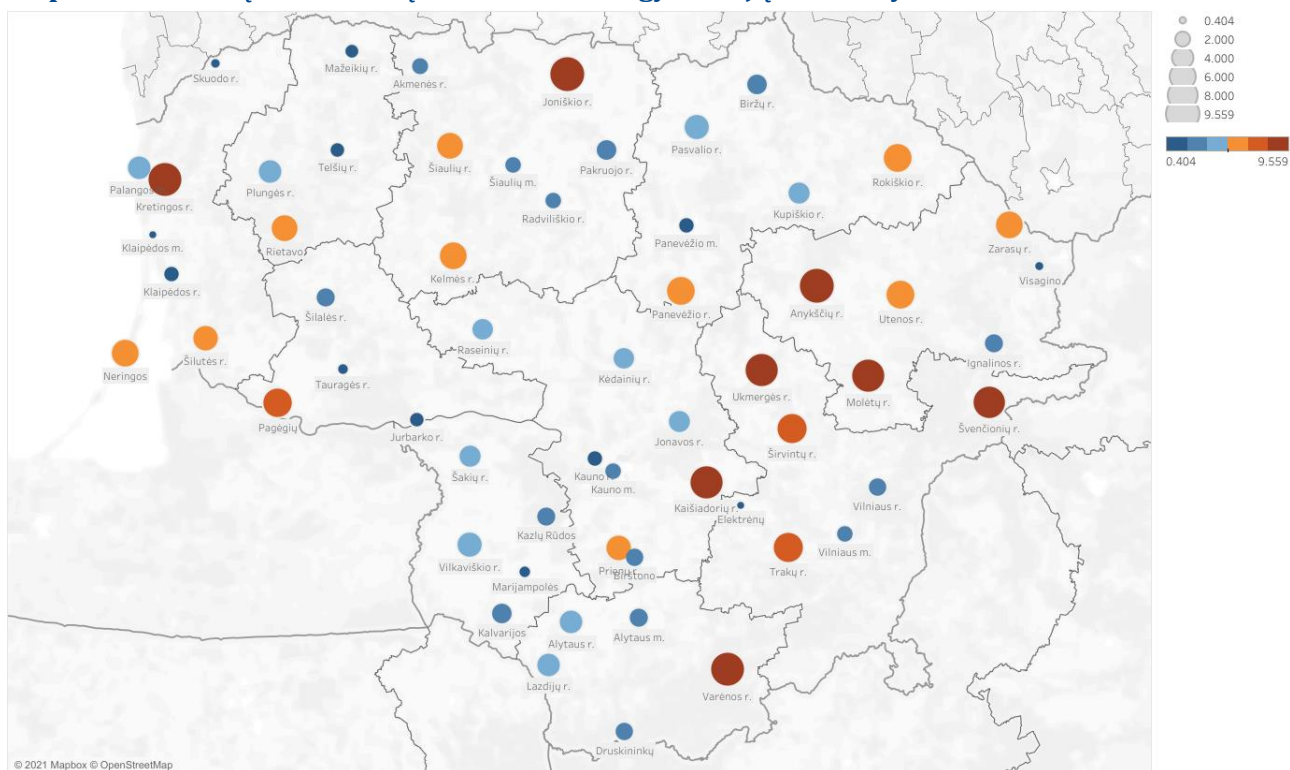
Tradicinius gaminius sertifikavusių tradicinių amatininkų kategorijoje vidurkis yra 3,3 produkto amatininkui, tačiau vertinant absoliučiais skaičiais yra 26 amatininkai, kurie yra sertifikavę po 10 ir daugiau tradicinių gaminių. Iš jų 8 yra juridiniai asmenys, sertifikavę dažniausiai maistą ar gėrimus. Daugiausia tradicinių gaminių (po 42) yra sertifikavusi UAB „Berneliai“, įsikūrusi Kauno mieste (sertifikuoti įvairūs patiekalai) ir Vilniaus mieste gyvenantis Juozas Tarailė, kuris gamina įvairius metalinius darbo įrankius ir reikmenis, namų apyvokos ir karybos įrankius.

Tradicinių augalų ir gyvūnų kategorijoje vienam tradiciniam amatininkui tenka vidutiniškai 14,7 tradicinio produkto. Šioje grupėje yra 3 tradicinės amatininkės, kurios yra sertifikavusios po 99 ir daugiau tradicinių gaminių. Vilkaviškio r. gyvenanti Jūratė Rutkauskienė yra sertifikavusi 116 įvairių tradicinių ir maistinių augalų, daržovių ir gamtos gėrybių. Vilniaus r. gyvenanti Rita Balkutė yra sertifikavusi 101 tradicinį augalą (prieskoniniai augalai ir gamtos gėrybės arbatoms ir nuoviramams). Plungės r. gyvenanti Nijolė Makiejevienė yra sertifikavusi 99 maistinius ir prieskoninius augalus. Būtent dėl šių tradicinių amatininkų Plungės r., Vilkaviškio r. ir Vilniaus r. savivaldybių santykiniai rodikliai yra gana aukšti.

Aukštus santykinius rodiklius kai kuriose savivaldybėse lemia pavieniai tradiciniai amatininkai, sertifikavę daug tradicinių augalų ar jų gaminių (ypač Plungės r., Rietavo ir Vilkaviškio r.). Joniškio r. savivaldybė iš kitų savivaldybių išsiskiria dėl mažo gyventojų skaičiaus ir santykinai didelio tradicinių amatininkų ir jų sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičiaus.

Įvertinus įvairius rodiklius teritoriniu pjūviu daroma išvada, kad geriausiai tradicinių amatų populiarumą ir paplitimą teritoriniu pjūviu atspindi santykinis rodiklis – tradicinių amatininkų skaičius 10 000 gyventojų. Pagal šį rodiklį iš kitų savivaldybių labiausiai išsiskiria 8 savivaldybės (žr. 25 pav., didelis rudas apskritimas). 5 savivaldybės Aukštaitijos etnografinio regiono pietinėje dalyje (Anykščių r., Ukmergės r., Molėtų r., Kaišiadorių r. ir Švenčionių r. savivaldybės), taip pat Varėnos r., Joniškio r. ir Kretingos r. savivaldybės. Daugelyje šių savivaldybių veikia pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą įkurti tradicinių amatų centrai (visose, išskyrus Joniškio r. ir Ukmergės r. savivaldybes, Joniškio r. atvejis detaliau nagrinėtas studijos 3.3 skyriuje).

25 pav. Tradicinių amatininkų skaičius 10 000 gyventojų savivaldybėse

Šaltinis: ESTEP.

6 KITŲ PROGRAMOS ĮGYVENDINIME DALYVAUJANČIŲ INSTITUCIJŲ INDĖLIO SIEKIANČIŲ PROGRAMOS REZULTATŲ ANALIZĖ

Žemės ūkio ministerija yra pagrindinė už Programos įgyvendinimą atsakinga institucija, tačiau Programos įgyvendinime dalyvauja ir kitos institucijos. Šioje dalyje analizuojamas kitų Programos įgyvendinime dalyvaujančių institucijų – savivaldybių, Kultūros ministerijos, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, Ekonomikos ir inovacijų ministerijos, VŠĮ „Keliau Lietuvoje“ ir turizmo informacijos centrų bei Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos ir saugomų teritorijų lankytojų centrų – indėlis siekiant Programos tikslų.

6.1 SAVIVALDYBIŲ VYKDYTŲ TRADICINIŲ AMATŲ APSAUGOS IR PLĖTROS PRIEMONIŲ APŽVALGA

Pagal Programą savivaldybės kaip atsakingos institucijos numatytos įgyvendinant šiuos uždavinius:

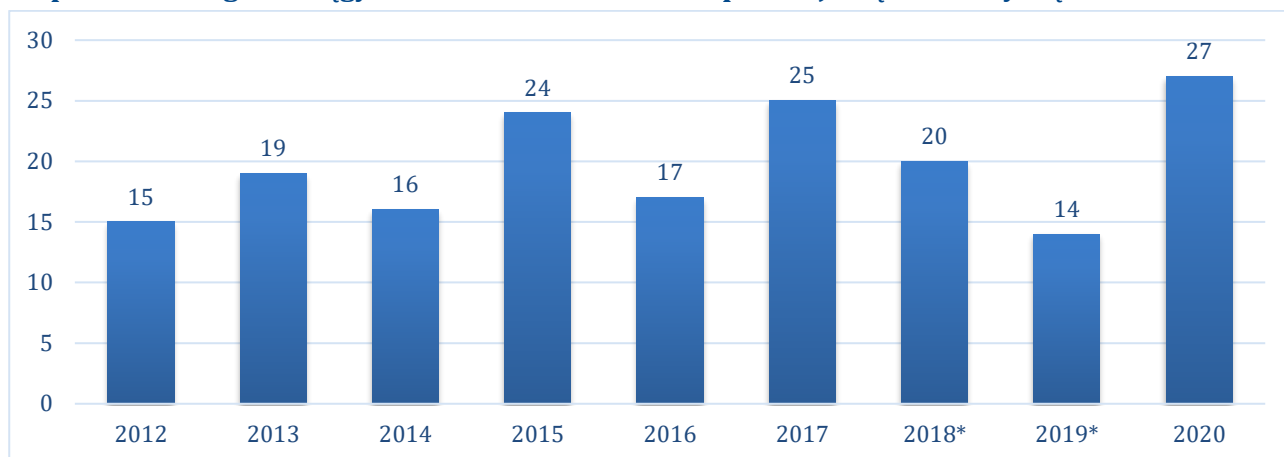
- 1.4. Skatinti tradicinių amatų centrų kūrimą Lietuvoje (ypač Vidurio Lietuvoje ir Vilniaus regione), užtikrinti tradicinių amatų centrų veiklą;
- 3.1. Populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas;
- 3.3. Stiprinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų tarpusavio ryšius ir bendradarbiavimą su turizmo sektoriais.

Pagal Tautinio paveldo produktų įstatymo 8 straipsnį, savivaldybių institucijos tautinio paveldo produktų apsaugos srityje: 1) rūpinasi vietos tradicinių amatų išsaugojimu, plėtra ir populiarinimu, skatina vietos tautinio paveldo produktų kūrėjų sukurtų tautinio paveldo produktų gamybą ir realizavimą; 2) savivaldybių strateginio planavimo dokumentuose, atsižvelgdamos į vietos sąlygas ir galimybes, teikia prioritetus projektams, skirtiems vietos tautinio paveldo produktų kūrėjų sukurtiems tautinio paveldo produktams realizuoti ir jų populiarinimui plėtoti, taip pat tradicinių amatų centrams bei kitoms tautinio paveldo produktų demonstravimo ir prekybos vietoms įsteigti ir plėtoti.

Remiantis 2012–2019 m. Programos metinėse ataskaitose pateiktais ir 2020 m. iš savivaldybių gautais duomenimis, savivaldybės aktyviausiai prisidėjo prie 3.1, 1.4 ir 2.3 uždavinių įgyvendinimo – leido leidinius ir vaizdinę medžiagą, organizavo mugės, parodas, konferencijas, kūrė prekybos vietas amatininkams, teikė premijas; rėmė amatų centrų įsikūrimą, jų plėtros projektus bei organizavo edukacinius užsiėmimus. Kiek mažesniu mastu savivaldybės prisidėjo ir prie kitų uždavinių įgyvendinimo (žr. 9 priedą).

Pagal Programos metinėse ataskaitose pateiktus iš savivaldybių gautus duomenis, galima matyti, kad daugiausia savivaldybių prie Programos įgyvendinimo prisidėjo 2015, 2017 ir 2020 m. (atitinkamai 24, 25 ir 27 savivaldybės).

26 pav. Prie Programos įgyvendinimo 2012–2020 m. prisidėjusių savivaldybių skaičius

*2018 ir 2019 m. keitėsi Programos metinės ataskaitos struktūra, todėl apie savivaldybių vykdomas veiklas pateikiami ne tokie detalūs duomenys kaip ankstesniais metais.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal 2012–2019 m. Programos metines ataskaitas ir iki 2021-02-01 iš savivaldybių gautus duomenis už 2020 m.

Remiantis atlikta analize, 22 savivaldybės gali būti įvardijamos kaip aktyvios, nes jos veiklas, susijusias su Programos įgyvendinimu, vykdė 4 ir daugiau metų. Iš jų aktyviausios, veiklas vykdžiusios 8 metus (beveik kasmet) – Kelmės r., Kretingos r. ir Utenos r. savivaldybės. Tik epizodiškai (veiklas vykdė 1–3 metus) prie Programos įgyvendinimo prisidėjo 27 savivaldybės, iš kurių didžioji dalis (11) veiklas vykdė tik vienerius metus. Remiantis 2012–2020 m. duomenimis, 11 savivaldybių (Jonavos r., Jurbarko r., Kazlų Rūdos, Lazdijų r., Marijampolės, Mažeikių r., Radviliškio r., Skuodo r., Šalčininkų r., Telšių r. ir Visagino) nevykdė jokių veiklų, susijusių su Programos įgyvendinimu, arba nepateikė duomenų apie tokių veiklų vykdymą.

27 pav. Savivaldybių vykdomų veiklų periodiškumas 2012–2020 m.

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal 2012–2019 m. Programos metines ataskaitas ir iki 2021-02-01 iš savivaldybių gautus duomenis už 2020 m.

ESTEP vykdyta savivaldybių apklausa buvo siekiama išsiaiškinti, kaip gerai atitinkamų savivaldybių kultūros skyriai žino apie jų savivaldybės teritorijoje veikiančius tradicinius amatininkus ir tradicinių amatų meistrus, kokias veiklas, susijusias su tradicinių amatų puoselėjimu ir populiarinimu, vykdo bei kaip įgyvendina ir vertina savivaldybės galimybes prisidėti įgyvendinant Programos bei TPP Įstatymo nuostatas.

Apklaustos rezultatai rodo, kad maždaug trečdalis savivaldybių nežino tikslaus jų teritorijoje veikiančių tradicinių amatininkų, o pusė nežino tradicinių amatų meistrų skaičiaus. 25 savivaldybės gana tiksliai žino savivaldybėje veikiančių tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų kūrėjų (juridinių asmenų) skaičių, 10 savivaldybių tradicinių amatininkų skaičių nurodė su gana žymia paklaida, 2 savivaldybės nurodė, kad nežino. 18 savivaldybių gana tiksliai žino, kiek tradicinių amatininkų turi tradicinių amatų meistro statusą, 8 savivaldybės tradicinių amatų meistrų skaičių nurodė su gana žymia paklaida, 11 savivaldybių nurodė, kad nežino, kiek jų savivaldybės teritorijoje yra veikiančių tradicinių amatų meistrų.

Savivaldybėse tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų apsaugos, viešinimo ir populiarinimo veiklas vykdo įvairios įstaigos. Didžiojoje dalyje savivaldybių tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų apsaugos, viešinimo ir populiarinimo veiklas vykdo kultūros centras ar jo padalinys (57 proc., skaičiuojant nuo 37 apklausoje dalyvavusių savivaldybių), krašto muziejus, kitas muziejus ar jo padalinys (54 proc.), savivaldybės administracijos kultūros skyrius (43 proc.), tradicinių amatų centras, įkurtas pagal 2007–2013 m. kaimo plėtros programą (35 proc.)⁵¹. Keturiuose savivaldybėse (Jurbarko r., Vilkaviškio r., Plungės r., Kaišiadorių r. – 11 proc.) turizmo ir verslo informacijos centras, o trijose savivaldybėse (Birštono, Klaipėdos r. ir Kupiškio r. – 8 proc.) šias veiklas vykdo amatų centras, įkurtas pagal Vietos plėtros strategiją.

13 savivaldybių⁵² nurodė, kad jų teritorijoje veikia tradicinių amatų centras, įkurtas pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą. 9 savivaldybės tradicinių amatų centrą finansuoja tiesiogiai numatant lėšas savivaldybės biudžete, 13 savivaldybių nurodė, kad tradicinių amatų centro veikla finansuojama per projektus. Taip pat buvo pateikti atsakymai, kad centras uždirba lėšų iš teikiamų paslaugų (Šilutės r.), įgyvendina projektus, finansuojamus Nacionalinio kultūros rėmimo fondo (Kelmės r.), turi rėmėjų (Panevėžio r.). Kaišiadorių r. savivaldybė nuo 10 iki 30 proc. prisideda prie Žaslių tradicinių amatų centro įgyvendinamų projektų, kurie gauna finansavimą iš kitų fondų.

Pagrindinės veiklos, prisidedančios prie tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų viešinimo ir populiarinimo ir vykstančios savivaldybių teritorijose, yra tradicinių švenčių, mugių ir parodų organizavimas. Būtent švenčių ir mugių metu sukuriamos laikinosios darbo vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais.

Didžiausioje dalyje savivaldybių (33) kiekvienais metais organizuojamos tradicinės šventės ir mugės, 29 savivaldybėse įgyvendinami projektai, populiarinantys tautinio paveldo produktus turizmo sektoriuje, 24 savivaldybėse organizuojamos parodos. Prie rečiausiai vykdomų viešinimo ir populiarinimo veiksmų galima priskirti savaitgalio turgelių organizavimą (šios veiklos nevykdo 24 savivaldybės) bei tradicinių amatininkų plenerų organizavimą (šios veiklos nevykdo 23 savivaldybės).

24 lentelė. Savivaldybių vykdomos tautinio paveldo produktų viešinimo / populiarinimo veiklos ir jų vykdymo dažnumas

Pastaba: raudona spalva žymimos veiklos, kurios nebuvo vykdomos arba vykdytos retai, žalia spalva žymimos veiklos, kurios buvo vykdomos dažnai. Kuo intensyvesnė spalva, tuo daugiau respondentų pasirinko atsakymą.

Tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų viešinimo / populiarinimo veiklos	Nebuvo vykdoma	Vykdyta 1 kartą per laikotarpį	Vykdyta kelis kartus per laikotarpį	Vykdoma kasmet
Organizuojamos tradicinės šventės ir mugės	1	0	3	33
Organizuojami savaitgalio turgeliai	24	2	8	3

⁵¹ Palangos m. sav. nurodė, kad tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų apsaugos, viešinimo ir populiarinimo veiklas vykdo tradicinių amatų centras, įkurtas pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą, tačiau šioje sav. nėra tokio tradicinių amatų centro.

⁵² Kauno r. sav. nurodė, kad jų teritorijoje veikia tradicinių amatų centras, įkurtas pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą ir savivaldybė jo veiklą finansuoja tiesiogiai numatant lėšas savivaldybės biudžete, tačiau šioje sav. nėra tokio amatų centro.

Tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų viešinimo / populiarinimo veiklos	Nebuvo vykdoma	Vykdyta 1 kartą per laikotarpį	Vykdyta kelis kartus per laikotarpį	Vykdoma kasmet
Organizuojamos parodos	3	0	10	24
Organizuojami tradicinių amatininkų plenerai	13	6	8	10
Rengiami ir leidžiami leidiniai, pristatantys tautinio paveldo produktus	11	10	12	4
Tautinio paveldo produktai naudojami reprezentacijai	4	4	11	18
Įgyvendinami projektai, populiarinantys tautinio paveldo produktus turizmo sektoriuje	11	8	19	29
Informacija viešinama savivaldybės interneto svetainėje	7	4	6	20

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal savivaldybių apklausos duomenis, N=37.

Be sąrašė pateiktų veiklų, savivaldybės paminėjo atskiras šventes ir projektus, dalyvavimą tarptautinėse parodose, mugėse, informacijos skelbimą socialiniuose tinkluose, internetinėje svetainėje, regioninėje spaudoje, viešinimą per TIC, konferencijų ir konkursų organizavimą, premijų skyrimą.

Kaip ir buvo minėta, pagal prekybos vietos tipą dažniausiai savivaldybėse veikia laikinosios prekybos vietos. 25 savivaldybės nurodė, kad švenčių, renginių metu veikia laikinos prekybos vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais. Tik labai nedidelėje dalyje savivaldybių (7) yra savivaldybės iniciatyva įrengtos nuolatinės prekybos vietos, skirtos prekiauti sertifikuotais tautinio paveldo produktais. 5 savivaldybėse tam tikromis savaitės dienomis (pvz., savaitgaliais) veikia laikinos prekybos vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais.

25 lentelė. Prekybos vietos, veikiančios savivaldybėse

Prekybos vietų tipas	Savivaldybių skaičius
Švenčių, renginių metu veikia laikinos prekybos vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais	25
Nėra veikiančių nuolatinių prekybos vietų, skirtų prekiauti sertifikuotais tautinio paveldo produktais	10
Savivaldybės iniciatyva įrengtos nuolatinės prekybos vietos, skirtos prekiauti sertifikuotais tautinio paveldo produktais	7
Tam tikromis savaitės dienomis (pvz., savaitgaliais) veikia laikinos prekybos vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais	5
Veikia privačia iniciatyva įrengtos nuolatinės prekybos vietos	1
Atsakymai į atvirą klausimą:	
Šiuo metu įgyvendinamas projektas, planuojama įrengti miesto centre šalia muziejaus (Zarasų r.)	1
Taip, Tradicinių amatų centro iniciatyva įrengtos nuolatinės 3 prekybos vietos, skirtos prekiauti sertifikuotais tautinio paveldo produktais (Trakų r.)	1
Amatų centre prekiaujama dirbiniais, o rūkyklos ir šakočių parduotuvėse galima įsigyti produktų vietoje (Šilutės r.)	1
Yra galimybė prekiauti savo dirbiniais Tradicinių amatų centre (Kėdainių r.)	1
Prie Kretingos muziejaus tradicinių amatų centro yra pastatyti 3 namukai (Kretingos r.)	1

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal savivaldybių apklausos duomenis, N=37.

Vertinant pagal prekybos vietą, visose apklausoje dalyvavusiose savivaldybėse (37) savivaldybės teritorijoje sertifikuotais tautinio paveldo produktais prekiaujama parodose, mugėse, šventėse. Nemažoje dalyje (22) prekiaujama tradicinio amatininko dirbtuvėse, 14 savivaldybių – turizmo informacijos centre, kitoje turistų traukos vietoje, 12 savivaldybių – tradicinių amatų centre, 8 savivaldybėse – muziejuje, 5 savivaldybėse – kultūros centre, 4 savivaldybėse – kituose amatų centruose, 2 savivaldybėse – specializuotose parduotuvėse.

Švenčių, mugių metu tradiciniams amatininkams taip pat yra teikiamos lengvatos leidimui prekiauti. 27 savivaldybės nurodė, kad teikia mokesčių ir rinkliavų lengvatas tradiciniams amatininkams ir kitiems kūrėjams. 5 savivaldybės netaiko ir dar 5 negalėjo pasakyti. 24 savivaldybės taiko rinkliavų lengvatas už leidimą prekiauti ir (ar) teikti paslaugas. 8 savivaldybės teikia lengvatas išigyjant verslo liudijimą, dar 2 netaiko vietinės rinkliavos, 1 nuomoja namelius ir nemokamai suteikia patalpas prekybai. 23 mokesčių ir rinkliavų lengvatas taikančiose savivaldybėse jos taikomos tiek sertifikuotus tautinio paveldo produktus kuriantiems tradiciniams amatininkams, tiek tautodailininkams. Tik 2 savivaldybėse (Zarasų r. ir Varėnos r.) lengvatos taikomos tik sertifikuotus tautinio paveldo produktus kuriantiems tradiciniams amatininkams.

Be jau minėtų veiklų, savivaldybės tradiciniams amatininkams teikia paramą, skirtą tautinio paveldo produktus pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse. Remiantis apklausos duomenimis, tokią paramą teikia 18 savivaldybių. 10 savivaldybių tokios paramos neskiria, o 9 negalėjo pasakyti. Tik labai nedidelė dalis savivaldybių tradiciniams amatininkams skiria savivaldybės stipendijas ar premijas. Kasmet savivaldybės stipendijas skiria tik Joniškio r. savivaldybė, kasmet premijas skiria Kretingos r. ir Klaipėdos r. savivaldybės, o dar 7 savivaldybės premijas skiria kas kelerius metus.

26 lentelė. Savivaldybių skiriamos stipendijos ir premijos bei jų dažnumas

	Skiriamos kasmet	Skiriamos kas keletą metų	Neskiriamos	Nežinau, negaliu pasakyti
Savivaldybės stipendijos	1	0	28	8
Savivaldybės premijos	2	7	19	9

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal savivaldybių apklausos duomenis, N=37.

Apklausoje savivaldybių atstovų buvo prašoma įvertinti galimybes **įgyvendinti Tautinio paveldo produktų įstatyme numatytas funkcijas**. 62 proc. (skaičiuojant nuo 37 savivaldybių, dalyvavusių apklausoje) respondentų teigia, jog savivaldybėms sudėtinga įgyvendinti nurodytas funkcijas, nes trūksta žinių, kaip jas įgyvendinti, ir net 78 proc. sutinka, kad nurodytas funkcijas įgyvendinti sudėtinga, nes savivaldybės biudžete trūksta lėšų. 73 proc. sutinka, kad nurodytas funkcijas įgyvendinti sudėtinga, nes nenumatytas finansavimas iš valstybės biudžeto. 59 proc. sutinka, kad funkcijos nėra aiškiai apibrėžtos, trūksta pagalbos ir pavyzdžių, kaip tinkamai įgyvendinti nurodytas funkcijas. Visgi daugiau nei pusė (59 proc.) nesutinka, kad savivaldybių institucijos neturėtų vykdyti nurodytų funkcijų. Kiek daugiau nei pusė (54 proc.) visiškai sutinka arba labiau sutinka nei nesutinka, kad savivaldybės gali nesunkiai įgyvendinti nurodytas funkcijas, viskas priklauso nuo motyvacijos. 81 proc. respondentų sutinka, kad savivaldybių galimybės įgyvendinti nurodytas funkcijas priklauso nuo tradicinių amatininkų aktyvumo ir motyvacijos.

27 lentelė. Galimybių įgyvendinti TPP įstatyme numatytas funkcijas vertinimas

Pastaba: žalia spalva žymimi teigiami atsakymai, raudona spalva žymimi neigiami atsakymai. Kuo intensyvesnė spalva, tuo daugiau respondentų pasirinko atsakymą.

	Visiškai sutinku	Labiau sutinku nei nesutinku	Labiau nesutinku nei sutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau, neturiu nuomonės
Savivaldybės gali nesunkiai įgyvendinti nurodytas funkcijas, viskas priklauso nuo motyvacijos	14 %	41 %	30 %	8 %	8 %
Savivaldybėms sudėtinga įgyvendinti nurodytas funkcijas, nes trūksta žinių, kaip jas įgyvendinti	14 %	49 %	16 %	19 %	3 %
Savivaldybėms sudėtinga įgyvendinti nurodytas funkcijas, nes trūksta lėšų savivaldybės biudžete	27 %	51 %	14 %	3 %	5 %

	Visiškai sutinku	Labiau sutinku nei nesutinku	Labiau nesutinku nei sutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau, neturiu nuomonės
Savivaldybėms sudėtinga įgyvendinti nurodytas funkcijas, nes nenumatytas finansavimas iš valstybės biudžeto	46 %	27 %	11 %	5 %	11 %
Savivaldybių galimybės įgyvendinti nurodytas funkcijas priklauso nuo tradicinių amatininkų aktyvumo ir motyvacijos	54 %	27 %	11 %	3 %	5 %
Savivaldybių institucijos neturėtų vykdyti nurodytų funkcijų	8 %	19 %	16 %	43 %	14 %
Funkcijos neaiškiai apibrėžtos, trūksta pagalbos ir pavyzdžių, kaip tinkamai įgyvendinti nurodytas funkcijas	24 %	35 %	27 %	3 %	11 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal savivaldybių apklausos duomenis, N=37.

Didžioji dauguma respondentų pritaria, kad savivaldybės turi prisidėti prie Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 m. programoje savivaldybėms numatytų priemonių įgyvendinimo.

28 lentelė. Savivaldybių indėlio vertinimas įgyvendinant Programos priemones

Pastaba: žalia spalva žymimi teigiami atsakymai, raudona spalva žymimi neigiami atsakymai. Kuo intensyvesnė spalva, tuo daugiau respondentų pasirinko atsakymą.

	Visiškai pritariu	Labiau pritariu nei nepritariu	Labiau nepritariu nei pritariu	Visiškai nepritariu	Nežinau, neturiu nuomonės
Parama tradicinių amatų centrams įkurti	41 %	35 %	3 %	8 %	14 %
Parama tradicinių amatų centrų plėtrai	46 %	41 %	3 %	3 %	8 %
Leidinių, pristatančių tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, finansavimas	35 %	51 %	5 %	8 %	0 %
Parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse	49 %	41 %	5 %	5 %	0 %
Prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimo ir lengvatų suteikimo skatinimas	59 %	32 %	0 %	5 %	3 %
Tautinio paveldo produktus populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimas	41 %	51 %	5 %	3 %	0 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal savivaldybių apklausos duomenis, N=37.

Savivaldybių taip pat buvo klausiama, kokių priemonių, jų manymu, trūksta Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 m. programoje. Pastebėjimai dėl priemonių, kurių trūksta, buvo pateikti studijos 2.1 skyriuje. Bendri pastebėjimai / pasiūlymai (kalba redaguota tik ištaisant skyrybos ir gramatikos klaidas, pasikartojantys atsakymai pateikiami tik vieną kartą):

- Žemės ūkio ministerijoje siūloma grąžinti padalinį, atsakingą už tautinį paveldą, nėra aiškiai, konkrečiai, sistemiškai pristatomi produktai ir amatininkai tiek šalyje, tiek užsienyje, trūksta tarpinstitucinio bendradarbiavimo, gerosios patirties sklaidos (ypač tarp regionų), stokoja tarpsektorinių mokymų, plenerų (dabar tendencija yra tokia, kad mokomi tik tos srities specialistai). Labai trūksta įsijungimo Žemės ūkio skyrių / Kaimo reikalų skyrių, kurie ragintų, telktų sertifikuoti gyvulius, augalus.

- Tradicinių amatų centrai turi būti sertifikuojami kas 5 m., taip atsirastų motyvacija ieškoti naujų darbo formų ir kt.
- Siūloma vykdyti stebėseną, ar susertifikuoti tautinio paveldo produktai atitinka kriterijus. Galbūt galima organizuoti ekspertų grupes regionuose.
- Savivaldybei reikalingi specialistai / būtina kelti administracijų atsakingų darbuotojų (jeigu tokie apskritai savivaldybėse yra) kompetencijas, taip pat šviesti šiais klausimais sprendimus priimančius savivaldybės vadovus.
- Didesnio finansavimo šiai sričiai.
- Pasiūlymas supaprastinti produktų sertifikavimo tvarką, nes amatininkai skundžiasi, kad ji yra jiems per sudėtinga.
- Pasiūlymas skatinti legalizuoti veiklą, mažinti sanitarinius reikalavimus gaminių kūrimui.
- Leisti tradicinių amatų centrų dirbtuvių statybą esamų pastatų vietoje, jei esamas pastatas pagal amatų technologiją netinkamas (dabar leidžiama tik rekonstrukcija ir kapitalinis remontas).
- Pastebėjimas dėl bendro valstybės požiūrio. Tradicinio amato puoselėjimas nėra ekonomiškai pelningas verslas, bet reikšmingas išsaugojant krašto tradicijas, kultūrą, papročius. Dėl teisinio reguliavimo savivaldybėms kyla iššūkių nustatant lengvatas sertifikuotiems tradiciniams amatininkams (žr. 6 paaiškinimas).
- Labiau remtis ilgamete užsienio šalių praktika.

6 paaiškinimas. Iššūkiai, kylantys dėl tradicinių amatų veiklos priskyrimo ekonominei veiklai pagal ekonominės veiklos rūšių klasifikatorių

Sertifikuoti amatininkai, remiami įvairių programų, gali teikti projektus paramai. Taip pat kai kuriose mugėse yra skiriamos nemokamos vietos prekybai. Šiuo metu sertifikuoti amatininkai, vykdantys ekonominę veiklą (prekybą arba edukacijas), susijusią su produktais, įrašytais į NKP vertybių sąvadą (pvz., verbos, sodai), atitinkamai gali išsiimti:

- Verslo liudijimą pagal kodą 018, veiklos rūšis: gamyba, pavadinimas: dirbinių iš kamštienos, šiaudų, pynimo medžiagų gamyba, vainikų, krepšelių, puokščių, šluotų, šepečių ir kita niekur kitur nepriskirta gamyba, ST(EVRK klasė 32.91, įeina 5 EVRK klasės 15.12; 16.29; 22.19; 22.29; 25.99; 30.92; 32.99).
- Individualios veiklos vykdymo pažymą, kodas pagal EVRK 2 red. 162900, veiklos rūšies pavadinimas: kitų medienos gaminių gamyba; dirbinių iš kamštienos, šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba.
- Verslo liudijimą pagal kodą 103, veiklos rūšis paslaugos, pavadinimas: kvalifikacijos tobulinimo ir papildomo mokymo veikla, ST (įeina į EVRK klasės 85.51; 85.52; 85.59).

Šioje dokumentacijoje neatsispindi sertifikuotų tradicinių amatininkų, jų kuriamų tautinio paveldo produktų bei tradicijų, įrašytų į NKP vertybių sąvadą, veiklos. Tai sukelia painiavą ir sunkumų savivaldybei nustatyti lengvatas fiziniams ar juridiniams asmenims, turintiems tautinio paveldo produkto sertifikatą, tvirtinant verslo liudijimo įkainius. Klasifikatoriaus pakeitimas atsižvelgiant į tautinio paveldo produktų sąrašą ir NKP vertybės įneštų aiškumą amatininkams ir institucijoms, palengvintų planavimą ir vertinimą.

Šaltinis: savivaldybių apklausos duomenys.

Savivaldybės pagrindiniais iššūkiais, kylančiais savivaldybėje apsaugant ir populiarinant tradicinius amatus ir tautinio paveldo produktus, įvardijo (kalba redaguota tik ištaisant skyrybos ir gramatikos klaidas, pasikartojantys atsakymai pateikiami tik vieną kartą):

- Ribotą biudžetą / finansavimo trūkumą;
- Abstraktų reglamentavimą / buvo pateiktas pasiūlymas priimti naujus teisės aktus ir naujas tvarkas, aprašus, kur būtų proteguojami tradiciniai amatininkai, tačiau užtikrinamas skaidrumas;
- Painius įstatymus, griežtus reikalavimus puoselėjant kulinarinį paveldą;
- Tradiciniai amatininkai nenori legalizuotis ir įforminti veiklas, nes didelė mokestinė našta, veterinarijos reikalavimai patalpoms, gamybai;
- Metodinės pagalbos ir mokymų trūkumą;
- Tradicinių amatininkų pasyvumą / mažą motyvaciją;

- Per mažą tradiciniais amatais užsiimančiųjų skaičių;
- Amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų kompetencijų stoką informacinių technologijų srityje;
- Turizmo sektoriaus sąstingį pandemijos metu;
- Tradicinių amatų tęstinumo (perdavimo iš kartos į kartą), tradicinių amatų gyvybingumo užtikrinimo;
- Žmogiškųjų išteklių savivaldybėje trūkumą (trūksta specialistų, kuriojančių tradicinių amatų ir tautinio paveldo kūrėjų);
- Šios srities neišmanymą sprendimų priėmimo lygmeniu;
- Tradicinių amatų centro trūkumą (Pagėgių sav.).

2020 m. pradžioje, ŽŪM prašymu, Lietuvos savivaldybių asociacija (LSA) atliko savivaldybių apklausą, kuria buvo siekiama surinkti informaciją, kaip savivaldybės vykdo Tautinio paveldo produktų įstatymu joms pavestas funkcijas. Šios apklausos objektas buvo siauresnis ir neapėmė informacijos apie savivaldybių veiklas, susijusias su Programos įgyvendinimu, taip pat apklausos duomenys turi trūkumų, todėl šioje ataskaitoje vadovautasi ESTEP atliktos apklausos duomenimis, o 6 paaiškinime pateikta LSA apklausos analizė.

7 paaiškinimas. LSA 2020 m. vykdytos apklausos analizė

Žemės ūkio ministerijos prašymu, Lietuvos savivaldybių asociacija 2020 m. sausio mėn. atliko savivaldybių apklausą, kuria buvo siekiama surinkti informaciją, kaip savivaldybės vykdo Tautinio paveldo produktų įstatymu joms pavestas funkcijas. Būtina atkreipti dėmesį, kad šie duomenys turi trūkumų:

- 1) buvo užpildytos 53 anketos, tačiau dalis jų buvo užpildytos netinkamai arba dubliavosi: Rietavo sav. duomenis užpildė 2 asmenys; Pagėgių, Elektrėnų ir Kaišiadorių r. sav. atsiuntė neužpildytas formas; Alytaus m., Alytaus r., Marijampolės, Panevėžio ir Vilkaviškio r. atsakymai buvo atsiųsti po 2 kartus, Klaipėdos m. ir Vilniaus m. – po 3 kartus. Tinkamai anketas užpildė ir duomenis pateikė 38 savivaldybės.
- 2) buvo užduoti nepakankamai tikslūs klausimai ir reikalavimai informacijos turiniui, todėl savivaldybių atstovai užklausa pildė pateikdami skirtingo detalumo duomenis.

LSA vykdytos apklausos duomenys rodo, kad 12 savivaldybių taikė lengvatas tradiciniam amatininkams, dalyvaujantiems mugėse ar kitose bendruomenės šventėse. 10 savivaldybių teikia lengvatas tautodailininkams. Dar 11 savivaldybių nurodė, kad teikia lengvatas amatininkams, tačiau iš pateiktos detalizuotos informacijos nėra galimybės tiksliai nustatyti, kam lengvatos teikiamos (tradiciniam amatininkams ar tautodailininkams). 17 savivaldybių savo programose yra numačiusios prioritetinius projektus, skirtus vietos tradicinių amatininkų sukurtų gaminių realizavimui ir populiarinimui plėtoti, ir įgyvendina tradicinių amatų produktų populiarinimo projektus, kurių metu organizuojamos mugės, įvairūs renginiai, edukacijos, teikiama parama amatų centrų veiklai ir plėtrai.

Tik 13 savivaldybių investicinėse programose yra numačiusios prioritetus projektams, skirtiems tradicinių amatų plėtrai bei tautinio paveldo produktų demonstravimo ir prekybos vietoms įsteigti (Akmenės sav. programoje yra numačiusi tokį prioritetą, tačiau veiklos nevykdomos, nes nėra poreikio). 7 savivaldybės nurodė remiančios savivaldybėje veikiančius Pivašiūnų amatų centrą, Dargužių amatų centrą, Tradicinių amatų centrą Arnetų name, Tradicinių amatų centrą „Svirnas“, Tradicinių amatų centrą Upytės kaime, Tradicinių amatų centrą Antazavės dvare, Kelmės kultūros centro tradicinių amatų centrą, o likusios remia prekybos vietų švenčių metu įkūrimą.

Kiek daugiau nei pusė (32) savivaldybių vykdo kitas tradicinių amatų ir tautinio paveldo priemones, tarp kurių įvardijamas įvairių renginių, mugių, parodų organizavimas, dalyvavimo parodose rėmimas, edukacinių užsiėmimų organizavimas ar rėmimas ir kt.

29 lentelė. Pagal Tautinio paveldo produktų įstatymą savivaldybių įgyvendinamos priemonės

Priemonė	Priemonę taikiusių savivaldybių skaičius
Lengvatos tradiciniam amatininkams, dalyvaujantiems mugėse ar kitose bendruomenės šventėse	12
Savivaldybės programoje yra numatyti prioritetai projektams, skirtiems vietos tradicinių amatininkų sukurtų gaminių realizavimui ir populiarinimui plėtoti	17

Savivaldybės investicinėse programose yra numatyti prioritetai projektams, skirtiems tradicinių amatų centrams bei tautinio paveldo produktų demonstravimo ir prekybos vietoms įsteigti	13
Taikomos kitos tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų priemonės	32

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal LSA apklausos duomenis.

2012–2020 m. duomenimis, 11 savivaldybių (Jonavos r., Jurbarko r., Kazlų Rūdos, Lazdijų r., Marijampolės, Mažeikių r., Radviliškio r., Skuodo r., Šalčininkų r., Telšių r. ir Visagino) nevykdė jokių veiklų, susijusių su Programos įgyvendinimu, arba nepateikė duomenų apie tokių veiklų vykdymą.

Remiantis 2012–2020 m. duomenimis, Jonavos r., Jurbarko r., Kazlų Rūdos, Lazdijų r., Marijampolės, Mažeikių r., Radviliškio r., Skuodo r., Šalčininkų r., Telšių r. ir Visagino savivaldybės nevykdė jokių veiklų, susijusių su Programos įgyvendinimu, arba nepateikė duomenų apie tokių veiklų vykdymą. Tačiau LSA apklausos duomenys rodo, kad Lazdijų r., Marijampolės, Telšių r. ir Visagino savivaldybės vykdo Tautinio paveldo produktų įstatymu joms pavestas funkcijas. Skuodo r. savivaldybė nurodė, kad veiklos nevykdomos, nes nėra poreikio. Tik 1 asmuo yra sertifikuotas tradicinis amatininkas.

Šaltinis: ESTEP pagal LSA apklausos duomenis.

Apibendrinant, savivaldybės veiklas, prisidedančias prie Programos įgyvendinimo, vykdo epizodiškai. Nors Programa įgyvendinama 9 metus, metinių Programos įgyvendinimo ataskaitų analizė atskleidė, kad nėra nei vienos savivaldybės, kuri TPP įstatyme numatytas funkcijas ir Programoje numatytas priemonės būtų vykdžiusi visus 9 metus. Tik 3 savivaldybės (Kelmės r., Kretingos r. ir Utenos r.) atitinkamas funkcijas ir veiklas vykdė 8 metus, o net 11 TPP įstatyme numatytų funkcijų ir Programoje numatytų priemonių nevykdė arba nepateikė informacijos apie vykdymą.

Dažniausiai savivaldybių teritorijose vykdomos tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo veiklos yra tradicinių švenčių, mugių organizavimas. Būtent švenčių ir mugių metu sukuriama laikinosios prekybos vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais. Tradiciniams amatininkams taip pat yra teikiamos lengvatos prekiauti tautinio paveldo produktais. Tautinio paveldo produktai savivaldybėse taip pat viešinami ir populiarinami juos naudojant reprezentacijai. Yra įgyvendinami projektai, populiarinantys tautinio paveldo produktus turizmo sektoriuje, vyksta viešinimas savivaldybės internetinėje svetainėje ir kitais kanalais (pvz., socialiniai tinklai, žiniasklaida).

Dauguma savivaldybių atstovų pritaria, kad jos turėtų įgyvendinti Tautinio paveldo produktų įstatyme jiems pavestas funkcijas, tačiau akcentuoja, kad šias funkcijas įgyvendinti sudėtinga, nes trūksta finansavimo tiek iš savivaldybės biudžeto, tiek iš valstybės biudžeto. Taip pat trūksta žinių, pagalbos ir pavyzdžių, kaip tinkamai įgyvendinti pavestas funkcijas.

6.2 KULTŪROS MINISTERIJOS INDĖLIS ĮGYVENDINANT PROGRAMĄ

Programoje numatyta, kad Kultūros ministerija turėtų prisidėti prie visų trijų tikslų įgyvendinimo:

Pirmojo programos tikslo (plėtoti valstybės pagalbą, skatinančią tautinio paveldo produktų išsaugojimą, kūrimą ir realizavimą) 1.2 uždavinio – tobulinti teisinės prielaidas, skatinančias tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatų išsaugojimą;

Antrojo programos tikslo (išplėtoti ir koordinuoti tradicinių amatų mokymo sistemą) uždavinių:

- 2.1 uždavinys – tobulinti tradicinių amatininkų mokymus;
- 2.2 uždavinys – užtikrinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus;
- 2.3 uždavinys – skatinti tradicinių amatų meistrus perduoti tradicinių amatų įgūdžius jaunimui;
- 2.4 uždavinys – atlikti mokslinius tyrimus ir tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną.

Trečiojo programos tikslo (formuoti patrauklų tautinio paveldo produktų įvaizdį šalyje ir užsienyje) uždavinių:

- 3.1 uždavinys – populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas;
- 3.2 uždavinys – skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų asociacijų veiklą ir jų pateiktų projektų įgyvendinimą;
- 3.3 uždavinys – stiprinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų tarpusavio ryšius ir bendradarbiavimą su turizmo sektoriais.

2020 m. buvo parengta Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcija⁵³ ir jos įgyvendinimui skirtas Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 m. planas⁵⁴. Šiame plane yra numatyta, kad Žemės ūkio ministerija parengs Tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos priemonių planą.

KM atstovai įeina į Tautinio paveldo produktų tarybos sudėtį bei Tautinio paveldo produktų, tradicinių mugių, tradicinių amatų mokymo programų, tradicinių amatų meistrų sertifikavimo ir atestavimo ekspertų komisijos sudėtį.

Kultūros ministerija taip pat yra atsakinga už Nematerialaus kultūrinio paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje ir yra parengtas Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadas, kurį administruoja Lietuvos nacionalinis kultūros centras (biudžetinė įstaiga, veikianti prie KM). Į sąvadą yra įtraukti tokie tautinio paveldo produktai kaip verbos, šiaudiniai sodai, vėtrungės. Taip pat įtrauktas ir kryždirbystės tradicinis amatas. Per šį sąvadą vyksta sklaida, didinamas žinomumas, į sąvadą įtrauktoms vertybėms skiriamas prioritetas finansavimas. Taip pat šiuo metu Kultūros ministerija rengia pasiūlymą į Reprezentatyvųjų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą įtraukti verbių rišimo tradiciją Vilniaus krašte ir šiaudinių sodų tradiciją (šie tradiciniai amatai ir gaminiai taip pat įtraukti į sertifikuotų tautinio paveldo produktų sąrašą). Šiuo metu į Reprezentatyvųjų žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą įtraukta kryždirbystė ir kryžių simbolika bei dainų ir šokių šventės Baltijos valstybėse bei lietuvių polifoninės dainos „Sutartinės“.

Įgyvendinant antrąjį Programos tikslą, taip pat svarbi Nacionalinio kultūros centro veikla. Nacionalinis kultūros centras organizuoja kvalifikacijos tobulinimo kursus, kuriuose gali dalyvauti tradiciniai amatininkai ir su etnine kultūra dirbantys specialistai. Pavyzdžiui, 2020 m. buvo organizuotas baltų genčių kostiumų rekonstrukcijos ir gamybos seminaras „Baltų genčių kostiumų rekonstrukcijos problematika“ (3 tradiciniai amatininkai, dalyvavę studijos rengimo metu atliktoje tradicinių amatininkų apklausoje, nurodė, kad savo kvalifikaciją tobulino dalyvaudami šiame seminare). 2020 m. taip pat buvo organizuoti kvalifikacijos tobulinimo kursai savivaldybių kultūros, kultūros ir švietimo, švietimo skyrių vedėjams ar jų pavaduotojams kultūrai bei respublikinis etninės kultūros seminaras specialistams, atsakingiems už etninę kultūrą, tautodaile, tradicinius amatus. KM 2021 m. taip pat planuoja atlikti nematerialaus paveldo išsaugojimo situacijos Lietuvoje tyrimą.

Prie trečiojo Programos tikslo KM prisideda teikdama finansavimą tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų populiarinimo projektams per Etninės kultūros tarybos programas. KM prisideda prie rodiklių „Finansuotų, susijusių su tautinio paveldo produktų populiarinimu, projektų, kuriuos pateikė asociacijos, dalis, procentais“ ir „Įgyvendintų bendrų projektų, populiarinančių tautinio paveldo produktus, skaičius per metus“ pasiekimo. KM taip pat teikia premijas už tradicinės kultūros puoselėjimą ir skleidimą, o Nacionalinis kultūros centras organizuoja konkursus „Aukso vainikas“ ir „Sidabro vainikėlis“.

KM kartu su ŠMSM įgyvendina Kultūros paso priemonę. Ši priemonė skirta visų Lietuvos mokinių, besimokančių pagal bendrojo ugdymo programas, kultūros pažinimo įpročiams ugdyti ir jų kultūros patirčiai plėsti, teikiant jiems atitinkamas kultūros ir meno paslaugas. Dalyvavimas kultūrose pase yra atviras visoms šalies kultūros ir meno įstaigoms bei kūrėjams, menininkams, galintiems suteikti

⁵³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/109da290af4211ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=8fvznfzd2>.

⁵⁴ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/475488c4284c11eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=2r1ma9o4>.

kokybiškas kultūros ir meno paslaugas. 3 amatų centrai ir per interviu nurodė dalyvaujantys kultūros paso priemonėje.

6.3 ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJOS INDĖLIS ĮGYVENDINANT PROGRAMĄ

Programoje numatyta, kad Švietimo, mokslo ir sporto ministerija turėtų prisidėti prie antrojo Programos tikslo (išplėtoti ir koordinuoti tradicinių amatų mokymo sistemą) uždavinių:

- 2.1 uždavinys – tobulinti tradicinių amatininkų mokymus;
- 2.3 uždavinys – skatinti tradicinių amatų meistrus perduoti tradicinių amatų įgūdžius jaunimui;
- 2.4 uždavinys – atlikti mokslinius tyrimus ir tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną.

Įgyvendinant antrąjį Programos tikslą ŠMSM padaliniai Nacionalinė švietimo agentūra ir Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centras organizuoja kvalifikacijos kėlimo seminarus mokytojams etnokultūrine tematika, juos vesti kviečiami amatininkai, kurie perduoda savo žinias mokytojams, o mokytojai dalijasi patirtimis su moksleiviais.

Tradicinių amatų meistrai į švietimo sistemą įtraukiami kaip laisvieji mokytojai, taip pat per amatų centrus ir asociacijas. Tradicinių amatų meistrai teikia savivaldybėms akredituoti programas ir gauna NVŠ tikslines lėšas programoms įgyvendinti. Kaip jau buvo minėta anksčiau, ŠMSM kartu su Kultūros ministerija įgyvendina Kultūros paso priemonę.

Analizuojant metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktą informaciją matyti, kad ŠMSM veikla tradicinių amatų apsaugos ir populiarinimo srityje yra gana epizodiška. ŠMSM galėtų skirti daugiau dėmesio tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų meistrų kvalifikacijos tobulinimui ir jų įtraukimui į švietimo sistemą (pavyzdžiui, per pilotinius projektus mokyklose ar pan.).

6.4 EKONOMIKOS IR INOVACIJŲ MINISTERIJOS BEI VŠĮ „KELIAUK LIETUVOJE“ INDĖLIS ĮGYVENDINANT PROGRAMĄ IR TURIZMO INFORMACIJOS CENTRŲ APKLAUSA

Programoje numatyta, kad prie trečiojo Programos tikslo (formuoti patrauklų tautinio paveldo produktų įvaizdį šalyje ir užsienyje) ir dviejų uždavinių įgyvendinimo pagal programos priemonių planus turėtų prisidėti Valstybinis turizmo departamentas, kurio funkcijas šiuo metu įgyvendina EIM Turizmo politikos skyrius ir VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“. Uždaviniai:

- 3.1 uždavinys – populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas;
- 3.3 uždavinys – stiprinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų tarpusavio ryšius ir bendradarbiavimą su turizmo sektoriais.

EIM Turizmo politikos skyrius yra atsakingas už turizmo politikos formavimą Lietuvoje. EIM vertinimu, tradiciniai amatai turizmo sektoriui yra labai svarbūs. Tradicinių amatų plėtrą EIM skatina per darnųjį turizmą įtraukiant kuo daugiau vietos tradicinių amatininkų ir tautinio paveldo produktų. Yra parengtos Lietuvos Respublikos darniojo turizmo plėtros gairės, kuriose pateikiamos rekomendacijos dėl turizmo regionuose augimo įtraukiant tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų veiklas. Šiuo metu rengiamame Ekonomikos gaivinimo plane taip pat per darnaus turizmo principus numatomas tradicinių amatininkų įtraukimas, pavyzdžiui, jei perkami suvenyrai, kad jie būtų perkami iš vietos tradicinių amatininkų arba jei ragaujamas maistas, kad jis būtų tradicinis.

Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 m. programoje⁵⁵ taip pat buvo numatytas uždavinys „Didinti kultūros renginių ir pramogų pasiūlą ne per turizmo sezoną“, kurio siekiama inicijuojant ir remiant kulinarinio paveldo, etnokultūros regionų tradicijų, tradicinių amatų plėtrą ir edukacinių, taip pat gamtos pažinimo programų kūrimą Lietuvoje. EIM taip pat veikia Turizmo taryba, kuri atlieka patariamąją funkciją. 2019 m. buvo suorganizuotas posėdis, kurio metu buvo pristatyti tradiciniai amatai ir skatinamas kuo platesnis jų įtraukimas į turizmą.

Tradiciniai amatai ir tautinio paveldo produktai yra pristatomi turizmo parodose tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Delegacijoms iš užsienio taip pat visada pristatomi tradiciniai amatai ar tautinio paveldo produktai. Tai vienas iš populiariausių būdų pristatyti šalį.

VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ yra Ekonomikos ir inovacijų ministerijos kuruojama viešoji įstaiga, atsakinga už šalies turizmo rinkodarą tiek užsienyje, tiek Lietuvoje. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ vertinimu, tradiciniai amatai ir tautinio paveldo produktai yra tinkamas ir aktualus Lietuvos turizmo produktas. Pastebima tendencija, kad pastaruoju metu turistai itin domisi veiklomis, į kurias gali patys įsitraukti, patys gali kažką pasigaminti. Domimasi įvairiais rankų darbo dirbiniais.

VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ veikla glaudžiai susijusi su tradicinių amatų viešinimu ir populiarinimu turizmo sektoriuje. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ tradicinius amatus ir tautinio paveldo produktus populiarina ir viešina organizuodama pažintinius turus kelionių organizatoriams ir žiniasklaidos atstovams iš užsienio ir Lietuvos, skelbdama informaciją, susijusią su tradiciniais amatais, pristatant tautinį paveldą turizmo parodose.

Sudarant programas užsienio kelionių organizatoriams būtinai įtraukiami vienas ar keli objektai, kuriuose pristatomas tautinis paveldas, organizuojant maitinimą taip pat pristatomas Lietuvos kulinarinis paveldas. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ organizuoja renginius kelionių organizatoriams siekiant pristatyti Lietuvą, pavyzdžiui, „Baltic Connecting“. Tokiuose renginiuose pristatomi tradiciniai amatai. Organizuojami turai po Lietuvą skirtingomis tematikomis, pavyzdžiui, kryždirbystė, žolininkystė, alaus kelias. Po tokių kelionių ir renginių užsienyje publikuojami viešinimo straipsniai. Renginių metu dalijant suvenyrus, siunčiant dovanas kolegoms iš užsienio dažnai pasirenkami tautinio paveldo produktai.

Turistinės programos taip pat organizuojamos ir Lietuvos kelionių organizatoriams, supažindinama su tradiciniais amatais ir tautinio paveldo produktais (pvz., kryždirbystė, dzūkiškų bandų gamyba), vykdomos edukacijos, organizuojamos ekskursijos (pvz., VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ yra organizavusi ekskursijas į kaimo turizmo sodybą „Pas tėvukus“, kurie yra pripažinti tautinio paveldo gamintojais). Renginių dalyviams taip pat teikiami suvenyrai amatų tematika.

Tradiciniai amatai demonstruojami užsienio ir Lietuvos turizmo parodose (pvz., „Adventur“). Kai kuriais atvejais pristatomi tik tautinio paveldo produktai, tačiau esant galimybei stengiamasi pakviesti parodoje dalyvauti ir patį tradicinį amatininką, kuris galėtų pademonstruoti savo amatą.

VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ skelbia informaciją apie tradicinius amatus, edukacijas, šventes, kuriose demonstruojami tradiciniai amatai, „Facebook“ puslapiuose „Lietuva. O čia ar buvai?“ bei „Lithuania. Real is beautiful“ ir internetinėje svetainėje „Lithuania Travel“, kurioje skelbiama įvairi informacija, susijusi ir su tradiciniais amatais. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ yra bendradarbiavusi ir su kai kuriais tradicinių amatų centrais, pavyzdžiui, Žaslių tradicinių amatų centru, Kretingos tradicinių amatų centru, yra organizavusi ekskursijas į šiuos centrus.

Nors VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ prisideda prie tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo turizmo sektoriuje, ieškodami amatininkų, kurie galėtų pristatyti ir pademonstruoti savo amatą, tradicinių amatininkų tikslingai neieško. Siekiant padidinti VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ indėlį viešinant ir populiarinant tradicinius amatus pastebima, kad trūksta aiškios ir koncentruotos informacijos ar sąrašo, kuriame būtų

55

https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/2_Lietuvos%20turizmo%20pl%C4%97tros%202014%E2%80%932020%20met%C5%B3%20programa.pdf

pateikiama informacija apie tradicinius amatus, jais užsiimančius amatininkus. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ iki interviu nebuvo girdėjusi ir nesinaudojo svetaine www.tautinispaveldas.lt, apie ją nebuvo pakankamai gerai iškomunikuota. Nepaisant to, kad svetainė egzistuoja, ji nėra patogi vartotojams, pateikiama neišsami informacija. Apie tradicinį amatininką galima sužinoti tik jo vardą ir pavardę, regioną, kuriame veikia, ir kuriamus tautinio paveldo produktus. Siekiant padidinti bendradarbiavimą su tradiciniais amatininkais ir amatų centrais trūksta informatyvesnių aprašymų apie vykdomas veiklas, organizuojamas edukacijas, tautinio paveldo produktų nuotraukų, informacijos apie tai, ar jie yra atviri ne darbo valandomis, ne sezono metu, kokiomis užsienio kalbomis kalba ir pan.

Svarbu paminėti, kad turizmo sektoriaus atstovams ne visada aiški skirtis tarp tradicinių (sertifikuotų) ir kitų amatų, todėl Ekonomikos ir inovacijų ministerija kaip turizmo politiką formuojanti institucija turėtų skirti daugiau dėmesio būtent tradicinių amatų populiarinimui, jų atpažinimui.

ESTEP atliktos turizmo informacijos centrų apklausos rezultatai rodo, kad 97 proc. respondentų mano, jog tradiciniai amatai bei sertifikuoti tautinio paveldo produktai yra patrauklūs turistams, iš jų 47 proc. mano, kad labai patrauklūs.

TIC dažniausiai tradicinius amatininkus ir jų gaminamus sertifikuotus tautinio paveldo produktus viešina ir populiarina teikdami informaciją telefonu arba gyvai centro lankytojams, taip pat skelbia informaciją TIC „Facebook“ puslapyje ir TIC internetinėje svetainėje, tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus pristato parodose.

30 lentelė. TIC naudojami tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo būdai

Viešinimo būdas	Atsakymų sk., proc., (N=32)
Teikiant informaciją telefonu arba gyvai centro lankytojams	94 %
Skelbiant informaciją turizmo informacijos centro „Facebook“ puslapyje	81 %
Skelbiant informaciją turizmo informacijos centro internetinėje svetainėje	78 %
Pristatant tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus parodose	78 %
Pristatant tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus miesto šventėse	63 %
Rengiant ir leidžiant leidinius, pristatančius tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus	50 %
Kita	16 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal TIC apklausos duomenis, N=32.

Be jau minėtų veiklų, dalis TIC tradicinius amatų centrų ir apsilankymą amatininkų dirbtuvėse įtraukia į vykdomų ekskursijų programą. 66 proc. TIC nurodė, kad jų organizuojamose ekskursijose tradicinių amatų centrai, tradicinių amatininkų dirbtuvės ar jų vykdomos edukacijos į programą įtraukiamos priklausomai nuo turistų poreikio. 38 proc. TIC nurodė, kad yra sukurta viena ar daugiau ekskursijų programų, į kurias įtrauktas apsilankymas ar (ir) edukacijos tradicinių amatų centre bei apsilankymas tradicinio amatininko dirbtuvėje ir edukacija.

31 lentelė. Tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų įtraukimas organizuojant ekskursijas

Ar TIC organizuojamose ekskursijose tradiciniai amatų centrai, tradicinių amatininkų dirbtuvės ar jų vykdomos edukacijos įtraukiamos į programą?	Atsakymų sk., proc., (N=32)
Tradicionių amatų edukacijos į ekskursijų programą įtraukiamos priklausomai nuo turistų poreikio	66 %
Yra sukurta viena ar daugiau ekskursijų programų, į kurias įtrauktas apsilankymas ar (ir) edukacijos tradiciniame amatų centre	38 %
Yra sukurta viena ar daugiau ekskursijų programų, į kurias įtrauktas apsilankymas tradicinio amatininko dirbtuvėje ir edukacija	38 %
Nėra įtraukiamos	13 %
Kita	13 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal TIC apklausos duomenis, N=32.

Vertinant tradicinių amatų edukacijų prieinamumą beveik visi apklausoje dalyvavę TIC nurodė, kad jų savivaldybėje yra galimybė užsisakyti edukaciją grupei, pavieniams asmenims užsisakyti edukaciją yra mažesnės galimybės. Edukaciją taip pat dažniausiai galima užsisakyti tiek darbo dienomis, tiek savaitgaliais. Nemaža dalis TIC nurodė, kad yra galimybė edukaciją užsisakyti darbo dienomis ne darbo valandomis. Tai rodo, kad edukacijos vyksta gana lanksčiai, prisitaikant prie turistų poreikio. 56 proc. TIC nurodė, kad, be lietuvių kalbos, ekskursijos dar organizuojamos rusų kalba, 41 proc. – anglų kalba, 9 proc. – lenkų ir 3 proc. – vokiečių.

32 lentelė. Galimybės užsisakyti edukaciją TIC aptarnaujamose teritorijose

	Taip	Ne	Nežinau, negaliu pasakyti
Užsisakyti edukaciją grupei	97 %	3 %	0 %
Užsisakyti edukaciją pavieniams asmenims	56 %	31 %	13 %
Užsisakyti edukaciją darbo dienomis (nuo 8 iki 17 val.)	88 %	3 %	9 %
Užsisakyti edukaciją savaitgaliais	84 %	6 %	9 %
Užsisakyti edukaciją darbo dienomis ne darbo valandomis	59 %	28 %	13 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal TIC apklausos duomenis, N=32.

Tik nedidelė dalis TIC nurodė, kad tradicinio amatininko dirbtuvėse galima apsilankyti be išankstinio susitarimo darbo dienomis ar savaitgaliais. Didžioji dalis nurodė, kad apsilankyti tradicinio amatininko dirbtuvėse galima tik susitarus iš anksto. Apsilankius tradicinio amatininko dirbtuvėje galima apžiūrėti tradicinio amatininko gaminamus tautinio paveldo gaminius, dalyvauti edukacijoje, pabandyti pačiam pasigaminti tradicinį gaminį, įsigyti tradicinio amatininko gaminamų tautinio paveldo gaminių.

33 lentelė. Galimybės apsilankyti tradicinio amatininko dirbtuvėse be išankstinio susitarimo TIC aptarnaujamose teritorijose

	Atsakymų sk., proc. (N=32).
Apsilankyti tradicinio amatininko dirbtuvėse galima tik susitarus iš anksto	69 %
Taip, darbo dienomis (nuo 8 iki 17 val.)	25 %
Tokios galimybės nėra	19 %
Taip, savaitgaliais	13 %
Kita	6 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal TIC apklausos duomenis, N=32.

19 TIC yra demonstruojami sertifikuoti tautinio paveldo produktai, o 15 TIC yra galimybė įsigyti tautinio paveldo produktų.

Be visų jau minėtų veiklų, kai kurie TIC nurodė, kad viešinimą vykdo regioninėje spaudoje, rengia tradicinių amatininkų darbų parodas. Kai kurie TIC turi parduotuves, kuriose prekiauja tautinio paveldo produktais (Utenos TIC, Rokiškio TIC, Šilutės TIC). Radviliškio TIC yra sukūrę turą „Radviliškio krašto etnokultūros keliu“, kuriame pristatomos tradicinius amatus puoselėjančios įstaigos bei krašto tautodailininkai, kūrėjai. Šiaulių r. TVIC yra sukūrę reprezentacinius filmukus. Rietavo TIC nuo 2016 m. kasmet organizuoja Metturgio šventę.

65 proc. TIC pritaria, kad jų aptarnaujamose teritorijose tai, kad ne visi tradiciniai amatininkai yra linkę demonstruoti savo amatą turistams, yra problema. 79 proc. pritaria, jog problema yra tai, kad tradiciniai amatininkai nekalba užsienio kalbomis, 68 proc. – kad edukacijos yra pritaikytos grupėms ir nevedamos pavieniams asmenims.

34 lentelė. Problemų, susijusių su tradicinių amatų populiarinimu, vertinimas

Pastaba: raudona spalva žymimi neigiami atsakymai, žalia spalva žymimi teigiami atsakymai. Kuo intensyvesnė spalva, tuo daugiau respondentų pasirinko atsakymą.

	Visiškai pritariu	Labiau pritariu nei nepritariu	Labiau nepritariu nei pritariu	Visiškai nepritariu	Nežinau, negaliu pasakyti
Ne visi tradiciniai amatininkai yra linkę demonstruoti savo amatą turistams	32 %	32 %	32 %	3 %	0 %
Tradiciniai amatininkai nekalba užsienio kalbomis	41 %	38 %	15 %	3 %	3 %
Edukacijos yra pritaikytos grupėms ir nevedamos pavieniams asmenims	41 %	26 %	15 %	18 %	0 %

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal TIC apklausos duomenis, N=34.

TIC taip pat buvo klausiama, su kokiais kitais iššūkiais susiduria viešinant ir populiarinant tradicinius amatus. Buvo gauti tokie atsakymai (kalba redaguota tik ištaisant skyrybos ir gramatikos klaidas, pasikartojantys atsakymai pateikiami tik vieną kartą):

- Mažai regione veikiančių tradicinių amatininkų;
- Amatininkai nėra suinteresuoti sertifikuoti savo veiklą, jiems reikia koordinatoriaus, kuris padėtų sertifikuoti gaminius, padėtų dalyvauti parodose ir kt.;
- Tradiciniai amatininkai nėra susiinteresuoti / neaktyvūs / prastai komunikuoja / nesupranta reklamos naudos;
- Amatininkai yra užimti savo darbais, ne visada turi laiko priimti pavienius lankytojus ar grupes, nemažai daliai tradicinis amatas yra kaip laisvalaikio užsiėmimas;
- Ne visi amatininkai turi lankymui pritaikytas patalpas / neturi galimybių atvykti pristatyti savo amatus;
- Nedidelė dalis turistų nori dalyvauti edukacijose;
- Nėra konkretaus ir nesikeičiančio edukacijų grafiko;
- Trūksta finansavimo;
- Trūksta mokymų, seminarų, konferencijų;
- Sudėtingi biurokratiniai mechanizmai siekiant parduoti tradicinių amatininkų gaminius.

Apibendrinus galima pastebėti svarų TIC indėlį prisidedant prie tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų viešinimo bei populiarinimo. TIC dažniausiai tradicinius amatininkus ir jų gaminamus sertifikuotus tautinio paveldo produktus viešina ir populiarina teikdami informaciją telefonu arba gyvai centro lankytojams, taip pat skelbia informaciją „Facebook“ puslapyje ir internetinėje svetainėje, tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus pristato parodose. Kai kurie TIC suteikia galimybę įsigyti tautinio paveldo produktų. TIC ne tik teikia informaciją apie vykstančias tradicinių amatų edukacijas, bet ir pagal turistų poreikį apsilankymą tradiciniuose amatų centruose, amatininko dirbtuvėse ar dalyvavimą edukacijose įtraukia į ekskursijų programą.

Pagal TIC pateiktus atsakymus galima pastebėti, kad edukacijos yra organizuojamos tiek darbo dienomis (ir nedarbo valandomis), tiek savaitgaliais, tačiau mažesnėje dalyje savivaldybių yra galimybė dalyvauti edukacijoje pavieniams asmenims nei grupėms. Gana didelė dalis TIC atstovų sutinka, kad tai yra problema populiarinant tradicinius amatus. Problemomis įvardijama ir tai, kad ne visi tradiciniai amatininkai yra linkę demonstruoti savo amatą turistams, bei tai, kad tradiciniai amatininkai nekalba užsienio kalbomis.

6.5 SAUGOMŲ TERITORIJŲ LANKYTOJŲ CENTRŲ INDĖLIS ĮGYVENDINANT PROGRAMĄ BEI POPULIARINANT TRADICINIUS AMATUS IR SAUGOMŲ TERITORIJŲ LANKYTOJŲ CENTRŲ APKLAUSA

Programoje numatyta, kad Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos dalyvauja įgyvendinant šiuos Programos uždavinius:

- 2.3. skatinti tradicinių amatų meistrus perduoti tradicinių amatų įgūdžius jaunimui;
- 3.1. populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas.

ESTEP atliktos saugomų teritorijų lankytojų centrų apklausos duomenimis, beveik visuose apklausoje dalyvavusiuose (12 iš 14) lankytojų centruose lankytojai gali gauti informacijos apie atitinkamo parko teritorijoje gyvuojančius tradicinius amatus ir juos puoselėjančius tradicinius amatininkus. Likusių dviejų lankytojų centrų atstovai nurodė, kad jų teritorijoje nėra veikiančių tradicinių amatininkų. Viešvilės rezervato atstovai nurodė, kad pagrindinis dėmesys yra skiriamas gamtiniais reiškiniais ir istoriniams įvykiams rezervato teritorijoje. Paminėta, kad anksčiau vyko intensyvus pušų sakimas – tai istorinis amatas, tačiau gamtiniu atžvilgiu tai kenkėjiška veikla, smarkiai pažeidžianti medžio gyvybines funkcijas, dėl to jie užauga labai skurdūs, nepasiekia savo amžiui būdingo storio.

13 iš 15 lankytojų centrų atstovų mano, kad tradiciniai amatai bei sertifikuoti tautinio paveldo produktai gali būti įdomūs parko / rezervato lankytojams. 1 mano, kad labiau neįdomūs nei įdomūs ir 1 negalėjo atsakyti.

10 iš 14 lankytojų centrų vykdo veiklas, susijusias su tradicinių amatininkų ir jų gaminamų sertifikuotų tautinio paveldo produktų viešinimu ir populiarinimu. 4 lankytojų centrai tokių veiklų nevykdo, nes nėra paklausos; nėra arba nežino tradicinių amatininkų, dauguma sertifikuotų tradicinių amatininkų nesikreipia į lankytojų centrą; lankytojų centras viešina saugomų teritorijų produkto ženklo turėtojus. Visi tokias veiklas vykdančios lankytojų centrai teikia informaciją telefonu arba gyvai centro lankytojams, 9 lankytojų centrai skelbia informaciją lankytojų centro internetinėje svetainėje ir „Facebook“ puslapyje. Tik 1 lankytojų centras nurodė, kad leidžia leidinius, pristatančius tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus. Kai kurie lankytojų centrai taip pat organizuoja renginius, į kuriuos kviečia tradicinius amatininkus pristatyti tautinio paveldo produktus. 1 lankytojų centras organizuoja tradicinių žvakių liejimo edukacijas.

7 lankytojų centruose tradicinių amatų edukacijos į ekskursijų programą įtraukiamos priklausomai nuo lankytojų poreikio, 1 lankytojų centras yra sukūręs vieną ar daugiau ekskursijų programų, į kurias įtrauktas apsilankymas tradicinio amatininko dirbtuvėje ir edukacija, 2 lankytojų centruose tradiciniai amatų centrai, tradicinių amatininkų dirbtuvės ar jų vykdomos edukacijos nėra įtraukiami į ekskursijų programą.

6 lankytojų centrai nurodė, kad jų aptarnaujamoje teritorijoje yra galimybė užsisakyti tradicinio amatininko organizuojamą edukaciją grupei, 3 – pavieniams asmenims. 4 lankytojų centrai nurodė, kad yra galimybė tokią edukaciją užsisakyti darbo dienomis, 5 – savaitgaliais. 6 lankytojų centrai nurodė, kad, be lietuvių kalbos, edukacijos vyksta rusų kalba, 2 – anglų kalba ir 1 – žemaičių. 2 lankytojų centrai nurodė, kad yra galimybė apsilankyti tradicinio amatininko dirbtuvėse be išankstinio susitarimo darbo dienomis nuo 8 iki 17 val., 8 nurodė, kad tradicinio amatininko dirbtuvėse galima apsilankyti tik susitarus iš anksto. 7 lankytojų centrai nurodė, kad apsilankius tradicinio amatininko dirbtuvėje galima dalyvauti edukacijoje, 6 – įsigyti tradicinio amatininko gaminamų tautinio paveldo gaminių, 5 – apžiūrėti tradicinio amatininko gaminamus tautinio paveldo gaminius, 4 – pabandyti pačiam pasigaminti tradicinį gaminį.

35 lentelė. Galimybės užsisakyti edukaciją saugomoje teritorijoje

	Taip	Ne	Nežinau, negaliu pasakyti
Užsisakyti edukaciją grupei	6	2	2
Užsisakyti edukaciją pavieniams asmenims	3	3	4
Užsisakyti edukaciją darbo dienomis (nuo 8 iki 17 val.)	4	2	4
Užsisakyti edukaciją savaitgaliais	5	2	3
Užsisakyti edukaciją darbo dienomis ne darbo valandomis	1	3	6

Šaltinis: sudaryta ESTEP pagal lankytojų centrų apklausos duomenis, N=10.

5 lankytojų centruose yra demonstruojami sertifikuoti tautinio paveldo produktai. 6 lankytojų centruose yra galimybė įsigyti sertifikuotų tautinio paveldo produktų.

8 lankytojų centrai pritaria, kad tai, jog ne visi tradiciniai amatininkai linkę demonstruoti savo amatą turistams ir nekalba užsienio kalbomis, yra problema. 6 lankytojų centrai pritaria, kad problema yra ir tai, kad edukacijos yra pritaikytos grupėms ir nevedamos pavieniams asmenims.

Lankytojų centrų taip pat buvo prašoma nurodyti, su kokiais iššūkiais jie susiduria viešindami ir populiarindami tradicinius amatus. Buvo pateikti 5 atsakymai (kalba redaguota tik ištaisant skyrybos ir gramatikos klaidas):

- Personalo trūkumas. Be to, veikla dubliuojasi su kultūros centrų ir tradicinių amatų centrų veikla.
- Rajone trūksta amatininkų kuratoriaus, kuris juos nukreiptų, patartų, suburtų ir padėtų bendradarbiauti su įstaigomis bei tarpusavyje. Amatininkai dažnai kuria ypatingus produktus, tačiau nedrįsta patys save viešinti, reklamuoti, todėl dažnai taip ir lieka nežinomi. Kita problema – dideli mokesčiai mažiems amatininkams. Dėl mokesčių neretas nenori viešai pardavinėti savo produktų, o gamina tik savo malonumui.
- Iniciatyvos trūkumas iš pačių amatininkų.
- Pačiame lankytojų centre tradicinių amatų edukacijos nevyksta.
- Nėra vietos, o ir poreikio daugiau produktų pateikti lankytojams.

Apibendrinus saugomų teritorijų lankytojų centrų apklausos duomenis galima pastebėti, kad jų vykdomos tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo veiklos yra labai panašios kaip ir TIC. Lankytojų centrai skelbia informaciją apie jų parko teritorijoje veikiančius tradicinius amatininkus, vykdomas edukacijas, kai kuriuose lankytojų centruose yra galimybė apžiūrėti ir įsigyti tautinio paveldo produktų. Lankytojų centrų atstovai taip pat sutinka, jog problema yra tai, kad ne visi tradiciniai amatininkai linkę demonstruoti savo amatą turistams ir nekalba užsienio kalbomis, tai pat tai, kad edukacijos yra pritaikytos grupėms ir nevedamos pavieniams asmenims.

7 IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Šioje dalyje pateikiami atsakymai į 9.5 studijos klausimą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS DĖL PROGRAMOS TURINIO IR KYLANČIŲ IŠŠŪKIŲ VYKDANT TRADICINIŲ AMATŲ PLĖTRĄ

Programos intervencijų logika ir pasirinktos priemonės iš esmės vertinamos kaip tinkamos ir aktualios siekiant TPP apsaugos ir amatų plėtros tikslų, nes Programoje numatytos priemonės pagal visas 8 UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gairėse išskirtas temines sritis. Programos priemonės vertinamos kaip aktualios, tinkamos ir efektyvios registrų ir mokslinių tyrimų, politikos, teisinių ir administracinių priemonių bei sąmoningumo didinimo srityse. Šios priemonės turėtų būti tęsiamos ir ateityje. Likusiose srityse, siekiant didesnio efektyvumo, vykdomos priemonės turėtų būti ne tik tęsiamos, bet ir tobulinamos atsižvelgiant į nustatytus trūkumus.

Institucinių ir žmogiškųjų išteklių ir gebėjimų srityje yra numatytos už tautinio paveldo politikos formavimą ir įgyvendinimą atsakingos institucijos, tačiau joms trūksta žmogiškųjų išteklių priskirtoms funkcijoms įgyvendinti.

Rekomenduojama:

- Užtikrinti pakankamus žmogiškuosius išteklius tiek politikos formavimo, tiek įgyvendinimo funkcijoms vykdyti.
- Stiprinti informavimo ir koordinavimo veiklą įgyvendinimą, ypač nacionaliniu lygmeniu. ŽŪM rekomenduojama vykdyti aktyvesnę komunikaciją su tradicinių amatų centrais, savivaldybėmis, kitomis institucijomis bei organizacijomis ir tradiciniais amatininkais siekiant informuoti apie aktualius pasikeitimus tautinio paveldo srityje, pasidalyti gerosios praktikos pavyzdžiais, teikti metodines rekomendacijas tautinio paveldo produktų apsaugos ir tradicinių amatų plėtros klausimais. Šiai rekomendacijai įgyvendinti siūloma iš esmės atnaujinti interneto svetainę www.tautinispaveldas.lt, aktualią informaciją skelbti „Facebook“ paskyroje, organizuoti kampanijas socialiniuose tinkluose ir pan.

Perdavimas ir švietimas. Šioje srityje įgyvendinant Programą tradiciniams amatininkams organizuojami kvalifikacijos tobulinimo mokymai tiek konkretaus tradicinio amato temomis, tiek vadybos, verslumo ir rinkodaros temomis. Įgyvendinant Programą taip pat aktyviai organizuoti edukaciniai užsiėmimai moksleiviams, siekiant tradicinių amatų meistrų įgūdžius perduoti vaikams ir jaunimui. Tiek tradicinių amatininkų kvalifikacijos kėlimo priemonės, tiek parama edukacinių užsiėmimų moksleiviams organizavimui turėtų būti tęsiamos ir ateityje, kadangi vis dar jaučiamas sistemingo tradicinių amatininkų mokymų plėtojimo trūkumas bei tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų bendradarbiavimo su švietimo įstaigomis trūkumas.

Rekomenduojama:

- Inicijuoti kelerių metų tikslinį projektą, kurio metu būtų sukurta tradiciniams amatininkams aktualių amato kvalifikacijos tobulinimo bei vadybos, verslumo ir rinkodaros įgūdžių tobulinimo mokymų programa, pagal kurią ir būtų organizuojami mokymai, įtraukiant kitas susijusias įstaigas (pvz., muziejus, kurių fonduose sukaupta daug tradicinių gaminių pavyzdžių, galinčių tapti idėjų ir įkvėpimo šaltiniu tradiciniams amatininkams).
- Aktyviau skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų **bendradarbiavimą su švietimo įstaigomis** plėtojant mokinių popamokinę veiklą. Pavyzdžiui, Lietuvoje galėtų būti pritaikyta Suomijos praktika. Tradicinių amatų meistrai galėtų moksleiviams ne tik organizuoti edukacijas, bet ir vesti būrelius. Edukacijos dažniausiai trunka keletą valandų, o organizuojant užsiėmimus bent kartą per savaitę mokinius galima geriau supažindinti su tradiciniu amatu, išmokyti pasigaminti tradicinių gaminių. Tokiu būdu kai kuriems moksleiviams užsiėmimas tradiciniu amatu galėtų tapti mėgstamu laisvalaikio užsiėmimu ateityje. Dalį moksleivių toks

užsiėmimas galėtų paskatinti tradicinių gaminių gamyba užsiimti kaip pagrindine pragyvenimo veikla bei užtikrintų tradicinių amatų tęstinumą ir perdavimą iš kartos į kartą.

Tradicinių amatų ir jų apsaugos vaidmuo visuomenėje bei suinteresuotų šalių įsitraukimas. Tiek didelė dalis visuomenės, tiek dauguma savivaldybių, turizmo informacijos centrų, lankytojų centrų, dalyvavusių apklausose, pripažįsta tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų svarbą. Pagal Programoje numatytas priemones, Lietuvoje tradicinių amatų svarba visuomenėje didinama tautinio paveldo produktus pristatant turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse, leidžiant leidinius, pristatančius tradicinius amatus ir tautinio paveldo produktus, kuriant tautinio paveldo produktų pardavimo vietų tinklą. Dar viena svarbi sritis, per kurią didinamas tradicinių amatų vaidmuo visuomenėje, – turizmas, tačiau Lietuvoje šis sektorius tradicinių amatų viešinimui ir populiarinimui dar nėra pakankamai išnaudojamas. Turizmo sektoriaus įtraukimas aktualus ir kitai Konvencijos įgyvendinimo gairėse numatytai sričiai – suinteresuotųjų šalių (bendruomenių, nevyriausybinių organizacijų, privataus sektoriaus ir kt.) įsitraukimui.

Rekomenduojama:

- Įgyvendinti kelerių metų tikslinį projektą, kurio metu būtų skatinamas tradicinių amatų viešinimas ir populiarinimas per turizmo sektorį.
- Siekiant užtikrinti glaudesnę tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų **bendradarbiavimą su turizmo sektoriumi**, rekomenduojama atnaujinti interneto svetainę www.tautinispaveldas.lt, joje pateikti duomenis taip, kad jie būtų patogūs potencialiam vartotojui (vietos ar užsienio turistui, gidui, kelionių organizatoriui). Šiuo metu svetainėje pateikta informacija nėra patogi ir išsami, apie tradicinį amatininką galima sužinoti tik jo vardą ir pavardę, regioną, kuriame veikia, ir kokius tautinio paveldo produktus kuria. Siekiant padidinti turizmo sektoriaus bendradarbiavimą su tradiciniais amatininkais ir tradicinių amatų centrais, trūksta informatyvesnių aprašymų apie vykdomas veiklas, organizuojamas edukacijas, tautinio paveldo produktų nuotraukų, informacijos apie darbo valandas, galimybes apsilankyti ne sezono metu, kokiomis veiklomis galima užsiimti apsilankius, ar organizuoja edukacijas, kokiomis užsienio kalbomis kalba ir pan. Svetainėje turi būti įdiegta patogi informacijos paieškos funkcija, kuri sudarytų galimybę ieškoti informacijos pagal lankytoji svarbius parametrus (tradicinį amatą, vietovę, darbo valandas, kalbas, kuriomis kalba tradicinis amatininkas, edukacijų prieinamumą ir tikslinę auditoriją, pavyzdžiui, vaikai, šeimos, grupės ar pavieniai lankytojai ir pan.). Gerosios praktikos pavyzdžiu atnaujinant svetainę galėtų būti Kaimo turizmo asociacijos internetinėje svetainėje sukurtas polapis „Amatų kelias“ (<https://www.atostogoskaima.lt/amatukelias/>), kuriame pristatomi amatai pagal kategorijas, pateikiama informacija apie vykdomas edukacijas (trumpas tradicinio amatininko, edukacijos aprašymas, edukacijos trukmė, dalyvių skaičius, edukacijos kalba ir kt.). Atnaujinus svetainę būtina informuoti suinteresuotas institucijas ir organizacijas bei komunikuoti apie galimybę svetainėje rasti naudingos informacijos (tuo tikslu gali būti įgyvendinama atskira informacinė kampanija – kelių mėnesių ar metų trukmės projektas).
- Parengti metodines gaires, kuriomis galėtų vadovautis turizmo sektoriaus įstaigos, siekdamos aktyviau prisidėti prie tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų populiarinimo turizmo sektoriuje.

Tarptautinis bendradarbiavimas. Konvencijos įgyvendinimo gairėse tarptautinis bendradarbiavimas suprantamas kaip šalių aktyvus įsitraukimas į bendradarbiavimą su kitomis valstybėmis tautinio paveldo apsaugos srityje dalijantis informacija ir gerosios praktikos pavyzdžiais. Lietuvoje tarptautinis bendradarbiavimas vykdomas per pavienes iniciatyvas ir labiau su tikslu pristatyti šalį ir tradicinius amatus bei tautinio paveldo produktus tarptautiniuose renginiuose.

Rekomenduojama:

- Skirti daugiau dėmesio tarptautiniam bendradarbiavimui, remiant tradicinių amatų centrų tarptautinio bendradarbiavimo iniciatyvas ir įsitraukimą į tarptautinius projektus su kitų šalių

institucijomis, atsakingomis už tradicinių amatų puoselėjimą ir plėtrą. Gerosios praktikos pavyzdžiais galėtų būti laikomi Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūros dalyvavimas tarptautiniame projekte „Innocrafts“ ar Utenos tradicinių amatų centro bendradarbiavimo projektas su Palestinos Beit Sachūro miesto amatų bendruomene.

Programa vertinama kaip tinkama ir aktuali taip pat ir dėl to, kad joje numatyti uždaviniai bei priemonės prisideda prie visų Tautinio paveldo produktų įstatymo 4 straipsnyje numatytų tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos uždavinių.

Apklausų duomenys taip pat rodo, kad daugelis Programos priemonių tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų yra laikomos aktualiomis ir atitinka jų poreikius. Tradiciniai amatininkai aktualiomis priemonėmis laiko prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimą ir mokesčių lengvatų suteikimą, paramą tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse bei paramą edukacinių užsiėmimų organizavimui. Tradicinių amatų centrai aktualiausiomis Programos priemonėmis laiko paramą edukacinių užsiėmimų organizavimui, kvalifikacijos tobulinimo mokymų organizavimą ir TPP populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimą, tačiau iš esmės visas Programos priemones apklausų dalyviai laiko aktualiomis. Visgi apklausų ir interviu metu surinkti duomenys rodo, kad Programoje trūksta priemonių, susijusių su tradicinių amatininkų motyvacijos viešinti ir populiarinti savo kuriamus TPP skatinimu, todėl rekomenduojama:

- Remiantis Vengrijos pavyzdžiu, tradicinių amatininkų motyvaciją viešinti ir populiarinti savo kuriamus TPP galėtų paskatinti **nacionalinių tradicinių amatininkų konkursų organizavimas** pagal tradicinių amatų kategorijas. Lietuvoje panašūs konkursai vyksta, pavyzdžiui, Šakočio kepimo čempionatas (Kaišiadorių sav.), tačiau ši praktika galėtų būti plečiama. Tokia praktika galėtų paskatinti amatininkų motyvaciją, padidintų jų žinomumą visuomenėje.

Amatų plėtrai taip pat labai svarbūs tradicinių amatų centrai ir kiti tautinio paveldo produktų apsaugos ir tradicinių amatų plėtros struktūros segmentai – kaimo turizmo sodybos, turizmo informacijos centrai bei saugomų teritorijų lankytojų centrai. Kaip galima matyti iš apklausų metu surinktų duomenų, tiek tradicinių amatų, tiek turizmo informacijos, tiek saugomų teritorijų lankytojų centrai aktyviai tarpusavyje bendradarbiauja viešindami ir populiarindami tradicinius amatus. Nemaža dalis tradicinių amatininkų nurodė bendradarbiaujantys su TAC (22 proc.), TIC ir (arba) STLC (18 proc.) ir ekskursijas organizuojančiais gidais (12 proc.).

Apklausų duomenys rodo, kad didelė dalis (42 proc.) tradicinių amatininkų nesinaudoja tradicinių amatų centro teikiamomis paslaugomis, nes vietovėje, kurioje vykdo veiklą, tokio nėra. Tai reiškia, kad, nepaisant 19 veikiančių tradicinių amatų centrų, jų tinklas gali būti nepakankamas. Kai kuriose savivaldybėse sėkmingai veikia kiti amatų centrai (pvz., Gasčiūnų tradicinių amatų centras Joniškio r. savivaldybėje). Atlikus tikslinę „Google“ paiešką buvo rasta 20 kitų amatų centrų, tačiau apie šiuos amatų centrus viešai prieinama informacija nėra išsami, nėra žinoma, ar ir kokias veiklas, susijusias su tradiciniais amatais, jie vykdo ir pan. Tradicinių amatų centrų funkcijų įgyvendinimo stiprinimas interviu su Programą įgyvendinančių institucijų atstovais metu taip pat buvo minimas kaip viena iš sričių, kuriai ateityje reikėtų skirti daugiau dėmesio siekiant sėkmingos tradicinių amatų plėtros. Patys tradicinių amatų centrai pagrindinėmis problemomis vykdant veiklą įvardija finansavimo trūkumą, tradicinių amatininkų produktų pardavimo problemas bei aktualios informacijos apie tautinį paveldą nacionaliniu lygiu trūkumą.

Rekomenduojama:

- Siekiant didinti TAC veiklos efektyvumą, tęsti priemonių, skirtų tradicinių amatų centrų stiprinimui ir plėtrai, įgyvendinimą, be to, siūloma apsvarstyti galimybę numatyti tradicinių amatų centrų atestavimą reguliariai (kasmet ar kas 2-3 m.) įvertinant, ar tradicinių amatų centrai tinkamai įgyvendina TPP įstatyme jiems pavestas funkcijas.

- Apsvarstyti galimybę tradicinių amatų centrą įkurti Vilniuje. Tradicinių amatų centras Vilniuje galėtų atlikti panašias funkcijas kaip amatų studija Vengrijoje. Vilnius – sostinė – labai svarbi strateginė vieta. Įkūrus tradicinių amatų centrą / studiją Vilniuje, su tradiciniais amatais galėtų būti supažindinami ne tik moksleiviai, bet ir turistai („Go Vilnius“ – Vilniaus turizmo informacijos centro – atstovo vertinimu, tradiciniai amatai bei sertifikuoti tautinio paveldo produktai yra turistams labiau patrauklūs nei nepatrauklūs, todėl tikėtina, kad tradicinių amatų centro Vilniuje įkūrimas galėtų paskatinti didesnę turistų susidomėjimą tradiciniais amatais). Atsižvelgiant į tai, kad amatų centras negali būti kuriamas panaudojant Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai lėšas, rekomenduojama, bendradarbiaujant su Vidaus reikalų ministerija ar Ekonomikos ir inovacijų ministerija, įvertinti galimybę tokio centro įkūrimą finansuoti kitų ES fondų lėšomis.
- Atlikti atskirą analizę, siekiant nustatyti tikslų kitų amatų centrų skaičių ir įvertinti jų vykdomas veiklas bei galimybes įtraukti šiuos amatų centrus į tradicinių amatų populiarinimą ir plėtrą. Kitų amatų centrų tinklo identifikavimas leistų sužinoti, kuriuose regionuose vis dar trūksta tradicinių amatų centrų ir ar jų veiklą nevykdo kiti amatų centrai.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS DĖL PROGRAMOS RODIKLIŲ

Apibendrinus Programos rodiklių analizės pagal SMART kriterijus rezultatus, galima pastebėti, kad 24 iš 26 Programos rodiklių visiškai atitinka *specifiškumo* kriterijų, o kiti 2 rodikliai taip pat yra tinkami ir būtini Programos įgyvendinimo stebėsenai, tik juos veikia ne vien Programos įgyvendinimas, bet ir išorės veiksniai. Nė vienas Programos rodiklis pilnai netenkina *išmatuojamumo* kriterijaus, kadangi daugelio rodiklių atveju nėra iki galo aiškūs informacijos šaltiniai ir rodiklių matavimo būdas bei rodiklių apibrėžimai. Kadangi visų rodiklių reikšmės turi būti nustatytos iš administracinių ar kitų duomenų (t. y. neprieinamos oficialiosios statistikos duomenų bazės), būtina parengti rodiklių skaičiavimo aprašus. 23 iš 26 rodiklių pilnai netenkina *pasiekiamumo* kriterijaus, tai reiškia, kad nėra aišku, kaip nustatyta siektina reikšmė ir neįmanoma palyginti faktinės reikšmės su siektina, rodikliams trūksta pradinės reikšmės. 25 iš 26 rodiklių pilnai neatitinka *patikimumo* kriterijaus, o tai reiškia, kad kyla abejonų dėl duomenų šaltinių ir metodų patikimumo (dažniausiai dėl to, kad nėra pakankamai aiškūs rodiklio reikšmės nustatymo duomenų šaltiniai) bei reikšmei nustatyti reikalinga atlikti papildomus tyrimus (apklausas), dėl ko padidėja netikslumų / paklaidos tikimybė. Pusė rodiklių turi tam tikrų trūkumų, susijusių su *periodiškumu*, bet iš esmės visi Programos rodikliai yra kasmet atnaujinami, tik ne visuomet palyginami. Dviejų rodiklių reikšmės Programos įgyvendinimo laikotarpiu nebuvo atnaujintos. Abu šie rodikliai yra susiję su vartotojų nuomone, kurios įvertinimui buvo reikalingos visuomenės apklausos, tačiau jos nebuvo atliktos nei Programos rengimo metu, nei įgyvendinant Programą.

Nepaisant nustatytų trūkumų, daugelis rodiklių yra tinkami, tačiau siekiant, kad šie rodikliai leistų tinkamai įvertinti Programos rezultatyvumą ir poveikį, rekomenduojama:

- Parengti visų rodiklių aprašus aiškiai nurodant rodiklio apibrėžimą, duomenų šaltinį bei reikšmės apskaičiavimo būdą, nustatyti aiškią pradinę rodiklio reikšmę ir pateikti informaciją, kaip nustatyta rodiklio siektina reikšmė.
- Atsižvelgiant į tai, kad 21 iš 26 Programos rodiklių yra produkto rodikliai, siūloma atsisakyti šių rodiklių, kadangi jų reikšmės yra pastovios ir nekintančios:
 - Tautinio paveldo veiklos sričių, kurioms teikiama valstybės pagalba, skaičius;
 - Kasmet premijuotų tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų skaičius;
 - Sukurtas tradicinių amatininkų poreikius atitinkantis tinklalapis ne tik lietuvių, bet ir užsienio kalbomis.
- Papildomai būtų galima stebėti interneto svetainės www.tautinispaveldas.lt lankytojų skaičių, analizuoti, kokią informaciją jie skaito.
- Šių rodiklių apskaičiavimui naudoti administracinius duomenis:
 - Tradicinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (šiuo metu nustatoma apklausos būdu);

- Tradicinių amatininkų, dalyvavusių kvalifikacijos tobulinimo mokymuose, skaičius per metus;
- Organizuotų vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymų skaičius;
- Apmokytų tradicinių amatininkų (pradedant internetinio verslo įgūdžių, rinkodaros pagrindais ir baigiant tarptautinės internetinės prekybos įgyvendinimu) skaičius.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS DĖL PROGRAMOS REZULTATYVUMO

Programos įgyvendinimo rezultatyvumas vertinamas procentais, lyginant faktines (pasiektas) ir Programoje nurodytas siektinas Programos įgyvendinimo vertinimo kriterijų reikšmes. Iš 26 Programos vertinimo kriterijų **11 rodiklių buvo pasiekti** (6 rodiklių rezultatyvumas siekė 100 proc., 5 rodiklių rezultatyvumas viršijo 100 proc.), **13 rodiklių nebuvo pasiekti** (8 rodiklių rezultatyvumas buvo didesnis už 50 proc., bet mažesnis už 100 proc.; 5 rodiklių rezultatyvumas buvo mažesnis už 50 proc.), o **2 rodiklių rezultatyvumo įvertinti nebuvo galima** (tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais ir tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais). Abiejų rodiklių reikšmių įvertinimui reikalingos bent dvi visuomenės nuomonės apklausos (pavyzdžiui, Programos įgyvendinimo pradžioje ir pabaigoje), tačiau jos nebuvo atliktos. Nežinant pradinės rodiklio reikšmės, neįmanoma nustatyti, kas pasikeitė ir, atitinkamai, įvertinti rezultatyvumo.

Programos strateginiam tikslui vertinti numatyti du strateginio tikslo įgyvendinimo (poveikio) rodikliai:

- 1) Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius;
- 2) Tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu).

Su tradicinių amatų veikla susijusios naujos darbo vietos. Rodiklio „Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius“ rezultatyvumas pagal 2020 m. duomenis yra 76,5 proc. (iš planuotų 100 darbo vietų, 2020 m. duomenimis, **buvo sukurtos 76,5 darbo vietos**). Rodiklio reikšmių pokyčio kiekvienais metais įvertinti nėra galimybės, nes rodiklio reikšmės nėra palyginamos dėl naudotų skirtingų duomenų šaltinių ir (arba) skirtingai interpretuojamo rodiklio apibrėžimo.

Tautinio paveldo produktų paklausa. Rodiklio „Tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ rezultatyvumo įvertinti nėra galimybės, nes Programoje nenurodyta pradinė rodiklio reikšmė, todėl neįmanoma nustatyti, kiek padidėjo rodiklio reikšmė. Be to, skiriasi (arba nėra žinomas) rodiklio faktinių reikšmių nustatymo būdas, todėl atskirų metų rodiklio reikšmės nėra palyginamos. 2020 m. rodiklio reikšmė nustatyta ESTEP atliktos tradicinių amatininkų apklausos metu prašant tradicinių amatininkų nurodyti, ar pasikeitė jų kuriamų tautinio paveldo produktų pardavimai per 2020 m., lyginant su praėjusiais metais. 12 proc. apklausoje dalyvavusių tradicinių amatininkų nurodė, kad 2020 m. tautinio paveldo produktų pardavimai padidėjo. Visgi toks rodiklio apskaičiavimo būdas nėra tinkamas, todėl rekomenduojama pakeisti rodiklio apibrėžimą arba rodiklio reikšmių pokyčius vertinti pagal visuomenės nuomonės apklausą, pavyzdžiui, vertinant, kokia dalis respondentų perka tautinio paveldo ženklų pažymėtus produktus. Pradine rodiklio reikšme galima laikyti ESTEP užsakymu atliktos visuomenės nuomonės apklausos metu nustatytą reikšmę, pagal kurią **40 proc. respondentų nurodė perkantys tautinio paveldo ženklų pažymėtus tradicinius gaminius**.

Trijų Programos tikslų įgyvendinimo vertinimui numatyta po 1 rezultato rodiklį:

- 1) Tradicinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais;
- 2) Tradicinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (nustatoma apklausos būdu);
- 3) Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu).

Pagal tai, kaip buvo nustatomos šių rodiklių faktinės reikšmės, daroma išvada, kad šie rodikliai tinkamesni metiniam atsiskaitymui, o ne Programos įgyvendinimo rezultatui, kuris buvo pasiektas per visą 2012–2020 m. laikotarpį, matuoti.

Valstybės pagalba pasinaudojusių tradicinių amatininkų dalis. 2020 m. **19,5 proc. tradicinių amatininkų pasinaudojo valstybės pagalbos galimybėmis** ir buvo pasiektas 32,5 proc. rezultatyvumas pagal Programos pirmojo tikslo rezultato rodiklį „Trad icinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais“. Programoje nustatyta siektina rodiklio reikšmė 2020 m. – 60 proc. Paminėtina, kad siektinos rodiklio reikšmės nustatytos augančia tendencija: 2012 m. siektina reikšmė – 20 proc., 2014 m. – 30 proc., 2017 m. – 50 proc., o 2020 m. – 60 proc. Nėra žinoma, koks buvo Programos rengėjų planas: kasmet didinti finansavimą valstybės pagalbos teikimui ir taip pasiekti didesnę metinę rodiklio reikšmę ar rodiklio reikšmę skaičiuoti kaupiamuoju būdu, t. y. nustatyti, kiek iš viso tradicinių amatininkų pasinaudojo valstybės pagalbos galimybėmis nuo 2012 m. ir kokią dalį visų tradicinių amatininkų jie sudaro. Skaičiuojant pastaruoju būdu, būtina eliminuoti tradicinius amatininkus, kurie valstybės pagalbos galimybėmis pasinaudojo kelis kartus. ESTEP atliktos tradicinių amatininkų apklausos duomenimis, 38 proc. apklausoje dalyvavusių tradicinių amatininkų bent kartą per 2012–2020 m. pasinaudojo valstybės pagalba tautinio paveldo veiklai finansuoti.

Trad icinių amatininkų kvalifikacijos lygis. 2020 m. ESTEP atliktos tradicinių amatininkų apklausos rezultatai rodo, kad 72 proc. tradicinių amatininkų (skaičiuojant nuo 225 tradicinių amatininkų, dalyvavusių apklausoje) mano, kad jų tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis per 2012–2020 m. pakilo. Tai reiškia, kad buvo pasiektas 90 proc. rezultatyvumas pagal Programos antrojo tikslo rodiklį „Trad icinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ (rodiklio siektina reikšmė 2020 m. – 80 proc.). Rodiklio reikšmei nustatyti naudojant tradicinių amatininkų apklausos duomenis atsiranda didelė paklaida, todėl rekomenduojama naudoti administracinius duomenis, kuriuos rinktų mokymų organizatoriai. Šio rodiklio siektinos reikšmės taip pat nustatytos augančia tendencija: 2014 m. siektina reikšmė – 20 proc., 2017 m. – 50 proc., o 2020 m. – 60 proc. (2012 m. siektina reikšmė nenumatyta). Taigi, kaip ir rodiklio „Trad icinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais“ atveju, šio rodiklio reikšmės gali būti skaičiuojamos kaupiamuoju būdu, pavyzdžiui, vertinant, kiek tradicinių amatininkų dalyvavo kvalifikacijos tobulinimo renginiuose per visą 2012–2020 m. laikotarpį ir eliminuojant tuos, kurie dalyvavo kelis kartus. Tam reikalingi detalūs administraciniai duomenys. Analogu galėtų būti informacijos apie Europos socialinio fondo lėšomis finansuotuose mokymuose dalyvavusius asmenis kaupimas ir sisteminimas (mokymų organizatoriai teikia mokymų dalyvių sąrašus, pagal kuriuos galima nustatyti tiek unikalių, tiek pasikartojančių mokymų dalyvių skaičių).

Tautinio paveldo produktų įvaizdis. Programos trečiojo tikslo rodiklio „Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)“ siektina reikšmė 2020 m. – 10 proc. Kadangi Programoje nenurodyta pradinė reikšmė, neįmanoma įvertinti pokyčio ir rezultatyvumo pagal šį vertinimo kriterijų. ESTEP užsakymu atliktos visuomenės nuomonės apklausos duomenimis, 68 proc. gyventojų sutinka, kad tautinio paveldo produktai yra svarbi mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos forma, todėl turime skatinti jų išsaugojimą. 50 proc. gyventojų sutinka, kad pastaraisiais metais tautinio paveldo produktų, kaip svarbios mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos formos, įvaizdis gerėjo. 48 proc. gyventojų sutinka, kad tautinio paveldo produktų, kaip svarbios mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos formos, populiarumas ir žinomumas didėja. Atsižvelgiant į tai, kad ankstesniais metais šio rodiklio reikšmė buvo skaičiuojama remiantis tradicinių amatininkų apklausos duomenimis, o toks duomenų šaltinis nėra tinkamas, nes neatspindi visuomenės nuomonės, rekomenduojama rodiklį matuoti atliekant visuomenės nuomonės apklausas.

Nors ne visos Programoje numatytų rodiklių reikšmės buvo pasiektos, 2012–2020 m. laikotarpiu įvyko daug teigiamų pokyčių. Išplėstas įstaigų, kurių veikla susijusi su tradicinių amatų apsauga ir plėtra, tinklas – įkurta 20 tradicinių amatų, iš kurių 19 aktyviai vykdo Tautinio paveldo produktų įstatyme numatytas funkcijas. Buvo išplėstas prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais,

tinklas. Nuolatinės prekybos vietos dažniausiai kuriamos tradicinių amatų centruose. Tiesa, tradicinių amatų centrų apklausos duomenys rodo, kad kai kurie amatų centrai susiduria su tradicinių amatininkų produktų pardavimo problemomis, kurios kyla dėl to, kad: 1) biudžetinės įstaigos (dalis tradicinių amatų centrų yra biudžetinės įstaigos) negali pardavinėti tautinio paveldo produktų ir 2) tautinio paveldo produktų pardavimo veikla tradicinių amatų centrui yra nuostolinga dėl PVM naštos, todėl rekomenduojama peržiūrėti teisinį ir mokestinį reguliavimą siekiant sudaryti palankesnes sąlygas tradicinių amatų centrams prekiauti tautinio paveldo produktais.

Sėkmingai buvo įgyvendintos ir kitos Programoje numatytos priemonės. Tradiciniams amatininkams už jų veiklą yra teikiamos premijos ir stipendijos, savo veiklai įgyvendinti jie turi galimybę pasinaudoti valstybės teikiama pagalba.

ŽŪM yra pagrindinė už Programos įgyvendinimą atsakinga institucija, tačiau Programos įgyvendinime dalyvauja ir kitos institucijos bei įstaigos.

Savivaldybės veiklas, prisidedančias prie TPP įstatymo ir Programos įgyvendinimo, vykdo epizodiškai. Nors Programa įgyvendinama 9 metus, metinių Programos įgyvendinimo ataskaitų analizė atskleidė, kad nėra nei vienos savivaldybės, kuri TPP įstatyme numatytas funkcijas ir Programoje numatytas priemones būtų vykdžiusi visus 9 metus. Tik 3 savivaldybės (Kelmės r., Kretingos r. ir Utenos r.) atitinkamas funkcijas ir veiklas vykdė 8 metus, o net 11 TPP įstatyme numatytų funkcijų ir Programoje numatytų priemonių nevykdė arba nepateikė informacijos apie vykdymą. Dažniausiai savivaldybių vykdomos tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo veiklos yra tradicinių švenčių, mugių organizavimas. Tradiciniams amatininkams taip pat yra teikiamos lengvatos prekiauti tautinio paveldo produktais. Būtent tautinio paveldo produktų pardavimą per šventes ir muges tradiciniai amatininkai įvardijo pagrindiniu pardavimų kanalu, tačiau 2020 m. dėl COVID-19 sukeltos pandemijos didelė dalis švenčių ir mugių nebuvo organizuojamos. Atsižvelgiant į dabarties tendencijas ir kylančius iššūkius – sumažėjusius pardavimus dėl COVID-19 sukeltos pandemijos bei vis didėjančių vartotojų pirkimo internetu mastą, **rekomenduojama:**

- Apsvarstyti galimybę įkurti bendrą elektroninės prekybos platformą, kurioje galėtų būti pardavinėjami tautinio paveldo produktai. Tokia platforma galėtų padidinti tautinio paveldo produktų pardavimus ir atvertų papildomą pardavimų kanalą, kuris pavieniams tradiciniams amatininkams nėra prieinamas dėl specifinių įgūdžių, reikalingų elektroninei parduotuvei sukurti ir administruoti, trūkumo.

Kultūros ministerija prie Programos įgyvendinimo prisideda teikdama finansavimą tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų populiarinimo projektams per Etninės kultūros globos tarybos programas. KM kartu su ŠMSM įgyvendina Kultūros paso priemonę, kuri skirta visų Lietuvos mokinių, besimokančių pagal bendrojo ugdymo programas, kultūros pažinimo įpročiams ugdyti ir jų kultūros patirčiai plėsti, teikiant jiems atitinkamas kultūros ir meno paslaugas, taip pat ir tradicinių amatų edukacijas.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija taip pat prisideda prie mokytojų kvalifikacijos etnokultūrine tema kėlimo, tačiau analizuojant metinėse Programos įgyvendinimo ataskaitose pateiktą informaciją matyti, kad ŠMSM veikla tradicinių amatų apsaugos ir populiarinimo srityje yra gana epizodiška. ŠMSM galėtų skirti daugiau dėmesio tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų meistrų kvalifikacijos tobulinimui ir jų įtraukimui į švietimo sistemą (pavyzdžiui, per pilotinius projektus mokyklose ar pan.).

Ekonomikos ir inovacijų ministerija yra atsakinga už turizmo politikos formavimą Lietuvoje ir tradicinių amatų plėtrą skatina per darnųjį turizmą. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ yra atsakinga už šalies turizmo rinkodarą tiek užsienyje, tiek Lietuvoje. Turizmo sektoriuje tradiciniai amatai ir tautinio paveldo produktai yra pristatomi turizmo parodose tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. VŠĮ „Keliauk Lietuvoje“ tradicinius amatus ir tautinio paveldo produktus taip pat populiarina ir viešina organizuodami pažintinius turus kelionių organizatoriams ir žiniasklaidos atstovams iš užsienio ir Lietuvos, skelbdami informaciją, susijusią su amatais, tačiau svarbu paminėti, kad turizmo sektoriaus atstovams ne visada aiški skirtis tarp tradicinių (sertifikuotų) ir kitų amatų, todėl Ekonomikos ir inovacijų ministerija kaip

turizmo politiką formuojanti institucija turėtų skirti daugiau dėmesio būtent tradicinių amatų populiarinimui, jų atpažinimui.

TIC indėlis viešinant ir populiarinant tradicinius amatus ir tautinio paveldo produktus taip pat labai svarbus. TIC tradicinius amatininkus ir jų gaminamus sertifikuotus TPP viešina ir populiarina teikdami informaciją konkrečių vietovių lankytojams (gyvai, telefonu, per „Facebook“ ir kt.), pristatydami parodose, organizuodami ekskursijas. Kai kurie TIC suteikia galimybę įsigyti TPP. Saugomų teritorijų lankytojų centrų vykdomos tradicinių amatų viešinimo ir populiarinimo veiklos yra labai panašios kaip ir TIC (informacijos teikimas, TPP demonstravimas)

Vertinant Programos teritorinį poveikį, nustatyta, kad visose savivaldybėse, išskyrus Šalčininkų r., yra sertifikuotus TPP gaminančių tradicinių amatininkų. Pagal tradicinių amatininkų skaičių, tenkantį 10 tūkst. gyventojų, išsiskiria 8 savivaldybės (Anykščių r., Ukmergės r., Molėtų r., Kaišiadorių r. ir Švenčionių r., Varėnos r., Joniškio r. ir Kretingos r.). Daugelyje šių savivaldybių veikia TAC.

Programos įgyvendinimo laikotarpiu taip pat nuolat augo sertifikuotų tautinio paveldo produktų ir sertifikuotus tautinio paveldo produktus kuriančių tradicinių amatininkų skaičius. Sertifikuotų tautinio paveldo produktų skaičius 2012–2020 m. išaugo beveik 44 proc. nuo 1 839 iki 3272, tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, skaičius išaugo beveik dvigubai (48 proc.) nuo 440 iki 845, tačiau Programos įgyvendinimui skiriamų lėšų suma (Žemės ūkio ministerijos asignavimai iš valstybės biudžeto) beveik nepasikeitė (vienam tradiciniam amatininkui 2012–2020 m. buvo skirta vidutiniškai 258 Eur per metus), todėl vienas iš pagrindinių vertinimo metu identifikuotų trūkumų – ribotas tautinio paveldo produktų apsaugos ir tradicinių amatų plėtros finansavimas, kuris riboja galimybes stiprinti žmoniškuosius išteklius (ypač kalbant apie tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimą), plėsti tarptautinį bendradarbiavimą ir bendradarbiavimą su tradicinių amatų populiarinimui svarbiu turizmo sektoriumi, neleidžia Programos tikslų pasiekti visa apimtimi. Atsižvelgiant į šią problemą, **rekomenduojama:**

- Apsvarstyti galimybę didinti finansavimą, skiriamą tautinio paveldo sričiai, atsižvelgiant į augantį sertifikuotų tradicinių amatininkų ir jų kuriamų tautinio paveldo produktų skaičių bei poreikį stiprinti kai kurias iki šiol Lietuvoje nepakankamai finansuotas tradicinių amatų apsaugai aktualias sritis (vertinant pagal UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos įgyvendinimo gaires).
- Atsižvelgiant į tai, kad Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai lėšomis negali būti finansuojami tradicinių amatų plėtrai skirti projektai miestuose ir teikiama parama miestuose gyvenantiems tradiciniams amatininkams, skatinti kitas ministerijas (pvz., Ekonomikos ir inovacijų, Kultūros, Vidaus reikalų ministerijas) numatyti galimybę dalį kitų ES fondų finansavimo skirti tradicinių amatų plėtrai miestuose (pvz., numatant prioritetą tradicinių amatininkų projektams). Dalis Vidaus reikalų ministerijos administruojamų bendruomenių inicijuotos vietos plėtros lėšų miestuose galėtų būti sėkmingai panaudota miestų tradicinių amatininkų veiklai skatinti.

INFORMACIJOS ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai ir strateginiai dokumentai

1. 2014–2020 m. Nacionalinė pažangos programa, patvirtinta LR Vyriausybės 2012 m. lapkričio 28 d. nutarimu Nr. 1482. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2016-12-13.
2. 2018 m. Generalinės asamblėjos 7-osios sesijos rezoliucija Nr. 7.GA 9 „Bendrosios UNESCO Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencijos (2003) įgyvendinimo poveikio, rezultatų, pagrindinių rodiklių ir vertinimo gairės“.
3. 2021–2030 m. Nacionalinis pažangos planas, patvirtintas LR Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998.
4. Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 m. veiksmų planas, patvirtintas 2020 m. lapkričio 16 d. kultūros ministro įsakymu Nr. ĮV-1374. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/475488c4284c11eb8c97e01ffe050e1c?jfwid=2r1ma9o4>>.
5. Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos koncepcija, patvirtinta 2020 m. birželio 15 d. kultūros ministro įsakymu Nr. ĮV-735. <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/109da290af4211ea9a12d0dada3ca61b?jfwid=8fvznfzd2>>.
6. Lietuvos darniojo turizmo plėtros gairės.
7. Lietuvos kaimo ir žemės ūkio plėtros baltoji knyga: Nacionalinės politikos iššūkiai, uždaviniai ir veiksmas iki 2030 m.
8. Lietuvos Respublikos Tautinio paveldo produktų įsakymas. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 219-07-21 iki 2020-12-31.
9. Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 m. programa, patvirtinta 2014 m. kovo 12 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 238. <https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/2_Lietuvos%20turizmo%20pl%C4%97tros%202014%E2%80%932020%20met%C5%B3%20programa.pdf>.
10. Nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvencija, priimta UNESCO 2003 m. spalio 17 d.
11. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. 1475 „Dėl Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos patvirtinimo“.
12. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2012–2014 metų priemonių planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2012 m. kovo 8 d. įsakymu Nr. 3D-155.
13. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2015–2017 metų priemonių planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2015 m. sausio 12 d. įsakymu Nr. 3D-14.
14. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2018–2020 metų priemonių planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2018 m. gegužės 7 d. įsakymu Nr. 3D-282.

Programos metinės ataskaitos ir susijusi informacija

1. LAEI, „Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros stebėsena“. Darbo vadovė E. Ribašauskienė, Vilnius, 2016.
2. LAEI, „Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros stebėsena“. Darbo vadovė E. Ribašauskienė, Vilnius, 2018.
3. LAEI, „Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros stebėsena“. Darbo vadovė E. Ribašauskienė, Vilnius, 2019.
4. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2012 metų ataskaita.

5. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2013 metų ataskaita.
6. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2014 metų ataskaita.
7. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2015 metų ataskaita.
8. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2016 metų ataskaita.
9. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2017 metų ataskaita.
10. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2018 metų ataskaita.
11. Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 metų programos 2019 metų ataskaita.

Antriniai šaltiniai

1. Aleksandravičius, Alvydas, Feliksas Klupšas „Tradicinių amatų išsaugojimo ir jų plėtros svarba kaimo darniam vystymuisi“. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2009. Nr. 19 (4). Mokslo darbai (socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03S).
2. Aleksandro Stulginskio universitetas (dabar VDU Žemės ūkio akademija) „Tradicinių amatininkų kompetencijų tobulinimo sistemos modelis“. Tyrimo vadovė prof. dr. Astrida Miceikienė, 2015.
3. Atkočiūnienė Vilma, Alvydas Aleksandravičius, Daiva Albrektaitė „Tradicinių amatų situacija Lietuvoje ir jų plėtros galimybės“, Vadybos mokslas ir studijos - kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai = Management theory and studies for rural business and infrastructure development: mokslo darbai / Lietuvos žemės ūkio universitetas. Akademija, 2008, Nr. 12(1)
4. LAEI „Tautinio paveldo produktų rinkos tyrimas ir tokių produktų išsaugojimo, populiarinimo, sukūrimo ir realizavimo skatinimo stebėsena ir vertinimas“. Darbo vadovė E. Ribašauskienė, 2009.
5. Pareigienė Lina, Erika Ribašauskienė „Protection of Traditional Handicrafts: The Lithuanian Case“. Research for Rural Development, 2018, Vol. 2, 238-244.
6. Petti, Luigi, Claudia Trillo ir Busisiwe Ncube Makore „Cultural Heritage and Sustainable Development Targets: A Possible Harmonisation? Insights from the European Perspective“, *Sustainability*, 2020, 12.
7. Proschan, Frank „Basic Challenges of Sustaining Intangible Cultural Heritage“, UNESCO-EIHCAP Regional Meeting, Hue, Viet Nam, 11-13 December 2007.
8. Ribašauskienė, Erika, „Tradiciniai amatai Lietuvoje: situacija ir perspektyvos“, Rinkotyra. Žemės ūkio ir maisto produktai, 2008, Nr. 4 (42).
9. Ribašauskienė, Erika, Diana Šumylė „The Role of Traditional Craft Centers in Safeguarding Cultural Heritage“. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development, 2016. Vol. 38. No. 4: 412–424.
10. Rudzkienė, Vitalija, Reda Skrodenytė „Tautinio paveldo produktų vertė, rinkodara ir plėtros kryptys“. ŽEMĖS ŪKIO MOKSLAI. 2012. T. 19. Nr. 1. P. 68–79.
11. Socialinės ir ekonominės plėtros centras, „Kaimo turizmo ir amatų plėtros kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 m. programai parengti“. *Mokslo tiriamasis darbas*.
12. Šatkauskienė, Vida, Loreta Sungailienė, Skirmantė Ramoškaitė „Intangible cultural heritage in Lithuania“ in *Intangible Cultural Heritage: Safeguarding Experiences in Central and Eastern European Countries and China. The 10th Anniversary of the Entry into Force of the 2003 Convention through the Prism of Sustainable Development* ed. Hanna Schreiber, Warsaw, 2017.
13. Vitalija Rudzkienė, Reda Skrodenytė „National Heritage and Development of Traditional Handicraft Centres“. *Societal Studies*, 2012, 4(4), 1457–1471.
14. VšĮ Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūra „Tradicinių amatų sektoriaus ir neakademinių mokymo bei tobulinimosi praktikos amatų srityje apžvalga“ Lietuvoje ir Vilniuje.

Antriniai šaltiniai (aktualūs užsienio praktikos analizei)

1. Bettarini, Giovanni „The Artistic Crafts Sector in Europe: Operative Plans and Strategic Visions“. Innocrafts project publication, 2016.
2. CR@FTSMAN PROJECT „Report on THE Situation of Craftsmanship in Europe“.
3. Csonka-Takács, Eszter, Vanda Illés „Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage in Hungary“ in *Intangible Cultural Heritage: Safeguarding Experiences in Central and Eastern European Countries and China. The 10th Anniversary of the Entry into Force of the 2003 Convention through the Prism of Sustainable Development* ed. Hanna Schreiber, Warsaw, 2017.
4. European Folklore Institute „Hungarian Heritage“ ed. Mihaly Hoppal. 2000, Volume 1 Numbers 1-2 Spring/Autumn.
5. Finish Heritage Agency, Intangible Cultural Heritage Action Plan for 2019-2022.
6. Porko-Hudd, Mia, Sinikka Pöllänen and Eila Lindfors „Common and holistic crafts education in Finland“. *Techne Serien A*:25 (3), 2018, 26-38.
7. Rand Eppich, „Cultural Heritage, Landscape and Rural Development: Good Practice, Methodology, Policy Recommendations & Guidelines for Rural Communities“. INTERREG IVC, the European Union and the HISTCAPE project, 2014.
8. Suomijos amatų organizacijos „Taito“ internetinė svetainė <https://www.taito.fi/en/>.
9. Vengrijos paveldo namų internetinė svetainė <https://hagyományokhaza.hu/en>.

1 PRIEDAS. VISUOMENĖS NUOMONĖS APKLAUSOS KLAUSIMYNAS

Klausimyną sudaro 3 klausimai. Atsižvelgiant į šalyje susidariusią situaciją dėl COVID-19, aktyvaizdinės Omnibuso apklausos nėra vykdomos, todėl apklausa bus atliekama 500 respondentų apklausiant internetu ir 500 respondentų apklausiant telefonu. Kadangi 1 klausime prašoma atpažinti tautinio paveldo ženklus, kuriuos respondentams reikia parodyti, šis klausimas bus užduotas tik internetu (500 respondentų).

1. Ar atpažįstate šiuos ženklus?

- a) Taip, esu pirkęs/ pirkusi šiais ženklais pažymėtų gaminių;
- b) Taip, esu šiuos ženklus matęs/ mačiusi;
- c) Ne, nesu šių ženklų matęs/ mačiusi;
- d) Nežinau, nesu tikras/ tikra.

2. Ar perkate tradicinius gaminius, pažymėtus tautinio paveldo ženklu? Kaip dažnai tai darote?

- a) taip, perku rečiau nei kartą per metus;
- b) taip, perku 1-2 kartus per metus;
- c) taip, perku 1-2 kartus per pusę metų;
- d) taip, perku 1-2 kartus per mėnesį;
- e) neperku;
- f) nežinau, kokie tai gaminiai.

3. Ar pritariate žemiau pateiktiems teiginiams?

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Tautinio paveldo produktai yra svarbi mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos forma, todėl turime skatinti jų išsaugojimą					
Pastaraisiais metais tautinio paveldo produktų, kaip svarbios mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos formos, įvaizdis gerėjo					
Tautinio paveldo produktų, kaip svarbios mūsų šalies etninės kultūros ir tautos savitumo išraiškos formos, populiarumas ir žinomumas didėja					

Detalūs apklausos duomenys pateikti atskirame dokumente.

2 PRIEDAS. TRADICINIŲ AMATININKŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS

Klausimynas sudarytas LAEI 2019 m. vykdytos tradicinių amatininkų apklausos klausimyno pagrindu (internetinė prieiga adresu: <https://apklausa.lt/f/tradiciniu-amatininku-apklausa-apie-veikla-2019-m-bdc695s/answers/new.fullpage>).

Iš 15 LAEI apklausoje užduotų klausimų, 3 buvo atsisakyta. LAEI 2019 m. apklausos klausimyne amatininkų buvo prašoma įvertinti kokiai daliai vartotojų per 2019 m. pagerėjo tautinio paveldo produktų įvaizdis. Atsižvelgus į tai, kad šis klausimas neatspindi visuomenės nuomonės ir nėra tinkamas nustatant rodiklio „Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais“ reikšmę, jis į klausimyną neįtrauktas. Taip pat atsisakyta klausimo dėl vietovės (miestas, miestelis ir kaimas), kurioje amatininkas vykdo veiklą bei klausimo, nuo kada tautinio paveldo kūrimas yra pagrindinis pajamų šaltinis. Kitų klausimų formuluotės iš esmės paliktos tokios pačios (kai kuriais atvejais patikslinant sąvokas ir galimus atsakymų variantus). Siekiant išsiaiškinti papildomus aspektus buvo įtraukti **paryšinti** klausimai.

1. **Kokio tipo tradiciniu amatu užsiimate?** *Galimi keli atsakymo variantai.*
 - a. Gaminu sertifikuotus tradicinius gaminius;
 - b. Auginu tradicinių veislių augalus ir gaminu jų produktus;
 - c. Auginu tradicinių veislių gyvūnus;
 - d. Teikiu tradicines paslaugas;
 - e. Organizuoju tradicinius renginius (Šv. Baltramiejaus mugė, Kalėdinis „Žąsų turgus“ Mažojoje Lietuvoje, Vasaros šventė „Rambynas. Joninės Mažojoje Lietuvoje“).
2. Kokiu konkrečiai tradiciniu amatu (-ais) užsiimate?*(įrašykite)*
3. Kiek laiko užsiimate tautinio paveldo produktų kūrimu?
 - a. iki 5 metų;
 - b. 6-8 metus;
 - c. daugiau kaip 8 metus.
4. Kurios kategorijos tautinio paveldo produktus kuriate?
 - a. A kategorijos;
 - b. B kategorijos;
 - c. A ir B kategorijos.
5. Tautinio paveldo kūrimas Jums yra:
 - a. Pagrindinis pajamų šaltinis (>50 proc. Jūsų metinių pajamų);
 - b. Papildomas pajamų šaltinis (iki 50 proc. Jūsų metinių pajamų);
 - c. Laisvalaikio užsiėmimas.
6. Kur parduodate savo sukurtus tautinio paveldo produktus? *Galimi keli atsakymo variantai.*
 - a. Iš namų;
 - b. Mugėse, parodose Lietuvoje;
 - c. Mugėse, parodose užsienyje;
 - d. Kaimo turizmo sodybose;
 - e. Amatų centruose;
 - f. Specializuotose parduotuvėse;
 - g. Elektroninėse parduotuvėse;
 - h. Kita (įrašykite)
7. **Kuriuo iš nurodytų būdų parduodate daugiausiai tautinio paveldo produktų?** Visi Jūsų pardavimai sudaro 100 proc. Pažymėkite varnele intervalą, kuris geriausiai atitinka konkrečiam kanalui tenkančią tradicinių gaminių pardavimų dalį (pvz., 0 proc. iš namų, iki 10 proc. internetu ir 90 proc., t. y. daugiau kaip 50 proc., mugėse, parodose Lietuvoje) (pildyti neprivaloma)

	0% (šio pardavimų kanalo nenaudoju)	Iki 10%	11-30%	31-50%	Daugiau kaip 50% (pagrindinis pardavimų kanalas)
a) Iš namų					
b) Mugėse, parodose Lietuvoje					
c) Mugėse, parodose užsienyje					
d) Kaimo turizmo sodybose					
e) Amatų centruose					
f) Specializuotose parduotuvėse					
g) Elektroninėse parduotuvėse					

8. Kaip pasikeitė Jūsų kuriamų tautinio paveldo produktų pardavimai per 2020 m.?

- Išaugo daugiau kaip 15 proc.
- Išaugo 11-15 proc.
- Išaugo 5-10 proc.
- Išaugo iki 5 proc.
- Nekito
- Sumažėjo
- Kita (*įrašykite*)

9. **Kaip dažnai prekybos vietoje naudojate tautinio paveldo produkto ženklą?**

- Visada
- Kartais
- Niekada

10. **Ar 2012-2020 m. teko naudotis SAVIVALDYBĖS teikiamomis mokesčių lengvatomis tradiciniams amatininkams?**

- Taip
- Ne
- Nesu apie tokias lengvatas girdėjęs(-usi)

11. **Ar bent kartą per 2012-2020 m. pasinaudojote VALSTYBĖS pagalba tautinio paveldo veiklai finansuoti?**

- Taip (pereina į 12.1 klausimą)
- Ne (pereina į 13 klausimą)

12. Nurodykite, kokia valstybės pagalba pasinaudojote 2020 m.

- Tautinio paveldo produktų sertifikavimui;
- Dalyvavimui parodose, mugėse, konferencijose, kituose renginiuose;
- Įrangos, reikalingos tautinio paveldo produktams kurti, gaminti, realizuoti, įsigijimui, įrengimui, nuomai;
- Įrangos, reikalingos tradiciniams amatams demonstruoti, įsigijimui, įrengimui, nuomai;
- Tautinio paveldo produktų ženklavimo išlaidoms kompensuoti;
- Sertifikuotų tradicinių renginių organizavimui;
- Tautinio paveldo produktų populiarinimo leidinių leidybai ;
- Tradicinių amatų edukacinių užsiėmimų organizavimui;
- Kita (*įrašykite*)

KLAUSIMAI APIE KVALIFIKACIJOS TOBULINIMĄ

13. Ar bent kartą per 2012-2020 m. tobulinote savo kvalifikaciją?

- Taip, kasmet;
- Taip, tobulinau vieną kartą per 2012-2020 m.
- Taip, tobulinau kelis kartus per 2012-2020 m. (ne kasmet)
- Ne

14. Ar manote, kad per 2012-2020 m. Jūsų tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo?

- Taip
- Ne
- Nežinau, nesu tikras (-a)

15. Ar 2020 m. tobulinote savo kvalifikaciją (seminaruose, kursuose)?

- Taip (pereina į 15.1 klausimą)
- Ne (pereina į 16 klausimą)

15.1. Ar manote, kad Jūsų kvalifikacija po mokymų pakilo?

- Taip
- Ne
- Sunku pasakyti

15.2. Kokiomis temomis mokėtės.

- Konkreto tradicinio amato;
- Vadybos, verslumo ir (arba) rinkodaros;
- Kita (įrašykite)

16. Kokiais kitais būdais tobulinote kvalifikaciją 2012-2020 m.?

- Gavau individualią valstybės stipendiją, skiriamą tradicinių amatininkų ar tradicinio amato pameistrių tradicinio amato įgūdžiams tobulinti
- Gavau edukacinę valstybės stipendiją, skiriamą tradicinių amatų meistrų profesiniam meistriškumui tobulinti
- Gilinau žinias savarankiškai (ne kursuose ar seminaruose)
- Buvau atestuotas tradicinių amatų meistras
- Kita (įrašykite)

17. Kurios priemonės, vykdomos pagal Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012-2020 metų programą, Jūsų vertinimu, yra aktualiausios?

	Labai aktuali	Aktuali	Neaktuali	Visiškai neaktuali	Nežinau, negaliu pasakyti
a) Tautinio paveldo produktų sertifikavimo išlaidų kompensavimas					
b) Tradicinių amatų centrų kūrimas ir plėtra					
c) Kvalifikacijos tobulinimo mokymų organizavimas					
d) Parama edukacinių užsiėmimų organizavimui					

e) Leidinių, pristatančių tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, finansavimas					
f) Parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse					
g) Sėkmingiausiai dirbančių tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų premijų skyrimas					
h) Tautinio paveldo konferencijos organizavimas					
i) Prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimas ir mokesčių lengvatų suteikimas					
j) Parama tradicinius amatininkus ir tautinio paveldo veiklos subjektus vienijančių asociacijų projektinei veiklai					
k) Tautinio paveldo produktus populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimas					
l) Tautinio paveldo interneto svetainės atnaujinimas ir priežiūra					

KLAUSIMAI APIE BENDRADARBIAVIMĄ

18. Su kuo bendradarbiaujate vykdydamas(-a) tradicinių amatų veiklą ir siekdamas(-a) didesnio tradicinių gaminių, paslaugų ir (arba) edukacinių užsiėmimų žinomumo ir pardavimų?

- Su artimiausiu tradicinių amatų centru;
- Su keliais tradicinių amatų centrais;
- Su kaimo turizmo sodybomis;
- Su ekskursijas organizuojančiais gidais;
- Su turizmo informacijos centru(-ais) ir (arba) lankytojų centru(-ais);
- Su savivaldybe;
- Su Lietuvos tautodailininkų sąjunga ar jos teritoriniu padaliniu;
- Nebendradarbiauju, dirbu savarankiškai;
- Kita (įrašykite)

19. Jei nurodėte, kad bendradarbiaujate, prašome nurodyti, su kuo konkrečiai bendradarbiaujate (tai gali būti tradicinių amatų centro, savivaldybės, turizmo informacijos centro ar lankytojų centro pavadinimas) (pildyti neprivaloma).

(įrašykite)

20. Ar naudojate tradicinių amatų centro paslaugomis ir pagalba vykdydamas (-a) tradicinių amatų veiklą?

- Taip, dalyvauju organizuojamuose renginiuose, mokymuose;
- Taip, tradicinių amatų centre vedu edukacinius užsiėmimus;

- c. Taip, tradiciniame amatų centre parduodu savo kuriamus tautinio paveldo produktus;
- d. Ne, kreipiausi į tradicinių amatų centrą, tačiau jų pagalbos nesulaukiau;
- e. Ne, vietovėje, kurioje vykdau veiklą nėra tradicinio amatų centro;
- f. Kita (įrašykite)

21. Jei nurodėte, kad bendradarbiaujate su tradicinių amatų centru, nurodykite, kuris tai tradicinių amatų centras?

(įrašykite)

INFORMACIJA APIE TRADICINI(-Ų) AMATININKĄ(-Ų)

22. Ar esate gavęs(-usi) sėkmingiausiai dirbančio tradicinio amatininko premiją?

- a. taip
- b. ne
- c. nesu girdėjęs(-usi) apie tokias premijas

23. Jūsų amžius

- a. iki 29 m.
- b. 30-39 m.
- c. 40-59 m.
- d. 60 m. ir daugiau.

24. Jūsų lytis

- a) Vyras
- b) Moteris

25. Savivaldybė, kurioje vykdoma tradicinių amatų veikla

(įrašykite)

26. Jūsų vardas (pildyti neprivaloma)

(įrašykite)

27. Jūsų pavardė (pildyti neprivaloma)

(įrašykite)

KLAUSIMAI ATESTUOTIEMS TRADICINIŲ AMATŲ MEISTRAMS

28. Ar esate atestuotas tradicinių amatų meistras, įtrauktas į Žemės ūkio ministro įsakymu sudarytą Atestuotų tradicinių amatų meistrų sąrašą?

- a) Taip (pereina į 29 klausimą)
- b) Ne (baigia apklausą)

29. Ar 2012-2020 m. rengėte tradicinių amatų edukacinius užsiėmimus vaikams ir jaunimui?

- a) Taip (pereina į 29.1. klausimą)
- b) Ne (pereina į 30 klausimą)

29.1. Nurodykite vidutinį metinį 2012-2019 m. suorganizuotų edukacinių užsiėmimų skaičių (apie edukacinius užsiėmimus 2020 m. yra atskiras klausimas) (įrašykite)

29.2. Nurodykite vidutinį metinį 2012-2019 m. suorganizuotų edukacinių užsiėmimų dalyvių skaičių (apie edukacinius užsiėmimus 2020 m. yra atskiras klausimas) (įrašykite)

29.3. Jei 2020 m. rengėte tradicinių amatų edukacinius užsiėmimus moksleiviams, nurodykite 2020 m. suorganizuotų tradicinių amatų edukacinių užsiėmimų skaičių (jei 2020 m. edukacinių užsiėmimų neorganizavote, nurodykite „0“).

29.4. Jei 2020 m. rengėte tradicinių amatų edukacinius užsiėmimus moksleiviams, nurodykite jų dalyvių skaičių (jei 2020 m. edukacinių užsiėmimų neorganizavote, nurodykite „0“).

29.5. Nurodykite, kaip dažnai ir kur rengiate edukacinius užsiėmimus, kokių tikslų, kaip platinatė informaciją apie rengiamus užsiėmimus ir pasiekiatė potencialius dalyvius ir pan.

30. Ar esatė parengę sertifikuatą tradicinių amatų neformaliojo mokymo programą?

- a. Taip (pereina prie 30.1. klausimo)
- b. Ne (pereina prie 31 klausimo)

30.1. Kas yra pagrindinė mokymų tiksline grupė pagal Jūsų sertifikuatą mokymo programą?

- a. Pameistriai
- b. Moksleiviai
- c. Suaugusieji
- d. Kita (įrašykite)

30.2. Ar 2012-2020 m. vykdėte mokymus pagal sertifikuatą mokymo programą?

- a. Taip
- b. Ne

31. Ar 2012-2020 m. mokėte tradicinio amato pameistrius (-es)?

Taip (pereina prie 31.1 klausimo)

Ne (baigia apklausą)

31.1. Nurodykite mokytų pameistrių skaičių

3 PRIEDAS. TRADICINIŲ AMATŲ CENTRŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS

Preliminarus klausimynas tradicinių amatų centrams buvo sudarytas remiantis LAEI 2019 m. vykdytos tradicinių amatų centrų apklausos klausimynu (internetinė prieiga adresu: <https://apklausa.lt/f/tradiciniu-amatu-centru-apklausa-apie-veikla-2019-m-31v2yag/answers/new.fullpage>).

Iš 10 LAEI vykdytoje apklausoje užduotų klausimų, 3 buvo atsisakyta. LAEI 2019 m. apklausos klausimyne tradicinių amatų centrų atstovų buvo prašoma įvertinti kokiai daliai vartotojų per 2019 m. pagerėjo tautinio paveldo produktų įvaizdis. Atsižvelgus į tai, kad šis klausimas neatspindi visuomenės nuomonės ir nėra tinkamas nustatant rodiklio „Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais“ reikšmę, jis į klausimyną neįtrauktas. Taip pat atsisakyta dviejų klausimų dėl kitose įstaigose ir organizacijose įrengtų prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais. Tradicinių amatų centrų šių klausimų klausti nėra prasminga, nes, tikėtina, kad jie tokios informacijos neturi. LAEI 2019 m. apklausoje buvo pateikti du klausimai, susiję su naujų darbo vietų kūrimu (vienu klausiama kiek sukurta naujų darbo vietų administracijai, kitu – amatininkams), o šioje apklausoje prašoma nurodyti bendrą darbo vietų skaičių. Likusių klausimų formuluotės iš esmės paliktos tokios pačios. Siekiant išsiaiškinti papildomus aspektus buvo įtraukti **paryškinti** klausimai.

1. Kiek Jūsų tradiciniame amatų centre yra administracijai darbo vietų? (Įrašykite)
2. Kiek Jūsų tradiciniame amatų centre yra tradiciniams amatininkams skirtų darbo vietų?
3. Ar 2020 m. organizavote tradiciniams amatininkams ir tradicinių paslaugų teikėjams kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus?
 - a. Taip (pereina į 3.1. klausimą)
 - b. Ne (pereina į 4 klausimą)
 - 3.1. Nurodykite 2020 m. organizuotų kvalifikacijos tobulinimo mokymų skaičių (įrašykite).
 - 3.2. Nurodykite 2020 m. organizuotų kvalifikacijos tobulinimo mokymų dalyvių skaičių (įrašykite)
 - 3.3. Nurodykite 2020 m. organizuotų vadybos, verslumo, rinkodaros įgūdžių tobulinimo mokymų skaičių (įrašykite).
 - 3.4. Nurodykite 2020 m. organizuotų vadybos, verslumo, rinkodaros įgūdžių tobulinimo mokymų dalyvių skaičių (įrašykite).
4. **Ar Jūsų tradiciniame amatų centre tradicinių amatų meistrai organizuoja edukacinius užsiėmimus?**
 - a. Taip
 - b. Ne
5. Ar Jūsų tradiciniame amatų centre įrengtos prekybos vietos, skirtos prekiauti tautinio paveldo produktais?
 - a. Taip
 - b. Ne
 - 5.1. Nurodykite kiek prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais, įrengta iš viso (įrašykite).
 - 5.2. Nurodykite kiek prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais, įrengta 2020 m. (įrašykite)
6. Ar Jūsų tradicinių amatų centras teikia tautinio paveldo produktų kūrėjų konsultavimo paslaugas?

Taip (pereina į 6.1 klausimą)

Ne (pereina į 7 klausimą)

 - 6.1. Nurodykite, kokiomis priemonėmis įgyvendinate šią Tautinio paveldo produktų įstatymu tradicinių amatų centrui pavestą funkciją? (įrašykite)
7. Ar Jūsų tradicinių amatų centras teikia tradicinių amatų demonstravimo ir kitas tradicines paslaugas?

Taip (pereina į 7.1. klausimą)

Ne (pereina į 8 klausimą)

- 7.1. Nurodykite, kokiomis priemonėmis įgyvendinate šią Tautinio paveldo produktų įstatymu tradicinių amatų centrui pavestą funkciją (įrašykite).
8. Ar Jūsų tradicinių amatų centras kaupia ir skelbia informaciją apie atitinkamo regiono sertifikuotus tautinio paveldo produktų kūrėjus ir tautinio paveldo produktus?
Taip (pereina į 8.1. klausimą)
Ne (pereina į 9 klausimą)
9. Nurodykite, kokiomis priemonėmis įgyvendinate šią Tautinio paveldo produktų įstatymu tradicinių amatų centrui pavestą funkciją (įrašykite).
9.1. Kokiais būdais populiarinate tradicinius amatus, užtikrinate tautinio paveldo produktų gamybos technologijų perimamumą (įrašykite).
10. **Kurios priemonės, vykdomos pagal Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012-2020 metų programą, Jūsų vertinimu, yra aktualiausios?**

	Labai aktuali	Aktuali	Neaktuali	Visiškai neaktuali	Nežinau, negaliu pasakyti
a) Tautinio paveldo produktų sertifikavimo išlaidų kompensavimas					
b) Tradicinių amatų centrų kūrimas ir plėtra					
c) Kvalifikacijos tobulinimo mokymų organizavimas					
d) Parama edukacinių užsiėmimų organizavimui					
e) Leidinių, pristatančių tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, finansavimas					
f) Parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse					
g) Sėkmingiausiai dirbančių tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų premijų skyrimas					
h) Prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimas ir mokesčių lengvatų suteikimas skatinimas					
i) Parama tradicinius amatininkus ir tautinio paveldo veiklos subjektus vienijančių asociacijų projektinei veiklai					
j) Tautinio paveldo produktus populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimas					
k) Tautinio paveldo interneto svetainės atnaujinimas ir priežiūra					

11. Ar Jūsų tradicinių amatų centrui buvo skirta parama pagal Kaimo plėtros programą?

Taip, parama skirta pagal 2007-2013 m. kaimo plėtros programos priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ veiklą „Tradicinių amatų centrų kūrimas ir (arba) plėtra“, įgyvendintą planavimo būdu

Taip, parama skirta pagal 2014-2020 m. kaimo plėtros programos priemonės „Pagrindinės paslaugos ir kaimų atnaujinimas kaimo vietovėse“ veiklos srities „Parama investicijoms į kaimo kultūros ir gamtos paveldą, kraštovaizdį“ veiklą „Tradicinių amatų centrų plėtra“

Taip, paramą skyrė Vietos veiklos grupės pagal 2007-2013 m. Vietos plėtros strategiją

Taip, paramą skyrė Vietos veiklos grupės pagal 2014-2020 m. Vietos plėtros strategiją

Nebuvo skirta parama pagal kaimo plėtros programas

12. Su kokiomis problemomis (pvz., teisinio reguliavimo, finansavimo) susiduriate vykdydami tradicinių amatų veiklą? (įrašykite)

Bendroji informacija:

13. Tradicinių amatų centro pavadinimas

14. Įsteigimo data

15. Anketą užpildžiusio darbuotojo vardas ir pavardė

16. El. pašto adresas

17. Telefono numeris

4 PRIEDAS. SAVIVALDYBIŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS

1. Savivaldybės pavadinimas
(įrašykite)

KLAUSIMAI APIE TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ KŪRĖJUS SAVIVALDYBĖS TERITORIJOJE

TAUTINIO PAVELDO PRODUKTAI yra tradiciniai gaminiai, tradicinių veislių augalai, gyvūnai ar jų produktai, gamtos gėrybių produktai, taip pat tradicinės paslaugos, tradicinės mugės, pasižymintys istoriškai Lietuvoje ar jos atskirame etnografiniame regione susiklosčiusia forma, sudėtimi ar kitais kokybiniais ypatumais ir sertifikuoti teisės aktų nustatyta tvarka.

TRADICINIAI AMATININKAI yra fiziniai asmenys, kuriantys tradicinius gaminius ir (arba) teikiantys tradicines paslaugas. Prie tradicinių amatininkų priskiriami fiziniai asmenys, gaminantys tradicinius gaminius, veisiantys ir auginantys tradicinių veislių augalus ar gyvūnus, gaminantys jų produktus, taip pat renkantys ir perdirbantys gamtos gėrybes.

2. Jūsų žiniomis, kiek tradicinių amatininkų (fizinių asmenų) ir tautinio paveldo produktų kūrėjų (juridinių asmenų) veikia Jūsų savivaldybės teritorijoje?

Nurodykite bent apytikslį skaičių; jei nežinote, nurodykite „nežinau“; jei tradicinių amatininkų nėra, nurodykite 0.

(įrašykite)

3. Nurodykite, Jums žinomus Žemės ūkio ministerijos sertifikuotus TRADICINIUS GAMINIUS, kuriuos gamina Jūsų savivaldybės teritorijoje veikiantys tradiciniai amatininkai ir tautinio paveldo produktų kūrėjai.

Jei nežinote, nepildykite.

(įrašykite)

4. Nurodykite, Jums žinomus Žemės ūkio ministerijos sertifikuotus TRADICINIŲ VEISLIŲ AUGALUS IR GYVŪNUS, kurie yra veisiami Jūsų savivaldybės teritorijoje.

Jei nežinote, nepildykite.

(įrašykite)

5. Ar Jūsų savivaldybės teritorijoje yra tradicinių amatininkų, kurie užsiima gamtos gėrybių rinkimu ir perdirbimu?

a. Taip

b. Ne

c. Nežinau, sunku pasakyti

6. Nurodykite, Jums žinomas Žemės ūkio ministerijos sertifikuotas TRADICINES PASLAUGAS, kurias teikia Jūsų savivaldybės teritorijoje veikiantys tradiciniai amatininkai ir tautinio paveldo produktų kūrėjai.

Jei nežinote, nepildykite.

(įrašykite)

7. Nurodykite, Jums žinomus Žemės ūkio ministerijos sertifikuotus TRADICINIUS RENGINIUS, kuriuos organizuoja Jūsų savivaldybės teritorijoje veikiantys tradiciniai amatininkai ir tautinio paveldo produktų kūrėjai.

Jei nežinote, nepildykite.

(įrašykite)

8. Kiek tradicinių amatininkų Jūsų savivaldybėje turi tradicinių amatų meistro statusą?

Nurodykite bent apytikslį skaičių; jei nežinote, nurodykite „nežinau“; jei tradicinių amatų meistrų nėra, nurodykite 0.

(įrašykite)

9. Kokie tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai ar tautinio paveldo produktai yra populiariausi ir labiausiai žinomi Jūsų savivaldybėje?

Išvardinkite; jei nežinote, nepildykite.

(įrašykite)

KLAUSIMAI APIE TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ APSAUGĄ IR POPULIARINIMĄ SAVIVALDYBĖJE

10. Kas Jūsų savivaldybės teritorijoje vykdo tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų apsaugos, viešinimo ir populiarinimo veiklas? *(galimi keli atsakymo variantai)*
 - a. Savivaldybės administracijos Kultūros skyrius
 - b. Tradicinių amatų centras, įkurtas pagal 2007-2013 m. kaimo plėtros programą
 - c. Amatų centras, įkurtas pagal Vietos plėtros strategiją
 - d. Kultūros centras ar jo padalinys
 - e. Krašto muziejus, kitas muziejus ar jo padalinys
 - f. Kita *(įrašykite)*
11. Jei savivaldybės teritorijoje veikia tradicinių amatų centras, įkurtas pagal Lietuvos 2007-2013 m. kaimo plėtros programą, koku būdu savivaldybė finansuoja jo veiklą?
 - a. Tiesiogiai numatant lėšas savivaldybės biudžete
 - b. Per projektus
 - c. Kita *(įrašykite)*
12. Kiek vidutiniškai per metus iš savivaldybės biudžeto skiriama lėšų Tradicinių amatų centro finansavimui? Sumą nurodykite tūkstančiais eurų.
(įrašykite)
13. Ar savivaldybė taiko mokesčių ir rinkliavų lengvatas tradiciniams amatininkams ir kitiems kūrėjams?
 - 13.1. Kokio tipo mokesčių ir rinkliavų lengvatos taikomos savivaldybėje?
 - a. Rinkliavų lengvatos už leidimą prekiauti ir/ ar teikti paslaugas
 - b. Lengvatos įsigyjant verslo liudijimą
 - c. Kita *(įrašykite)*
 - 13.2. Kuriai tikslinei grupei savivaldybėje taikomos mokesčių ir rinkliavų lengvatos?
 - a. Lengvatos taikomos tik sertifikuotus tautinio paveldo produktus kuriantiems tradiciniams amatininkams
 - b. Lengvatos taikomos tautodailininkams, neišskiriant sertifikuotų tautinio paveldo produktų kūrėjų (tradicinių amatininkų)
 - c. Lengvatos taikomos tiek sertifikuotus tautinio paveldo produktus kuriantiems tradiciniams amatininkams, tiek tautodailininkams
 - d. Nežinau, sunku pasakyti
 - 13.3 Kiek tradicinių amatininkų (ne tautodailininkų) vidutiniškai per metus pasinaudoja taikomomis rinkliavų lengvatomis už leidimą prekiauti ir/ ar teikti paslaugas? *(įrašykite)*
 - 13.4. Kiek tradicinių amatininkų (ne tautodailininkų) vidutiniškai per metus pasinaudoja taikomomis lengvatomis įsigyjant verslo liudijimą? *(įrašykite)*
14. Ar savivaldybės teritorijoje yra įrengtų prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais? *(galimi keli atsakymo variantai)*
 - a. Taip, savivaldybės iniciatyva įrengtos nuolatinės prekybos vietos, skirtos prekiauti sertifikuotais tautinio paveldo produktais;
 - b. Taip, švenčių, renginių metu veikia laikinos prekybos vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais;
 - c. Taip, tam tikromis savaitės dienomis (pavyzdžiui, savaitgaliais) veikia laikinos prekybos vietos, kuriomis naudojasi tradiciniai amatininkai, prekiaujantys sertifikuotais tautinio paveldo produktais
 - d. Taip, veikia privačia iniciatyva įrengtos nuolatinės prekybos vietos;
 - e. Nėra veikiančių nuolatinių prekybos vietų, skirtų prekiauti sertifikuotais tautinio paveldo produktais;
 - f. Kita *(įrašykite)*
15. Nurodykite, kur savivaldybės teritorijoje prekiaujama sertifikuotais tautinio paveldo produktais *(galimi keli atsakymo variantai)*
 - a. Tradicinių amatų centre
 - b. Kitame amatų centre
 - c. Parodose, mugėse, šventėse
 - d. Specializuotose parduotuvėse

- e. Kultūros centre
- f. Muziejuje
- g. Turizmo informacijos centre, kitoje turistų traukos vietoje
- h. Tradicinio amatininko dirbtuvėse
- i. Kita (įrašykite)

16. Kokios tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų viešinimo/populiarinimo veiklos buvo įgyvendinamos savivaldybės teritorijoje 2012-2020 m.? Koks šių veiklų įgyvendinimo reguliarumas ir dažnis? (būtinai atsakymas kiekvienoje eilutėje)

	Nebuvo vykdoma	Vykdyta 1 kartą per laikotarpį	Vykdyta kelis kartus per laikotarpį	Vykdoma kasmet
Organizuojamos tradicinės šventės ir mugės				
Organizuojami savaitgalio turgeliai				
Organizuojamos parodos				
Organizuojami tradicinių amatininkų plenerai				
Rengiami ir leidžiami leidiniai, pristatantys tautinio paveldo produktus				
Tautinio paveldo produktai naudojami reprezentacijai				
Įgyvendinami projektai, populiarinantys tautinio paveldo produktus turizmo sektoriuje				
Informacija viešinama savivaldybės interneto svetainėje				

17. Nurodykite kitas tradicinių amatų ir tautinio paveldo produktų viešinimo/ populiarinimo veiklas, kurios buvo įgyvendinamos savivaldybėje 2012-2020 m. laikotarpiu (*klausimas nebus privalomas*). (įrašykite)

18. Ar savivaldybės administracija tradiciniams amatininkams teikia paramą, skirtą tautinio paveldo produktus pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse?

- a. Taip
- b. Ne
- c. Nežinau, sunku pasakyti

19. Ar tradiciniams amatininkams yra skiriamos savivaldybės stipendijos ar premijos? Koks stipendijų ar premijų skyrimo reguliarumas ir dažnis?

(būtinai atsakymas kiekvienoje eilutėje)

	Skiriamos kasmet	Skiriamos kas keletą metų	Buvo skiriamos, tačiau dėl lėšų trūkumo neskiriamos	Neskiriamos
Savivaldybės stipendijos				
Savivaldybės premijos				

KLAUSIMAI APIE TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ ĮSTATYME NUSTATYTŲ FUNKCIJŲ VYKDYMĄ

Tautinio paveldo produktų įstatyme savivaldybių institucijoms nustatytos tokios funkcijos tautinio paveldo produktų valstybinės apsaugos srityje:

1) rūpinasi vietos tradicinių amatų išsaugojimu, plėtra ir populiarinimu, skatina vietos tautinio paveldo produktų kūrėjų sukurtų tautinio paveldo produktų gamybą ir realizavimą;

2) savivaldybių strateginio planavimo dokumentuose, atsižvelgdamos į vietos sąlygas ir galimybes, teikia prioritetus projektams, skirtiems vietos tautinio paveldo produktų kūrėjų sukurtiems tautinio paveldo produktams realizuoti ir jų populiarinimui plėtoti, taip pat tradicinių amatų centrams bei kitoms tautinio paveldo produktų demonstravimo ir prekybos vietoms įsteigti ir plėtoti.

Toliau pateiktais klausimais siekiama išsiaiškinti, kaip savivaldybės institucijos (savivaldybės administracija, tradicinių amatų centras ar kitos įstaigos) vykdo Tautinio paveldo produktų įstatyme nustatytas funkcijas.

20. Nurodykite kokiais kitais būdais, be anketoje jau minėtų veiklų, savivaldybė rūpinasi vietos tradicinių amatų išsaugojimu, plėtra ir populiarinimu? (*trumpai aprašykite; jei turite pastabų dėl šios funkcijos – nurodykite*) (*atsakymas nebus privalomas*)

21. Nurodykite kokiais kitais būdais, be anketoje jau minėtų veiklų, savivaldybė skatina vietos tautinio paveldo produktų kūrėjų sukurtų tautinio paveldo produktų gamybą ir realizavimą? (*trumpai aprašykite; jei turite pastabų dėl šios funkcijos – nurodykite*) (*atsakymas nebus privalomas*)

22. Ar savivaldybės strateginio planavimo dokumentuose yra numatyti prioritetai projektams, skirtiems vietos tautinio paveldo produktų kūrėjų sukurtiems tautinio paveldo produktams realizuoti ir jų populiarinimui plėtoti, taip pat tradicinių amatų centrams bei kitoms tautinio paveldo produktų demonstravimo ir prekybos vietoms įsteigti ir plėtoti? (*trumpai aprašykite, kokie tai strateginiai dokumentai; jei turite pastabų dėl šios funkcijos – nurodykite*) (*atsakymas nebus privalomas*)

23. Kiek sutinkate su šiais teiginiais apie savivaldybių institucijoms pavestų funkcijų vykdymą? (*būtinai atsakymas kiekvienoje eilutėje*)

	Visiškai sutinku	Labiau sutinku nei nesutinku	Labiau nesutinku nei sutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau, neturiu nuomonės
Savivaldybės gali nesunkiai įgyvendinti nurodytas funkcijas, viskas priklauso nuo motyvacijos					
Savivaldybėms sudėtinga įgyvendinti nurodytas funkcijas, nes trūksta žinių kaip jas įgyvendinti					
Savivaldybėms sudėtinga įgyvendinti nurodytas funkcijas, nes trūksta lėšų savivaldybės biudžete					
Savivaldybėms sudėtinga įgyvendinti nurodytas funkcijas, nes nenumatytas finansavimas iš valstybės biudžeto					
Savivaldybių galimybės įgyvendinti nurodytas funkcijas priklauso nuo tradicinių amatininkų aktyvumo ir motyvacijos					
Savivaldybių institucijos neturėtų vykdyti nurodytų funkcijų					
Funkcijos neaiškiai apibrėžtos, trūksta pagalbos ir pavyzdžių, kaip tinkamai įgyvendinti nurodytas funkcijas					

KLAUSIMAI APIE TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ APSAUGOS, JŲ RINKOS IR AMATŲ PLĖTROS 2012–2020 M. PROGRAMOS PRIEMONES

24. Ar sutinkate, kad savivaldybės turi prisidėti prie šių Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012–2020 m. programos priemonių įgyvendinimo?

(būtinas atsakymas kiekvienoje eilutėje)

	Visiškai sutinku	Labiau sutinku nei nesutinku	Labiau nesutinku nei sutinku	Visiškai nesutinku	Nežinau, neturiu nuomonės
Parama tradiciniams amatų centrams įkurti					
Parama tradicinių amatų centrų plėtrai					
Leidinių, pristatančių tautinio paveldo produktus šalyje ir užsienyje, finansavimas					
Parama tautinio paveldo produktams pristatyti nacionalinėse ir tarptautinėse turizmo, žemės ir maisto ūkio specializuotose parodose ir mugėse					
Prekybos tautinio paveldo produktais vietų kūrimo ir lengvatų suteikimo skatinimas					
Tautinio paveldo produktus populiarinančių projektų turizmo sektoriuje finansavimas					

25. Jūsų vertinimu, kokių priemonių trūksta Tautinio paveldo produktų apsaugos, jų rinkos ir amatų plėtros 2012-2020 m. programoje?
(įrašykite)

BAIGIAMIEJI KLAUSIMAI

26. Kiek pritariate šiems teiginiams, kad tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai, tautinio paveldo produktų apsauga ir populiarinimas savivaldybėje prisideda prie:
(būtinai atsakymas kiekvienoje eilutėje)

	Visiškai pritariu	Labiau pritariu nei nepritariu	Labiau nepritariu nei pritariu	Visiškai nepritariu	Nežinau, neturiu nuomonės
Savivaldybės patrauklumo vietos turistams didinimo					
Savivaldybės patrauklumo užsienio turistams didinimo					
Savivaldybės gyventojų pajamų didinimo					
Savivaldybės gyventojų ekonominio aktyvumo ir užimtumo					
Didesnio vietos bendruomenių sutelktumo bendroms veikloms					
Geresnės vietos gyventojų laisvalaikio kokybės					
Vaikų ir jaunimo neformalaus švietimo įvairovės didinimo					
Didesnio domėjimosi tradiciniais amatais ir tradicijų tęstinumo					

27. Jūsų vertinimu, kokie pagrindiniai iššūkiai kyla savivaldybėje apsaugant ir populiarinant tradicinius amatus ir tautinio paveldo produktus?
(įrašykite)

Anketą užpildžiusio asmens kontaktai:

28. Vardas ir pavardė

29. El. paštas

30. Telefono numeris

5 PRIEDAS. TURIZMO INFORMACIJOS CENTRŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS

1. Turizmo informacijos centro pavadinimas
(įrašykite)
2. Nurodykite, apie kurią (-ias) savivaldybę (-es) teikiate turizmo informaciją? (įrašykite)

KLAUSIMAI APIE TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ VIEŠINIMĄ IR POPULIARINIMĄ

Kaip nurodyta Tautinio paveldo produktų įstatyme:

TAUTINIO PAVELDO PRODUKTAI yra tradiciniai gaminiai, tradicinių veislių augalai, gyvūnai ar jų produktai, gamtos gėrybių produktai, taip pat tradicinės paslaugos, tradicinės mugės, pasižymintys istoriškai Lietuvoje ar jos atskirame etnografiniame regione susiklosčiusia forma, sudėtimi ar kitais kokybiniais ypatumais ir sertifikuoti teisės aktų nustatyta tvarka.

TRADICINIAI AMATININKAI yra fiziniai asmenys, kuriantys tradicinius gaminius ir (arba) teikiantys tradicines paslaugas. Prie tradicinių amatininkų priskiriami fiziniai asmenys, gaminantys tradicinius gaminius, veisiantys ir auginantys tradicinių veislių augalus ar gyvūnus, gaminantys jų produktus, taip pat renkantys ir perdirbantys gamtos gėrybes.

3. Jūsų manymu, kiek tradiciniai amatai bei sertifikuoti tautinio paveldo produktai yra patrauklūs turistams?
 - a. Labai patrauklūs
 - b. Labiau patrauklūs nei nepatrauklūs
 - c. Labiau nepatrauklūs nei patrauklūs
 - d. Labai nepatrauklūs
 - e. Nežinau, negaliu atsakyti
4. Nurodykite, kokiais tradiciniais amatais ir sertifikuotais tautinio paveldo produktais labiausiai domisi Jūsų turizmo ir informacijos centro lankytojai? (įrašykite)
5. Kokiais būdais viešinate ir populiarinate tradicinius amatininkus ir jų gaminamus sertifikuotus tautinio paveldo produktus?
 - a. Skelbiant informaciją turizmo informacijos centro internetinėje svetainėje
 - b. Skelbiant informaciją turizmo informacijos centro „Facebook“ puslapyje
 - c. Rengiant ir leidžiant leidinius, pristatančius tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus
 - d. Pristatant tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus parodose
 - e. Pristatant tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus miesto šventėse
 - f. Teikiant informaciją telefonu arba gyvai centro lankytojams
 - g. Kita (įrašykite)
6. Ar turizmo informacijos centro organizuojamose ekskursijose tradiciniai amatų centrai, tradicinių amatininkų dirbtuvės ar jų vykdomos edukacijos įtraukiamos į programą?
 - a. Yra sukurta viena ar daugiau ekskursijų programų, į kurias įtrauktas apsilankymas ar/ ir edukacijos tradiciniame amatų centre
 - b. Yra sukurta viena ar daugiau ekskursijų programų, į kurias įtrauktas apsilankymas tradicinio amatininko dirbtuvėje ir edukacija
 - c. Tradicinių amatų edukacijos į ekskursijų programą įtraukiamos priklausomai nuo turistų poreikio
 - d. Nėra įtraukiamos
 - e. Kita (įrašykite)
7. Ar yra galimybė užsisakyti tradicinio amatininko organizuojamą edukaciją nurodytais atvejais :
Būtinai atsakymas kiekvienoje eilutėje.

	Taip	Ne	Nežinau, negaliu pasakyti
Užsisakyti edukaciją grupei			

Užsisakyti edukaciją pavieniams asmenims			
Užsisakyti edukaciją darbo dienomis			
Užsisakyti edukaciją savaitgaliais			
Užsisakyti edukaciją darbo dienomis ne darbo valandomis			

8. Kokiomis kalbomis organizuojamos edukacijos?
 - a. Lietuvių
 - b. Anglų
 - c. Rusų
 - d. Lenkų
 - e. Kita (įrašykite)
9. Ar yra galimybė apsilankyti tradicinio amatininko dirbtuvėse be išankstinio susitarimo? Koku laiku tai galima padaryti?
 - a. Taip, darbo dienomis
 - b. Taip, savaitgaliais
 - c. Tokios galimybės nėra
 - d. Apsilankyti tradicinio amatininko dirbtuvėse galima tik susitarus ir suderinus laiką iš anksto
 - e. Kita (įrašykite)
10. Kokiomis veiklomis galima užsiimti apsilankius tradicinio amatininko dirbtuvėje?
 - a. Dalyvauti edukacijoje
 - b. Apžiūrėti tradicinio amatininko gaminamus tautinio paveldo gaminius
 - c. Pabandyti pačiam pasigaminti tradicinį gaminį
 - d. Įsigyti tradicinio amatininko gaminamų tautinio paveldo gaminių
 - e. Kita (įrašykite)
11. Ar Jūsų turizmo informacijos centre yra demonstruojami sertifikuoti tautinio paveldo produktai?
 - a. Taip (pereina į 13.1. klausimą)
 - b. Ne (pereina į 12 klausimą)
 - 11.1. Nurodykite, kokie sertifikuoti tautinio paveldo produktai demonstruojami turizmo informacijos centre? (įrašykite)
12. Ar turizmo informacijos centre yra galimybė įsigyti sertifikuotų tautinio paveldo produktų?
 - a. Taip (pereina į 12.1. klausimą)
 - b. Ne (pereina į 13 klausimą)
 - 12.1. Nurodykite, kokius sertifikuotus tautinio paveldo produktus galima įsigyti Jūsų turizmo informacijos centre? (įrašykite)
13. Nurodykite, su kokiomis institucijomis bendradarbiaujate viešinant ir populiarinant tradicinius amatus ir sertifikuotus tautinio paveldo produktus? (galimi keli atsakymo variantai)
 - a. Tradicinių amatų centru
 - b. Kultūros namais
 - c. Krašto ar kitu muziejumi
 - d. Kaimo turizmo sodybomis
 - e. Kita (įrašykite)
14. Nurodykite, kokias kitas, anketoje dar nepaminėtas veiklas, susijusias su tradicinių amatų viešinu ir populiarinimu įgyvendina Jūsų turizmo informacijos centras? (įrašykite)
15. Kiek pritariate šiems teiginiams? Tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai, tautinio paveldo produktų apsauga ir populiarinimas prisideda prie:

Būtinasis atsakymas kiekvienoje eilutėje.

	Visiškai pritariu	Labiau pritariu nei nepritariu	Labiau nepritariu nei pritariu	Visiškai nepritariu	Nežinau, negaliu pasakyti
Savivaldybės patrauklumo vietos turistams didinimo					
Savivaldybės patrauklumo užsienio turistams didinimo					
Kaimo turizmo skatinimo					
Geresnės vietos gyventojų laisvalaikio kokybės					
Didesnio domėjimosi tradiciniais amatais ir tradicijų tęstinumo					

16. Nurodykite, kiek, Jūsų manymu, turizmo sektoriui aktualūs šie iššūkiai, susiję su tradicinių amatų ir sertifikuotų tautinio paveldo produktų populiarinimu:

Būtinai atsakykite kiekvienoje eilutėje.

	Labai aktualus	Aktualus	Neaktualus	Visiškai neaktualus	Nežinau, negaliu pasakyti
Ne visi tradiciniai amatininkai yra linkę demonstruoti savo amatą turistams					
Tradiciniai amatininkai nekalba užsienio kalbomis					
Edukacijos yra pritaikytos grupėms ir nevedamos pavieniams asmenims					

17. Nurodykite, su kokiais kitais iššūkiais viešinant ir populiarinant tradicinius amatus susiduria Jūsų turizmo informacijos centras? (įrašykite)

Anketą užpildžiusio asmens kontaktai:

18. Vardas, pavardė

19. El. paštas

20. Telefono numeris

6 PRIEDAS. SAUGOMŲ TERITORIJŲ LANKYTOJŲ CENTRŲ APKLAUSOS KLAUSIMYNAS

Lankytojų centro pavadinimas (įrašykite)

KLAUSIMAI APIE TAUTINIO PAVELDO PRODUKTŲ VIEŠINIMĄ IR POPULIARINIMĄ

Kaip nurodyta Tautinio paveldo produktų įstatyme:

TAUTINIO PAVELDO PRODUKTAI yra tradiciniai gaminiai, tradicinių veislių augalai, gyvūnai ar jų produktai, gamtos gėrybių produktai, taip pat tradicinės paslaugos, tradicinės mugės, pasižymintys istoriškai Lietuvoje ar jos atskirame etnografiniame regione susiklosčiusia forma, sudėtimi ar kitais kokybiniais ypatumais ir sertifikuoti teisės aktų nustatyta tvarka.

TRADICINIAI AMATININKAI yra fiziniai asmenys, kuriantys tradicinius gaminius ir (arba) teikiantys tradicines paslaugas. Prie tradicinių amatininkų priskiriami fiziniai asmenys, gaminantys tradicinius gaminius, veisiantys ir auginantys tradicinių veislių augalus ar gyvūnus, gaminantys jų produktus, taip pat renkantys ir perdirbantys gamtos gėrybes.

1. Ar Jūsų lankytojų centre lankytojai gali gauti informacijos apie atitinkamo parko/ rezervato teritorijoje gyvus tradicinius amatus ir juos puoselėjančius tradicinius amatininkus?
 - a. Taip (pereina į 1.1. klausimą „Nurodykite, kokie tradiciniai amatai puoselėjami Jūsų parko/ rezervato teritorijoje?“)
 - b. Ne (pereina į 1.1 klausimą „Dėl kokių priežasčių lankytojų centre lankytojams neteikiama informacija apie parko/ rezervato teritorijoje gyvus tradicinius amatus ir juos puoselėjančius tradicinius amatininkus“)
- 1.1. Nurodykite, kokie tradiciniai amatai puoselėjami Jūsų parko/ rezervato teritorijoje? (įrašykite)
- 1.1. Dėl kokių priežasčių lankytojų centre lankytojams neteikiama informacija apie parko/ rezervato teritorijoje gyvus tradicinius amatus ir juos puoselėjančius tradicinius amatininkus (įrašykite)
2. Jūsų manymu, kiek tradiciniai amatai bei sertifikuoti tautinio paveldo produktai gali būti įdomūs parko/ rezervato lankytojams?
 - a. Labai įdomūs
 - b. Labiau įdomūs nei neįdomūs
 - c. Labiau neįdomūs nei įdomūs
 - d. Kita (įrašykite)
3. Nurodykite, kokiais tradiciniais amatais ir sertifikuotais tautinio paveldo produktais labiausiai domisi Jūsų lankytojų centro lankytojai? (įrašykite). *Jei nesidomi, nepildykite*
4. Ar Jūsų lankytojų centras vykdo veiklas, susijusias su tradicinių amatininkų ir jų gaminamų sertifikuotų tautinio paveldo produktų viešiniu ir populiarinimu?

Viešinimo ir populiarinimo veiklos gali būti, pvz., informacijos apie tradicinius amatus, tradicinius amatininkus ir jų vykdomas edukacijas skelbimas lankytojų centro internetinėje svetainėje; ekskursijų į kurių programą įtraukiamas apsilankymas tradicinio amatininko dirbtuvėje, organizavimas; tradicinių amatininkų kuriamų tautinio paveldo produktų demonstravimas ir galimybė įsigyti lankytojų centre ir kt.

 - a. Taip (pereina į 5 klausimą „Kokiais būdais viešinate ir populiarinate tradicinius amatininkus ir jų gaminamus sertifikuotus tautinio paveldo produktus?“)
 - b. Ne (pereina į 5 klausimą „Dėl kokių priežasčių nevykdote veiklų, susijusių su tradicinių amatininkų ir jų gaminamų sertifikuotų tautinio paveldo produktų viešiniu ir populiarinimu?“)
5. Kokiais būdais viešinate ir populiarinate tradicinius amatininkus ir jų gaminamus sertifikuotus tautinio paveldo produktus?
 - a. Skelbiant informaciją turizmo informacijos centro internetinėje svetainėje
 - b. Skelbiant informaciją turizmo informacijos centro „Facebook“ puslapyje
 - c. Rengiant ir leidžiant leidinius, pristatančius tradicinius amatininkus ir jų gaminamus tautinio paveldo produktus
 - d. Teikiant informaciją telefonu arba gyvai centro lankytojams
 - e. Kita (įrašykite)

5. Dėl kokių priežasčių nevykdote veiklų, susijusių su tradicinių amatininkų ir jų gaminamų sertifikuotų tautinio paveldo produktų viešinimu ir populiarinimu? (įrašykite). Po šio klausimo pereina į skiltį „Bendroji informacija“.

6. Ar Jūsų lankytojų centras viešindamas ir populiarindamas tradicinius amatus ir sertifikuotus tautinio paveldo produktus bendradarbiauja su kitomis institucijomis?

- Taip (pereina prie 6.1 klausimo)
- Ne (pereina prie 7 klausimo)

6.1. Nurodykite, su kokiomis institucijomis bendradarbiaujate viešindami ir populiarindami tradicinius amatus ir sertifikuotus tautinio paveldo produktus?

- Tradicinių amatų centru
- Turizmo informacijos centru
- Kultūros namais
- Krašto ar kitu muziejumi
- Kaimo turizmo sodybomis
- Kita (įrašykite)

7. Ar Jūsų centro organizuojamose ekskursijose tradiciniai amatų centrai, tradicinių amatininkų dirbtuvės ar jų vykdomos edukacijos įtraukiamos į programą?

- Yra sukurta viena ar daugiau ekskursijų programų, į kurias įtrauktas apsilankymas ar/ ir edukacijos tradiciniame amatų centre
- Yra sukurta viena ar daugiau ekskursijų programų, į kurias įtrauktas apsilankymas tradicinio amatininko dirbtuvėje ir edukacija
- Tradicinių amatų edukacijos į ekskursijų programą įtraukiamos priklausomai nuo turistų poreikio
- Nėra įtraukiamos
- Kita (įrašykite)

8. Ar yra galimybė užsisakyti tradicinio amatininko organizuojamą edukaciją nurodytais atvejais:

Būtinai atsakymas kiekvienoje eilutėje

	Taip	Ne	Nežinau, negaliu pasakyti
Užsisakyti edukaciją grupei			
Užsisakyti edukaciją pavieniams asmenims			
Užsisakyti edukaciją darbo dienomis			
Užsisakyti edukaciją savaitgaliais			
Užsisakyti edukaciją darbo dienomis ne darbo valandomis			

9. Jei parko/ rezervato teritorijoje yra organizuojamos tradicinių amatų edukacijos, kokiomis kalbomis jos vyksta?

- Lietuvių
- Anglų
- Rusų
- Lenkų
- Kita (įrašykite)

10. Ar yra galimybė apsilankyti tradicinio amatininko dirbtuvėse be išankstinio susitarimo? Kokiu laiku tai galima padaryti?

- Taip, darbo dienomis
- Taip, savaitgaliais

- c. Tokios galimybės nėra
- d. Apsilankyti tradicinio amatininko dirbtuvėse galima tik susitarus ir suderinus laiką iš anksto
- e. Kita (įrašykite)
11. Kokiomis veiklomis galima užsiimti apsilankius tradicinio amatininko dirbtuvėje?
 - a. Dalyvauti edukacijoje
 - b. Apžiūrėti tradicinio amatininko gaminamus tautinio paveldo gaminius
 - c. Pabandyti pačiam pasigaminti tradicinį gaminį
 - d. Įsigyti tradicinio amatininko gaminamų tautinio paveldo gaminių
 - e. Kita (įrašykite)
12. Ar Jūsų turizmo informacijos centre yra demonstruojami sertifikuoti tautinio paveldo produktai?
 - a. Taip (pereina į 13.1. klausimą)
 - b. Ne (pereina į 12 klausimą)
 - 12.1. Nurodykite, kokie sertifikuoti tautinio paveldo produktai demonstruojami turizmo informacijos centre? (įrašykite)
13. Ar turizmo informacijos centre yra galimybė įsigyti sertifikuotų tautinio paveldo produktų?
 - a. Taip (pereina į 12.1. klausimą)
 - b. Ne (pereina į 13 klausimą)
 - 13.1. Nurodykite, kokius sertifikuotus tautinio paveldo produktus galima įsigyti Jūsų turizmo informacijos centre? (įrašykite)
14. Nurodykite, kokias kitas, anketoje dar nepamínėtas veiklas, susijusias su tradicinių amatų viešinimu ir populiarinimu, įgyvendina Jūsų lankytojų centras? (įrašykite)
15. Kiek pritariate šiems teiginiams? Tradiciniai amatai, tradiciniai amatininkai, tautinio paveldo produktų apsauga ir populiarinimas prisideda prie:

Būtinai atsakykite kiekvienoje eilutėje.

	Visiškai pritariu	Labiau pritariu nei nepritariu	Labiau nepritariu nei pritariu	Visiškai nepritariu	Nežinau, negaliu pasakyti
Parko/rezervato patrauklumo vietos turistams didinimo					
Parko/rezervato patrauklumo užsienio turistams didinimo					
Pažintinio turizmo skatinimo					
Geresnės vietos gyventojų laisvalaikio kokybės					
Didesnio domėjimosi tradiciniais amatais ir tradicijų tęstinumo					

16. Ar pritariate, kad nurodyti veiksniai yra problema populiarinant tradicinius amatus?

Būtinai atsakykite kiekvienoje eilutėje.

	Labai aktualus	Aktualus	Neaktualus	Visiškai neaktualus	Nežinau, negaliu pasakyti
Ne visi tradiciniai amatininkai yra linkę demonstruoti					

savo amata turistams					
Tradicioniai amatininkai nekalba užsienio kalbomis					
Edukacijos yra pritaikytos grupėms ir nevedamos pavieniams asmenims					

17. Nurodykite, su kokiais kitais iššūkiais viešinant ir populiarinant tradicinius amatus susiduria Jūsų lankytojų centras? (įrašykite)

Anketą užpildžiusio asmens kontaktai:

18. Vardas, pavardė

19. El. paštas

20. Telefono numeris

7 PRIEDAS. INTERVIU RESPONDENTŲ SĄRAŠAS

Eil. Nr.	Institucija	Respondentai	Interviu forma	Data
1.	Žemės ūkio ministerija	Daiva Belevičienė, Mokslo ir inovacijų skyriaus vyr. specialistė; Violeta Dubnikienė, Mokslo ir inovacijų skyriaus vyr. specialistė	Vaizdo skambutis	2020-10-20
2.	Kretingos rajono savivaldybė	Dalia Činkienė, Kultūros ir sporto skyriaus vedėja	Telefonu, el. paštu	2020-12-04
3.	Kaišiadorių rajono savivaldybė	Loreta Medzevičienė, Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus patarėja	Vaizdo skambutis	2020-12-07
4.	Joniškio rajono savivaldybė	Erika Šivickaitė, Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyriausioji specialistė	Telefonu	2020-12-08
5.	Pasvalio rajono savivaldybė	Gražvydas Balčiūnaitis, Strateginio planavimo ir investicijų skyriaus vyriausiasis specialistas	Telefonu	2020-12-08
6.	Širvintų rajono savivaldybė	Vita Majerienė, Švietimo ir kultūros skyriaus vyriausioji specialistė	Telefonu	2020-12-08
7.	Utenos rajono savivaldybė	Zita Mackevičienė, Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė	Telefonu	2020-12-09
8.	VšĮ „Keliauk Lietuvoje“	Olga Gončarova, Turizmo rinkų skyriaus vadovė; Neringa Sutkaitytė, Vietinio turizmo rinkos ekspertė	Vaizdo skambutis	2020-12-10
9.	Lietuvos kaimo turizmo asociacija	Dr. Agnė Vaitkuvienė, prezidentė	Telefonu	2020-12-14
10.	EIM Turizmo politikos skyrius	Lidija Bajarūnienė, vyriausioji specialistė	Telefonu	2020-12-22
11.	Žemės ūkio ministerija	Ilona Javičienė (dėl TPP apsaugos ir amatų plėtros projektų, finansuotų LEADER lėšomis)	Telefonu	2021-01-04
12.	Kultūros ministerija	Irena Kezienė, Kultūros paveldo politikos grupės vyriausioji specialistė	Telefonu	2021-01-06
13.	KVIRPA	Paulius Uleckas, Verslumo skatinimo ir tautinio paveldo skyriaus vedėjas	Telefonu	2021-01-08
14.	Švietimo, mokslo ir sporto ministerija	Emilija Bugailiškienė, Neformalaus švietimo vyriausioji specialistė	Telefonu, el. paštu	2021-01-11
15.	Biržų krašto muziejus „Sėla“	Lukas Kalninis, Ūkio ir technikos skyriaus vedėjas (buvęs Kirkilų tradicinių amatų centro vadovas)	Telefonu	2021-01-11
16.	Platelių dvaro sodybos tradicinių amatų centras	Aldona Kuprelytė, Žemaitijos nacionalinio parko direkcijos Gamtos ir kultūros skyriaus vyriausioji specialistė	Telefonu	2021-01-11
17.	Žemės ūkio ministerija	Violeta Dubnikienė, Mokslo ir inovacijų skyriaus vyr. specialistė	Vaizdo skambutis	2021-02-01

8 PRIEDAS. RODIKLIŲ VERTINIMAS PAGAL SMART KRITERIJUS

Pateiktas atskirai, Excel failas.

9 PRIEDAS. APIBENDRINTA INFORMACIJA APIE SAVIVALDYBIŲ INDELI ĮGYVENDINANT PROGRAMOS UŽDAVINIUS 2012-2019 M.

36 lentelė. Savivaldybių dalyvavimas įgyvendinant Programos uždavinius 2012-2019 m.

Programos uždaviniai	Veiklos	2012 m. Savivaldybė	2013 m. Savivaldybė	2014 m. Savivaldybė	2015 m. Savivaldybė	2016 m. Savivaldybė	2017 m. Savivaldybė	2018 m.* Savivaldybė	2019 m.* Savivaldybė
1.1. testuoti tautinio paveldo produktų sertifikavimo procesą	Informacija ir konsultacijos dėl sertifikavimo		Rokiškio r., Kretingos r. (2)	Rokiškio r., Kretingos r. (2)	Kretingos r., Varėnos r., Šakių r., Rokiškio r. (4)	Alytaus r. (1)	Šakių r., Pakruojo r. (2)		
1.2. tobulinti teisinę prielaidą, skatinančią tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatų išsaugojimą	Lengvatos, skiriamos prioritetinės vietos prekybai mugėse, renginiuose; tautinio paveldo objektų, būdingų konkrečiai vietai ar etnografiniam regionui, atitikties specifikacijų parengimas	Druskininkų, Kelmės r. Neringos (3)	Druskininkų (1)	Druskininkų, Kauno m., Kelmės r., Kėdainių r., Utenos r., Šilutės r. (6)	Šakių r., Kaišiadorių r. (2)	Kaišiadorių r., Kelmės r. (2)	Kelmės r., Druskininkų, Molėtų r., Kaišiadorių r. (4)		
1.3. sudaryti sąlygas teikti valstybės pagalbą ir Europos Sąjungos paramą tradiciniams amatininkams, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais	Finansuojami projektai, susiję su tautinio paveldo produktų plėtra				Šakių r. (1)	Klaipėdos r., Kretingos r. (2)	Klaipėdos r., Kretingos r. (2)		

Programos uždaviniai	Veiklos	2012 m. Savivaldybė	2013 m. Savivaldybė	2014 m. Savivaldybė	2015 m. Savivaldybė	2016 m. Savivaldybė	2017 m. Savivaldybė	2018 m.* Savivaldybė	2019 m.* Savivaldybė
1.4. skatinti tradicinių amatų centrų kūrimą Lietuvoje (ypač Vidurio Lietuvoje ir Vilniaus regione), užtikrinti tradicinių amatų centrų veiklą	Finansuotas amatų centrų/ amatų kiemelių kūrimas, įvairūs plėtros projektai	Alytaus r., Varėnos r. (2)	Akmenės r., Joniškio r., Kalvarijos, Kėdainių r., Kaišiadorių r., Kėdainių r., Plungės r., Rokiškio r., Utenos r., Varėnos r., Šilutės r., Zarasų r. (11)	Joniškio r., Kalvarijos, Kėdainių r., Panevėžio r., Plungės r., Rokiškio r., Molėtų r., Utenos r., Varėnos r., Šilutės r. (9)	Kupiškio r., Elektrėnų r., Varėnos r., Molėtų r., Švenčionių r., Kaišiadorių r., Utenos r., Rokiškio r., Klaipėdos r., Birštono r., Plungės r. (11)	Anykščių r., Kėdainių r., Alytaus r., Kaišiadorių r., Kalvarijos, Tauragės r., Varėnos r., Molėtų r., Šiaulių r. (9)	Šiaulių r., Kalvarijos, Varėnos r., Šilutės, Kėdainių r., Rokiškio r., Utenos r., Molėtų r., Kaišiadorių r., Alytaus r., Švenčionėlių r., Zarasų r. (12)	Zarasų r., Kaišiadorių r., Molėtų r., Kalvarijos (4)	
2.1. tobulinti tradicinių amatininkų mokymus	Kvalifikacinių mokymų metodikos rengimas							Kretingos r. (1)	
2.2. užtikrinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus	Mokymai				Kretingos r., Šakių r. (2)	Kretingos r. (1)	Šakių r. (1)	Šakių r., Utenos r., Trakų, Plungės r. (4)	Kelmės r., Šilalės r., Kėdainių r. (3)
2.3. skatinti tradicinių amatų meistrus perduoti tradicinių amatų įgūdžius jaunimui	Edukaciniai užsiėmimai	Neringos, Panevėžio r., Raseinių r., Varėnos r. (4)	Joniškio r., Kalvarijos, Rokiškio r., Utenos r., Varėnos r. (5)	Kalvarijos, Kretingos r., Rokiškio r., Utenos r. (4)	Kretingos r., Varėnos r., Kalvarijos r., Šakių r., Rokiškio r., Birštono r., Tauragės r. (7)	Kalvarijos, Tauragė r., Varėnos r., Raseinių r., Kretingos r., Molėtų r. (6)	Kalvarijos, Utenos r., Varėnos r., Šakių r., Rokiškio, Kretingos r. (6)	Klaipėdos m., Kretingos r., Prienu r., Alytaus r., Kauno m., Zarasų r., Šakių r., Kalvarijos (8)	

Programos uždaviniai	Veiklos	2012 m. Savivaldybė	2013 m. Savivaldybė	2014 m. Savivaldybė	2015 m. Savivaldybė	2016 m. Savivaldybė	2017 m. Savivaldybė	2018 m.* Savivaldybė	2019 m.* Savivaldybė
2.4. atlikti mokslinius tyrimus ir tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną	Moksliniai tyrimai								
3.1. populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas	Leidiniai, vaizdinė medžiaga, mugės, parodos, konferencijos, prekybos vietų kūrimas, premijos	Alytaus r., Joniškio r., Kaišiadorių r., Kauno m., Kelmės r., Kretingos r., Panevėžio r., Plungės r., Raseinių r., Šilutės r., Širvintų r., Utenos r., Varėnos r. (13)	Alytaus r., Kaišiadorių r., Kelmės r., Kėdainių r., Kretingos r., Plungės r., Raseinių r., Rokiškio r., Šiaulių r., Šilutės r., Širvintų r., Utenos r., Ukmergės r., Varėnos r. (14)	Alytaus r., Joniškio r., Kauno m., Kelmės r., Kėdainių r., Kretingos r., Molėtų r., Panevėžio r., Plungės r., Rokiškio r., Šiaulių r., Šilutės r., Širvintų r., Utenos r., Vilniaus m. (14)	Kretingos r., Plungės r., Kelmės r., Joniškio r., Varėnos r., Molėtų r., Širvintų r., Panevėžio r., Rietavo r., Raseinių r., Molėtų r., Šiaulių r., Ukmergės r., Utenos r., Pakruojo r., Rokiškio r., Klaipėdos r., Tauragės r., Kaišiadorių r. (18)	Vilniaus m., Kėdainių r., Alytaus r., Kaišiadorių r., Širvintų r., Ukmergės r., Varėnos r., Raseinių r., Kretingos r., Molėtų r., Vilkaviškio r., (11)	Širvintų r., Panevėžio r., Rietavo r., Raseinių r., Šilutės, Kelmės r., Varėnos r., Utenos r., Molėtų r., Vilkaviškio r., Alytaus m., Alytaus r., Zarasų (13)	Kaišiadorių r., Molėtų r., Pasvalio r., Biržų r., Zarasų r., Alytaus m., Panevėžio r., Klaipėdos m., Kretingos r., Kauno r., Panevėžio r., Šilalės r., Alytaus r., Druskininkų (13)	Molėtų r., Utenos r., Vilniaus r., Raseinių r., Kelmės r., Šilalės r., Ignalinos r., Zarasų r., Kauno r., Panevėžio r., Šiaulių r., Vilniaus r., Alytaus r., Ignalinos r. (14)
3.2. skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų asociacijų veiklą ir jų pateiktų projektų įgyvendinimą	Asociacijų projektų finansavimas				Utenos r., Birštono r. (2)	Tauragės r. (1)	Alytaus m. (1)	Klaipėdos m., Kretingos r. (2)	

Programos uždaviniai	Veiklos	2012 m. Savivaldybė	2013 m. Savivaldybė	2014 m. Savivaldybė	2015 m. Savivaldybė	2016 m. Savivaldybė	2017 m. Savivaldybė	2018 m.* Savivaldybė	2019 m.* Savivaldybė
3.3. stiprinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų tarpusavio ryšius ir bendradarbiavimą su turizmo sektoriais	Bendradarbiavimo projektų finansavimas	Alytaus r., Joniškio r., Neringos, Plungės r., Varėnos r. (5)	Alytaus r., Kaišiadorių r., Plungės r., Širvintų r., Varėnos r. (5)	Alytaus r., Joniškio r., Molėtų r., Plungės r. (4)	Plungės r., Varėnos r., Molėtų r., Šiaulių r., Kaišiadorių r., (5)	Kėdainių r., Kaišiadorių r., Varėnos r., (3)	Rokiškio, Pakruojo r., Varėnos r., Utenos r., Varėnos r., Biržų r., Molėtų r., Kaišiadorių r., Alytaus r., Alytaus m. (10)	Pasvalio r., Kretingos r. (2)	Kaišiadorių r., Vilniaus r. (2)
3.4. tobulinti informacinę tinklapi, skirtą tradiciniams amatams plėtoti ir tautinio paveldo produktams populiarinti	Tinklapio sukūrimas				Kretingos r. (1)	Kretingos r. (1)	Kretingos r., Alytaus r. (2)	Kretingos r. (1)	

* 2018 m. ir 2019 m. keitėsi Programos metinės ataskaitos struktūra, todėl pateikiami ne tokie detalūs duomenys kaip ankstesniais metais

Šaltinis: sudaryta autorių pagal 2012-2019 m. Programos metines ataskaitas.

10 PRIEDAS. PROGRAMOS RODIKLIŲ DUOMENŲ ŠALTINIAI

Rodiklis	Rodiklio tipas	Informacijos šaltinis 2018 m. (LAEI tyrimas)	Informacijos šaltinis 2019 m. (LAEI tyrimas)	Informacijos šaltinis 2020 m. (ESTEP studija)	Reikšmės data, šaltinis
Strateginis tikslas – išsaugoti ateinančioms kartoms tradicinius amatus ir užtikrinti tautinio paveldo produktų išsaugojimą, kūrimą ir realizavimą					
Naujų darbo vietų, susijusių su tradicinių amatų veikla, skaičius	efekto	TAC apklausa	TAC apklausa	TAC apklausa	Studija
Tautinio paveldo produktų paklausos didėjimas tarp vartotojų, procentais (Nustatoma apklausos būdu)	efekto	Amatininkų apklausa	Amatininkų apklausa	Amatininkų apklausa; papildomai - visuomenės nuomonės apklausa	Studija
1 Tikslas – plėtoti valstybės pagalbą, skatinančią tautinio paveldo produktų išsaugojimą, kūrimą ir realizavimą					
Trad icinių amatininkų, pasinaudojusių valstybės pagalbos galimybėmis, dalis, procentais	rezultato	ŽŪM duomenys	Amatininkų apklausa	ŽŪM duomenys; papildomai - amatininkų apklausa	ŽŪM 2020 m. duomenys
1.1. Uždavinys – tęsti tautinio paveldo produktų sertifikavimo procesą					
Gaminių, pripažintų tautinio paveldo produktais, skaičius	produkto	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	ŽŪM 2020 m. duomenys
Trad icinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, skaičius	produkto	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	Administraciniai duomenys	ŽŪM 2020 m. duomenys
1.2. Uždavinys – tobulinti teisinės prielaidas, skatinančias tautinio paveldo produktų ir tradicinių amatų išsaugojimą					
Tautinio paveldo veiklos sričių, kurioms teikiama valstybės pagalba, skaičius	produkto	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	ŽŪM 2020 m. duomenys
Tautinio paveldo objektų, būdingų konkrečiai vietai ar etnografiniam regionui, atitikties specifikacijų parengimas	produkto	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys
1.3. Uždavinys – sudaryti sąlygas teikti valstybės pagalbą ir Europos Sąjungos paramą tradiciniams amatininkams, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais					
Finansuotų projektų, susijusių su tautinio paveldo produktų plėtra, (skaičius per metus)	produkto	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	ŽŪM 2020 m. duomenys
1.4. Uždavinys – skatinti tradicinių amatų centrų kūrimą Lietuvoje (ypač Vidurio Lietuvoje ir Vilniaus regione), užtikrinti tradicinių amatų centrų veiklą					
Įkurtų ir tradicinių amatų veiklą plėtojančių tradicinių amatų centrų skaičius	produkto	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys; papildomai - TAC apklausa	ŽŪM 2020 m. duomenys
2 Tikslas – išplėtoti ir koordinuoti tradicinių amatų mokymo sistemą					

Rodiklis	Rodiklio tipas	Informacijos šaltinis 2018 m. (LAEI tyrimas)	Informacijos šaltinis 2019 m. (LAEI tyrimas)	Informacijos šaltinis 2020 m. (ESTEP studija)	Reikšmės data, šaltinis
Tradicinių amatininkų, kurių tradicinių amatų veiklos kvalifikacijos lygis pakilo, dalis, procentais (nustatoma apklausos būdu)	rezultato	ŽŪM duomenys	Amatininkų apklausa	Amatininkų apklausa	Studija
2.1. Uždavinys – tobulinti tradicinių amatininkų mokymus					
Parengtos tradicinių amatininkų kvalifikacijos tobulinimo metodikos per metus	produkto	?	Nenurodyta	?	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys
Sukurtas tradicinių amatininkų, kurių gaminiai sertifikuoti ir pripažinti tautinio paveldo produktais, kompetencijų ugdymo tinklas	produkto	?	Nenurodyta	?	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys
2.2. Uždavinys – užtikrinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų kvalifikacijos tobulinimo, vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymus					
Tradicinių amatininkų, dalyvavusių kvalifikacijos tobulinimo mokymuose, skaičius per metus	produkto	TAC apklausa	Amatininkų apklausa	TAC apklausa, papildomai - amatininkų apklausa	Studija
Organizuotų vadybos, verslumo ir rinkodaros mokymų skaičius	produkto	TAC apklausa	Savivaldybių duomenys	TAC apklausa	Studija
Apmokytų tradicinių amatininkų (pradedant internetinio verslo įgūdžių rinkodaros pagrindais ir baigiant tarptautinės internetinės prekybos įgyvendinimu) skaičius	produkto	TAC apklausa	Nenurodyta	TAC apklausa	Studija
2.3. Uždavinys – skatinti tradicinių amatų meistrus perduoti tradicinių amatų įgūdžius jaunimui					
Tradicinių amatų meistrų, rengiančių tradicinių amatų edukacinius užsiėmimus vaikams ir jaunimui, skaičius per metus	produkto	Tradicinių amatų meistrų apklausa	Amatininkų apklausa	Amatininkų apklausa (klašimas tradicinių amatų meistrams)	Studija
Vaikų ir jaunimo, dalyvavusių tradicinių amatų edukaciniuose užsiėmimuose, skaičius per metus	produkto	Tradicinių amatų meistrų apklausa	Amatininkų apklausa, VSTT	Amatininkų apklausa (klašimas tradicinių amatų meistrams)	Studija
2.4. Uždavinys – atlikti mokslinius tyrimus ir tautinio paveldo produktų plėtros stebėseną					
Atliktų mokslinių tyrimų tautinio paveldo produktų išsaugojimo srityje skaičius per metus	produkto	ŽŪM duomenys	Nenurodyta	ŽŪM duomenys arba 2012-2019 m. ataskaitos	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys
3 Tikslas – Formuoti patrauklų tautinio paveldo produktų įvaizdį šalyje ir užsienyje					
Tautinio paveldo produktų įvaizdžio gerėjimas tarp vartotojų, procentais (nustatoma apklausos būdu)	rezultato	Amatininkų apklausa	Amatininkų apklausa	Visuomenės nuomonės apklausa	Studija
3.1 Uždavinys – populiarinti tautinio paveldo produktus ir tradicines paslaugas					

Rodiklis	Rodiklio tipas	Informacijos šaltinis 2018 m. (LAEI tyrimas)	Informacijos šaltinis 2019 m. (LAEI tyrimas)	Informacijos šaltinis 2020 m. (ESTEP studija)	Reikšmės data, šaltinis
Išleistų leidinių ir vaizdinės medžiagos, populiarinančių tautinio paveldo produktus, skaičius per metus	produkto	ŽŪM duomenys	Nenurodyta	ŽŪM duomenys arba 2012-2019 m. ataskaitos	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys
Finansuotų tradicinių parodų, mugių, konferencijų ir kitų renginių skaičius per metus	produkto	ŽŪM duomenys	Nenurodyta	ŽŪM duomenys arba 2012-2019 m. ataskaitos	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys
Prekybos vietų, skirtų prekiauti tautinio paveldo produktais, skaičius per metus	produkto	TAC apklausa	TAC apklausa	TAC apklausa	Studija
Kasmet premijuotų tradicinių amatininkų ir tradicinių amatų centrų skaičius	produkto	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	?	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys
3.2. Uždavinys – skatinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų asociacijų veiklą ir jų pateiktų projektų įgyvendinimą					
Finansuotų, susijusių su tautinio paveldo produktų populiarinimu, projektų, kuriuos pateikė asociacijos, dalis, procentais	produkto	ŽŪM duomenys	KM duomenys	?	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys
3.3. Uždavinys – stiprinti tradicinių amatininkų ir tradicinių paslaugų teikėjų tarpusavio ryšius ir bendradarbiavimą su turizmo sektoriais					
Įgyvendintų bendrų projektų, populiarinančių tautinio paveldo produktus, skaičius per metus	produkto	KM ir sav.	KM ir sav.	?	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys
3.4. Uždavinys – tobulinti informacinį tinklalapį, skirtą tradiciniams amatams plėtoti ir tautinio paveldo produktams populiarinti					
Sukurtas tradicinių amatininkų poreikius atitinkantis tinklalapis ne tik lietuvių, bet ir užsienio kalbomis	produkto	ŽŪM duomenys	ŽŪM duomenys	?	2019 m. ataskaita arba ŽŪM 2020 m. duomenys

11 PRIEDAS. AMATŲ CENTRŲ PAIEŠKOS REZULTATAI

37 lentelė. Tradicinių amatų centrai, įsteigti pagal 2007-2013 m. KPP priemonės „Kaimo atnaujinimas ir plėtra“ veiklą „Trad icinių amatų centrų kūrimas ir (arba) plėtra“, įgyvendintą planavimo būdu

Pavadinimas	Savivaldybė	Vietovė
1. Pivašiūnų amatų centras	Alytaus r.	Pivašiūnai
2. Arklio muziejaus Amatų centras	Anykščių r.	Niūronių k.
3. Kirkilų tradicinių amatų centras	Biržų r.	Kirkilų k.
4. Žaslių tradicinių amatų centras	Kaišiadorių r.	Žasliai
5. Kėdainių krašto muziejaus Tradicinių amatų centras Arnetų namas	Kėdainių r.	Kėdainiai
6. Kretingos muziejaus Tradicinių amatų centras	Kretingos r.	Kretinga
7. Molėtų krašto tradicinių amatų centras (Molėtų krašto muziejaus padalinys)	Molėtų r.	Mindūnai
8. Upytės tradicinių amatų centras	Panevėžio r.	Upytė
9. Platelių dvaro sodybos tradicinių amatų centras	Plungės r.	Plateliai
10. Šiaulių rajono savivaldybės etninės kultūros ir tradicinių amatų centras	Šiaulių r.	Kuršėnai
11. Švėkšnos Tradicinių amatų centras	Šilutės r.	Švėkšna
12. Reškutėnų tradicinių amatų centras	Švenčionių r.	Reškutėnai
13. Trakų krašto tradicinių amatų centras	Trakų r.	Trakai
14. Tradicinių amatų centras „Svirnas“	Utenos r.	Utena
15. VŠĮ "Dargužių amatų centras"	Varėnos r.	Dargužių k.
16. Tradicinių amatų centras Houvalių dvare Maišiagaloje	Vilniaus r.	Maišiagala
17. Tradicinių amatų centras Antazavės dvare	Zarasų r.	Antazavė
18. Kelmės kultūros centro Etninės kultūros ir tradicinių amatų skyrius	Kelmės r.	Kelmė
19. Rokiškio turizmo ir tradicinių amatų informacijos ir koordinavimo centras	Rokiškio r.	Rokiškis
20. VŠĮ „Meninė drožyba“ Tradicinių amatų centras Prienuose	Prienų r.	Prienai

38 lentelė. Kiti amatų centrai

Pavadinimas	Savivaldybė	Vietovė
1. Nemajūnų amatų centras	Birštono	Geležūnai
2. Druskininkų amatų centras "Menų kalvė"	Druskininkų	Druskininkai
3. Palūšės bendruomenės amatų centras	Ignalinos r.	Palūšė
4. Tautodailės ir amatų centras Šveicarijos kaime	Jonavos r.	Šveicarijos k.
5. Gasčiūnų kaimo bendruomenės amatų centras	Joniškio r.	Gasčiūnai
6. Kauno rajono tradicinių amatų centras	Kauno r.	Biliūnų k.
7. Šaukėnų kultūros ir amatų centras	Kelmės r.	Šaukėnai
8. Klaipėdos rajono amatų centras	Klaipėdos r.	Veiviržėnai
9. Uoginių kaimo amatų centras	Kupiškio r.	Uoginių k.
10. Tradicinių amatų centras „Meniškas kaimas“	Molėtų r.	Bebrusų k.
11. Tradicinių amatų centras-galerija	Palangos m.	Palanga
12. Radviliškio rajono savivaldybės etninės kultūros ir amatų centras	Radviliškio r.	Pakiršinio dvaras
13. Šeduvos kultūros ir amatų centras	Radviliškio r.	Šeduva
14. Norkaičių tradicinių amatų ir etnokultūros centras	Tauragės r.	Norkaičiai
15. Rykantų amatų centras	Trakų r.	Rykantai
16. Vilniaus dailių amatų asociacijos Senųjų amatų dirbtuvės	Vilniaus m.	Vilnius
17. Ukmergės kraštotyros muziejaus Užugirio skyriuje įkurtas senųjų amatų centras	Ukmergės r.	Užulėnio k.
18. Rudaminos tradicinių amatų centras	Lazdijų r.	Rudamina
19. Tradicinių amatų centras "Girinis"	Širvintų r.	Čiobiškio k.
20. Bendruomenės „Virbalio vartai“ Senųjų amatų centras	Vilkaviškio r.	Virbalis

Šaltinis: ESTEP atliktos paieškos rezultatai.